

D

2501/2

519630493

COBISS •

FRANJEZ EV. KREK

IZBRANI SPISI

II. ZVEZEK

PRVIH PET LET JAVNEGA DELA

(1892 – 1897)

2. SNOPIČ

ČLANKI IN GOVORI

UREDIL IVAN DOLENEC

1929

IZDALA IN ZALOŽILA DRUŽBA SV. MOHORJA

NATISNILA MOHORJEVA TISKARNA V CELJU, R. Z. Z O. Z.

(FRAN MILAVEC, CELJE)

D 2501

D 18. IX. 1963 / 493

Č. Članki in govori.

I. Iz Slovenca 1892.

Govor pri debati o delavskem vprašanju na I. slovenskem katoliškem shodu.

Predstavljati si moramo, da ne delimo delavcem milosti, ampak pravico. Dva pojma sta zmedena in kriva vse socialne prekucije: denar in človek. Denar je vse, človek ni nič, to je ravnilo sedanje dobe. Vrniti moramo denarju pravi pojem, ki ga ima pred Bogom, — v krščanstvu; tako tudi človeku. Delavcu se mora dati priložnost, da dobi kako stvar, katero imenuje svojo; za to ima vsak pravico, tudi delavec. Dalje ima pravico, da razvija svoje zmožnosti. Človek je lahko sedaj le svobodno hudoben. Človek ima dolžnost, da pride v nebesa, zatorej ima tudi pravico, da pride v nebesa. Pravico ima tudi, da živi v materialnem blagostanju. Človeku je treba vrniti to, kar je človek, in denarju, kar je denar. Sedaj je v denarju življenje; človeška družba pa je mehanizem. Nobena stvar tako hitro ne raste, se ne razmnožuje, kakor denar.

Naše želje so mnogo večje, kakor jih tukaj moremo in smemo izražati. Naj bi torej sleherni premišljal, kaj je denar, kaj je bil, kaj je v socialnem, kaj v političnem življenju.

Naj se premotrivajo ta vprašanja, da bo ob času potrebe nekaj mož pripravljenih, ki bodo bistrega očesa pomagali zidati novo poslopje na krščanski podlagi.

(Slovenec 1892, št. 204. Ponatis v Poročilu o I. slov. kat. shodu str. 100. Govor ni dobeseden, ampak samo časnikarsko poročilo o njem.)

Iz uvodnika¹: Ideja boja.

Liberalizma je premalo med nami, terorizma preveč; samostalnega mišljenja primanjkuje, z lenobo v mišljenju bi pa vsak čas lahko napravili dobro kupčijo. Vrnimo svobodo uma in srca ondi, kjer je siloma uropana, vsadimo jo tam, kjer do-

¹ Da ne bo nejasnosti, zakaj je pri mnogih člankih objavljen samo odstavek, omenjam tukaj: prepisal sem iz Slovenca in od drugod to, kar se mi je predvsem zdelo vredno, da se ohrani, in o čemer sem upal, da se bo bralo; zlasti poslednji moment mi je bil važen. Prišel sem dostikrat v položaj, da se mi je zdelo kaka misel v tem ali onem obširnem članku, nanašajočem se na kak konkreten dogodek iz političnega življenja, prav važna in za Kreka značilna, dočim sem bil mnenja, da bi članek v celoti danes manj zanimal že radi tega, ker ne poznamo zadosti tistih dnevnih

sedaj ni časa ni moči ni bilo zanjo! Bojevatí se nam je proti terorizmu, javljaj se v kakršnikoli obliki...

Može, ki so vajeni igrati le vlogo samelukov in kimavcev, niso za nas. Ž njimi niti besede, dokler si ne pribore prve lastnosti, ki diči katoličana: moške svoje zavesti. Treba nam mož. In teh je malo! Zato pa je tudi v Avstriji vobče in pri nas posebej tako gnilo javno življenje. Vsak možak je poklican za javnost; kliče ga čas. Dal mu je več pravic na mah, nego se jih sam ob sebi more zavedeti v desetletju. In mora se jih, če hočemo, da pomoremo resnici in pravici do zmage.

Kdor, nastopajoč v tej pravdi za Kristusa, išče samega sebe, kdor hoče povzdigniti le svojo osebnost, sebi prislužiti kako častno ali denarno priznanje, ta — ostani doma; ne moremo ga rabiti. Le komur je bramba najvišjih idej človeštva sama ob sebi dovolj častna stvar, komur je zavest, da se pravda za oropanega Kristusa, dostojna² in zadostna, ta pridi!

Slovenec 1892, št. 207. — Brez podpisa.

Kje manjka?

Med vsemi zli, kolikor jih ima v družabnem oziru naša doba, je eno najškodljivejših — pomanjkanje socialnega čustva. In to je izvel liberalizem. Vsakemu je dal v nekem pomenu svobodo. Ostavil je človeka samemu sebi, češ: bojuj se! Če si dovolj močan in dovolj premeten, si boš rešil življenje, si ga dolgo ohranil in lahko tudi obogatel, če ne — ni te škoda! Tako je postavil liberalizem posamnika v boj proti vsem, tudi za dušne blagre. Če si boš rešil vero in nrvnost v tem boju, prav; če pa ne, je državi ali človeški družbi vseeno; saj ti bo že ostrigla peroti, če boš hotel rabiti svojo nrvno prostost čez gotovo mejo. Saj je še v tej meji nrvni podlosti mesta več nego dovolj!

dogodkov, ki so ga sprožili, in bi bil potreben obsirnejši komentar. V takih primerih sem se odločil za nekaj izrezek iz članka. Da sem se moral ozirati tudi na obseg knjige, je jasno samo po sebi; zbrana dela Krekova bi pač obsegala približno toliko zvezkov, kolikor let je Krek javno delal: kakih 25! Povsem tuja mi je bila pa pri izbiri člankov in izrezkov morebiti želja, da bi kakorkoli prirejal izdajo in usum delphini. — Op. izd.

¹ Tri črtice pomenijo, da je tu v naši izdaji nekaj izpuščenega. — Op. izd.

² Morebiti: dovoljna? To mesto je v izvirniku pokvarjeno, ker tam stoji »dostojno in zadostno« brez vejice za »Kristusa«. Še verjetneje se mi pa zdi, da je to treba brati s srbsko-hrvaškim naglasom: dóstojna (= vredna), kot Krek sploh rad rabi srbsko-hrvaške izraze. Več ali manj pokvarjenih mest je v tekstu precej. Kdor je kdaj opazoval, kaj je tiskarski škrat zlasti v dnevnikih napravil iz člankov, pri katerih pisec ni sam opravljaj korekture, ta bo oprostil, če navadno na delovanje tiskarskega škrate ne opozarjam posebej. — Op. izd.

Tako si stojimo sedaj nasproti, čudeč se, odkod taka razkosanost, odkod ta needinost. In vendar je naše javno življenje le pravi odsvit liberalnih načel, ki ga vladajo. In ta načela izvirajo iz temelja: Vsak sam zase! Vsak sam zase živi, zase delaj, zase se bori; vsak sam zase moli, če misli, da je treba, zase trpi, zase umri! Človek naj pozabi na naravno sorodstvo vseh ljudi, naj zatira svojega srca željo, ki ga sili k bratu, pomagat mu v veselju in žalosti; človek naj pozabi na en namen, ki ga veže z ljudmi; naj pozabi na nadnaravno sorodstvo, na skupnega očeta in skupno domovino! Vsak sam zase!

In to grozovito načelo že slavi precej časa svoje orgije po zemlji. Ob levi in desni padajo mnogobrojni onemogli na stran, ki jih je podrl neenaki boj človeških delovnih moči — s kapitalom; vera in nrvnost se izgubljata iz družbe, ker sta baš najhujši nasprotnici liberalizmu in njegovim načelom. Vmes pa kliče krščanstvo: »Ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi.« Vsak za vse in vsi za vsakega!

A moderna družba z vso svojo silo skuša oslabiliti ta glas in hoče ljudem s silo zatreti od Boga v srca jim zasajeno socialno čuvstvo. In v tem so pomagači vsi tisti, ki se drže liberalizma; vsi liberalci so grobokopi človeške družbe, ker ji jemljejo zedinjujočo vez, ker ji jemljejo življenjetvorno silo, ki mora prešinjati vse sloje, če nočemo, da družba ne postane kot stroj brez srca, brez življenja. Zato je tudi nezmisel, če liberalec govori o narodnosti.

Tudi narodnostno čuvstvo je del socialnega čuvstva; tudi ono edini, spaja k skupnemu namenu v gotovih stvareh si edine ljudi. V liberalčevih ustih ima »narodnost« vse drugačen pomen; dasi morda govori o absolutni narodnosti in izrečnem temelju, je njemu narodnost vendarle samo sredstvo v dosego njegovih namenov, opij, ki ga vliva nevednežem v grlo, da jih omamljene laže uporablja v svoje namene. Liberalec že po svojem bistvu ne more biti naroden; zato pa tudi vidimo čudno prikazen, da ljudje, ki so svoje mlade dni govorili in pili in peli noč in dan v slavo in čast svoji narodnosti, ki so le v predolgih govorih prisegali zvestobo svojemu narodu, da taki ljudje najhitreje padejo v žrelo narodnemu indiferentizmu ali recimo: mednarodnostnemu načelu. Zato se to godi, ker jim ta ideja ni jasna, ker le nekako opiti ž njo toliko časa kriče o njej, dokler jih ne strezne življenje, v katero stopajo z načelom: vsak sam zase. — »Kaj mi mar je domovina?« ni pel samo Stritar; pred njim in za njim je ponavljalo te v resnici značilne besede že na tisoče mož, ki so v svoji mladosti polovnjake izpili domovini na zdravje. Liberalcu, ki govori o narodnosti, in če tudi slovenskemu, ni trohice zaupati! Le prevečkrat nas je izučila skušnja, kakšni so ti možje.

Častilakomnost in lakomnost v svojem pravem zmislu sta vodilni zvezdi liberalcev, ki se telovadijo na narodnostnem drogu. Hvale ni nikdar preveč; poklonov in priznanj vedno premalo. In če se kdo zadene po pravici ob tako bore osebito, ki ni nikakor nenadomestna, kakor noben človek ni, potem pa — joj! Vsi trabantje, ki živijo v luči svojega planeta, so izven sebe. In vik in krik in vpitje in tožbe, kakor bi res en možiček, če je tudi profesor ali celo doktor in če tudi pesmi piše in romane in novele sklada, bil ves naš narod slovenski!

Kako smešne so pa take osebite, ko v svoji skrajni nadržutosti ob vsaki priliki in nepriliki pripovedujejo o svojih nevenljivih zaslugah, o svojem delovanju za narod in narodnost! Najlepše pa je, če se takih junakov sestane več skupaj. Potem pamet — z Bogom! Kadilnice niso nikdar preveč obložene s kadilom in vihte jih drug proti drugemu, da je navadnega človeka kar strah; vsak dobi svoj delež in ni se še čulo od pamtiveka, da bi bilo kdaj komu preveč. — Če bi pa hoteli govoriti o »narodnostni« lakomnosti — — — Ne, tega pa ne; liberalizem je skvaril ljudem duševno prebavo in zato se mora naše dni izbirati tudi to, kar je resničnega, preden se — postavi na mizo.

Koder vlada liberalizem, tam ni zmisla za socialno, tedaj še manj za narodno čuvstvo. Liberallec ni naroden in ne more biti. Socialno čuvstvo pa v najplemenitejšem pomenu, oblačeno in z nekakim svetim sijajem obdano, varuje in čuva najplemenitejši socialni organizem, najveličastnejša družba — k a t o - l i š k a c e r k e v. In zato ima v tej družbi najvarnejše svoje zavetje tudi narodnostno čuvstvo kot del socialnega čuvstva. Zato pa če hočeš vedeti, je li kdo dober Slovenec, ga vprašaj predvsem, je li dober katoličan!

Slovenec 1892, št. 218. Podpis: Liga + 2.

Zavednost — ali dresura?

»Vsa čast vrlim kmetovalcem, sedečim v zastopih občin, a mi po vsej pravici dvomimo, da bi tem možem njih obilni poljedelski opravki dopuščali toliko časa, da bi bili zamogli pazno spremljati tok naše domače politike.« Slov. Narod, 15. oktobra 1892.¹

Misleč narod hočemo imeti; mož, ki so si borb svojih javnih, političnih dejanj prav tako v svesti, kakor so si svojih zasebnih; mož, kateri bodo svoje dolžnosti vršili res kot možje

¹ Ta dan je priobčil Slov. Narod uvodnik, v katerem dokazuje, da vdanostne izjave, ki so jih pošiljale kmečke občine škofu radi napadov v Narod, nimajo prave vrednosti, češ, da slone na netočnih in pristranskih informacijah. — Op. izd.

in ne kot otroci, katere bo gnala na volišče vest, prava živa krščanska vest, ne pa pest, ki se javlja sedaj na toliko načinov, mož, kateri bodo z zavednostjo ločili slab časniki od dobrega in vedeli vzrokov za to, zajetih iz temelja našega in njihovega — iz krščanskih načel.

Do te vzgoje, do tega vrhunca samostojnega izobražanja imajo ljudje pravico, zato ker imajo dolžnost, vršiti po vesti svoji tudi politična dejanja. Še več: dolžnost imajo, da se pouče o vsem potrebnem, kakor hitro se zavedajo svojih pravic. Liberalizem jim tega pouka ne bo dal; on je v svojem bistvu sužilen za narod; liberalizem osvobaja in emancipira samo zvite bogatine in izvedene lupeže; prostega ljudstva liberalizem nikdar ne bo osvobodil, marveč nasprotno, razkrojil ga bo, odtrgavši mu edinstvene vezi, v lačen, za vse sposoben, razdivjan proletarijat.

Sansculottes — »brezhlačniki« so najlepši in strogo dosledno dovršeni akademiki — liberalne šole. Zato je dolžnost vseh, kateri se še drže krščanskih načel, ustaviti se temu z vsemi silami. »Brezhlačnikov« si iz našega naroda liberalizem za svoje krvave igrače vzrejati ne sme. — Zato pa treba zavednosti o pravicah, jasnih nazorov o položaju, o zgodovini pravic, katere daje moderna država svojemu članu, — sicer bo kmalu vse zaman!

Duhu časa niso več prikladni dokazi, ukazi ali vodila, ki se pri tem opirajo le na avtoriteto. Ljudje so že toliko »zavedni«, ali bolje: »liberalni«, da žele često že vedeti: zakaj; in koder še ni tako, brez dvojbe za kratko pride. Mi moramo imeti pred seboj modernega človeka, potem bomo lahko prilagodili njegovemu duhu svoje postopanje. Nekaterim, ki so bili pred časom še vodniki, še prvaki, je prerastel novi čas njihove stare »konservativne« ideje in čudom in z nepričakovano boleštjo so spoznali takrat, — da nimajo ljudi več za seboj, da so sami. Prepozno je bilo!

Pravtisti, ki so od nekdaj vodili ljudstvo, so poklicani, voditi ga še dandanes, samo način je drugačen. Sedaj bodi način — pouka; dajmo ljudstvu idej, učimo ga misliti in prav tako bomo zmagali kakor nekdaj samo avtoriteto! Služimo resnici vselej, a služimo ji, kakor zahteva čas!

Mislečega ljudstva, samostojno zavedajočega se svojega časa in svojih pravic in dolžnosti v njem, potrebujemo že zaradi tega, ker se lahko primeri, da prične kratkovidnost ali zaslepljenost ravno nasprotno vplivati s svojo avtoriteto, nego bi morala. Ne slepimo se! Tudi nekateri duhovniki so bili tako

nesrečni, da so v liberalstvu iskali spasa,¹ in še — so! Čeprav ljudstvo tega ne bi povedali, saj spozna samo prav to resnico in tako se dogaja, da opazujemo dušnega pastirja volji in nazorom popolnoma nasprotno pojave katoliške zavesti že v naši deželi. Odkod to? — Moč resnice, je naš odgovor.

Pouka o vsem dajmo svojemu ljudstvu, tudi o dolžnostih in pravicah, ki jih imajo nam nasproti! Zato pa je sveta dolžnost nas vseh, da poučujemo sedaj ravno na konkretnih slučajih, da je liberalizem med nami, da se ta liberalizem pogubno in škodljivo razvija, da nam žuga pokončati vse, kar je kdaj dičilo Slovence. Pravico ima vsak prostak, da izve te resnice, in sicer neugovornljivo pravico. Vzgojevatelji njegovi pa imajo radi tega dolžnost, poučiti ga v teh stvareh. Pravico ima izvedeti, koliko podlosti, koliko nakopičene nesramnosti, koliko sebičnega zavijanja uporabljajo liberalci drugod in doma, da bi slepili ljudstvo. Zato mu povejmo, dokažimo to! Mi se bojujemo za resnico in resnico učimo; samostojnih mislecev hočemo v narodu; nasprotniki pa se bojujejo — zase in potrebujejo z lažmi, obrekovanjem in najostudnejšim opravljanjem zdresirane, umetno razdivjane množice. Tudi najnovejši dokazi tega nesramnega rovanja proti škofu ljubljanskemu ne smejo ostati narodu tuji. Zato pozdravljamo dohajajoče vdanostne izjave: v dokaz so nam, da marionetam ni mesta med narodom našim. Dokaz so nam, da nadarjenega in nepokvarjenega našega ljudstva ne bo premagala — politična strast, marveč — politično prepričanje, vsajeno v krščanskih načel plodnem temelju. Pričajo nam, da naš kmet vkljub obilnim poljedelskim opravkom pazno spremlja tok naše domače politike ter ga hvala Bogu — dobro razumeva.

Slovenec 1892, št. 241. Podpis: Liga + 12.

Iz uvodnika: Naše osebe.

(Slov. Narod je zagrozil dne 20. oktobra 1892, da bo prisiljen »odkriti marsikaj, kar se izvestno ne bo štelo v čast posameznikom nepoklicanim sodnikom posvetne inteligence slovenske in zato tudi ne v čast celemu duhovskemu stanu«. Krek je odgovoril na to z daljšim člankom, ki ga zaključuje takole:)

Če Vam je do resnosti in če res hočete imeti kakšno prepričanje, potem berite, mislite in kritikujte. Če pa hočete vsemu svetu dokazati, da morate ljudstvo razdivjati, če ga hočete imeti zase, — potem storite, kar Vam drago.

Samo to Vam še pristavljamo:

¹ V Slovincu 1892, št. 220, piše Krek: »...še nikoli ni bilo vobče nasprotovanja — večjega ali manjšega — katoliškim načelom, da bi se ondi ne bila izgubila tudi kaka črna suknja«. — Op. izd.

1. Na to pot, na pot takih napadov nas ne boste izvabili, dasi bi vsaj še enkrat toliko mogli povedati kakor Vi. A ne boste nas!

2. Časti mi ne iščemo! Kdor pri nas išče časti, išče sebe, in takega ne potrebujemo. Plačila na svetu ni treba nikomur pričakovati, kdor je z nami; vsakovrstne krivice: obrekovanje, opravljanje, grdenje, smešenje je že od nekdanj naš delež! Tu tedaj ne; na onem svetu pa tudi ne, če je tu delal kdo s slabim namenom. Tudi osebnih napadov se mora navaditi!

3. Grdo pohujšanje napravi sicer grdo blatenje duhovnikov med ljudstvom, toda ima tudi svoje dobre strani: p o b o l j š a n j e , o p r e z n o s t p r i n e k a t e r i h , p o n i ž n o s t p r i d r u g i h p o ž e n e i z n j e g a k a l i . Z r a v e n s e p a l e s k e č e v z l a t e m s o j u r e s n i c a , d a c e r k v e n e v z d r ž u j e j o d u h o v n i k i , m a r v e č R e s n i c a , i n d a b i b i l a ž e d a v n o u n i č e n a , č e b i j o č u v a l i s a m o g r e š n i , s l a b i — l j u d j e . — T e d a j p o n a s !   S l o v e n e c 1 8 9 2 , š t . 2 4 3 . — P o d p i s : L i g a + 2 .

Prva stvar.

Protestantski zgodovinopisci so na vse mogoče načine skušali ogrditi cerkev; delali so to popolnoma iz strankarskih namenov; njihove trditve pa so pograbili pozneje vsi, ki so si stavili nalogo, rešiti ljudstvo iz sužnosti vesti. Ker so se pridružili tem blagohotnikom tudi najboljši agentje za vsako stvar, tedaj tudi za javno mnenje, agentje že po krvi, — namreč židje, se je kmalu po salonih in beznicah, na katedru in v delavnicah, po javnih shodih in v zasebnem družinskem življenju postavilo nekaj strahov, katerih bivanja nikdo ni dokazoval, proti katerim se je pa vsak rokodelski učenec čutil poklicanega — za boj. Nikdo se ni menil za to, so li v resnici ti strahovi, marveč to se je sprejelo že kot »aksiom« in s polenom jo je dobil tisti, ki je hotel tudi v tem vprašanju ustreči zahtevam svojega razuma.

»Srednjeveška tema«, »hierarhija«, »cerkveno tiranstvo«, »sužnost klerikalna«, »kratenje človeških pravic«, »jezuitje«, »inkvizicija«, »papeževa posvetna oblast« itd., — tako so se imenovalle in se še imenujejo te strahovite pošasti, katere velja za vedno iztrebiti iz človeške družbe. Mnogo jih je bilo pri tem najboljšega namena, koristiti človeštvu, a nevede so služili le najzlobnejšim nakanam — lože in židov.

Ni čuda, da je tudi v nas po tujem zgledu nastal boj proti naznačenim strahovom. Tudi orožje smo si izposodili drugod. Bombe »napredka«, »svobode«, »prosvetljenosti« itd. so letele dolgo časa po zraku javnosti, in marsikomu so ubile njegov domači razum. Ni čuda, pravim! Vzgojeni smo v nemških

gimnazijah po nemških knjigah in mnogo tudi po nemških profesorjih, prav tako gorečih sovraštva do cerkve kakor do naroda in jezika slovenskega. Mnogo strupa je ostalo v srcih in v glavah. Saj ve vsak, kako so nekateri slikali srednji vek, kako so hvalisali zaradi sovraštva do papeža celo Husa, kako so povzdigovali Lutra in reformacijo, kako so revoluciji peli hvalospeve. — Zraven pa je bilo šolskega verskega pouka le malo, nedostatno, zasebnega — nič!

Z velikim veseljem so se prebiral in se še prebirajo kaki debeli romani: »Die Pöpstin Johanna«, »Der schwarze Papst«, »Die Mysterien des Beichtstuhles«, »Barbara Ubryk«, »Die Schandtaten der Inquisition« in temu podobni. Za to pa, da bi se poučil o verskih resnicah, da bi vzel kdaj v roke kako apologijo, da bi študiral kako preporno zgodovinsko vprašanje ali vsaj bral protidokazovanje katoliških učenjakov — za to se nikdo ni zmenil. Da, najžalostnejša resnica naših dni je, da se katoličani, ki se imenujejo in hočejo biti in veljati kot katoličani, uče spoznavati svojo cerkev in njeno zgodovino pri najhujših nasprotnikih in da jim često za ta pouk že zadoščajo blatni feljtoni židovsko-liberalnih časnikov. Kako se moremo potemtakem razumeti? — Dva znamenita posvetna slovenska književnika, ki sta veljala kot korifeji v napredni stranki, sta proti koncu svojega življenja večkrat poudarjala, da katoliške cerkve in vere nista poznala. Eden izmed njiju, čigar kritičnega duha priznava ves slovenski svet, se je izrazil nekoč: »Katekizma nam manjka!«

Ne maramo danes obširneje razpravljati o tem; le to misel smo hoteli izraziti, da je predvsem v naši dobitreba temeljitega verskega znanja pri duhovnikih, pa tudi pri posvetnikih. Ne tajimo, da je med hudimi načelnimi nasprotniki mnogo jih dobre volje, a poznanja cerkve in vere jim manjka. Preden se složimo, se moramo umeti. Komur je torej res do tega, tolle, lege.

Saj nam je dr. Lampe že precej vprašanj temeljito pojasnil v svojih »Apologetičnih in obrambnih govorih«, ki jih pa naše razumništvo ne pozna. In prav v tistem jeziku, v katerem smo srkali strup vase, dobimo lahko tudi tečne in zdrave hrane. V zgodovini — Janssen, v apologiji zlasti — p. Weiss strogo znanstveno in hkrati v ljubeznivem slogu učita in branita. — Kdo ju pozna pri nas? — V češčini, poljščini in drugih slovanskih dialektih je tudi mnogo spisov o apologetičnih vprašanjih, prav tako v francoščini in italijanščini.

Preden se ne spozna potreba jasnega verskega znanja, preden se v naši družbi ne zaneti želja, umeti duha svete cerkve in njeni zgodovini, v njenem vplivu na vse javno življenje, v njenem divnem bogočastju itd., je vse zaman: ne bomo se umeli.

Iz uvodnika: Prosto vednostno (znanstveno) raziskavanje.

Veda ni imela do našega stoletja vednostnih dokazov, da so Hebrejci bivali v Egiptu, ali vsaj ne, da je popis egiptskega robstva v Genezi — resničen. Iz tega so nekateri »prosti raziskovalci« skleпали, da je — neresničen. In to se je trdilo kot rezultat vede po vseučilišnih stolicah in za gostilniškimi mizami. Veda ni imela do zadnjega časa dokazov o Baltazarju, kakor ga popisuje Daniel, in trdilo se je, da je poročilo Danie-lovo — neresnično. In takih stvari je še v obilici. Iz vsega tega pa so razširjali kolporterji in samokolničarji in agentje take vede kot resnico, da sv. pismo ni verodostojno, da ni spisano od mož, s sv. Duhom navdihnjenih, in da radi tega tudi verstva, ki iz njega zajemajo, nimajo božjega izvora, da so samo človeško delo.

In glej! Veda je razkrila egiptске spomenike in jih razvozlala; iz groba so vstali stari Asirci in Babilonci in — veda priča sedaj istinitost svetopisemskih poročil. Kaj je vse storilo in doseglo »prosto raziskovanje« v zgodovini in v prirodnih vedah, kar je zopet veda podrla in tako m o r a l a služiti resnici!

Da, prosto vednostno raziskovanje mora biti, a poudarjamo zopet: t o p r o s t o r a z i s k o v a n j e m o r a b i t i — v e d n o s t n o !

In zato se klanjamo strokovnjaku v kemiji, ali fiziki, ali astronomiji, d o k l e r o s t a n e t a m , k j e r j e s t r o k o v n j a k . A če posega drugam, koder ni, tam se ne — klanjamo več.

Do napačnih trditev ga ne privede veda, marveč nevednost; raziskovanje njegovo neha biti znanost, kakor hitro po napačnih sklepih poseza drugam. Dokler nam n. pr. darvinizem kot možno hipotezo dokazuje naravoslovec, do tedaj je v pravu; če pa začne o tej hipotezi razpravljati kot o faktu in sklepati iz tega, da ni Boga, ni več znanstveno.

Političen list ni zato, da bi taka vprašanja in extenso¹ razpravljal; komur je do resnice, išči jo dalje. Mi le dostavljamo: katoliški cerkvi se ni treba bati za svoj obstanek kakršnegakoli raziskavanja, tudi brezbožnega ne; nasprotno, veda sama stoji zanjo in le še v večjem sijaju bo stala zmagoslavna kot hčerka večne — R e s n i c e in večne V e d e . A kot mati in kot vzgojevalka svojih otrok ne more dopuščati tega, da bi se z lažmi in z dozdevnimi hipotezami pohujševala mladina, pohujševalo ljudstvo v »vede« imenu; tega ne more pustiti niti zaradi vede, niti zaradi dolžnosti, ki jih ima do duš svojih vernikov. Zato pa ravno, da se ohrani prosto v e d n o s t n o r a z i s k a v a n j e , zahteva katoliške šole in med njimi — katoliška vseučilišča!

Slovenec 1892, št. 259. — Podpis: Liga + 12.

¹ = na široko. — Op. izd.

Iz uvodnika: Kako sodijo o nas?

Pravo in dolžnost ponemčiti Čeha in Slovence. (Das Recht und die Pflicht, die Czechen und die Slovenen zu germanisieren.) Dr. M. Ratkovsky. — Tiskal in založil J. Rippl & sin v Iglavu. Cena 25 kr.

Včeraj smo prejeli in naznanili to nemško pisano, 52 strani broječo brošurico. Jako jasno nam kaže, v kakšnem stanju biva sedaj Avstrija. — Državna vsemogočnost, katero porablja večina, tedaj močnejši v to, da spravi podsé slabšega, je brošurici temelj, na katerem dokazuje, da jo mora rabiti država za nemštvo. Pisatelj, ki je prefekt juristov (!) in knjižničar v c. kr. Terezijanski akademiji in član komisije za **pravno-zgodovinske državne izpite** (!) na Dunaju, odgovarja v njej nekemu katoliškemu duhovniku, ki je v »Mährischer Grenzbote« št. 106 pozival češke starše, naj ne pošiljajo svojih otrok v nemške šole. Dokazuje namreč zvečine vodeno in tolikega pravnika povsem nevredno, da imajo Čehi in Slovenci ne samo pravo, marveč celo dolžnost se ponemčiti in da ima tudi naša državna polovica dolžnost, z vsemi silami pospeševati to ponemčevanje, kakor polovica onstran Litve madjarizacijo.

Pisatelj pripoveduje, da je rojen Čeh, da pa je neizrečeno hvaležen svojim staršem, ki so ga dali v nemške šole in mu tako odkrili vsa nepregledna brezna nemške omike, katera edino more Avstrijo rešiti in katera edino more dati Čehom in Slovincem priložnost znanstvenega delovanja. Z zadoščenjem čitamo, da se vprav katoliški duhovščini in katoliški moralki očita, da zavirata germanizacijo (str. 8, 14, 49 itd.), ki pa, seveda izvirajoča iz pojma pravičnosti, brez dvojbe doseže svoj namen tako, da »koncem prihodnjega tisočletja noben petelin več ne zapoje po češko« (str. 7).

Poučno je tudi za nas, kako borno razvite pojme in kako medlo in megleno obzorje ima novejša pravoslovje, ki ne izvaja pravičnosti iz večnih zakonov in ki ne pozna pravega in pravzaprav edinega postavodajalca — namreč Boga. Naš list je že svoje dni večkrat poudarjal, da je **naravno pravo**, ki ima svoj zadnji vzrok v Bogu, edini temelj, na katerem moremo jasno zahtevati svojih narodnih pravic, in radi bi poznali tistega, ki bi kako drugače mogel pobiti trditve (str. 17) v tej knjižici. Mi jo polagamo s pomilovalnim posmehom na stran, prav tako kakor tiste liste, ki nam očitajo meglene nazore, in edino; kar moremo svetovati ljubeznivemu Ratkovskemu, je tole: pojdi in uči se, kaj je pravičnost in kako se deli, uči se, da je med iustitia legalis in iustitia commutativa bistven razloček, uči se, kaj je

iustitia commutativa, uči se, kaj je pravo in iz česa izvira, potem moremo govoriti s teboj.

Beri n. pr. tole: »Vsaka država mora skrbeti, da svoje prebivalstvo tako vzgoji, da mu je več na časti in moči države nego na lastni in da se ne cepi v protivne si skupine, ki se bore med seboj, če si hoče zagotoviti svoj obstanek in svoj mirni razvoj. To pa je po skušnji le tedaj res, če je prebivalstvo ene države en narod« (str. 30). In omenivši, da se to godi na Ogrskem, se drzne celo ta znameniti pravnik popolnoma ne-taktno in brez dvojbe žaljivo dotikati se Nj. Veličanstva, rekoč: »Skupni vladar zadeva v protislovja, če se vlada zapadni del Avstro-Ogrske po drugih pravnih načelih kakor vzhodni del cesarstva, ki je podložen nemu in istemu vladarju, in s tem se slabi pravni čut ljudstva in veljava krone« (str. 31).

Krščanska načela govore drugače. Narodni so bistveni deli države, in posamična država je za narode in po narodih, ne pa narodi zanjo in po njej. Narodi imajo svoje pravice in nobena država jim jih ne more šele dati, kakor jim jih ne more odvzeti; če jih skuša, postane krivična. Zato pa na dnevni red s krščanskimi načeli!

Da, pravo brez Boga more pisati take vrstice, kakor so zapisane v omenjeni knjižici (str. 51): »Ta spis naj pomiri v vesti ponemčene Čehe in Slovence, katere so zapustili ali zmešali njihovi dušni pastirji, da so se npravno jako pohvalno obnašali, ko so se ponemčevali. Dalje naj vzpodbude vse omahujoče Čehe in Slovence, naj v ponemčevanju samih sebe ne odnehajo in naj pouče vse Čehe in Slovence, da se sami ponemčijo.« Mi le pristavljamo: če je ta spis iz peresa tako visoko postavljenega pravnika mogoč, potem se nam ni čuditi, če vstajajo med Slovani možje, ki zahtevajo, naj se vsi Slovani — porusijo. Pravo k temu je večje in delo — lažje!

Slovenec 1892, št. 262. — Podpis: Liga + 3.

Iz uvodnika: Orožje svetlobe.

Noč je prešla, dan se je približal. Rim 13.

Katoliški shod je tista javna izpoved našega naroda, katere ne bo mogla izbrisati nobena sila iz njegove zgodovine, katera bo životvorno delujoč preporodila in preosnovala naše javno življenje v kljub vsem zaprekam. V veri si je izbralo svoj prvi temelj ljudstvo slovensko; v trdnem upanju bo zidalo nanj, združeno v ljubezni do Boga in med seboj; na čelu mu bodo pa le tisti, ki bodo ž njim ene misli in enega srca.

— — —

Prijateljem narodovim pa ostaje sladka naloga, da se tem tesneje združijo ž njim in ga v smeri, katero si je sam izbral,

poučujejo in izobražajo — dalje. Sam hoče biti združen, sam hoče, da se mu zopet vrne družni čut, ki ga mu je za nekaj časa zaglušil liberalizem, in k temu mu pomagajmo! Vsaka večja skupina, občina ali fara imej svoje — društvo, koder se spajaj ljudstvo, da se obrani gospodarskega propada in da se pripravljaj za boj, ki ga od vsakogar zahteva naše dni javno življenje. Tedaj — društva, in sicer društva, ki razširjate med narodom ideje, ne pa čuvstev, znanje, ne pa fraz, društva, ki vadite v mišljenju, ne pa v strasteh! Le tako se ohrani naš narod gmotno trden in moralno zdrav, le tako mu je omogočen pravi, katoliški napredek!

Slovenec 1892, št. 271. — Podpis: Liga + 12.

Stalnim uspehom!

Ob času, ko je Bismarck divjal v novozvarjeni državi proti katoličanom, se je huda godila zlasti duhovstvu katoliškemu. Zapirali so škofe in duhovnike, odtegovali jim dohodke, mučili jih s tožbami in kaznimi, koderkoli in kakorkoli so mogli. Trierski škof je lansko leto sam javno izrekel, da ste bili njegovih duhovnikov dve tretjini zaprti in da ni bilo skoro nobenega, ki bi ne bil prestal kake denarne kazni. In to obubožano, preganjano duhovstvo je vendar sklicevalo shode, pri katerih je z največjo odločnostjo zahtevalo pravic — roko-delcu in delavcu.

V vatikanski palači toži po svobodi — ujet starček kraljevi! Brezbožnost in razdivjana strast mu je uropala kraje, katerih vsaka stopnja nosi pečat njegove lastninske pravice na sebi. Pred njegovimi očmi, v lastnini njegovi se na najgrši način smeši njegova oseba in zvanje njegovo; komaj da se mu še dovoljuje, da mu smejo otroci prinašati milodarov; komaj da sme živeti v bogajme. In vendar kronani ujetnik pozablja svojih vezi in pozivlje mogočnike zemlje, naj oprostite tužni Kamov rod, naj vrnejo pravice, ki jih ima nepreklicno tlačeni delavec, borni kmetič, propadajoči rokodelc do blagostanja na zemlji. Njegovi pozivi niso za en dan, kakor njegovo življenje ni — zanj. Človeštvo uči in uči ga stalnih resnic! Nam pa kukavne Vile! Najbolje moči se izrabljajo; brezbrojno darov Stvarnikovih se marno trati v borbi — zase, v borbi — za nič. Sile duha in uma se napenjajo, proučujejo in promatrajoč življenje muh enodnevnic; življenje celih slojev, celih narodov pa visi nad prepadom — na nitki. Muhe enodnevnice! In radi njih se zatemnuje obzorje; mraz lega na duše; lakota gospodari tisočerim, npravna propalost dviga svojo zastavo; tisti pa, ki se nazivljajo množice, ki so si naredili voditeljev in prvakov lesko ime, se igrajo z muhami enodnevnici.

In to velja prav tako zanje, če se prostori, v katerih »žrtvujejo« svoje moči prospehu ljudstva, imenujejo: parlament, kazine ali kakor si bodi. Ne pozabimo nikdar besed, ki jih je govoril dunajskega ljudstva ljubljenec dr. Lueger v petek v državni zbornici. Dejal je: »Pri vseh važnejših vprašanjih je zbornica prazna. Gospodje sede tukaj le še, če imajo kaj zabave. V obrtnem odseku nimamo skoro več sklepčnih sej. Gospod Bog nam odpusti greh, da vsak dan za to pisano tako imenovano delovanje iz žepov ljudstva — če bi dejal: krademo, bi me poklicali k redu, zato pravim — prejemamo iz žepov ljudstva.« In to se godi v novodobnih parlamentih, koder najvažnejša vprašanja niti nastopati ne morejo, koder se ne sodi po tem, je li stvar pravična ali krivična, koristna ali škodljiva, marveč koder se med posameznimi klubi po pravilih zvitosti, oportunitizma in sebičnosti zbarantava število glasov. Ne škodilo bi, da v zadnjo kočo prodere zavest, kako se vlada.

Katoliški demokratični duh po malem vstaja v življenje. A vstaja. Nad 100.000 belgijskih mož — katoliških demokratov — navdušeno prisega na eno načelo: na resnico katoliško, na eno taktiko: na poštenje, pod enim voditeljem: papežem rimskim, za en smoter: da se vrne krščanskemu ljudstvu vse, kar potrebuje od družbe za dušo svojo in za telo! Bog daj, da bi se taka gibanja prav umevala povsod — tudi pri nas! Konservativni bodimo v načelih; sicer pa zidajmo na razvalinah starih krivic — novo pravo! Ne samo nam, tudi Hrvatom, Poljakom in Čehom velja ta poziv. Trdna, mlada, krepka zveza vseh poštenjakov, ki bo težila za stalnimi uspehi, vzraščaj, krepki se na Slovenov lepi zemlji! Stalni uspehi so pa mogoči le tam, koder je stalna — podlaga. Ta stalna podlaga za presnovno družbo, podlaga, s katere raste sreča in blagostanje, podlaga, na kateri nima mesta sebičnost in lov za muhami enodnevnici, so pa edino — krščanska načela!

Slovenec 1892, št. 282. — Podpis: Liga + 2.

Iz uvodnika: Doba škandalov.

Veku iznajdb, veku svobode utegne kmalu odklenkati. Če se imenuje kaka doba po tem, kar v javnosti ne: kako daje smer vsemu življenju, kar vlada v očitnem gibanju in kretanju posamnikov in skupin, potem nam ne preostaje drugega nego beležiti, da živimo v dobi škandalov. Iz vsega do pičice določenega ceremonielu, kateremu se mora priučiti po »oliki« hrepeneči smrtnik, iz vseh resno-imenitnih naprav javnega življenja, iz vseh poklonov, navduševalnih živio-klicev, iz vseh zatrjevanj vdanosti in ljubezni, iz vseh pravilno sestavljenih in dobro predvanih govorov, ki plavajo dan na

dan, od povsod obloženi s pozlačenimi lupinami in barvanim peskom, proti — neskončnosti, iz vseh svetov in zborov, iz zbornic in parlamentov, koder se močje v črnih frakih in belih kravatah sestajajo v posvete, se ti dvigajo zabavljivi in zaničljivi satiri s svojimi rožički in s satansko zasmehovalnim licem v podobi š k a n d a l o v. Noben dan brez š k a n d a l a v javnem življenju — to je geslo. In ne delajo mu sramote otroci devetnajstega veka.

Ljudje, katere lomi krč, če se jim spomni ime Gregorija VII. ali Bonifacija VIII., kateri si brišejo prisiljeno solzo z lica, ko bero ali pripovedujejo, da se je Henrik IV. pokoril na kanoškem dvorišču; ljudje, ki jim iz užaljenosti zastaja sapa, če slišijo, kako so v spremstvu menihov črnogledih v dolgih raševnikih z gorečimi svečami v rokah imenitniki pohajali v spokornem sprevedu, h kateremu jih je obsodila »sveta« inkvizicija, ti ljudje z nekako krotko dobrodušnostjo gledajo v naše dobe življenje in njegove škandale.

(Krek razlaga nato, da je beseda »občno blagostanje« v naših časih »največji humbug, sama v sebi škandal«, ker se občno blagostanje meri po množini produkcije in po množini denarja v kaki državi. Toda »ni produkcija...«, ni denar merilo občnega blagostanja, marveč merilo temu je, kako so razdeljeni blagri med ljudstvom«.

Omika se razvija; veda napreduje; zunanje lice visoke družbe je krasno in sijajno; lice nižjih slojev — črno in mračno. Vzroki so v nas samih! Družba se je odvrnila od Boga, Kristusa ne priznavamo več za vladarja; vlada pa n e v e r a , n e n r a v n o s t i n u ž i v a n j e ! !

Razvijaj se sijaj lagodnosti in omike kakor mu drago; dokler ostanejo taka nasprotja v družbi človeški, kakor so sedaj, visokih in nizkih škandalov ne bo konec. Smer te poti pa je — prepad vsega reda in vse omike.

Slovenec 1892, št. 288. — Podpis: Liga + 12.

II. Iz Slovenca 1893.

Milanova sprava.

Otroci, ki se igrajo »velike«, se zde vse te drobčkene državice na Balkanu. In igrajo se slabo! Od zapadne Evrope so se naučili predvsem — liberalizma in breznačajnosti v javnem življenju; cinična brezbožnost in pozakonjena nenravnost sta se kazali kot prvi plodovi zvečine z »nemško kulturo« posejanih balkanskih tal. Solovjev zatrjuje v svojem znamenitem delu »Istoria Teokracii«, da je med Srbi in Bolgari vse mlajše izobraženstvo brezverno, in da v Rumuniji ni bolje, je pač najlaže izprevideti iz tega, da se je minister bogočastja in posvete javno priznaval za — a t e i s t a . Svojih vzhodnih po-

sebnosti, v kolikor so slabe, pa s tem, da so slabo od zapada sprejeli, niso odložili. In tako je doli med narodiči, katerih vsak sanjari o »veliki Rumuniji« in o »veliki Grški« in o »veliki Srbiji« in o »veliki Bolgariji«, v resnici — Bog pomagaj! Naivni separatizem, nezdravo velikoumje in v nemarnost za vsako resno delo ne more tvoriti državic — velikih! Zato so pa posledice tistega brezsmiselnega sanjarenja o Bog ve kakšnih kulturnih poslanstvih tistih državic — jako malo podobne — kulturnim! Rumuni trdijo, da imajo edino pravico razširjati luč prosvete kot potomci — starih Rimljanov; Grki se zopet z vso resnostjo pozivljejo na svoje prednike, Srbi pa na svoje — carstvo. In vendar vsi ti pritlikavi dediči slavnih imen razen imena nimajo ničesar. Društveno in politično življenje je povsod strašno pokvarjeno. Stranke gospodarijo z brezobzirno sebičnostjo. Propadi država, samo njim bodi dobro! Zato trdimo o vseh balkanskih državah to, kar trdi vtorkov Obzor o Srbiji, da je namreč vse njihovo politično življenje samo osebno sovražstvo, pomnoženo z orientalizmom.

Saj nam ravno sedaj javljajo listi, kako se pobijajo Srbi med seboj samo iz strankarskega, osebnega sovražstva. V Smederevu, Čačku, Jagodini in Šabcu so se pretepali radikalci in liberalci pri volitvah. Trije so bili ubiti. Liberalci so zmagali in liberalci imajo vlado. I no — domovina je rešena! Da izkorišča liberalna vlada svojo moč, se vidi odtod, da je med 750 občini, koder so se za njenega bašibozuštva vršile volitve, jih 700 zmagalo za liberalce. Med 1200 občinami jih imajo sedaj radikalci in naprednjaki 300.

Te resnice se nam siloma vzbujaajo v spominu, ko prebiramo vse tisto bombastično pisarjenje o spravi bivšega kralja srbskega Milana in Natalije, njegove soproge. Vendar ni temu, da je obiskal Milan Natalijo v Biaricu (kopališče v zapadni Franciji. Op. izd.), pripisovati — od sile pomena. In v to nam je dosti ime: Milan. Takih kraljev — Bog varuj vse države in državnice od Severnega do Južnega ledenega morja! Malo da ni uničil Srbije s svojimi deli in s svojim — zgledom; v veselje vsem poštenjakom je odstopil, ločil se je od svoje soproge, prodal svoja prava, lahkoživo zabil nekaj časa in še več denarja — v tujini in sedaj — se spravlja. Zdi se nam pa, da mu je do pokore še jako daleč.

Edino, kar nas veseli, je možnost, da se sedaj morebiti kraljevi materi vrne njeno sveto materino pravo in da bo zopet lahko občevala s svojim sinom.

Ristić bô moral odnehati — materi. Celo v Srbiji so spoznali, da je kralju treba matere in da je veliko zlo za Srbijo, ker so mu jo vzeli. Pomirjenje Milana z Natalijo je prvi korak,

da se to popravi. S tem se pa še ne bo popravilo vse. Zapadni liberalizem je tudi v Srbiji uničil pravo omiko in pravo svobodo; dokler se bodo v tem oziru opičili po nas, bodo ostali vedno borni sluge sebičnemu koristolovju drugih večjih liberalnih držav — na zunaj, dasi nebotični šovinsti — doma! Tudi jugoslovanske vzajemnosti v teh razmerah nikdar ne bo! Zato je treba predvsem edino rešilne krščanske podlage!

Slovenec 1893, št. 21. — Podpis: Liga + 3.

Duhovnik in — dijaki.

V soboto¹ dopoldne so delili na ljubljanski višji gimnaziji dijakom svedoče. Neke posebnosti, pokazavši se to pot in tičoče se prav zelo podpisaneve osebe, ni moč zamolčati. Stvar je tale. Več dijakov, kateri so bili dosedaj deloma med odličnjaki ali vsaj med pridnejšimi in o katerih nravnem vedenju ni bilo še nobenih tožbá, ima v svoji zadnji svedoči »sittliches Betragen« cenjeno za »entsprechend« in »minder entsprechend«. Posledice slabega reda iz nravnega vedenja so tele: dijak mora plačati prihodnje polletje šolnino 20 gld., izgubi ev. štipendij in trpi v javnosti tudi na svojem dobrem imenu. Kazni je tedaj dovolj, a bodi. Nas zanima le vzrok, ki je redu pripisan. Te slabe rede so si namreč dijaki zakrivali s tem, da so se udeleževali »prepovedanih shodov in izletov«. In s tem je v zvezi oseba podpisaneva, ki smatra za svojo vestno dolžnost, da prijavi pojasnilo v tej stvari slovenskemu svetu zlasti radi tega, ker si je v svesti, da niti on niti dijaki nimajo od nikoogar nobene obrambe. Evo ga! —

Začetkom lanskega drugega polletja pride k meni dotlej neznan mi šestošolec prosit me, naj bi poučeval pet višjegimnazijcev v modroslovnih in apologetičnih vprašanjih. Vesel sem bil te prošnje in ko sem se zagotovil, da dotičniki vestno izvršujejo svoje šolske dolžnosti in da so starši njihovi zadovoljni, sem jim jel predavati po poldruge uro na teden. V koliko sem sposoben za to, mi ni soditi, toda ker se mi je že lani začetkom leta poverila modroslovska stolica v semenišču, menim, da je dovolj jasno, zakaj so dijaki prosili baš mene in zakaj sem imel tudi pogum, izpolniti njihovo prošnjo.

Glede tega pouka omenjam, da je bil strogo le znanstven pouk. Načelen nasprotnik sem temu, da bi se dijaki vmešavali v politiko in da bi se že pri njih budile politične strasti, in odločno sem zahteval od svojih bivših učencev, naj ne bero nikakih političnih listov, tudi »Slovenca« ne. O šoli in pro-

¹ Članek je izšel v ponedeljek 12. februarja 1894. — Op. izd.

fesorjih se ni govorilo; prav tako odločno sem namreč poudarjal, da morajo dijaki spoštovati avtoriteto in da morajo biti svojim součencem prizanesljivi, dobri tovariši. Da bi bil tak pouk po šolskih zakonih prepovedan, si niti misliti nisem mogel. Saj je dovoljeno dijakom iz višjih razredov celo pohajati v gostilne, učiti se plesa itd. Kaj bi tedaj moglo biti slabega na tem, da se dijaki v prostem času pri duhovniku uče? Poleg modroslovja in apologetičnih vprašanj sem poučeval posameznike tudi v češčini, maloruščini in ruščini in jih sploh podpiral v vsem, kar je bilo koristnega za njihov znanstveni napredek.

Ti dijaki so privabili še druge in skupno so se zbirali ob nedeljah popoldne pri nekem tovarišu pod nadzorstvom očeta njegovega, kjer so se učili med seboj.

Javno izjavljam, da sem jim nebrojnokrat poudarjal, naj opuste vse, karkoli bi jih moglo spraviti v nasprotje s šolskimi zakoni, naj tedaj ne sklepajo nobene tajne zveze ali društva, marveč naj se samo prijateljski shajajo skupno se učiti. In kolikor sem mogel spoznati, so me slušali.

Glavna smer vsega mojega občevanja z dijaki je bila versko in pravno. Ves pouk in vse drugo mi je bilo le sredstvo, da se dijaki tembolj utrde v verskih resnicah in da v ohranjenje npravnosti pridno rabijo svete pripomočke: molitev in prejemanje svetih zakramentov. V času, katerega javno in »pravno« mnenje temelji v verski plitvosti in brezbriznosti, so seveda nevarni taki dijaki, ki obiskujejo iz prepričanja in potrebe službo božjo in ki pogostoma prejemale sv. zakramente. Ko so jih drugovi zasmehovali, jih ni nikdo branil; pač pa se jim brani, da bi med seboj ali pri duhovniku dobivali potrebnega bodrila in tolažbe! Toda to ne spada sem.

Dijake sem z izrečnim privoljenjem njihovih staršev spremljal pri dvakratnem izletu, namreč: prvega maja in dva dni pred koncem šolskega leta, in obkraj sem bil vesel pošteno veselih dijakov. Da bi marsikaki drugi izleti podajali marljivim preiskovalcem dovolj raznovrstnega gradiva, o tem ne govorim; preiskovati se je moralo samo o teh izletih, in sicer zato, ker so se morali dotični dijaki kaznovati. Vzrok temu pa niso bili njihovi shodi niti njihovi izleti, marveč to, da je nekateri (ne vseh) izmed njih parkrat pozval č. g. Valentin Eržen k sebi in jih ničesar sluteče spraševal o raznovrstnih dogodkih na ljubljanski višji gimnaziji. Zase tu javno izjavljam, da jaz nisem bil in tudi sedaj nisem v prav nobeni zvezi z znano vlogo č. g. Eržena. Č. g. Eržen je pa tudi sam zatrdil, da je za svoje postopanje edino le on odgovoren. In jaz pristavljam, da so bili dijaki pri tem popolnoma nedolžni in če je kje kaj krivde, jo ima vso č. g. Eržen in nobeden drugi.

Prav to trdim jaz glede svojega občevanja z dijaki. Če je kdo kriv, sem kriv edino le jaz in če kdo zasluži kazen, jo zaslužim edino le jaz, dijaki so pri tem popolnoma brez krivde, ali če komu bolj ugaja: dijaki so bili samo zapeljani in zapeljal sem jih jaz. Jaz sem jih zapeljal, da so prosti čas uporabljali za učenje prepotrebni stvari; jaz sem jih zapeljal, da so me slušali, da so me ljubili, da so pri meni često iskali pomoči in sveta. Sedaj so pa kaznovani oni, in sicer kruto kaznovani, in jaz sem prost. Za prestopke lanskega leta so letos sedeli v šolskem zaporu ali dobili ukor, tovariši se jim izogibljejo, profesorji jih — — —; vohunstvo, hinavstvo, obrekljivost se jim očita in sedaj jih čakajo še vse posledice slabega nravnega reda. In vsega tega sem jaz kriv, zato ker so se učili dotični dijaki pri meni samo pod mojim nadzorstvom in ker so bili pod duhovniškim nadzorstvom na izletih.

In tu nastane važno načelno vprašanje! Ali je občevanje duhovnika z mladino res nevarno, ali se mora sumničiti že vnaprej škodljivi vpliv duhovnikov na mladino, ali je tedaj potrebno nadzirati to občevanje? Slavni profesorski zbor je s svojim sklepom potrdil ta vprašanja in njihov sklep je sedaj legalen in pravno popolnoma veljaven. Toda legalnost in nravna pravičnost se ne krijeta vselej. Kako sodim v tem oziru za ta slučaj, bo jasno vsakemu, kdor blagovoli upoštevati tole.

Mimogrede omenjam, da se ima mnogo slovenskega razumništva prav temu »nevarnemu« občevanju duhovnikov z mladino zahvaliti za svojo izobrazbo; dalje sme menda duhovnik podpirati mladino ne samo v gmotnem, marveč i v umstvenem i v nravnem oziru. Tudi starši smejo menda svoje otroke zaupati duhovniku in jih izročati njemu v posebno skrb; če ne sodi birokracija tako, sodi pač naše verno ljudstvo, da je nevarnosti za mladino dovolj in da potrebujejo duševne opore. Vse to velja tudi za naš slučaj; toda z birokrati je treba govoriti še jasneje:

1. Dušni pastir ima v zakonu utemeljeno pravo in dolžnost, skrbeti za versko nravno življenje njemu izročenih oseb. Nrnavnost presoja on in njegove svedočbe imajo v tem oziru i pred gosposko veljavo. Država mu torej sama priznava značaj nekakega sodnika in nadzornika v nravnem oziru. Ali se more tedaj reči, da so tisti, katere nadzira duhovnik, brez nadzorstva? Kdor to trdi, zanikava od zakona priznani značaj duhovnikov, da o njegovem višjem poslanstvu ne govorim.

2. Gimnazijski disciplinarni red priznava duhovnikom pravico, da spovedujejo dijake. Kot spovedniki vplivajo neposredno in direktno brez nadzorstva na dijake, in sicer v najvažnejših zadevah nji-

hovega življenja. Ali so tedaj dijaki brez nadzorstva, če jih nadzira človek, kateremu gimnazijski red sam priznava pravico najzaupnejšega občevanja z dijaki in najvažnejšega vplivanja nanje?

Kar se je izvršilo, je izvršeno in ker je podpisaneц prepričan, da je vsaka pot v obrambo dijakov brezuspešna, zato prosi bralce Slovenčeve, naj po svojem pravnem čuvstvu sodijo pravni čut slavnega profesorskega zbora na ljubljanski višji gimnaziji. Brezuspešna, pravim, je vsaka pot! Slavni deželni šolski svet je že izjavil svoje mnenje, ko je poprosil vč. ordinariat, naj mene in druge duhovnike pouči, česa ne smemo. Spoštljivo, toda najodločneje odklanjam ta pouk in s tem javno zavračam slavnemu deželnemu šolskemu svetu njegove svete glade moje osebe.

Delovanje duhovnikovo pa pojmem tako, da se ima vršiti samo »v imenu Boga Očeta in Sina in sv. Duha« in v nobenem drugem imenu ne, najmanj pa v imenu versko brezbrizne birokratične legalnosti.

Dr. Janez Ev. Krek.

Slovenec 1894, št. 34.

K očetu!

Huda reč je Francozom — Panama. Tisoči ubožancev, stotine osramočenecv, nezaupnost prijateljskih vlad, škodoželjen smeh nasprotnikov so ji v spremstvu. Zdi se pa, kot bi novodobne države ne hotele prenašati očitanja, da nimajo vsaka svoje Paname, da si so liberalne. In zato se je proslavila vprav sedaj Nemčija s svojo Ahlwardtovo pravdo in Italija se je jela kazati s svojo banko, madridski magistrat kliče, naj se menimo zanj, na Angleškem pokajo banke, v Argentini pa se za pijačo in druga taka užitna agitacijska sredstva uporablja denar, ki je bil železnicam namenjen. Skratka, vse v novi omiki in v novem napredku vzrastle države vstajajo vsaka — s svojo Panamo. Ne smemo pa biti krivični in zato moramo resnici na ljubo dostavljati, da te Paname nikakor še niso vse. Za božji čas, kako? Saj je ena najbolj rabljenih besedi v novodobnih državah: defraudacija — izneverjenje.

Defraudacije so — popolnoma času primerne in — moderne. Vse lepše zveni ta beseda nego: goljufija in brez značajnost, ki ju obsega v svojem bistvu. Kaj hočemo? Po menčestersko-liberalnih načelih ima svet vladati denar in res ga vlada. Denar se pa pri posameznikih najuspešneje množi in najlaže pridobiva po goljufiji. Tedaj: goljufija vlada svet! — Bodi nezmisljen ta dokaz: trpke resnice vendarle krije v sebi. —

Tu pa moramo poudarjati, da zahteva vsaka Panama ljudi, sposobnih — zase. Vsaka goljufija potrebuje — goljufov, vsako izneverjenje — izneverjevalcev; vsako pod-

kupovanje — oseb, ki se dajo podkupiti. In koder so vsi taki in tem podobni pojavi znamenja društva, koder nastopajo redno in v velikanskem okrožju, tam je treba zato v celem društvu iskati — sposobnosti in pripravljenosti — zanje.

Zato pa je bilo treba prej tistih Panam, za katere se je kaj malo menil svet, takih izneverjenj, katerim so sicer maloštevilni obetali razpad društva kot posledico, katerim je pa večina ploskala. — Mi menimo Paname in defraudacije na poljani spoznavanja in hotenja. Filozofje so tudi sedaj Panami očetje, kakor so bili očetje revoluciji francoski pred sto leti. Vso glavnico, ki jo je dal Oče svojemu rodu in ki mu jo je enkrat že zapravljeno vrnil Sin, vse to dragoceno imetje narave in nadnarave so brezvestniki izneverili in s satansko lahkomišelnostjo zaigrali. Človeštvo so ogoljufali za največje bogastvo njegovo; ukradli so mu v naravi človekovi skriti zaklad »izvestnosti človeškega spoznavanja« in svobodne volje, izneverili so mu misel na Stvarnika in večnost, misel na pokvarjeno človeško naravo in — Odrešenika. Kot oropan nesrečnik krvavi sedaj v svojih ranah »miser et egenus et pauper et nudus« (Ap.), nesrečen in ubog in reven in gol. — Oropan pa je v imenu — vede in v imenu — napredka! Komur je še do človeštva — misli!

Premišljevanje v tem oziru bo dovedlo vsakega zdravo mislečega, ali da obupa nad človeštvom, ali — da se tem živeje oklene — katoličanstva. Srede ni. Samo katoličanstvo more vrniti ukradeno in izneverjeno glavnico človeštvu nazaj; samo v njem temelji nepobitni branik imetju narave in nadnarave. Absolutni + (plus) in absolutni — (minus), vse in nič, katoličanstvo in — brezumje je dnevu glasilo!

Te samozavesti, ki vzraja iz otrok junake, iz šibkih žensk — junakinje, te samozavesti, ki vse ožarjajoč sedaj novi dobi kot anahronizem vstaja med nami, te katoliške samozavesti ne umeva svet in zato — skuša v slastéh dobiti zdravila obupu; če ga pa ni — pomore voda ali strup, kroglja ali konopec! To samozavest katoličanu oživlja in krepi — edinstvo, stalnost, neomajnost in nezmotljivost svete družine, katere je sin; to samozavest mu utrjuje prepričanje, da nam je Bog sam postavil — očeta, ki na skali utrjeni vodi božjo družino. Sedaj mu je ime Leon XIII. Da, očetje so živeli človeštvu, vsak za svoj čas skrbec za potrebe svojih otrok; tudi za naš čas — ga imamo. Vodi nas, uči nas; bolje; sv. Duh nas vodi in uči v njem. Vse vrača človeštvu, kar mu je uropala in izneverila zlobnost in zvijača. Um in srce mu ozdravlja in vsega človeka dviga kvišku k — njegovemu Bogu. Za slavje se pripravljamo¹

¹ Dne 19. februarja 1893 je minulo 50 let, odkar je bil Leon XIII. posvečen za škofa. — Op. izd.

— temu očetu v čast! Pripomozi to slavje v prvi vrsti, da se moč sv. Duha v sveti cerkvi tem živeje in sijajneje razkrije in da se med vsemi revnimi zmotenimi narodi razumeje, kje je rešitev. Po vsej zemlji zavladaj klic: K očetu!

Slovenec 1893, št. 34. — Podpis: Liga + 3.

Rusija in katoličanstvo.

Ni ga vernega, katoliškega Slovana, da ne bi želel iz vsega srca, naj se odrevenelo pravoslavje zopet oklene vidnega glavarja, nadaljujočega Kristovo delovanje med nami. Često nam govori pri tem srce preburno, prenašlo; ne meni se za težave, za nepregledne ovire; željo svojo hoče imeti izpolnivo, vzraja si upanje in marsikdo je tako že naprej prepričan, da ne bo dolgo, ko se bo Vzhod uklonil sv. očetu, proseč ga blagoslova.

Pot samih želja tu ne pomaža zedinjenju in zdi se nam, da taki idealno nadahnjeni preroki več škodujejo nego koristijo. Božja milost je neizčrpljiva in vanjo zaupajmo. Ne zaupajmo pa svojim sanjam, če nam jih je prav narekovala bratovska ljubezen. Predvsem moramo trezno gledati vse sedanje razmere, v njihovem zgodovinskem razvoju jih moramo premotrivati in si tako stvariti jasno sliko, kako in kaj.

Vzhod, Rusija — ali sprejme katoličanstvo in kdaj? Poljak, ki vročekrvno pripisuje vse nezgode svoje domovine Rusu, ne spoznava možnosti; zdelo bi se skoraj, da je niti ne želi. Oficielna zapadna Evropa pa gleda vse skozi politične naočnike in sedaj se mora gledati v Rusiji in na Balkanu vse črno, kar ni pod gotovim vplivom. Časništvo ima pri tem sveto nalogo, da slika vse razmere tako, kakor se morajo — videti. Črno ozadje, črne barve, črn okvir — vse črno! Politika pozablja na vero; le v toliko se spušča v cerkvene stvari, v kolikor ji služi. Zato čujemo in beremo lahko povsod, kako zabiti so pravoslavni popje, kako praznoverni, kako fanatični so; tudi o preganjanju katoličanov izvemo mnogo; vse to pa nam vendar še ne pojasnuje, kako bi se popravile dogmatične zmote vzhodnih cerkvá. Nekateri dobrodušni možje dobrega upanja pri vsem tem mislijo svoje in pričakujejo rešitve od ruskega carja, od vlade ruske. Drugi zopet drugače in Rusi sami najrazličneje.

Zanimiv je za naše vprašanje dogodek iz zadnjih dni. Naši bralci vsaj po imenu poznajo učene modroslovca ruskega Solovjeva, ki ves gori za združenje z Rimom in ki je v tem oziru izdal mnogo ruskih in francoskih del; znana jim je tudi blaga sodba p. Vannutellija o Rusiji; lanski Rimski Katolik je pisal o tem v več številkah. Tudi rimski redovnik trdno upa, da se zedini Rusija s papežem, in njemu se zdi to zedinjenje jako lahko.

O delih teh dveh učenjakov je napisala ledi Herbert, angleška katoliška pisateljica, razpravo v *Review of Review*, koder dokazuje, da katoličanstvo v kratkem zavlada po Rusiji; trdi tudi vsa začudena, da o Rusiji mnogo mileje sodi Vannutelli nego li Solovjev. Zlasti navaja kot vzrok zedinjenju pogovor p. Vannutellija z g. Pobjedonoscevom, »oberprokurorjem«¹ sv. sinoda. Kot mnenje g. Pobjedonosceva, razvidno iz njegovega pogovora s p. Vannutelijem, navaja, da »če bi zedinjenje želela vlada, bi bilo jako lahko, ker je vse odvisno od vlade«. K. P. Pobjedonoscev je nato napisal angleškemu listu jako zanimiv odgovor, kateremu tole povzamemo:

»Trditev, ki se navaja kot moja, je sama v sebi neverjetna. — Imeli bi vzrokov, da mislimo takole: p. Vannutelli, katerega spoštujem, ni popolnoma večš francoščine, zato je slabo umeval moje besede, francoski govorjene, zapeljan morda po svoji strastni želji, da bi se cerkvi zedinili. Toda še tega ni treba. Vannutellijevo knjigo imam sam; v svojem poročilu ne navaja niti ene besedice, niti enega mnenja, katero bi bil jaz izrazil, marveč le sam izraža tisto misel, katero je ledi Herbert pripisala meni, nadejam se, samo po zmoti; ona se je pri tem dala voditi predsodku, razširjenemu med ruskimi katoličani, kakor bi bila v Rusiji vsa vera odvisna od vlade in bi bila v njenih rokah.

Nikdar nisem mogel izraziti mnenja, ki mi ga pripisujejo, češ, da je vse odvisno od vlade. Jaz sem dejal p. Vannutelliju, da ruski narod nikdar ne privoli, da bi se podvrigel jarmu papeške oblasti; da nam je svoboda naše cerkve dražja nego kar si bodi drugega na svetu; da je naša vera nezdržljiva s samovoljno oblastjo Kristovega namestnika; da vse druge razlike v nauku, v obredih niso važne; a da bodo te razlike vselej nepremagljiv zadržek zedinjenju, koder bi se morali odreči svoji duhovni svobodi. To sem res dejal v svojem razgovoru. Vera ruskega carja je ravno tista in nerazdeljiva z vero ruskega naroda; kar se pa tiče njegove vloge glede vere, — se on obnaša proti cerkvi kot sin proti materi.«

Vprav te besede so tolažilne za nas. Nadejamo se, da cerkvenopravna načela, ki se v njih izražajo, niso samo mnenje Pobjedonosceva, marveč da se priznavajo tudi v višjih duhovskih krogih. Če jim je res najdražje na svetu — svoboda cerkve, potem so na pravi poti. Bogoslovska znanost in zgodovina jim bo dokazala, kje je mogoča svoboda cerkvena. Železni okovi bizantinizma so cerkvi otrpnjenje in smrt. To skušajo Rusi sami,

¹ Najvišje cerkvene oblasti načelnik ima oficijelno ta nemški naslov. Peter Veliki, ki je sinod ustanovil, je tu jasno zapustil dokaz, kje se je učil pojma cerkve. — Evo, nemško protestantstvo mu je bilo za učitelja.

koder v najsamovoljnejše ustanovljenem zboru (sinodu) tudi lajki pod pokroviteljstvom in nadzorstvom carjevim vodijo vse cerkvene zadeve. V najgorji sužnosti je cerkev, koder ji ne vlada od Boga nespremenljivo postavljena oblast. Ta sužnost hkrati z negotovostjo vere je povsod, koder ne — vlada namestnik Kristov. Samo da si želijo svobodne cerkve, pa bodo spoznali to resnico.

»Denj« pravi, navajajoč Pobjedonoscevo besede: »Ta izjava je tako jasna in kategorična, da se takoj zavrnejo ljudje, če jih je še kaj takih na zapadu, kot je znani Strossmayer, ki mislijo, da bo mogoče s krinko prijaznosti do našega carstva Rusijo zavleči v zedinjenje z Rimom.«

Pristavlja pa tele v resnici neumne besede, ki svedočijo, v koliko poznajo Rusi katoliško cerkev; »Kar je bilo v dobi florentinskega zedinjenja nemogoče, na to je še manj misliti zdaj, ko se je v samem katoliškem svetu začelo združevanje in naperi (pod imenom starokatoličanstvo), da bi se osvobodili od duhovne rimske oblasti.« — In vendar nikdar ni bilo več edinosti v cerkvi nego sedaj in več ljubezni, več spoštovanja, več globokega prepričanja o nadnaravni sili papeštva nego v naših dneh.

Podali smo svojim bralcem te novice, da iz njih posnamejo staro resnico. Ne poznajo nas. — Kdor pripomre, da Vzhod nas spozna in mi Vzhod, ta pripomre največ k zedinjenju. Diplomatična pot pri takih razmerah nikamor ne vede, še manj pa slepa želja brez temelja in brez dela.

Slovenec 1893, št.74. — Podpis: Liga + 3.

Iz uvodnika: Delavski praznik.

Kristjanu je delo — v čast in tisto dostojanstvo, ki ga preveva v zavesti, da je človek, se mu poraja in še bolj utrja — pri delu. Človek in delo morata ostati združena vse pozemsko življenje. Že pamet ga uči, da delo ni samo teška dolžnost njegova, marveč da je tudi njegovi naravi povsem prikladno, in zato se veseli svojih možnosti za delo in notranja radost ga navdaja, ko dela. Kristjan pa ve tudi, da delo ni človeku samo v veselje, da ne izvira neskalsena radost iz dela; razodetje božje ga namreč uči, da se dela drži kazen, in uči ga tudi, da je to kazen zaslužil. Vsa narava zdihuje in čaka v porodnih bolečinah končne rešitve; on sam zdihuje ž njo, ker čuti v sebi samem nered zaradi greha, in to zdihovanje mu greni veselje takrat, ko proizvode zdihujoče narave pripravlja za uporabo ljudem, ko — dela. Tega kaznilnega značaja ne more vzeti delu nobeden, kakor tudi nobeden ne more uničiti boleznin in smrti, najhujše kazni za greh.

Res je, da ta kazen dela ne sme veljati samo za nekatere; res je, da je ne sme nikdo drugemu nakladati, da bi se sam osvobodil; v tem se ujemamo s socialisti. Zato tudi odobravamo, da se potegujejo za naravne pravice delavske, da zahtevajo potrebnega razvedrila in počitka, da tedaj skušajo skrajšati delovni čas. Toda sila, s katero žugajo, ni pravo sredstvo. Kar si pridobe po sili, ne bo trajno.

Treba je sicer sile, toda same moralne sile, ki poganja iz živega krščanskega prepričanja. Tiste moralne sile je treba delavcem in vsej človeški družbi, ki jim narekava, »da smo Očeta enega sinovi, ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi«, da smo vsi odrešeni po enega Odrešenika rešnji krvi in posvečeni po enem sv. Duhu, da smo vsi vteleseni v skrivnostnem telesu Kristusovem v veri in ljubezni, da smo ene matere, sv. cerkve, pobrateni otroci. Da, treba je preosnove, treba radikalnega prevrata, toda ta se mora vršiti najprej znotraj v dušah vseh ljudi, potem bo sam ob sebi za stalno prevrnil krivico in zlo.

Slovenec 1893, št. 98. — Podpis: Liga + 2.

Pridi sv. Duh!

Novodobna država sme vse in kdor bi se upal vprašati, kako je s temi neskončnimi njenimi pravicami, bi ga šteli kar brez vsega med nazadnjake, če bi se mu še kaj hujšega ne zgodilo. Nebo in zemlja, duša in srce človekovo — vse bodi podložno državi; v vse se vtika, vse presoja in vse, kar stori, se imenuje **p r a v i č n o**. Čemu naj bi se potem še pulili za naravno pravo, za npravnostna načela — saj se država ne more motiti! — Večina zakonodajnih skupščin zastopa ves narod in narod je nezmotljiv. Da, ta stavek se je v raznovrstnih oblikah že tisočkrat ponavljal v naši liberalni dobi ali recimo rajši v dobi večine. Dne 17. t. m. (maja 1893. Op. izd.) je izrekel isto misel deželni maršal češki (knez Lobkovic. Op. izd.) v zbornici, odgovarjajoč mladočehom, takole: »Deželni zbor je po mojih mislih organ, ki zastopa vse kraljestvo, in večina tega zbora je izraz vse deže le.« Tako načelo vodi tedaj najvišjo osebo v zbornici, moža, ki se sicer šteje za pametnega in značajnega. In vendar je to načelo najkrivičnejše in temelj večini zla v našem javnem življenju. Resnično je le tedaj, ako se izraža takole: Kdor ima moč v deželi, on je izraz vse deže le; večina ima moč v deželi; tedaj je izraz vse deže le. Toda kot temelj takemu mišljenju je treba trditi, da je sila — npravnost in poštenje in pravo in bog, sicer se poruši ves liberalni sestav. Ali manjšina nima pravice ali ni svobodna; dolžnost pač ima, sicer pa bodi v vsem usužnjena večini, katero skrpa slučaj! Činitelji temu slučaju so pa: zvižanost, podkupovanje — sila; posledice pa:

razdivjanje ljudstva, sovraštvo, nemiri in često tudi prelivanje krvi.

Večina je izraz vse dežele. Seveda: dne 17. t. m. se je pokazal ta izraz v Pragi proti mladočehom¹, dne 16. t. m. pa na Dunaju proti — krščanskim prvoboriteljem. Koderkoli je bila v načrtu zakona za reveže beseda »krščanski«, povsod jo je večina izbrisala. In to bodi izraz krščanske Avstrije pod Anižo! Na Moravskem so tri četrtine češke, ena četrtna nemška; par poslancev manjka Čehom do večine in izraz vse dežele je vendarle nemški. Kakšen je izraz vse dežele na našem Koroškem ali Štajerskem, kakšen je v Istri, kakšen na Hrvaškem, kakšen je bil pred malo leti na Kranjskem! Kdor pri svojih besedah kaj misli, ne bo govoril, kakor je govoril deželni maršal češkega kraljestva. Njegove besede so nam prežalosten dokaz, da se je tudi v sicer blage, krščanske može že najgloblje zajedel liberalizem. Izraz vse države je tedaj dualizem, izraz vse države so: brezverska šola, protiverski zakoni, odprava konkordata in vse drugo temu podobno. Izraz vse Madjarske naj postanejo tudi vsi proticerkveni zakoni, ki se sedaj pripravljajo. Zlasti v sedanjem predlogu, ki ga je modri Csáky² pred nekaj dnevi predložil zbornici, se vidi občudovanja vredna smelost in predrznost, kaj se gospodarji večine vse predrnejo. V tem predlogu je naučni minister za vere v s e : on določuje, presoja, obsoja, odstavlja duhovnike, nadzira vzgojo svečenstva, gospodari z denarjem, potrjuje sklepe cerkvenih shodov, skratka: vlada je v s e : škof, papež, superintendent, rabinec in končno — pravcat malik.³ Duhovniku je prvi pogoj, da bodi Madjar, sicer ga ne prizna država; kaj mašniško posvečevanje! — madjarstvo je poglobljena stvar. In po tem do brezumja doslednem šovinizmu so prišli kovači izraza vse dežele celo do tega gorostasnega določila:

»Cerkveni glavari ali zavetniki verske družbe ne more biti taka oseba ali oblast, ki je izven ogrske države, in verska družba ne more biti v nikakršni odvisnosti od kake inozemske osebe ali oblasti.«

¹ Brzojavno poročilo iz Prage z dne 17. maja 1893 (Slovenec 1893, št. 112) pravi: »Ko se je začela seja, ni bilo staročehov... Mladočehi so zahtevali, da se z dnevnega reda dene predloga o osnovi trutnovskega okrožnega sodišča, ker vidi češki narod v tem delitev dežele. Vrhovni deželni maršal se temu upira in izjavi, da je večina deželnega zbora postavni izraz vse dežele. To je vzbudilo silen hrup... Vrhovni deželni maršal odide s svojega mesta in gre iz dvorane, v kateri je še veden hrup. Vrhovni deželni maršal se vrne in proglašuje, da je seja zaključena. Nemci in veleposestniki ostavijo dvorano, v kateri ostanejo Čehi v najhujši razburjenosti.« — Op. izd.

² Ogrski naučni minister v letih 1888—1894, glavni zastopnik liberalne cerkvene zakonodaje. — Op. izd.

³ Stavek je umevati tako, da je moderna država vse, končno tudi bog. (Pravcat malik-bog.) — Op. izd.

Taka tedaj! Bore reveži! Na tak način hoté uničiti cerkev katoliško in papeško oblast, tisto oblast, ki je ustvarila ogrsko kraljestvo. Vsaka beseda je tu odveč. Brezno državne predrznosti se nam odpira v svoji najgorji obliki. Nezmisel in sovraštvo do cerkve nam zija iz njega. — Pri nas? Načela se pri nas priznavajo prav ista kot tam in mnogo jih je, ki skušajo tudi našo državno polovico spraviti v tisti tir, v katerem je sedaj Madjarska. To poudarjamo, opozarjajoč, da je največja pazljivost naša v tem oziru potrebna. Komur je kaj mar za cerkev, ne pozabi te resnice!

In drugo dejstvo, ki je ob tej priliki zopet naglašano, se nam kaže iz vseh takih komedijantskih skokov na političnem drogu. Vse take »izraze« dežel in držav dela loža. Tista dolenjeavstrijskega zbora večina, ki sovraži celò ime krščansko, je sklenila dati precejšnjo podporo društvu »Zukunft«, ki je popolnoma istovetna s framazonsko ložo požunsko isteга imena.

Celo »Politik« je to strogo grajala dne 5. t. m. In na Ogrskem? Framazoni židovski gospodarijo, kakor ve ves svet. Žalibog so dolgo gospodarili tudi cerkvi in celò njeni zastopniki so si dali — gospodariti. Državna cerkev je bila dolgo vzor tudi mnogim cerkvenim služabnikom.

Ostavimo to in vsaj eno resnico obudimo v svojem srcu: **Tako nesme biti! Loža in njen nezakonski sin: liberalizem nam županiti ne sme! Duha sovraštva, duha brezumja zmagaj v vsem našem javnem in zasebnem življenju Duh ljubezni in Duh modrosti — sveti božji Duh!**

Slovenec 1893, št. 115. (Binkoštna sobota.) — Podpis: Liga + 2.

O klerikalizmu.

Hic niger est — —

Politika se loteva vsega: odstavlja vlade in jih nastavlja; tvori vladarje in jih uničuje, celo Boga meni da ima v svoji oblasti. Ali naj se še vzdržuje vera vanj, določa ona; ona kaznuje tudi ali plačuje tiste, ki ga taje ali grde. Kaj čuda, če tedaj tudi cerkvena ustava nima miru pred politiko. Javno življenje sicer ne priznava cerkvi in njeni ustavi božjega značaja in zato je umevno, da se zaganja vanjo. Toda kazalo bi pogumnim nasprotnikom njenim, da bi se učili zgodovine vsaj toliko, da bi spoznali, kaj jim pomaga njihovo delo. Lahko bi izprevideli, da je vsaka preosnova v cerkveni ustavi nemožna in da je pametneje in dosledneje kar naravnost pobijati vero krščansko, nego se tako po ovinkih zaganjati vanjo in se naposled še — opeči.

Žalostno pa je pri tem, da se tega boja proti cerkveni ustavi udeležujejo tudi nekateri možje, ki bi radi sicer še veljali za prave in verne katoličane. Politika jim zmede glave. Pozabljajo namreč, da je že dobrih osemnajststo let določena oblast papeževa, škofov in duhovnikov in da se o tem med katoličani sploh ne more več razgovarjati. Nobena še tako glasna in mogočna večina ne more odvzeti te oblasti, kakor je tudi dati ne more. Pravice učeče cerkve so tako jasno določene kakor njene dolžnosti; o njih je vsaka parlamentarna razprava kratkomalo nemogoča. To resnico moramo vedno poudarjati, ker vprav proti njej se tolikrat greši v našem javnem življenju ne na škodo cerkvi, pač pa na veliko kvar narodom in državam.

Ena beseda, ki se v naših dneh nebrojnokrat rabi, zlasti dokazuje, da manjka stalnih, pravih pojmov o cerkvi in njenem ustrojstvu. Ta beseda je razvpita, da se je treba poštenjaku našega časa skoro križati pred njo; pomenja naj vse naglavne grehe: napuh, lakomnost... tja do lenobe; določa naj vir vsem zlom v državi ali med narodi, skratka; strašna beseda je to. Glasi se: *klerikalizem*. Vsak jo pozna; rabi se nešteto-krat, a le malokdo misli, kaj pomenja. Tekom časa je imela že silovito prilastkov: črni, mračni, temni, pogrebni, prokleti, srednjeveški, ultramontanski, fanatični, brezzmiselni, gospostvaželjni klerikalizem. Te in tem podobne še lepše prilastke pozna pri nas vsak črevljar, ki bere Narod. Ta plodovitost žive domišljije se nam zdi slabo znamenje za liberalizem. Pred šotorom njegovim kričeči klicarji, vabeč na tak način popotne zemljane vanj, ne pomislijo, da imajo hvala Bogu ljudje še svojo pamet s seboj in da to pamet vkljub vsemu mogočnemu kričanju lahko rabijo.

Res je sicer, da jih je le preveč, ki tega ne store, marveč ki krotko in mirno med drugim tudi »klerikalizem« sprejmo kot nekaj strašnega v svoj leni um, ne meneč se dalje za to, da so zalogi svojih nejasnih pojmov prideli še novega, še nejasnejšega.

Kaj pa je tedaj klerikalizem? Opredeliti to spako je zelo težko, ker si vsak misli pri tej besedi, kar hoče, samo da je kaj strašnega. Nekateremu pri tej besedi domišljija riše tezalnice in grmade, na katerih menihi pečejo uboge grešnike, drugi mislijo na velikanske skladovnice samih rumenih cerkinov, ki se skrivajo po samostanskih podzemeljskih prostorih, tretji si predstavljajo vse možne nesramnosti, ki se vrše skrivaj po črnogledih hinavcih in licemercih. Opredelba je tedaj na vsak način težka. Zato rajši povejmo, da ima svoj izvor ta beseda med *nemškimi protestanti*. Katoliškega imena se boji protestantstvo, največ zato, ker ga spominja, da njemu manjka ta bistvena lastnost prave Kristusove cerkve; zato so jeli protestanti imenovati katoličane *klerikalce*.

Sami so namreč zavrgli duhovstvo v cerkvi in trdéli, da je vse kršćansko ljudstvo — duhovsko; vsak ima enako oblast in zakrament sv. mašniškega posvećenja je prazen, popolnoma nepotreben obred.

Samo ob sebi je umevno, da so, razširjajoć ta svoj krivi nauk, skušali na vsak način iztrgati zaupanje do duhovnikov ljudstvu iz srca in da so v ta namen uporabljali vsa možna sredstva, med katerimi sta laž in obrekovanje na prvem mestu.

Njihov protiduhovski boj je rodil z večine vse tiste zgodovinske laži, ki so jih, od magdeburških centurjatorjev počenši, razširjali razni več ali manj znani zgodovinarji.

Leposlovje je moralo tudi pomagati. V pesmih, igrah in povestih so se jeli opisovati duhovniki v protestantskem zmislu, redovi so se grdili in blatili. Slike so predstavljale pijane menihe in druge nespodobnosti.

Vse to je prijalo spaćeni ćloveški naravi in na naglem se je razširil ta duh; nastopajoće brezverstvo je samo nadaljevalo v tem in pridobivalo s tem najboljših uspehov. Boj proti klerikalizmu se je vnel po vsem svetu, in sicer vedno pod pretvezo, da se ustavlja le nepoklicanemu, krivićnemu gospostvu duhovnikov.

Niti trohice zabavljanja, ki ga je objavil šele leta 1869. rojeni Narod v svojih predalih, ni njegove; izvirna ni niti ena psovka, katerih je že toliko poslal v deželo. Izvor smo jim pokazali in pojasnili tudi vodilne vzroke. Da se v tem protiklerikalnem boju ne rabi s a m o laž in obrekovanje, je jasno samo ob sebi. Saj se mora podati za vsako trditev vsaj nekaj navideznih dokazov.

In snov dajejo izjeme duhovniškega stanu, ki z nepredvidnostjo kaj zagreše ali s spotakljivim obnašanjem sami najgorje napadajo svoj vzvišeni poklic ali zlorablajo svoj stan.

Pri t a k i h i z j e m a h išćejo dokazov in iz njihovega obnašanja sklepajo zaključke, vsemu duhovstvu nasprotne. Ta logika je ćudna; razvidno je, da je ni treba pobijati. Nam se zdi dovolj, da smo jo konstatirali.

Da se pa vprašanje o klerikalizmu še bolj pojasni, naštejemo tu nekaj načelnih stavkov v tej zadevi:

1. Za vero je duhovstvo potrebno; brez duhovstva ne more obstajati nobeno verstvo.

2. Oblast, ki jo ima po Kristovem nauku duhovstvo, pre-sega vsako posvetno oblast; ves svet je ne more dati duhovniku več, nego je je prejel od svojega Gospoda.¹

3. Duhovska in posvetna oblast sta v kršćanstvu loćeni; vprav zato, da ostaneta sicer tem gotoveje loćeni, sta pa zdru-

¹ Isto misel je izrazil Krek že l. 1889: »Duhovnik — naj bi bilo duhovniku summum; več mu ne more dati niti kineški car.« (Izbr. spisi I., str. 73.) — Op. izd.

ženi v rimskem papežu, ki je duhovski in posvetni vladar obnem.

4. Oblasti si ne smeta nasprotovati; druga v druge delokrog ne sme segati. Za red in varnost skrbi posvetna oblast; za vzgojo in dušni napredek pa duhovska. Posvetna oblast ima očetno krepkost in moškost; duhovska pa materino ljubezen in prisrčnost.

5. Za narod in državo je neobhodno potrebno — neodvisno duhovstvo, ki v svesti si svoje naloge izvršuje svoje dolžnosti vztrajno, vneto in pogumno, ki se ustavi krivici, odkoderkoli naj pride. Duhovstvo pa, ki je izgubilo cerkvenega duha, ki se tedaj udinja mogočnikom zemlje ali pa duhu časa, je največja nesreča za vse javno življenje. Takemu smo tudi mi nasprotni in če nje mislite v klerikalizmu, smo tudi mi protiklerikalci.

V svesti si tedaj, da vse druge ideje, ki morda z orjaško silo nastopajo v naših dneh, neskončno nadkriljuje ideja poklica krščanskega duhovnika in da ima ta ideja v sebi pogoje končne večne zmage, stopajo verni katoličani pod njen prapor borit se zanjo, če jim prav nadenejo ime »klerikalcev«. In zaradi te stalne, božje ideje se družijo tudi krog grešnih, slabih ljudi, ki jo imajo v imenu Zveličarjevem zastopati.

Črne suknje jih ni strah in klerikalizma tudi ne. Ne dajo se usužnjevat ljudem, marveč le Enemu, ki ga spoznajo za svojega Gospodarja, Kristusu, ki si je odbral nekatere v poseben delež (kleros) in jim zato tudi dal posebno, nadnaravno oblast.

Slovenec 1893, št. 157. — Brez podpisa.

Iz uvodnika: Politična hegemonija duhovnikov.

— — — Hegemonije duhovske v političnem oziru noben značajan in vnet duhovnik ne išče, vsak pa blagruje tisti srečni čas, ko bi se mogel posvetiti edino le svojemu svetemu poklicu, ko njegovo delovanje v političnem življenju ne bi bilo več neobhodno potrebno. To smo že čestokrat najsvečaneje poudarjali v svojem listu.

Potreba, skrajna potreba sili duhovnike k političnemu delu. Država se vmešava v vse; politika odloča o vsem, kakor smo že omenjali, in žalibog ima o veri in cerkvi največkrat zmedene ali napačne pojme. Zato se morajo duhovniki v svojem poklicu, braneč najsvetejše blagre človeštvu, udeleževati političnega boja. Po katerih načelih se ima to vršiti, je jasno vsakemu katoličanu. Duhovniki morajo biti v zvezi s svojimi škofi, škofje pa s svetim očetom. Sv. oče, sedaj Leon XIII., zahtevajo pa vedno in povsod svobodo cerkvi; zahtevajo dalje, naj se katoličani z vsemi silami potegujejo za versko šolo in versko vzgojo, naj skrbe z vsemi

možnimi postavnimi sredstvi, da se z a k o n u med katoličani prizna z a k r a m e n t a l n i z n a č a j in se po tem uravnajo državni zakoni, zahtevajo, naj se katoličani družijo v posvetovanjih za svojo sveto stvar, naj se udeležujejo k r š č a n s k e s o c i a l n e p r e o s n o v e itd. Ta vprašanja so sedaj vsa tudi politična.

Če se tedaj duhovniki bavijo ž njimi, izpolnjujejo le svojo dolžnost in s tem nikakor ne tvorijo politične stranke, ne iščejo sebi politične hegemonije, marveč skušajo le priboriti hegemonijo katoliškim načelom med katoliškim ljudstvom.

Slovenec 1893, št. 160. — Brez podpisa.

Duhovniki in volilna preosnova.

V štev. 275. poljskega Pregleda (Przeglad) je priobčil čast. g. Moškovič, duhovnik v Kašicah,¹ jako k l e r i k a l e n² nasvet glede volilne preosnove. Izpodbuja namreč duhovnike, naj tudi sebi pri bodoči preosnovi preskrbe več pravic. Njegove misli so nekako tele.

V ustavi je zagotovljeno duhovnikom malo pravic, in kakor so sedaj sestavljeni postavodajalni zbori, nimajo skoro nič prijateljev, ki bi hoteli braniti njihov socialni pomen in njihovo važnost. Zato morajo duhovniki nastopiti sami zase in, opirajoč se na zdravi katoliški duh vernega ljudstva, sebi pridobiti tudi v postavodajalnem zastopstvu tisto mesto, ki jim pristojajo.

Prošlost govori zanje. Njihov vpliv v javnem življenju je bil nekdam zakonit in rabili so ga v korist naroda. Primas gnezensko-poznanjski je n. pr. upravljal kraljestvo ob času, ko ni bilo kraljev; škofje so bili prvi svetovalci v državi. Sedaj komaj nadškofje in škofje s knežjim pridevkom spadajo v gosposko zbornico; drugi škofje imajo svoje sedeže samo v deželnih zborih. In vendar je v državi, ki je po svoji velikanski večini katoliška in ki mora biti tudi v svoji upravi katoliška, svet škofov tam, koder se razpravljajo zadeve vseh državljanov, odločno potreben.

Tudi nižjim duhovnikom ne daje volilni zakon, kar jim pristojajo vsled njihovega delovanja in njihovega socialnega stališča. Saj cerkev nima pravzaprav v državni zbornici nobenega zastopnika. To, da je tudi nekaj duhovnikov poslancev, je samo slučajna stvar. In še temu je protivno občno mnenje. Kolikokrat se sliši, naj se duhovnik bavi rajši s svojim brevirjem in s svojimi cerkvenimi

¹ Bržkone Košicah (zapadno od Krakova na levem bregu Visle). -- Op. izd.

² Primerjaj z vsebino tega članka Krekovo pismo z dne 29. dec. 1889 v I. zvezku! — Op. izd.

posli in naj se ne meša v politiko. Volitev duhovnika-poslanca ljudi nekako spravlja v strah in jim ne ugaja.

Vsi ti ugovori so prazni. Duhovništvo potrebuje izmed sebe neko število zastopnikov tam, kjer se razpravljajo važne stvari ne samo za državo, marveč tudi za cerkev. Duhovniki poslanci so sedaj zastopniki tega ali drugega okraja; duhovniki sami in cerkev pa nimajo prav nobenega zastopstva v državnem zboru.

Delavci se potegujejo zase in dobe gotovo vsaj svojo kurijo. Na raznovrstnih shodih, po časopisih, s prošnjami in peticijami zahtevajo zase pravice. Že iz strahu se bodo vdali poslanci. Boje se njihove moči, boje se uporov. Trdi se, da bo v prihodnosti vladal najnižji sloj. Zato potrebuje previdnih svetovalcev, in edini sposobni za to so služabniki cerkve, da s svojim duhovnim vplivom vzgajajo delavce in jih ohranijo na pravi poti ne le v verskem, marveč tudi v družabnem oziru.

V največjo korist državno delujejo tedaj duhovniki, če si skušajo priboriti svoji službi in svojim nalogam primerno mesto v raznih zastopih. Zahtevajo naj tudi zase posebno duhovniško kurijo.

Tudi glede aktivne volilne pravice ni vse tako, kakor bi moralo biti. Pri volitvah iz kmetskih občin se volijo takozvani volilni možje. Duhovnik voditelj je lahko izvoljen, lahko pa tudi ne. Veliki posestnik je pa v svoji kuriji volilec že s tem, da ima določeno posestvo.

Govori se sicer mnogo o vplivu duhovskem, o njihovem pomenu, a volilna pravica tega ne kaže. Zato je dolžnost duhovnikov, da v tako imenitnem trenutju ne zamude prilike, ki se jim ponuja. Vsaj to, da bo župnik v svoji župniji že sam po sebi volilni mož, morajo dobiti. Delujejo naj na to, da bi bili, izvršujoč svoje duhovske in družabne lastnosti, tam, kjer jim mesto pripada, in da bi si ne očitali kedaj: »Nos insensati, quomodo computati sumus.«

To so glavne misli imenovanega članka. Že v številu 277. se je pa oglasil neki Andrej Fredry, ki priznava važnost nekaterih misli, izraženih glede duhovnikov in njihovih zastopnikov, toda trdi, da je za duhovnika dovolj dela na fari, koder je, in da ima dovolj posla v občinskih zastopih, v krajnih in okrajnih šolskih svetih in drugod. Najbolj pa bode Fredryja to v oči, da se dotika čast. g. Moškovič veleposestniške kurije, kar je seveda v Galiciji že blizu narodnega izdajstva. —

Cerkveni knezi so bili že od nekdaj prvi svetovalci ne samo po svojem moralnem vplivu, marveč po svojem državnopravnem stališču; prav tako je duhovščina sploh kot zastopnica cerkvena imela mnogo političnih pravic. Dokler je država priznavala cerkev kot edino poverjeno vzgojiteljico

narodov za večni namen, je bilo tako razmerje samo po sebi umevno in nepristransko; temeljita zgodovina tudi jasno kaže, kako blagodejne posledice je imela ta medsebojna zveza v družabnem življenju narodov.

Da so po cerkvi sovražnih protestantskih ali pa brezver-skih zgodovinarjih navdihnjeni zgodovinarčki ali trobentači javnega mnenja jeli slikati prejšnje čase kot najgorjo sužnost uma in volje, nič ne dé. Vsak, kdor si je ohranil še trohico samostojnega prepričanja, se jim smeji, saj ve in čuti, kje je gorja odvisnost in hujša služba; ali v birokratični z bajoneti in karoni obvarovani državi, koder izmed množice vsak dan vstajajo novi tirani, ali pa tam, kjer zastopniki Kristove cerkve uspešno branijo pravico in ljubezen pri vladarjih in vladanih.

Lahek je odgovor, kaj je gorje: ali militarizem, birokratizem, kapitalizem in advokatski terorizem, ali pa — cerkveni vpliv. Mi Slovenci smo v tem oziru tudi že zaostali. Drugod so se že zdavnaj skušali otresti tega zvijačno vtihotapljenega sovraštva do prošlih časov; pri nas se pa še v šolah in v slovstvu prodaja kot edino prava modrost.

Glede slovstva opozarjamo samo na dr. Tavčarjeve takozvane zgodovinske romane in povesti. Malenkostno naziranje po židovsko-liberalni šabloni veje iz njih poleg nebrojnih zgodovinskih napak. Opozarjamo tudi na tole: kadar hoče Narod o čem posebno preveriti svoje bralce in jih elektrizirati proti nam, tedaj prične z brezobzirno razsipnostjo raznovrstnih krepkih izrazov opisovati temo in grozo srednjega veka. Ves članek se mu takrat kadi samega grmadnega dima, iz katerega se čujejo vzdihni čarovnic, krvavi inkvizitorji bruhajo sovraštvo iz sebe, ubogi tlačan pa v nerazumljivi neumnosti klanja hrbet, na katerega mu padajo gospodarjevi udarci; duhovniki samo izsesavajo, samo sužnijo; samostani so izrodek vsega zla, hiše pregreh, kulturi samo v škodo.

Tako se opisuje prošli krščanski čas in kdor verjame, mu ni težko sklepati, da je vsled tega treba mrziti in sovražiti duhovne kot nevarne škodljivce. Čudna protislovja se dogajajo v tem oziru. Ljudje, ki poznajo mnogo dobrih duhovnikov, ki so sami skusili njihovo dobrotljivost, pozabijo na vse dobro; domišljija jim slika kar najživeje nekatere žalostne izjeme in splošna obsodba jim je nagel — napačen sklep. Tak sklep nikakor ni stalen in nespremenljiv, če ne izvira iz zle volje, marveč se kaj hitro lahko sprevrže; brez dokazovanja, nagloma, kakor je zašel, se zopet tak zapeljanec sprijazni s svojim nekdanjim prepričanjem in ves vesel vidi, da to edino ugaja njegovemu srcu.

Tu ne bomo pobijali takih že nebrojnokrat ovrženih trditiv. Samo to poudarjamo, da je cerkveni vpliv v javnem živ-

ljenju neizmerno mnogo koristil; družba tedaj ni bila razdrobljena in spodkopana, kakor je v naših dneh; revščina ni bila najmogočnejši stan, kakor je sedaj; poštenja, ljubezni, pravice je bilo več, nego je je med nami. Zato je Moškovičevega predloga jedro zdravo in njegove misli so upravičene. Tudi najgorji demokrat, če ima še vero, mora to priznavati. Saj se družba Bogu in Odrešeniku ne more odtujiti in zato tudi cerkvi ne; zaradi tega pa mora biti cerkveni vpliv v državi javno priznan in pravno utrjen. Če tudi zmagajo demokratična načela in če tudi padejo predpravice plemstva in velikega posestva, krščanska ideja ne bo izumrla, ker je večna, in na cerkvenih prsah bodo države in narodi srkali trdnost in stalnost.

Toda recimo odločno, kaj sodimo o Moškovičevi ideji! Ali naj duhovniki z vsemi silami delujejo na to, da si pribore lastno kurijo v državnem zboru? — Ne, je naš odgovor in radi tega tudi zanikavamo drugo vprašanje, naj se li pri preosnovi volilnega reda skrbi za to, da bi bili župniki že sami po sebi volilni možje v kmetskih občinah.

Evo vzrokov! Vzor naš je svobodna cerkev, ki se sama vlada po svojem pravu; niti zastopniki ljudstva niti duhovstva niso upravičeni, dajati ji zakonov. S tem, da je duhovnik izvoljen v državni zbor, še nikakor ni zastopnik cerkve, ker je kot posameznik brez redne in javne oblasti ne more zastopati. Cerkev ni — posamezni kaplan ali župnik; on tudi ni še — cerkvena oblast. Cerkev ne pozna v svojem ustrojstvu konstitucionalnega znaka, marveč je monarhija, koder vlada eden — papež in ž njim v zvezi njemu sicer podložni, a s stalnimi, določenimi pravicami obdarjeni škofje. Zato dotično dokazovanje Moškovičevo ne velja.

Dalje pa opozarjamo, da je duhovnikova dolžnost — pastirska in da mu mora biti vse drugo le sredstvo v dosego pastirskega namena, torej tudi — politika. Dolžnost duhovnikova je skrbeti, da se izbero trdni katoliški možje za poslance, da ljudstvo ne prebira liberalnih listov, da se razširja katoliški tisk itd.; (vse to)¹ ne sme izvirati iz skrbi za lastno osebo, tudi ne za lastni stan, marveč iz pastirske dolžnosti, ki ukazuje učiti in voditi verno ljudstvo k večnemu namenu. Za ljudstvo je duhovnik in ne zase, ne za svoj stan. In ljudstvo mora biti prepričano o tem; odtod mora izvajati tudi svoje spoštovanje in svojo ljubezen do duhovnika in zaradi tega mu skazovati svoje zaupanje. Teroriziranje ljudstva ni katoliško;

¹ Ti besedici sem vstavil v besedilo, kakor tudi za itd. podpičje mesto vejice, ker je sicer nejasno. Mislim, da je tu stavec iz rokopisa nekaj izpustil, morebiti celo vrsto. — Op. izd.

ne moralna ali fizična sila, marveč sila prepričanja, ki ima svoje korenine v veličastvu resnice, je vez katoliškega ljudstva z duhovnimi pastirji.

Zato je napačno, če bi si hotelo duhovstvo po zbornicah iskati vpliva med ljudstvom. Vzgoje je treba in ne dresure, moške, značajne katoliške zavesti in neslepe pokorščine! Samo tako ljudstvo bo branilo duhovnika in mu samo vzdržalo ali, če bo treba, tudi priborilo tisto mesto, ki mu pripada kot božjemu slu. Ni treba duhovniških kurij, ni treba predpravnic, marveč treba je le — katoliške zavesti!¹ Slovenec 1893, št. 288. — Brez podpisa.

III. Iz Slovenca 1894.

O dvoboju sploh in o parlamentarnem dvoboju posebej.

Kadar zmağa liberalizem popolnoma, se brez dvojbe tudi pri nas odstrani iz šol katekizem, kakor so poskusili na Francoskem, in uvede se učna knjiga morale. Tu se bo najprvo podala razlaga dotične čednosti, potem bo sledil zgled iz življenja in naposled se bo navedel paragraf kazenskega zakona, ki kaznuje tej čednosti nasprotujočo grdobo. Za to knjižico bi že sedaj priporočali poleg drugih tudi nastopno

Berilo.

Hrabrost je ona čednost, ki se razvije šele, kadar mladenič pride na višje šole.

Hraber človek ima docela razoran o lice; sodobniki ga jako cenijo. Kaže se ta čednost najjasneje pri dvoboju.

Zgled: Jožek je v šoli Janezka razžalil. Radi tega je pozval Janezek Jožka na dvoboj. Priče so se dogovorile, da se morata bojevati z bridkimi sabljami pri Savi. Nekaj dni pozneje pa je Janezek z velikim črnim zalepkom na nosu ponosno prišel v šolo. Součenci so ga spoštovali.

Otroci, nauk poslušajte;
pri Savi radi se mahajte!
Ako biješ se pri Savi,
pa boš živel v večni slavi!

Zakon. § 158 kazenskega zakona: Kdor iz kateregakoli vzroka pozove koga na boj s smrtnim orožjem in kdor se na tak poziv poda v boj, je kriv hudodelstva dvoboja. — — —

¹ O katoliški zavesti je govoril škof Missia na I. katoliškem shodu. — Op. izd.

To bo tistemu času primerno berilo. Saj se vendar lepa šega dvobojev — edino, kar je naš razsvetljeni vek ohranil iz »temnega« srednjega veka — širi čezdalje bolj. In Slovenci naj bi zaostajali edini? Mi edini naj bi ne poznali duha časa? Potem pač zaslužimo, da nam ostaneta Slovenija in Ilirija na veke samo prazni besedi in da naših tal več ne napaja iskra Sava.

Tudi v našem državnem zboru se je v preteklih tednih mnogo govorilo o dvoboju, malo več nego o naših narodnih težnjah, katere koalirane z versko šolo čakajo rešitve. Tolaži nas samo zavest, da so v dobri družini.

Poslanec dr. Vašaty je celo po listih izjavil, da ni nasprotnik dvoboja. Sploh so listi, osobito nemško-židovski, skoro hujskali poslance k dvoboju, tako da je človeku žal, da nimamo pri nas senata, kakršnega imajo v Belgiji, ki je nedavno sklenil postaviti, ki ostro kaznuje časopise, ako se pečajo z zadevami, tičočimi se zagovorov dvoboja.

Ne bomo se čudili, ako čitamo v kratkem času po listih slična poročila: Sloveči govornik poslanec prof. Gostobesed je rekel v svojem zadnjem izbornem državnozborskem govoru, da je po dolgih in mučnih študijah prišel do prepričanja, da je sedaj med ljudstvom mnogo strank. Nato je vzkliknil poslanec dr. Praznoust: »To je čudno!« Radi tega vsekako razžaljivega klica sta se poslanca dvobojevala takoj v kuloarju poslaniške zbornice s pištolami. Profesor Gostobesed je preluknjaj s svojo kroglo dr. Praznoustu sicer samo — mandat, ali upamo, da ga pri prihodnjih volitvah dajo volilci hrabremu dr. Praznoustu zopet celega.

Ne bomo se čudili, pravimo, ako bomo kdaj čitali tako poročilo; saj so mandati dober cilj za poslance in take, ki to hočejo postati. Listek v Slovencu 1894, št. 105. — Brez podpisa.

Iz govora na Pristavi pri Tržiču dne 19. avgusta 1894.¹

Socialna demokracija in katoliška cerkev ste tisti sili, med katerima se bo bil zadnji boj. Vsi vmesni kričaći, naj se imenujejo liberalci ali kakorkoli, so brez pomena, ker jim nedostaja doslednosti in žilavosti.

¹ Dne 19. avgusta 1894 se je vršil na Pristavi ljudski shod, ki se ga je udeležilo po Slovenčevem poročilu 2000 oseb. Govorili so Povše, Žitnik in Krek. Slovenec je prinesel o shodu zelo obširno poročilo v štirih številkah; samo vsebina Krekovega govora zavzema dve številki (št. 192 in 193). Poročilo je brezdvomno napisal ali Krek sam ali pa kdo drugi na podlagi kakega Krekovega osnutka za govor. Kajti poročilo prinaša vrsto dobesednih citatov iz raznih knjig in tudi navaja stran v knjigi, kjer stoji tisto mesto. — Op. izd.

Morda bo kmalu prepozno opominjati države, naj krenejo na pravo pot. Usodni boj lahko kmalu napoči. Kdo bo zmagal? Za končno zmago se ne moremo bati, ker je zagotovljena cerkvi, a kdo bo zmagal v tem ali onem kraju, ali za nekaj časa, — ne vemo. Gorje nam, če bo naša malomarnost vzrok, da zмага socializem! Da se to ne zgodi, se združujmo; delavska in druga društva so potrebna. — — —

Predvsem nam je treba živega verskega prepričanja. Vsak prični pri sebi v tem oziru in deluj, koder mu je mogoče.

Iz verskih tal vzrasteta dve drevesi; krščanske pravičnosti in ljubezni in v njuni senci se bo mirno poleg drugih stanov hladil tudi delavski stan osrečen in zadovoljen.

Slovenec 1894, št. 193.

Iz govora pri Treh farah dne 2. septembra 1894.¹

— — — Naše krščansko prepričanje je, da večje omike ne more dati narodu vsa posvetna učenost, nego mu jo je prinesla katoliška cerkev. — — —

Ali je torej še mogoče pomagati kmečkemu stanu, je končno vprašanje. Če Bog ne poseže vmes, nikakor ne, dokler se vsa družba ne vrne h krščanstvu, se glasi odgovor. Zaupajmo! Kmečki stan je ostal Bogu izmed vseh najbolj zvest; Bog ga ne bo zapustil. Pri tem pa morajo tudi kmetje sami delati, kar morejo. Držati morajo skupaj; združijo naj se v gospodarska društva, snujejo naj se vinarske, sadjarske in druge gospodarske zadruge; zatró naj prekupce in naj si sami zadružno kupujejo, česar jim treba, sami pa tudi skupno prodajajo, kar imajo za prodaj.

Zato jim je treba kredita. Prvi začetek v ta namen so posojilnice po Raiffeisenovem sestavu; vsaka večja fara imej svojo. Skupaj trpé; zato se morajo tudi skupno upirati kapitalizmu, ki jih uničuje.

Da si zaslužijo božjega blagoslova, morajo živeti lepo krščansko življenje in morajo v javnosti delovati pri raznih volitvah, na shodih, da se zopet uvede krščanske pravičnosti načelo v države.

Slovenec 1894, št. 211.

¹ Dne 2. septembra 1894 se je vršil pri Treh farah prvi shod katol. političnega društva za novomeški okraj. Govorili so župnik Švajger, poslanec Pfeifer, vodja R. Dolenc, poslanec Povše in kot poslednji dr. Krek. Shoda se je udeležilo po Slovenčevem poročilu, ki se raztega skozi 8 števil (202—211), do 4000 oseb. Št. 211 prinaša vsebino Krekovega govora. Krek je govoril o vzrokih, zakaj propada kmečki stan. S podrobno statistiko je dokazoval, kako veliko konkurenco delata našim poljedelskim proizvodom Amerika, ki prideluje n. pr. žito z neprimerno manjšimi stroški, in Avstralija. Kmet trpi tudi radi slabega državnega gospodarstva in kapitalističnega odiranja. — Op. izd.

Iz članka: Organizacija.

»Država premalo stori za nas; država nas mora varovati; poslanci se morajo potegniti za nas uboge trpine; zakoni se morajo pre narediti« itd. se čuje za vsakim plotom. Re ve ž i ! Ko bi vedeli, kako slab stvor je liberalna država, v kateri žive, ko bi se zavedali, kako »brez jadra, brez krmila« tira svoj čolnič dalje brez namena in brez pravih sredstev zanj, potem bi ne govorili tako. In ko bi poleg tega še znali, kako neznatna, malo pomenljiva oseba je kak poslanec v tej državi, uboren delček z enim glasom v velikem številu, odvisen pri svojem delovanju od vsega prej nego od svojega prepričanja, potem bi pač drugače sodili. Spoznali bi pa tudi, da bi jim vsa državna pomoč ničesar ne mogla pomagati, dokler se sami ne izpremene. Razvideli bi, da jim je najprej treba po lastnih močeh tvoriti živi državni organizem s tem, da se med seboj organizirajo, drug ob drugega naslonijo, drug z drugim čutijo, drug drugega podpirajo in tako stvorivši po stanovih, po slojih, po narodih čile, zavedne organizme, organizirati državo, t. j. v mehanično razmetane množice vdihniti dušo in življenje.

Se živi katoliška cerkev, ko govorimo o umirajočih stanovih, o umirajoči pravičnosti, o umirajoči ljubezni. In še ima v sebi moč, zopet vdihniti organično življenje v kaotično zmes naših držav. Nasprotniki katoliških načel tega ne umevajo; obzorje jim je skaljeno v vrtincu življenja. Ne zamerimo jim. Muhe enodnevnice se ne bavijo z večnimi vprašanji in z vekotrajnimi nalogami. Malotni cilji, ki jih gibljejo, niso v nobenem razmerju s pripomočki, katere spravljajo na dan, in s silo, s katero jih uporabljajo. Pustimo jih! V kolikor staknejo kaj dobrega, pomagajo katoliški ideji, v kolikor pa delajo napak, ne morejo škodovati njej, marveč le ljudstvu. To pa ima zdravo naravo, ki mu jo je dal Bog sam, in ta zdrava narava bo prebolela vse strupene cepé, katere je hotel umetno pricepiti človek, ustavljajoč se božjemu razodetju in njegovemu duhu, pigmejec, borec se proti titanom. Živemu organizmu katoliške cerkve, v kateri živi tudi naš narod, trdno zaupamo, da bo Slovenec vkljub vsem dozdevnim neugodnostim med prvimi narodi organiziran v dosego svojega namena tudi tukaj na svetu in da bo živel celó srečno življenje.

Slovenec 1894, št. 273. — Brez podpisa.

Iz članka: Kako začeti gospodarsko organizacijo?

1. Pričetek mora biti najprej previden. Neki poseben, konkretno-skupen namen se mora vdihniti v kmečko ljudstvo. Ta namen začetkom ne sme biti preobširen, sicer ga ne more

množica pojmovati in radi tega tudi ne bo ganila rok za skupno delovanje. — Namen mora biti popolnoma konkreten in tako praktično izbran, da splošno vsak iz svojega vsakdanjega življenja brez dokazovanja razvidi njegovo upravičenost in hkrati tudi nujnost skupnega delovanja v njegovo dosego.

2. Uspeh pričetne organizacije mora biti kolikor se da gotov in hitro mora nastopiti. Posamezniki, ki so vstopili v pričetno organizacijo, morajo kmalu videti uspehe. S tem dobe upanje v lastno moč, upanje boljših časov za svoj stan sploh in za svoje ljube potomce posebej; s tem se jim utrdi veselje do skupnega delovanja. Socialno čuvstvo se poraja — vse je dobljeno!

Ali se pa dajo ta načela praktično izvesti? Hvala Bogu, dajo se in sredstvo, po katerem se ožive v življenju, se je že nebrojnokrat obneslo. Imenuje se: *Raiffeisenove posojilnice*, kakršne je jel snovati Raiffeisen, župan najprej v Flammersfeldu, kesneje v Heddersdorfu pri Neuwiedu. Njihovo delovanje je odkrito vsemu svetu; saj jih deluje danes na Nemškem 2856, na Laškem, koder jih je bilo pred dvema letoma komaj petdeset, jih je sedaj nad 300. Na Francoskem je bila prošli mesec ustanovljena 130. v Beustu; neumorni duhovnik abbé Garnier jih razširja pod naslovom »selske blagajne« (caisses rurales) dobro poldruugo leto. Do leta 1893 ni bilo na vsem Francoskem prav nobene. Na Avstrijskem jih je 246, največ primeroma na Tirolskem in v obojni Avstriji, koder zlasti deželni zbori podpirajo te posojilnice.

(Krek dostavi še, da je Raiffeisenove posojilnice priporočil tudi Leon XIII. »Njegov um, um najduhovitejšega moža naše dobe, nam je ... porok, da je to sredstvo tudi uspešno.«)

Slovenec 1894, št. 296. — Brez podpisa.

IV. Iz Slovenca 1895.

Raiffeisenove posojilnice.

Posojilnice po Raiffeisenovem sestavu je imenoval znameniti bavarski sociolog d r. H e i m pri socialnem shodu v Bambergu »izvrsten prašek proti mrčesom« (»ein vorzügliches Insektenpulver«), namreč proti oderuškim mrčesom, ki se dandanes tako bujno razvijajo. Ta namen je tudi predvsem imel blagi Raiffeisen, ko je nekako pred 44 leti v svojem rodnem mestu ustanovil prvo tako posojilnico. Židovski in krščeni oderuhi so v njegovi domovini ubogo ljudstvo izmolzli skoro popolnoma in to si ni znalo nikakor pomagati. Raiffeisen je premišljeval, kako bi se žalostne razmere dale zboljšati, in pri tem si je postavil kot glavno načelo: *vsi prizadeti morajo zbrati vse svoje moči, da se potem z združje-*

nimi silami vržejo proti sovražnikom. Posamezniki imajo zase le dele svojega nekdanjega premoženja še ohranjene; a če se jih mnogo spoji, nastane vendar neka mogočna in velika podlaga nadaljnjemu delovanju. V teh razlogih je ideja neomejenega jamstva. To neomejeno jamstvo, ko je torej vsak zadružnik porok z vsem svojim premoženjem, daje dovolj široko in trdno podlago za kredit. Denar se brez skrbi lahko posodi taki zavezi, ker ima v vsoti premoženja vseh udov zadostno varstvo. Zadruga dobi lahko potemtakem prve in pglavitne stvari za svoje delovanje, namreč denarja.

Raiffeisen pri tem ni pozabil, da zadruga lahko postajajo sredstva nekaterih bogatinov, ki si skušajo z njimi pridobivati mastnih obresti. Zato je določil za svoje, da ne sme noben deležnik imeti več nego en sam delež in da mora biti ta delež, ki se plača enkrat za vselej, tolik, da ga lahko čim največje število ljudstva zmaguje. Na Nemškem znaša en delež 5 do 10 mark. Glede dobička, ki ga posojilnica donaša, je naglašal Raiffeisen načelo, da se mora porabiti v občno koristne namene, osobito gospodarske namene. Deležniki ne smejo razdeliti letnega dobička med seboj, tedaj ne dobivajo dividende, marveč skrbe za to, da si napravijo poleg zadostnega rezervnega zaklada še poseben gospodarski zaklad v svojo skupno korist. Dobička je seveda pri teh posojilnicah koncem vsakega leta le malo. Toda kamen do kamna palača, velja tudi v tej zadevi. Imenovana zaklada se sicer ne množita hitro, toda za več let se vendar nabere lepa vsota. V osnovi Raiffeisenovih posojilnic je tudi ideja, da morajo te posojilnice, ko se jih nekaj več ustanovi v kaki deželi, napraviti osrednjo zvezo, ki skrbi za to, da se preostajajoči denar nalaga in da se posoja tistim posojilnicam, ki ga jim manjka.

Že iz tega se vidi, da ni edini namen tem Raiffeisenovim posojilnicam posojati denar, marveč še prav posebno se naglašajo, naj zadružniki v gospodarskem oziru vzajemno delujejo. Skupno naj si naročajo, česar potrebujejo, skupno naj prodajajo, kar imajo za prodaj, izboljšujejo naj zemljo, kupujejo zadolžena posestva in jih izročajo lastnikom ali drugim poštenim ljudem proti letnemu vračanju, ustanavljajo naj si konsumna ali gospodarska društva itd., sploh naj jih navdaja čut vzajemnosti, temelječ v krščanski ljubezni do bližnjega.

Da se more doseči namen, je neobhodno potrebno, da so posojilnice ustanovljene za manjše omejene okoliše, najbolje po farah ali občinah. Raiffeisen pravi v svoji knjizici »Anleitung zur Gründung und Leitung der Raiffeisen Cassen«, da je najbolje, če se za 1200 do 2000 duš ustanovi po ena. Tako se ljudje med seboj dobro poznajo, mnogokrat se sestajajo in etična povzdiga ljudstva, ki jim je prvi namen, se laže doseže.

Varnost je v tem slučaju tudi čim največja. Ravnateljstvo (pri občnem zboru zbranih 5—10 oseb), katerega vsak član tudi jamči z vsem svojim premoženjem, natančno pozna vsakega prosilca, ve njegove razmere in tudi, koliko mu je zaupati. Obroki, v katerih naj se posojilo vrača, se natančno lahko prilagode gospodarskim razmeram z n a n e g a prosilca. Posojilo ne meri samo na to, da bi se ž njim ugodilo prošnji kakega človeka in se denar varno naložil, marveč se daje po spoznanih potrebah njegovih. Zato je pa tudi nravni vpliv k pridnosti, varčnosti, previdnosti sam po sebi združen s takim postopanjem.

Ravnateljstvo upravlja brezplačno svoje posle, plačila pričakujoč edino le pri Bogu za izkazana dejanja ljubezni do bližnjega. Samo uradnemu voditelju ali blagajniku se določi kaka majhna nagrada. Po načelih Raiffeisenovih je najbolj želiti, da se vsi vplivni možje, osobito duhovniki, kar naravnost podarja, posvete delu pri takih posojilnicah. Ustanovitev ne dela nobenih težav; knjigovodstvo in sploh vse poslovanje je lahko. Potreba njihova se pa kaže povsod. Toliko niso nikjer ljudje založeni z denarjem, da bi posamnikom ne bilo treba za nekaj časa manjših ali večjih vsot prositi na posodo. Poleg tega se pa v takih posojilnicah sprejemajo tudi prav majhni zneski, da se obrestonosno nalože. Deklam, hlapcem, pomočnikom itd. je tako mogoče z malimi privarčki prihraniti si sčasoma kaj denarja.

Še nekaj moramo posebej opomniti. Velika socialna neprilika je v tem, da sedanja gospodarska uredba terja ogromno žrtev kmečkega prebivalstva na deželi za — mesta. Dajati morajo deželani ljudi in denarja; in ne denar ne ljudje se ne vračajo! Ljudje pač prihajajo nazaj v rodne vasi, a samo, ko so jim mesta ugrabila zadnjo trohico sil — v svoje rodne občine živeti na — ubogih sorojakov troške. Dobičke imajo mesta, ki naraščajo in se bogate, dežela pa plačuje, jih vzdržuje in — ubožava. Zato morajo prav kmetje in mali obrtniki z dežele po svojih močeh zaježiti ta tok in kar se da si ohraniti doma. Dosedaj so bile domala vse hranilnice in posojilnice v mestih; denar in dobiček pri posojanju sta šla pri vseh tistih z doma, ki so vlagali in ki so iskali pósode. V tem zmislu tudi pomorejo Raiffeisenove posojilnice, ker osredotočijo vse gospodarske sile nekega kraja, da si skupno pomagajo na noge in da ves dobiček ostane doma.

Iz tega se jasno vidi, da imajo R. posojilnice vzgojen — nraven značaj in da so v resnici najboljši začetek za organizacijo kmečkega stanu. Potrebo takega denarnega zavoda je lahko uvideti; saj se govori o denarju in tu so ušesa odprta. Uspehi se pokažejo kmalu in deležnikom se podaja torej tem trdnejše upanje v lastne moči. Pri R. posojilnicah se kmalu lahko ožive g o s p o d a r s k e z a d r u g e in ž njimi — nov, krepak, duševno in gmotno zdrav kmečki rod!

Poglavitna stvar.

Krščanskemu sociologu, ki proučava zakone človeških družb, njihove hibe in prednosti, ki išče leka njihovim ranam, se pri vsaki najmanjši točki ožarja osrednja resnica vse sociologije, da je namreč vera prva, poglavitna in javna stvar tudi v sociologiji. Že Proudhon se je kregal: »Au fond des toutes les choses nous trouvons la théologie« (»Na dnu vseh stvari naletimo na bogoslovje«) in s tem stavkom ni drugega izrekel, nego da je vera res povsod nujno glavna, temeljna stvar. Organizacija posamnih stanov, tem manj pa organizacija družbe je brez vere nemožna. Pogoj za zdravo življenje družabnih teles je — ed inost v veri. Razdvojevalci verskega življenja so tudi hkrati razdvojevalci miru in sreče državnega, narodnega in družinskega življenja. Te resnice tako lepo poudarjajo sv. oče v svojem apostolskem pismu (z dne 20. junija 1894), vabeč vse človeštvo v Kristusov hlev:

»Ako premišljujemo, kaj premore cerkev, mati in posredovalka med narodi in knezi, da s svojo veljavnostjo in s svojim svetom oboje podpira, tedaj nam bo jasno, kako je važno za občni blagor, da se vsi narodi nagibljejo k edinosti v krščanski veri in v krščanskem življenju. — To premišljujoč in z vso dušo hrepeneč po tem, gledamo v daljavi prihodnji red stvari in ne poznamo nič bolj ljubeznivega nego pogled na blagostanje, ki se iz tega razvija. Ne moremo skoro misliti, kako bi mahoma začeli narodi tekmovati v vseh odličnih delih, v sreči in napredku, ako bi se dosegel mir in pokoj, ako bi se pospeševalo vednostno napredovanje, ako bi se poleg tega pokrščanski šegi in po naših predpisih ustanavljale zadruge kmetovalcev, rokodelcev in raznih obrti; s tem bi se zatrlo požrešno oderuštvo, s tem bi se pa tudi razširilo polje za koristna dela.«

Tako govore sv. oče, ki tudi sicer skoro v vseh okrožnicah naglašajo, da je 16. stoletje, rodivši verski razkol, rodilo tudi nebrojno umstvenih in nravnih zmot. V imenovanem apostolskem pismu pravijo naravnost, da je ta razpor »razdvojil krščanstvo in vzel Evropi moči«.

Prav to trdijo v okrožnici proti socialistom (z dne 28. decembra 1878), da se je namreč boj proti razodetju pričel prav po verskem razkolu; učé, da je novo pravo, polno poganškega duha, posledica verskih zmot 16. stoletja (Immortale dei z dne 1. novembra 1885), da se je upor proti vsakršni oblasti tudi takrat pričel (Diuturnum illud z dne 29. junija 1881), da je svobodo človeške volje jel tajiti čas, napojen z novimi verskimi zmotami (Libertas z dne 20. junija 1888), da je krščansko modroslovje pokvaril gnili protestantski duh (Aeterni Patris).

Vzrok boleznim je torej znan; lahko je tedaj najti zdravila. Žalibog da se še vse premalo zavedamo, da je to zdravilo predvsem — ed in o s t v v e r i. Socialno vprašanje je v svojem bistvu npravstveno, etično vprašanje in npravnost je sama po sebi odvisna od vere. Našemu sv. očetu pridevljejo ime »socialnega in delavskega papeža« zlasti z ozirom na njegovo okrožnico Rerum novarum o delavskem vprašanju. Res je ta okrožnica veličastna listina za sociologijo, toda ne bojimo se trditi, da je še imenitnejše v tem oziru apostolsko pismo o edinosti vere in posvetovanja, kako bi se grška cerkev privedla k sv. Petra stolici.

Zveza grške cerkve z Rimom in zlasti združenje ruskega carstva s papeštvom je neizmerne pomena v verskem in zato tudi v političnem in socialnem oziru. O. F r a n k o, duhovnik grškega obreda, je pri katoliškem shodu l. 1891. v Mehlinu dejal, da je eno prvih vprašanj našega časa zedinjenje grške cerkve z Rimom. Prav tam je o. T o n d i n i opomnil, da je že l. 1867. rekel škof D e s c h a m p s, da sta dve vprašanji najvažnejši: socialno vprašanje in pa povrat Rusije h katoliški edinosti. Mi trdimo še več, da je namreč edinost vere in za Evropo posebej zedinjenje ruske cerkve z Rimom prva točka socialnega vprašanja. Organizacija držav prej ne bo uspela. Lahko bi to dokazovali tudi s suhoparnimi številkami, kako se množe na Ruskem železnice, kako se zboljšuje poljedelstvo, kako napreduje obrt in sploh vse gospodarsko življenje in kako bo kmalu od Rusije Evropa sama po sebi odvisna v vseh stvareh, kakor je že sedaj v mnogih prav v gospodarskem oziru. — — — Toda o tem ne govorimo! Le to hočemo poudarjati, da pomen vere za javno življenje, ideja narodnosti, ideja ljubezni do domovine in vse druge, katere vprav sedaj gibljejo človeštvo, dobivajo čvrsto življenje in veličasten sijaj v — s o c i o l o g i j i.

Praktično pa veljaj zaključek: da vzmoremo organizirati svoje ljudstvo in ga rešiti, vzbujajmo mu predvsem k a t o l i š k o z a v e s t in skrbimo predvsem za edino pravo in stalno slogo in edinost, namreč za edinost v veri! Naš narod je, hvala Bogu, v veri edin. Ohranimo mu to in okrepimo ga v tej edinosti, potem bo tudi sposoben za vsa v svojo rešitev potrebna socialna dejanja.

Slovenec 1895, št. 2. — Brez podpisa.

Iz polemike o podržavljenju notarijata.

(Dne 12. januarja 1895 je objavil Slovenec uvodnik o notarijatu, kjer odločno zagovarja predlog koroškega poslanca Peitlerja, naj se notarijat podržavi. Dne 29. januarja so nato vložili napredni in nemški poslanci v kranjskem deželnem zboru interpelacijo na c. kr. vlado, češ, da omenjeni Slovenčev članek hujska ljudstvo proti državni napravi; zahtevajo, da vzame država notarijat v svojo zaščito po § 302 kaz. zak. Ta interpelacija je dala povod za dva Krekova uvodnika v Slovencu: »Za svobodo« [št. 26] in »Kapitalistična doslednost« [št. 27 in št. 28]. Od zadnjega so bili trije

odstavki zaplenjeni; ti odstavki so shranjeni n. pr. v izvodu Slovenca, ki ga ima ljubljanski muzej; ohranjeni so tudi v licejski knjižnici.)

a) Kritika vlade je potrebna.¹

Vladajoči kapitalistični krogi čemé v svoji mirni zaspanosti in imajo svoj napačni nazor o nižjem ljudstvu, njegovih potrebah in pravicah. Treba je glasnega šuma, da se vzdramijo, in z največjo odločnostjo jim je treba popravljati napačne pojme. Zgodovina ne pozna mnogo slučajev, da bi bili vladajoči krogi sami iz sebe storili kaj koristnega za ljudstvo, pač pa nam pripoveduje nebrojno slučajev, ko so imenitniki ubogi nižji narod, če se ni v krepki organizaciji živo gibal, stiskali, odirali in ga izsesavali.

Slovenec 1895, št. 26.

b) Kritika vlade je — nevarna. O revoluciji.

Če boš hotel z nekoliko krepkejšimi besedami razgnati leni in samoljubni mir kapitalistične gospode, pri tej priči te zagradi § 392 in pod ključem boš imel priložnost premišljevati državno oblast. Poskusi reči pri kakem shodu ali v kakem listu, da je anarhizem posledica liberalizma in njegovih krutosti v socialnem oziru, takoj ti bo § 395 za vratom in — sedel boš. Reci n. pr., da je revolucija morda toliko upravičena kakor absolutizem, da je revolucija naravna posledica sistematičnega nereda; reci, da nima brezverska država, ki ne priznava božje oblasti, nobenega trdnega vzroka, da bi branila svojo oblast; opozarjaj, da lastninska pravica ne sme biti neomejena, in v nevarnosti si, da posediš nekaj mesecev ali celo leto.

Slovenec 1895, št. 27.

c) Duhovnik in notar v ljudski sodbi.

Dobro poznamo našega kmeta in vemo, da prijaznega, zanj vnetega uradnika, da, tudi žandarja ne pozabi, marveč se ga hvaležno spominja; a koder vidi sirovost, odurnost ali krivičnost in jo živo čuti, tam ni čuda, če iz tega izvaja svoje posledice: In zato ne moremo mi zato, da o notarjih nima naše kmečko ljudstvo najboljšega pojma. In pri tem si usojamo vprašati: zakaj nima vse grdenje in obrekovanje in opravljanje duhovnikov med ljudstvom takega vpliva, kakor bi bilo pričakovati? — Odgovor je lehak. Zato, ker ljudstvo ve, da ima v svojem duhovskem stanu — svoje prijatelje in dobrotnike.

Zato brez ovinkov izrekamo: če hočejo notarijatu z interpelacijo kako pomagati do ugleda, se jako motijo. V to so poklicani samo — notarji, ki naj s stališča splošnega blagra presojujejo sebe, svoj stan in svoje delovanje. To jim bo pomagalo, sama interpelacija pa prav nič!

Slovenec 1895, št. 27. (Zaplenjeno.) — Brez podpisa.

¹ Naslove pod a), b) in c) sem dodal jaz. — Op. izd.

Iz uvodnika: Katoliški ideji — gaz!¹

Šuklje nam dokazuje, da takozvana konservativna stranka nikakor ne zasluži imena katoliške in da je v takozvanem Hohenwartovem klubu mnogo, mnogo narobe. Koder je bil Šuklje mogoč med voditelji, tam ni bilo mesta sv. očeta načelom, tam ni bilo mesta za vztrajno in odločno obrambo katoliških načel: Šuklje nam dokazuje, da je treba državnemu zboru značajne katoliške stranke, a pojasnuje nam tudi, zakaj je razboriti princ Liechtenstein ostavil konservativne vrste in zakaj je nastala po imenu in po delovanju nova krščansko-socialna stranka. Mi sodimo tudi to stranko edino le s katoliškega stališča in rajši bi videli, da bi se čim najprej otrsela vsega, kar jo še sedaj zavira, da ni v vsej svoji organizaciji popoln izraz katoliških načel. A pri tem naravnost izjavljamo, da konservativizmu in konservativcem nikakor ne prisivajamo pravice, z viška soditi tega gibanja ali ga celo obsojati. Mlado gibanje je nastalo po strogo katoliških možeh. Janssenova zgodovina, Weissova apologija in Vogelsangovi spisi so razvneli več mož, da so pričeli na Dunaju oživljati med ljudstvom in izobraženci že skoro pogaslo krščanstvo. Čast krščanskemu imenu, čast križu, čast katoliški cerkvi in njenim napravam so hoteli vrniti. In posrečilo se jim je s tem, da so živo in krepko primerjali vpliv katoliških in vpliv protikatoliških načel na gospodarsko in sploh socialno življenje. Sedaj se na Dunaju polnijo cerkve, duhovnika ne zaničuje več vsak prostak, h Kristusu se vrača ljudstvo kot svojemu edinemu Rešitelju. To je smer in to je uspeh krščanskega socialnega gibanja na Dunaju, nikakor pa ni protisemitstvo ali celo nemški nacionalizem vodilna ideja. Pač pa je nujno sredstvo v dosego krščansko-socialnega namena, da se izvije židovstvu in po njem liberalizmu duševna in denarna nadvlada, in v to so katoliškim borilcem dobro došli vsi pomočniki — tudi takozvani nemški nacionalci. Najbolj se v javnosti kaže zdravi uspeh tega gibanja v čudovitem strahu

¹ Dne 16. februarja 1895 se je končalo zasedanje kranjskega deželnega zbora s proračunsko debato. Pri tej debati je rekel poslanec dr. Žitnik, braneč krščansko-socialno gibanje med Slovenci, da je »Slovenec« »naše glasilo«. Drugi govornik za Žitnikom je bil Šuklje, o čigar govoru v našem članku obširno razpravlja Krek. Šuklje je rekel, da je krščansko-socialna skupina »prav tako malo konservativna, kakor anarhisti in socialisti«. Konstatiral je, da stoji na krščansko-socialnem stališču »skoro vsa mlajša kranjska duhovščina«. Kandidatu Višnikarju so insinuirali »mladi kaplani« v Metliki in Črnomlju, da se mora pridružiti težnjam krščansko-socialne stranke in pristopiti v Luegerjev tabor. Na Žitnikove besede, da njegova stranka organizira kmečki stan, je odgovoril Šuklje: »Ne, Vi ne organizirate, Vi hujskate in razdeivate.« (Po stenogr. zapisniku.) — Da je članek Krekov, sklepam iz več stvari: omenja Janssena, Weissa, Vogelsanga, sklepa z božjim blagoslovom; s Klunom je polemiziral Krek tudi v Glasniku I., str. 57, radi govora o volilni reformi. — Op. izd.

liberalcev. Prav tisti liberalizem, ki je, pijan sovraštva in strasti in požrešno požirajoč blagostanje nižjih stanov, slavil svoje orgije tudi v Avstriji, se sedaj prišteva z mernimi in treznimi strankam. To njegovo podlo hinavstvo izvira iz strahu pred — vzbujajočim se krščanskim ljudstvom, pred katoliško ljudsko stranko.

Katoliška ljudska stranka — vstaja povsod — tudi pri nas, da si brani na večno trajnem temelju svoje pozemsko in služi svoje večno življenje. To gibanje se izpreminja po razmerah; pri nas ima drugačen značaj nego na Dunaju ali na Češkem, toda vodilna ideja in smer sta mu isti. Za naslov ne gre. Mi zase rajši ostajemo pri katoliškem imenu;¹ a za stvar gre in v tem oziru ne smatramo Šukljeja za sposobnega, še manj pa za upravičenega, pobijati to vzbujajoče se ljudsko življenje. Z ljudstvom za ljudstvo pod zastavo sv. križa je geslo tej stranki, ki se hoče najodločneje bojevati proti vsaki javni skvarjenosti. To smo že razvijali nebrojnokrat v našem listu in veselimo se, da moremo in tudi moramo danes zopet poudarjati svoje stališče.

Pri proračunski razpravi se je nekaterokrat omenjal naš list. Najvažnejša je bila beseda poročevalca kan. Kluna, da list ni glasilo konservativne stranke. Zaradi te izjave in zaradi opazke prav tistega poslanca, da se v svoji kritiki ne meni za to, kaj pravijo njegovi somišljeniki o kršč. socializmu, smemo biti brez javnega pohujšanja tudi mi odkritosrčni. Kan. Klun, Šukljejev tovariš v državnem zboru, je imel v proračunski razpravi končno besedo. Pričakovati bi morali, da bo razkril Šukljeja, kakršen je, in da bo z isto brezobzirnostjo, s katero je zadnjič nastopil mladi dvorni svetnik, tudi on pokazal, da ne prisoja pravice, govoriti v imenu konservativne stranke možu, ki tako strupeno napada svoje konservativne tovariše.² Kan. Klun ni tega storil, marveč je sam zašel na pot, ki jo je pokazal Šuklje, in je z njim v soglasju pobijal krščanski socializem. Sklep njegovega govora se glasi po stenografičnem zapisniku takole:

»On (Šuklje) vse tisto, kar se godi pri nas in kar je eden ali drugi počenjal, očita konservativni stranki. (Poslanec Šuklje: »Sem strogo ločil!«) Omenjal je kaplanov, ki zunaj na deželi agitirajo in se zlasti izrekajo za krščansko-socialistična načela, ter rekel, da so prav zaradi tega oponirali Višnikarjevi kandidaturi. Jaz moram odločno zavračati tisto dolženje: »Vi ne organizirate, Vi hujskate!« Nikdar se ni hujskalo od konservativne stranke, ki je tukaj zastopana in ki se drži tistih načel kakor nekdanj. (Poslanec Šuklje: »Kakor danes Žitnik!«) Počakajte, bom že tudi jaz govoril o Luegerju. O nas se nikdar ne more trditi, da bi bili hujskali, in če kdo želi,

¹ V Glasniku I., str. 73, je napisal Krek mesec dni pozneje (28. marca 1895) uvodnik z naslovom: »Katoliški socialisti«. Vendar se to ime ni obdržalo. — Op. izd.

² Šuklje je napadel v svojem govoru poslanca Povšeta in Kluna. — Op. izd.

da bi vsa narodna stranka združena delovala v prosep naroda, je to gotovo tudi naša stranka, ki je zastopana v tej zbornici. Kar se tiče drugih, ako kdo stori kaj takega, moram reči, med apostoli je bil tudi Judež, pa zaradi tega niso bili vsi izdajalci. (Kersnik: »Metliški kaplan je torej Judež!«) In če eden ali drug kaplan na Metliškem zahteva krščansko-socialni program, ne more gosp. poslanec Šuklje trditi, da mi vsi zahtevamo tak program. (Šuklje: »Žitnik ga je zahteval!«)

Gosp. dr. Žitnik je rekel o Luegerju, da ga spoštuje, in vsak, kdor ga posluša, mora reči, da je jako spreten človek, da nas dostikrat zanima, ali če kdo reče: »Jaz ga čislam«, s tem še ni rečeno, da je z njegovimi načeli zadovoljen.

Na drugi strani je treba ločiti Luegerjeve besede in program krščansko-socialne stranke. Lueger sam je v tem oziru uganka. On zase pri vsaki priliki poudarja pravo katoliško stališče in se mora reči, da se temu ne more ugovarjati. Ali jaz se moram prav odločno postaviti zoper krščansko-socialni program in zoper Luegerja in bi obžaloval, ako bi se pri nas uvedla tista načela in zapustila stara konservativna načela, kajti krščansko-socialna načela pri nas nimajo nobenega pomena in so taka, da jih moramo z narodnega in z verskega stališča zavračati. Z verskega stališča zato, ker so ti ljudje sami zase in ne poslušajo nobene avtoritete, le to, kar si sami v glavo vtepejo bodisi v političnem, socialnem ali cerkvenem oziru, je pravo in kdor jim nasprotuje, pa naj bode škof ali papež¹, je njihov nasprotnik in Vi vendar veste, da je prava katoliška stranka oprta na avtoriteto.

Tu se ne more odločevati po večini, ampak avtoriteta odločuje; kdor pa ne samo ne spoštuje te avtoritete, ampak jo naravnost izpodbija, gotovo nima pravice zahtevati, da bi se mogla katoliška konservativna stranka ž njim pajdašiti. Zato vidimo, da se je na Koroškem, Gorenjem Avstrijskem itd. nemška katoliško-konservativna stranka odločno izrekla zoper zvezo s tó stranko. Na tem stališču stojimo tudi mi na Dunaju in meni je vseeno, kaj drugi store.

¹ V že omenjenem uvodniku: »Katoliški socialisti« ugovarja Krek nazoru, da krščansko-socialno gibanje pri nas ni potrebno, s tem, da se sklicuje na pismo Leona XIII. ameriškim škofom z dne 6. jan. 1895, kjer papež priporoča katoličanom snovanje katoliških delavskih društev. V stavku: »Na čelo svojim društvom naj pa postavljajo duhovnike ali poštene spoštovane neduhovnike« je Krek zadnje tri besede podčrtal, očitvidno z ozirom na Klunovo mnenje, da se v katoliških društvih »ne more odločevati po večini, ampak avtoriteta odločuje«. — Očitki, kakršne navaja Klun v svojem govoru proti krščanskim socialistom, so bili takrat zelo razširjeni. Dne 17. maja 1895 je imel knez Liechtenstein na Dunaju govor o načelih krščansko-socialne stranke, ki ga je priobčil pet dni pozneje »Slovenec« v št. 117. Govor se peča z obtožbo avstrijske diplomacije, ki je skušala v Rimu doseči, da bi se krščansko-socialno gibanje obsodilo v slovesni papeževi ali škofijski izjavi. Podobno željo je izrazila sveti stolici ogrska vlada z ozirom na tamošnjo ljudsko stranko. Krščanski socialisti so bili toženi: 1. da niso korektni v verskem oziru; 2. da prezirajo veljavo škofov; 3. da so sovražniki države in cesarske hiše in 4. da so proti zasebni lasti. Glede druge točke je rekel Liechtenstein: »Mi bodedo nadalje vsekdar priznavali avtoriteto svojih škofov v njih pastirskem delokrogu ter jim izkazovali v tem oziru svojo popolno vdanost; v političnih in gospodarskih vprašanjih pa smo kakor vsaka druga stranka do cela neodvisni. Ta neodvisnost nam je neobhodno potrebna, ako hočemo uspešno delovati kot stranka.« — Na tem stališču je stal s »Slovencem« tudi Krek. Ko je v državnem zboru dne 5. julija 1907 imenoval poslanec Nėmec med Krekovim govorom njegovo stranko »klerikalce«, je Krek silno vzrojil: »Mi nismo klerikalci, mi smo politična stranka, ki se hoče udejstvovati na političnem polju in v političnem življenju, in sicer z isto pravico kakor Vi. A klerikalci nismo, mi smo ljudska stranka.« — Op. izd.

Jaz lahko zagovarjam naša načela in povem, da se v verskem oziru iz omenjenih vzrokov ne morem pridružiti tej stranki. Prav tako pa se ji iz narodnih ozirov ne morem pridružiti, ker drugi pošteni katoliški možje, kar bode gosp. posl. Šuklje pritrdil, vselej odkritosrčno z nami glasujejo, kadar mi kaj zahtevamo, oni pa so nasprotniki naši in zato se moram jako čuditi, da se je Vaša stranka pri shodu v Ljubljani izrekla za krščansko-socialni program. (Poslanec dr. Tavčar: »Samo na gospodarskem polju!«) Vi pravite: samo na gospodarskem polju. Tisto je vseeno; na gospodarskem polju so samo kopisti katoliško-konservativne stranke, kajti preden so prišli krščanski socialisti na krmilo, je delala prejšnja katoliško-konservativna stranka po tistih načelih. V tem oziru Vas spominjam le na lepe izvrstne spise Vogelsangove v »Vaterlandu«. Ako se torej sedaj sprejmejo načela krščansko-socialne stranke, je to prav toliko, kakor če greste žido kupovat od mojškre mesto od trgovca samega.

Tudi iz narodnega ozira se ne morem pridružiti tej stranki, ampak moram naravnost reči, da nima v svojem programu nobenih točk, ki bi nas mogle navduševati, da bi se zedinili s to stranko. (Poslanec Hribar: »Papež jo je blagoslovil.«) Papež jo je blagoslovil, pa Pij IX. je dal tudi blagoslov italijanskim vojakom, ko so šli v boj proti Avstriji. (Poslanec Hribar: »Proti papežu se postavljate? Vi smešite njegov blagoslov!«) Jaz se ne postavljam proti papežu in proti njegovemu blagoslovu. Blagoslov ni veljal načelom. Če gospod poslanec Hribar danes piše za blagoslov, pa mu ga bo sveti oče prav tako podelil, ker nima vzroka, da bi mu ga odrekel. Tako je tudi knez Liechtenstein dobil blagoslov, ali s tem ni rečeno, da se sveti oče združuje z njegovimi načeli ali da bi jim želel poseben uspeh.«

Mi nismo mogli verjeti drugim poročilom in zato smo molčali, dokler se nismo prepričali o njihovi resnici.

V teh besedah vidimo razžaljenje katoliških mož in načel. Z Judeži se ne smejo pitati možje, ki se s požrtvovalno ljubeznijo trudijo za našega ljudstva časni in večni blagor. A še manj pa moremo molče prenesti, da se na tak način govori o papeževem blagoslovu. Katoliška družina časti v papežu svojega vidnega očeta, namestnika svojega nevidnega roditelja božjega Odrešenika in očetni blagoslov ji je dragoceno in sveto znamenje ljubezni očetovega srca, zraven pa tudi zagotovilo božje pomoči. Besede poslanca Kluna žalijo to prepričanje in če si jih je on upal javno izreči, si jih tudi mi upamo javno obsojati. Ljuba nam je edinost in važna se nam zdi disciplina, toda še ljubši in še važnejši nam ostane resnica. Resnici na škodo nečemo zatajiti svojih načel, če bi tudi pri tem trpela kaka politična stranka. Samo v toliko hočemo ostati strankarski, v kolikor zahtevajo načela, ki ločijo stranke, in samo v toliko odvisni od kake stranke, v kolikor je sama odvisna od katoliških načel. Saj bo le v toliko ž njo božji blagoslov!

Slovenec 1895, št. 45. — Brez podpisa.

Iz članka: Država in vernost.

Sveti oče so v svoji okrožnici de politico principatu z dne 29. junija 1881 izrekli tole velevažno misel: Pri novodobnih državah je silovitost vedno večja, dostojanstvo njihovo je pa vedno manjše.

Ta resnica je ključ spoznanju vsega našega javnega življenja. Vedno več je krika, — vedno manj dejanj; vedno več besedi in zunanjega sijaja, — vedno manj resnice in notranjega jedra. Taka je! — Teoretično so dvignili liberalci države nad božji prestol, praktično so jim vzeli vso njihovo čast, vrgli jih v dolgove in jih privedli blizu — pogina. Čuvstvo celokupnosti mineva in hladnokrvnost glede na obstanek posameznih držav se vkljub huronskemu vpitju o državini mogočnosti in veličastvu lotuje vedno bolj vseh slojev med podložniki. Danes še prekipavajo usta zvestobe in lojalnosti, za jutri se že pripravlja revolucija.

Kako se razlaga ta pojav? Ali je res vse naše javno življenje sama hinavščina? Marsikaj bi se dalo navesti v potrjenje tega vprašanja, toda splošno ga po naših mislih vendar ni treba potrditi. Mi zaupamo zdravemu jedru človeške narave in sodimo, da se narava sama upira vsem boleznim izrastkom na človeštva telesu. Razburjena, umetno razdražena, nervozno nenormalna narava se da premotiti za nekaj časa napačnemu vabilu, toda kmalu se zmodri in vse, za kar je prej gorela in se navduševala, ji postane v kratkem času — nespametno. Nenaravno in nespametno je istovetno; zato se ne bojimo, da bi nezmislili za stalno mogli zasesti prestol med nami.

Najhitreje pa pojmuje narava nered glede na svoje razmerje z Bogom. Bog je njen stvarnik, njen začetnik in njen namen; iz njega izvira in po njem teži; brez njega ne najde miru. To teženje človeške narave po Bogu zahteva urejenega razmerja z Bogom, zahteva — v e r n o s t i. Vsako nasprotstvo temu notranjemu naravnemu teženju pojmuje narava kot najgorje sužnjenje s v o j e s v o b o d e. Saj čuti, da ji je božji dar svobode dan prav zato, da si predvsem svobodno uredi svoje razmerje z Bogom tako, kakor ga Bog sam hoče imeti. V tej resnici se nam odkriva naravna razlaga junaških bojev, ki so jih bili ljudje ob vseh časih za svojo vero. Da jim je pomagala v boju za resnico tudi milost božja, se umeje samo po sebi. Vse drugo prenese človeška narava laže nego napad na njeno razmerje z Bogom. To je svetišče človeškega srca, to je skrivnostni hram najtajnejših in najnežnejših misli in čuvstev, katero brani narava vedno z največjim pogumom. To razmerje je prvotnejše nego vse družabno življenje; družinske in narodne vezi ne morejo določevati po svoje tega razmerja, kam li država. Človeška narava se sama zaveda, da vernost in vera ne more spadati v državno področje, da državna oblast nima pravice, govoriti v tej zadevi ali ji celo staviti meje, koder niti najvišja naravno-družabna oblast, namreč očetna in materina, nima — besede.

Lahko bi pisali o tem predmetu celo knjigo in ga pojasnili modroslovsko in zgodovinsko, toda to bi prestopalo meje časnikarskega članka.

Slovenec 1895, št. 109. — Brez podpisa.

Bínkoštne míslí.

Praznik sv. Duha, Tolažnika, Posvečevalca, Ljubezni nam svita! Pred duševno oko nam stopa nadzemsko, nadnaravno delovanje njegovo med nami. Omamlja nas nepregledna, vedno se množeča vrsta njegovih čudežev, ki nam jih kaže zgodovina človeštva in ki nam jih javlja lastno srce. Govoré nam jasneje nego vsi drugi dokazi; v njih se oživlja vera, da postaja trdnejša nego vsako drugo spoznavanje, ogreva se ljubezen, ki ustvarja čuda, vzbuja se nadeja. Kaj vse zmore ubogi, omejeni, izpremenljivi človeški duh, ki sprejema tajne utehe, skrivnostno razsvetljevanje od sv. Duha!

Reven je naš duh in telo ga še tlači k tlom, ga ponižuje, mu brani vznesti se nad prst in blato, vzleteti k jasnim višavam; kjer je njegov dom. Reven in slaboten je v svojem umovanju, še slabotnejši v svojih sklepih. In vendar, koliko je dosegel!

Veličastno, nepojmljivo delovanje svete cerkve se nam tu vzbuja v spominu. Prerodila je ljudstva, iz sirovosti je vzšla — plemenitost, iz nevednosti učenost, iz nestalnosti moč in pogum, iz slabih grešnih ljudi so se rodili svetniki. To je delo sv. Duha!

Premalo mislimo na to, komu se imamo zahvaliti za vso omiko, za ves red, za vse prekrasne plodove človeškega uma in srca, katerih dediči smo postali brez svojega zasluženja. Mi uživamo vse to — brez hvaležnosti, pozablajoč, da je vse, kar je vzvišenega vzplodil svet, delo sv. Duha. Rojstni dan svete cerkve obnovimo pozabljene resnice! Znanost in umetnost, družine in urejene države — vse to je njeno delo. In tudi v njej sami se je vedno kazalo in se še kaže, kako slaboten je človeški del njenih zastopnikov. Vse napake, vse pregrehe, vsa pohujšanja, ki so izšla iz njene srede, so temu živa pričá. Bog jih je pripustil in jih še pripušča, da tem jasneje dokazuje, kje sloni cerkveno življenje in kje se varujejo njeni nameni. Slabi človeški duh bi bil cerkev že zdavnaj uničil, že zdavnaj pokopal, če bi je ne varoval sv. Duh »do konca sveta«.¹

Od Lutrovih časov sem se vedno bolj upira človeštvo svetemu Duhu. Napuh vlada; človeški duh hoče biti oproščen vseh vezi, sam hoče kraljevati. Greh napuha je postal greh vse človeške družbe, socialni greh. V tem se razlikuje naša doba od prejšnjih. Z napuhom pa ni nikdar v zvezi božji Duh. In kam smo dospeli po tej poti? Hoteli smo kvišku, nad »prestol Najvišjega«, a padli smo globoko in sramotno. Zaupali smo lastnim močem, človeški modrosti, umnosti, svetu, moči, učenosti. Sedaj spoznavamo, da so to darovi svetega Duha in da brez njega rodé le zlo in nesrečo. Kaj nam pomağa vsa omika in ves na-

¹ S to mislijo je zaključil Krek drugo pismo Hladniku o Rudolfovi smrti. — Več misli iz tega članka najdemo tudi v Krekovi »bínkoštni pesmí« (Mentor X., str. 189). — Op. izd.

predek, če na milijone ljudi strada in trpi, če se poleg gmotne tudi n r a v n a r e v š č i n a vedno bolj širi. Slabo gospodarimo s kapitalom, ki ga nam je dal Bog in ki so nam ga prihranili naši dobri predniki. Vse bo šlo! Blizu konca smo že; boben žuga človeštvu.

Kje je vzrok? Javno življenje se je odtujilo svetemu Duhu; človeški duh je sam zavladal in zato — propadamo. Premišljajmo sebe in spoznali bomo v lastnem srcu svojo usmiljenja vredno slabost, revščino svojih moči, če se zanašamo nase, a hkrati moč in pogum, ki se ne boji nikogar, če se izročimo sv. Duhu.

Ta resnica naj zopet oživi v družabnem življenju in človeštvo bo ozdravljeno. Dobro razločujmo posamno in družabno življenje! Posamniki so tudi sedaj boljši nego države; vernejši, npravnejši, poštenejši nego te. Tudi v slabih družabnih razmerah lahko dosežejo svoj namen, ki ni pozemeljski, marveč večen.

Toda države, narodi imajo pozemske namene, ki se pričenjajo in završavajo v tem življenju. In ako greše, doleti jih gotova kazen že tukaj na zemlji. Saj poznamo grozne krvave kazni, s katerimi je Bog bil narode in države, ki so v cvetu moči izginjale brez sledu, brez spomina. Na grob bi jim morali zapisati: Poginile so, ker jih je vodil samo človeški duh.

Božja roka še ni opešala. V trenutju se tudi lahko razkade države in narodi naših dni. Bog skrbi za odrešeno človeštvo; zato se sam maščuje nad družbami, ki delajo krivico ali pohujšanje, ki tirajo uboge ljudi v propast. Ako se mu ne uklonijo družbe, jih ukloni sam in — uniči. Mi ljubimo svoj slovenski narod in Avstrijo z dna srca. Ne pozabimo torej, kje so pogoji njenemu obstanku! Edinosti, sloge, ljubezni si želimo. Iščimo te dari po njem, ki jih edini ima in deli. Ni naš narod ni Avstrija nimata obljube vednega obstoja. Tudi njima ne izostane božja kazen, če se bosta dala voditi samo po človeškem duhu.

Da, edinosti in sloge si izprosimo pri svetem Duhu, kateremu izročimo v vodstvo in varstvo sebe, svoj ljubljeni narod, svojo Avstrijo! — Potem se prične politika ljubezni in ž njo sreča in mir!

Slovenec 1895, št. 125. — Brez podpisa.

Vzgoja ljudstva.

Zavednost in vednost sta si v tesni zvezi. Kdor malo ve, se tudi malo zaveda in v najvažnejših zadevah živi samo nejasno čuvstveno življenje. To vidimo tudi v takozvanem družabnem ali socialnem vprašanju. Kakor vsakemu, tako se more tudi temu vprašanju odgovoriti samo z razmišljajočim umom. Vendar pa vidimo, da se splošno rabita le domišljija in čuvstvo v njegovo rešitev. Za agitacijo, v dnevne strankarske namene sta čuvstvo in domišljija pač naj-

boljša pripomočka, a za delo nista. Kdor je zase pridobil samo čuvstvo kake vrste ljudi in jim je domišljijo napolnil s slikami, služočimi njegovemu namenu, trenutno gospodari, in če je tudi njegov namen dober, vendar se zaradi tega še ne more vselej imenovati dobrotnik ljudstva. Puhlice, bodite še tako lepe, niso nikdar trajne vrednosti. Omamljenost, čuvstvena razvnetost, bujnost v domišljiji se razkadi in kesnejše reči so gorje od prvih. Ohlajeno srce, prevarjena sanjarija imata v svojem spremstvu topo brezbriznost, nemo razjarjenost, brezdelen obup.

Ob času bridkosti, ob času tožnih pobed tolaži človeka edino le — z a v e d n o s t r e s n i c e. Čuvstvo ima svoja pota, izpremenljivost mu je značilen znak; neizpremenljiva je samo resnica, ki ostaja v življenja burnih zmedah vedno stalen steber, ob katerem si počije utrjeni popotnik, ko ga skuša streči izpremenljivosti teža.

Trenutne junake vzraja tudi čuvstvo; značajev pa nikdar ne. Ti so le tam doma, koder je doma resnica. Zavednost resnice jim je oživljajoča hrana.

Kršćanstvo ima zato edino prave značaje, ker ima edino — neskajeno, svet in človeka, stvarstvo in Boga obsegajočo resnico in ker je moč njegove vzgoje ravno v zavednosti resnice. Katoliška zavest je pojrn, star kakor krščanstvo. Ta zavest je ohranjala Pavla pred židi in Neronom neuklonjenega, ta zavest je spremljala Petra od Jeruzalema do križa na Janikulu, ta zavest je prešinjala verno čredo v tristoletnem boju s poganstvom, v boju z grehi uma in srca do današnjih dni, ki zopet iz prahu vstaja zavest resnice v učlovečeni Resnici.

Ta zavest obsega vse temeljne resnice, torej tudi resnico človekovega osebnega dostojanstva in s tem zavest, da se mora sedanja družba preosnovati po tej resnici. To je ravno bistvo nameravane krščanske preosnove. Osebno dostojanstvo je le posledica božjega dostojanstva, ki se zrcali v človeku. Kjer se pozablja božje dostojanstvo in se samovoljno ruši razmerje dolžnosti do Boga, ki jih obsega vernost, tam se sama po sebi pozablja tudi človekova vrednost in čast. Brez vernosti ni resnice o človekovem pomenu in namenu, torej tudi ni temelja, na katerem se more zdravo razvijati človeška družba, na katerem se mora preosnovati, če je jela razpadati.

Verske zavesti se pa, žalibog, mnogi boje. Tri vrste teh boječnikov poznamo.

Prvi se je boje, ker se boje sploh vsake zavesti. To so možje javnega reda in miru — birokratje, ki menijo, da je svetu središče — pisarna in da je največja življenjska sila — črnilo. Pri tej priči zaslede taki možje hujskanje in vznemirjanje, čim se kdo gane. Idej, ki gibljejo človeštvo, ne poznajo in zato vzdihujejo vedno po miru in redu, zaupajoč le v bajonete in sablje.

Drugi boječniki so možički, ki imajo povsod svoje pomisleke in ki menijo, da je nezaupnost najimenitnejša stvar v človeškem življenju. Vsaki misli, vsakemu pojavu pristavljajo svoj »pa«. Največkrat je to posledica duševne lenobe, časih pa čmerne narave ali kake žalostne skušnje. Obnašajo se tako, kakor bi bili izgubili vso vero v človeka, vse zaupanje v božjo previdnost. Modrujejo izza peči, obsojajoč ves svet, sami pa ne ganejo s prstom. »To je vse lepo, toda ne gre, ne kaže, ni previdno« itd. so njihovi stalni ugovori. Nasprotnikom svojega prepričanja vse odpuščajo, vse izpregledajo, svojim prijateljem pa ničesar. Ako se slučajno kaka stvar ne vzponese dobro, odpro takoj svojo zalogo modrosti in ne brez nekake škodoželjnosti sedajo za učiteljsko stolico, učeč, svareč, opominjajoč in — sebe hvaleč.

Tretji, ki se boje vzbujene verske zavesti, so strankarski, politični nasprotniki. Teh nekateri nasprotujejo iz načelnega nasprotstva do vere v imenu vede, omike, napredka itd., večina pa iz nevednosti, ker jih je vzgoja, želja po imenitnosti, premoženje ali kak drug slučaj vdinjal v službo načelno nasprotnih voditeljev. Ta večina nima nobenega javnega prepričanja; brez razsodnosti se duševno žive samo od člankov svojega lista. Kadar njihov list nima nič misli, jih tudi oni nimajo nič; kadar je list hud, so tudi oni hudi.

Preleni so, da bi sami o čem sodili in se česa učili, in preneumni, da bi dvomili o resničnosti tega, kar bero v svojem listu. Hujši so pa njihovi voditelji, ki namenoma nasprotujejo ideji in radi tega tudi zavesti.

Njihova nevarnost je odvisna od njihove večje ali manjše previdnosti. Čim bolj so previdni, tem nevarnejši so; kolikor bolj znajo zakrivati svoj namen, tem večje uspehe imajo. Katoliški cerkvi pa nehote koristijo. Pojmi se razjasnjujejo, duhovi se ločujejo; z jasnejšim spoznavanjem se okrepi pri mnogih tudi volja; krščansko delovanje samo po sebi spremlja živo krščansko mišljenje. Saj je tudi strah pred vzbujenim krščanskim mišljenjem hkrati že delo proti temu mišljenju.

Te vrste nasprotnikov je vedno imela krščanska stvar. Zato sedanje tem lažje razmotrivamo in spoznavamo. Naša naloga je vzgajati sebe in ljudstvo v katoliški zavesti, torej tudi boriti se proti nasprotnikom te vzgoje.

Ta naloga je s pojmom žive vernosti v tesni zvezi. Menjajoča se politika ne more biti merilo edino stalnemu temelju vsega reda, namreč veri. Važnejša nego javna politika je politika nravnega, končnemu namenu prikladnega življenja, je politika, ki vodi k večni sreči. Zato ne moremo iz ljubezni do naroda pripustiti, da se kje izključuje ali vsaj prezira ozir na to srečo. In torej je naša sveta dolžnost, krepiti v ljudstvu to zavest in mu s tem tudi pokazati pogoje časnega — bodisi zasebnega,

bodisi skupnega (narodnega, državnega itd.) — blagostanja. To edino more biti vodilni namen vsej katoliški politiki: shodom, listom, volitvam. Kdor ne sodi tako, sodi napačno.

Le če se more stvar, ki pritrjuje vsemu, kar se dobrega nahaja pri raznih strankah, in ki se vrhu tega ozira še na najvišji namen, imenovati strankarska, potem je katoliško gibanje strankarsko.

Slovenec 1895, št. 158. — Brez podpisa.

Iz govora na Brezjah dne 29. septembra 1895.

(Ta dan se je vršil na Brezjah shod ljubljanskega Slov. kat. delavskega društva, ki se ga je udeležilo na stotine ljubljanskih, jeseniških, kroparskih in trziških delavcev in obilo kmetov iz blejske, radovljiške in trziške okolice.)

O razmerah kmečkega stanu je poročal shodov predsednik (dr. Krek), razvijajoč potrebo vzajemnosti med vsemi delavskimi stanovi, ker imajo vsi istega sovražnika — v kapitalističnem liberalizmu. Ta ima svoje pasti in skopce, s katerimi lovi iz žepov delavskih ljudi, kmetov, obrtnikov in delavcev zaslužek in ga spravlja v svoje varne blagajne. Zlasti tri vrste teh skopcev so zelo nevarne: državni dolg, banke in delniške družbe.

Opisal je boj našega kmečkega stanu s kapitalizmom in priporočal, naj si ustanove čim najprej blejski in bohinjski kmetje gospodarsko zadrugo, da si obrnejo v svojo korist verskega zaklada posestvo, kupljeno od kranjske obrtne družbe, in omeje špekulacije tujih kapitalistov; prav tako je potrebna zadruga kmetov v trziški okolici, da se morejo tem uspešneje braniti mogočnemu tujcu.

Slovenec 1895, št. 224.

(Protí temu predlogu se je obrnila 8. oktobra 1895 graška Tagespost in je zaključila svoja izvajanja s stavkom: »So bringt man wohl kein Geld ins Land.« To je dalo Kreku povod, da je napisal o pomenu denarja dva uvodnika; Načelno vprašanje narodnega gospodarstva (št. 234) in Denar (št. 235, z dne 12. okt. 1895). Drugega objavljamo v celoti, od prvega pa samo konec:)

Samo da bi ne bilo zdrave pameti in da bi ne bilo katoliške cerkve odločnih določil o zamenjujoči in razdeljujoči pravičnosti! Ta dva sovražnika se ne dasta ugnati.

Zdrava pamet pravi najprej, da na tem ni kar nič, koliko je v državi denarja, marveč k a k o j e r a z d e l j e n. Četudi nimamo v deželi nobenega milijonarja, bodisi tudi nobenega, ki bi premogel 100.000 gld., nič ne dé, če le nikomur ni treba stradati, če le vsak, kdor hoče delati, pošteno lahko preživi sebe, svojo družino in se preskrbi za starost, tako sodimo mi stari Kranjci. Milijoni, katerim moramo z žulji svojih rok in z uporabo vseh svojih moči prislužiti vsako leto ogromne obresti, niso naš dobiček, marveč naši odiralci. Kaj me brigajo tisočaki, ki jih nimam in s katerimi me tisti, ki jih ima, le stiska in tlači? Kaj pomagajo vse Rotschildove in še Hirscheve mili-

jarde po vrhu, če pa ljudstvo vedno bolj strada, če vedno bolj peša duševno in telesno, če se smrtonosne bolezni zaradi lakote vedno bolj širijo? Torej za blagostanje kake države ni tolike važnosti prvi del narodnega gospodarstva — o proizvodjanju blaga, ni drugi del — o kroženju blaga, marveč tretji — o razdeljevanju blaga.

Denar.

So bringt man wohl kein Geld ins Land.
Grazer Tagespost 8. t. m.

Novodobno narodno gospodarstvo ne tava v temi samo zaradi tega, ker premalo skrbi, da bi se blago pravično razdeljevalo,¹ marveč ker sploh pripisuje denarju moči in lastnosti, ki jih nima. Denar je po svojem bistvu menjalno sredstvo, ki ima kot tako dovolj važnih nalog, da mu ni treba še opravljati takih, za katere je popolnoma nesposoben. Denar mora kot menjalno sredstvo² *m e r i t i b l a g o*, imenovati njegovo ceno, shranjati njegovo vrednost za bodočnost,³ deliti blago pri menjavanju po potrebi⁴ in prenašati blago od enega na drugega.

Sedaj pa je denarjeva edina, namreč menjalna vrednost skoro popolnoma pozabljena in denar je postal v prvi vrsti *b l a g o*. V Črnih bukvah kmečkega stanu smo pokazali, da se je to zgodilo zlasti zaradi tega, ker je zemljišče izgubilo svoj stalni značaj. Časih ni bilo mogoče kupiti zemljišča in s tem se je za branjevala denarjeva nadvlada v vsej državi. Sedaj se dobi za denar vse, tudi zemljišče in kar je še gorje: poleg svoje stalnosti je izgubilo zemljišče tudi svoj gospodarski pomen. Denar je postal merilo za zemljišče, in kakor se denar lahko deli do najmanjših drobcev, tako se lahko tudi deli zemljišče, t. j. razkosavanje posestev je nujna posledica. V koliko se to v resnici godi, smo videli v navedenem spisu.

Čim bolj pa raste pomen denarja kot *b l a g o*, tem bolj pada vrednost človekove osebnosti. Pomen človekov in pomen denarja sta si v nasprotnem razmerju.

¹ Da ni blago dandanes pravično razdeljeno, pravijo naravnost sv. oče v svoji okrožnici »de conditione opificum« dne 17. maja 1891, rekoč: »Zakoni morajo kolikor mogoče skrbeti, da jih bo čim največ rado hotelo imeti kaj svojega. Ko se to zgodi, se bodo pokazale prekrasne koristi, in sicer najprej gotovo pravičnejša razdelitev premoženja (aequior partitio bonorum).«

² Sv. Tomaž Akv. ga imenuje zato »sredstvo za življenje — instrumentum vitae«. De reg. princ. II. 13.

³ Aristotel mu pravi, da je »nekak prerok za bodoče potrebe«. Ethic. V. ⁴ Zato mu pravi sv. Tomaž Akv. (De reg. princ. II. 13), da je »mensura, qua superabundantia et defectus reducuntur ad medium — mera, po kateri se izravna, kar je preveč in kar je premalo blaga«. Ko se namreč zamenjavata dve različni vrsti blaga, recimo: mizarski izdelki za obleko, ni lahko mogoče, da bi se na obeh straneh pripravilo toliko blaga, da bi bilo oboje enako vredno. To vrednost torej izravnava denar.

Naš najodločnejši boj mora torej veljati napačni vlogi denarja, ki mu jo je dala individualistična sebičnost, naj jo že imenujemo protestantstvo ali liberalizem ali kapitalizem! Denarju moramo vrniti njegovo menjalno vlogo in človeku njegovo dostojanstvo in osebno vrednost. Da je denar po svojem bistvu blago, je grda laž, kateri moramo strgati krinko raz lice in ž njo vred uničiti tudi vse pogubne posledice, ki sedaj stvorijo toliko zla v človeški družbi.

Samo proizvajano blago tvori bogastvo kake dežele ali države in samo prava razdelitev tega blaga, sorazmerna z delom posamnikov — ustanavlja gmotno blagostanje kakega ljudstva. Denarja ne sme biti nikdar več, nego ga je treba. Preveč denarja škoduje mnogo več nego premalo. Če je denarja preveč, nego se ga potrebuje za menjalno sredstvo, nastane takoj nesorazmerje med denarjem in blagom. Blago ima potem tem nižje cene; radi tega nastajajo krize v proizvajanju in kakor smrtna senca spremlja te razmere nebrojna vrsta izrabljenih in izmozgavanih ljudi, ustvarjenih po božji podobi, a pahnjenih v kruto sužnost zlatemu in srebrnemu molohu.

Teh resnic se zavedajmo! Če nas nič drugega ne more prepričati, listajmo povestnico! Lepa španska dežela propada od dne do dne. Vzrok temu propadu iščejo cerkvi sovražni ljudje v katoličanstvu španskega ljudstva, češ, da katoličani niso nikjer dobri gospodarji. To očitanje je nesramna krivica. Španci so propadli vprav zaradi tega, ker so v svoji kolonialni in domači politiki za nove dobe odpadli od načel krščanske pravičnosti in so si denar — zlato in srebro — postavili za končni gospodarski cilj.

Cele ladje zlata in srebra so prihajale preko morja na Špansko in vendar je ubožna dežela in ž njo njeni grandi in prostaki. Dosegli so samo to, da so se ob prvi priliki z nepritenim veseljem odtrgale južnoameriške kolonije od njih (1809 in 1810) in da se drugod ponavlja upor za uporom. Kuba¹ sedaj to dovolj spričuje.

Toda čemu segati na tuje? Obnovimo si v spominu grozoviti polom leta 1873—1875 v Avstriji in na Nemškem, ki je uničil gmotno in нравno na tisoče ljudi; oglejmo si, kako je denar kot blago po letu 1882 do naših časov divjal na Francoskem, in potem — sodimo!

»So bringt man wohl kein Geld ins Land«, nam kriči liberalizem. Pojdi se solit s svojim denarjem! mu odgovarjamo mi. Naše hranilnice in posojilnice nam spričujejo, da imamo denarja že še za potrebo, a kar je več, mi imamo delavno, pridno, pobožno ljudstvo. Drugega ne zahtevamo, nego da se delu tega ljudstva vrne njegova vrednost in čast; to pa pač z vso odločnostjo!

¹ Na Kubi je izbruhnil l. 1895. upor proti Španiji. — Op. izd.

Zato pozdravljamo iz srca prvi skromni poskus organizacije delavskega stanu, ki naj se vrši jutri. Bog daj svoj blagoslov in pomagaj, da se izvrši, kar poje pesem katoliških delavcev:

V Nazaretu pri tesarju
delal večni je Gospod;
in vesoljstva tam Vladarju
lil je s čela truda pot.
Zdaj z nebes se v nas ozira,
nas tolaži in podpira
in nam daje upa slast,
da se vrne delu čast!

Slovenec 1895, št. 235. — Brez podpisa.

Nemška kultura.

Novi ministrski predsednik je izpregovoril pri svojem prvem nastopu,¹ ko se je pokazal kot prvi državni upravni uradnik nezavisnemu zakonodajnemu zastopu, namreč državnemu zboru, nekaj besedic nemški kulturi, ki bodi vedno vodilna v Avstriji.

Mi popolnoma radi priznavamo, da je iz jako umljivih vzrokov pogladil Poljak nemške zastopnike in nemško ljudstvo; radi pritrjujemo tudi, da se iz njegovih besedi še ne more z gotovostjo sklepati kaka mrznja proti nenemškim avstrijskim narodnostim v vladnem načrtu, a vendar je takoj začetkom potrebno, da mi pojasnimo svoje načelno stališče glede »nemške kulture«.

Splošno se moramo s krščansko-družabnega stališča upirati vsakemu izključnemu poudarjanju kake posamične narodne kulture, v kolikor bi se s tem jemal značaj urejenega celokupnega organizma človeštvu in v kolikor bi se s tem napovedoval boj posamnim udom njegovim. Po naših načelih je človeštvo lepa organična celota in posamni narodi, posamne države so v njej samo udje, ki po višji, božji uredbi sodelujejo v skupni namen. V teh načelih ima svoj edini temelj — mednarodno pravo. Čim se pa izključno poudarja samo en del, čim se hoče jemati v zakup kako gmotno ali duševno dobro samo za posamen ud, se godi s tem krivica drugim in s krivico se ruši podlaga vsakega edinstva. Nam se gabi, ko čujemo, kako se izključno poudarja angleška prebrisanost, francoska duhovitost, laška umetnost, nemška izobraženost. Vse te lastnosti so se hranile in razvijale iz idej, ki niso plod kakega posamnega rodu, marveč človeškega uma, oživljenega in okrepljenega zlasti po krščanstvu. Že s tega stališča nam je zoprno izključno poudarjanje kake posamne, bodi i nemške kulture.

¹ Grof Badeni, in sicer dne 22. okt. 1895. (Po rodu Poljak.) — Op. izd.

Vrhu tega je pa v naši državi tudi zgodovinsko neresnično govoriti izključno o nemški kulturi. Res je sicer, da je nemški jezik, ki je bil do novejšega časa poleg vedno bolj v kot potisnjenega latinskega edina vez med našimi izobraženci, dal svojo jezikovno obliko nebrojno znamenitim umstvenim plodovom avstrijskih izobražencev. Toda ti izobraženci nikakor niso pripadali le nemškemu rodu. — Slovenci, Hrvati, Čehi, Poljaki imajo med njimi premnogo slavnih zastopnikov. Kolikor smo nenemški avstrijski narodi dolžni nemškemu jeziku glede svoje omike, glede svojega duševnega obzorja, radi hvaležno priznavamo, a pri tem zahtevamo, da se pri tem upošteva tudi naše duševne sile, katere smo dajali skupnemu delu, in da se torej to delo ne sme prištevati samo enemu narodu, marveč vsem, ki so sodelovali pri njem.

Tem splošnim opazkam dodajemo še svoje posebne utemeljene misli glede »nemške kulture«, v kolikor je res plod nemškega naroda. Nikomur ne maramo delati krivice, tudi Nemcem ne. In zato radi priznavamo, da je radi ugodnih javnih razmer nemški narod lepo napredoval od Karla Velikega časov, in čudimo se njegovi marljivosti, njegovi skrbi za napredek umetnosti in znanosti.

Nenemški, zlasti slovanski narodi smo često jemali na posodo pri njem, toda ta kulturna pósoda se ne sme plačevati s politično ali sploh družabno odvisnostjo, marveč le s kulturnim delom. In s tem smo vračali svoj dolg in ga še vračamo. Tudi od Slovanov so se Nemci mnogo naučili; če bi hoteli zasledovati zgodovino razvoja evropske kulture, če bi n. pr. razmotrivali, koliko so poživili polabski Slovani nemški živelj, koliko so drugi naši rodovi s svojo organizacijo, s svojim zgledom, s svojimi talenti, s svojim vztrajnim delom, s svojimi boji proti najhujšemu sovražniku te kulture pomagali tudi tisti kulturi, ki se prištevava izključno nemškemu narodu, bi imeli tudi mi dovolj terjati od Nemcev.

Toda naša sodba v tem oziru se glasi: vsi narodi so v kulturnem oziru dolžniki, a nobeden ni upnik. Upnik njihov, kateremu se mora po pravici in dolžnosti vračati napravljeni dolg, je edino krščanstvo.

Razmerje posamnega naroda do krščanstva in način, kako vrača kak narod svoje dolgove temu najpožrtvovalnejšemu upniku, je za nas prva in poglobitna stvar v presojanju njegove kulture in pri vprašanju, v koliko hočemo ostati odvisni od nje. Na tem temelju presojamo mi »nemško kulturo«.

Naše stališče je jasno in — neomajno. Ne kot zavisni sinovi nemške kulture, marveč kot nezavisni otroci krščanske omike gledamo — Nemcem v lice.

Induktivni način našega razmišljanja bi bil tu prepočasen, zato rajši nastopimo drugo zložnejšo pot, ki nas pa prav tako dovede do cilja.

Pred nekaj meseci, ko se je ravno bil boj za celjsko gimnazijo, smo imeli priliko, razgovarjati se z duhovitim, pobožnim redovnikom nemškega rodu, ki od daleč paznega očesa po nemških virih (NB!) razmotriva razvoj našega slovenskega ljudstva. Med razgovorom o naših razmerah pravi omenjeni menih: »Nemci, ki bivajo med vami, kriče vsemu svetu, da je nemštvo pri vas v nevarnosti in s tem tudi nemška kultura. Ali menite, da res tako mislijo? Ta njihov krik o nemški kulturi in vsa njihova ponemčevalna podjetja imajo samo namen, med vaš dobri, pošteni narod zatrositi liberalizem in po njem brezverstvo. Liberalni Nemci vas tlačijo in tem samim je nemštvo deveta briga. S svojim poudarjanjem nemštva in nemške kulture služijo popolnoma drugemu gospodarju nego nemštvu.«

Mi smo prav tega mnenja, saj smo že v »Slovencu« svoje dni odločno poudarjali, in zato se še prav posebno bojimo »nemške kulture«.

Slovenec 1895, št. 245. — Brez podpisa.

Protestantstvo.

To, kar se n a m podaja pod imenom n e m š k e k u l t u r e, je napojeno protestantskega duha. Nemški narod je v svoji večini zašel v šestnajstem veku na napačna pota, katera mu je pripravljala razodetje in vsaki oblasti sovražni humanizem in katera mu je otvoril wittenberški odpadnik Martin Luter.

Pri nas je, hvala Bogu in naši habsburški vladarski rodbini, protestantstvo bilo le trenuten vihar, ki je srečno kmalu preminul. A zato ne moremo reči, da je prenehal tudi novi vpliv tega pogubnega upora na cerkvenem polju. »Nemška kultura« je vzdrževala ta vpliv in ga še vzdržuje. V dokaz nam zadostuje dejstvo, da se protestantstvo pri nas pozna le po katoliški veri sovražnih virih in da se je često tudi že v slovenskem jeziku izgovorila in zapisala pohvalna beseda — verski prekuciji; iz slovstvenih spisov o protestantski dobi veje mnogokrat nekaka nepritajena žalost, da se ni tudi med Slovenci stalno ustanovila Lutrova vera; zapeljivci-odpadniki, ki so takrat tudi naš domači jezik zlorabljali v svoje zlobne agitacijske namene in s tem posredno kopali grob naši narodni individualnosti, se slikajo često kot mučeniki, in nepozabni, za Boga in dom požrtvovalni Tomaž Hren jih je moral že mnogo krivičnih slišati tudi v slovenskem jeziku. Ta smer je tudi sad »nemške kulture«.

Nemški katoliški učenjaki so šele v našem stoletju razbili malika, ki ga je izklesala enostranska, mnogokrat lažniva po-

vestnica kot pravi kip protestantskega gibanja. Zadnji čas se jim pridružujejo celo — protestantje sami. Toda kaj nam to pomaga? Preden pride resnica k nam, preteče še obilo Save. Knjižice, ki se dajejo učeči se mladini v roke, smejo pisati vse, kar jim drago; samo če bi zinile kako resnično v pohvalo katoliški cerkvi, to bi bilo motenje verskega miru in bi nasprotovale vzgojnemu namenu.

Bog ne daj, da bi se opisalo Lutrovo delovanje tako, kakršno je bilo, Bog ne daj, da bi se po pravici slikal njegov pogubni vpliv na pravo nravnost, vero, družabne razmere, slovstvo ali umetnost! Pač pa je popolnoma prav in dobro, če se priloži kaka gorka papežem 10. veka, ali Gregorju VII., ali španskemu Filipu II., ali našemu Ferdinandu II. itd.

Nemci slave protestantstvo kot plod svojega duha. Mi se o tem ne maramo ž njimi prerekati, še manj pa deliti za ta plod. Puščamo jim celega. A radi tega je nujno napojeno nemško slovstvo protestantstva in »nemška kultura« nam je radi tega po naši katoliški sodbi škodljiva in nevarna. Vseh pogubnih posledic, ki nujno izvirajo iz tega dejstva, ne naštejemo še takoj v tem spisu. Samo en pogubni sad, ki ga hlastno trgajo tudi nekateri Slovenci z drevesa »nemške kulture«, omenjamo tu posebej. To je namreč upornost in mržnja do cerkvene oblasti. Večina nemškega slovstva, v kolikor prihaja nam v roke, je polna teh dveh stvari.

Luter je potreboval takega orožja. Umstvenih dokazov mu je manjkalo, zato se je poprijel sirove šale, umazanega zabavljanja in podlih dovtipov. Kar je mogel najti grdih besedi v nemščini in latinščini, vse je uporabil proti — cerkveni oblasti, proti papežu, škofom in duhovnikom. Našega Trubarja in Krella pisari kažejo, da je imel tudi pri nas dovolj vernih učencev.

Lasje se nam ježe, ko beremo v zgodovini, kolika podlost je zavladata vsled Lutrove sirovosti v slikarstvu, rezbarstvu in pesništvu. Nam, ki nas je ugodna sreča postavila v dobo Brusov, Pavlih, Slovenskega Naroda in Delavca in ki imamo priliko, vedriti si ob »4000« dr. Nevesekoga poplašnega duha, je znano precej lepih stvari, ki se obešajo kot prijateljski okraski na črne suknje; toda vse to, dasi je po možnosti kopirano po »nemški kulturi«, vendar niti z daleč ne dosega Cranachovih, Stimmerjevih, Aldegraversovih itd. proizvodov, Lutrovih, Nigrinovih itd. spisov v tem oziru.

V Lutrovih »Tischreden«, v darmstadtske dvorne knjižnice »Thesaurus picturarum« se dobi takih stvari na izber. Umazanost in prav favnovska lascivnost si sestrski podajata roki v njih. Vse se trdi o papežu, škofih, redovnikih in duhovnikih, samo »človek« se nobenemu ne reče.

To ni ostalo brez vpliva v poznejših časih; ko se je že protestantstva polotevala trohnoba, ko se je že zdavnaj raz-

kadil verski značaj njegovega dela, je vendar še ostal v javnosti duh sovraštva do katoliške učeče cerkve. Razlezel se je ta duh v znanstvo in umetnost, v knjige, slike, časopise, na vseučiliške stolice, v srednje in ljudske šole, v politiko in v zasebno življenje. Ohranjala ga je pa ponosnega imena »nemška kultura«.

Slovenec 1895, št. 247. — Brez podpisa.

Kmečko vprašanje.

Sloveči češki sociolog, duhovnik Rudolf Vrba, je te dni izdal lepo novo delo o kmečkem vprašanju.¹ Ta knjiga je popolnoma predelan drugi natis istega pisatelja knjige »o ohranjenju kmečkega stanu«, ki jo je izdal pred nekaj leti (1889). Preden si ogledamo novi plod bogatega znanja Vrbovega, naj opozarjamo, da orje blagi češki duhovnik ledino. Na svojo pest, brez vsakršne podpore proučava socialno vprašanje, piše in — tudi sam z akla da svoje spise. Drugače ne gre. Nekaterim možem še zdaj ne more v glavo, zakaj naj bi se mirni državljani vtikali v zavito družabno vprašanje in zakaj ne bi rajši tiho in krotko prečeli svojega življenja.

Res je precej večji trud, poslušati vse dobrohotne svete in opomine, prebijati led pri »občinstvu«, nego vglabljati se v težki resni študij. Zato pa menimo, da je dolžnost češki večših Slovencev, da si naroče omenjeno knjigo sebi v pouk, pisatelju pa — v tolažbo. Vse prednosti Vrbovih del opažamo tudi v tem najnovjšem in po našem mnenju najpomembnejšem.

Jasna misel, jedrnata beseda, ljubezen do predmeta, predvsem pa gorka vdanost do matere vseh zatirancev — katoliške cerkve diči ta spis. Osem oddelkov ima knjiga. V prvem nam popisuje v zroke, zaradi katerih propada kmečki stan. V drugem nam riše svetovne zakladnice v Severni Ameriki, Kanadi, Argentini, Indiji, na Romunskem in Ruskem. V tretjem ocenjuje našo trgovinsko in carinsko politiko, ozirajoč se zlasti na neugodnost zveze naše državne polovice z Ogrsko. V četrtem slika kmečki stan v srednjem veku, v petem zemljiški davek, v šestem obravnava dedno pravo, v sedmem govori o kreditu in organizaciji kmečkega stanu, popisujoč zlasti blagodejni vpliv Raiffeisenovih posojilnic, v osmem pa opisuje še mnogo za kmečki stan važnih vprašanj, n. pr. o šoli, o zavarovanju za starost, o domovinski pravici, o veri, o tisku, o nedeljskem počitku, o sadežnih borzah, o militarizmu, o pogubnosti žganjepitja, o poljedelskih delavcih, o razmerju kmečkega stanu do politike.

¹ Otázka zemědělská. Uvahy o zachování stavu rolnického. Podává Rudolf Vrba. V Praze. V komisi Fr. Rívnáče. Nákladem vlastním. Cyrillo-Methodějska knihtiskárna V. Kotrba. 1896. Cena 1 zl. 20 kr.

Lepa vrsta! Tem lepši pa se zdi bralcu, ki vidi, s kako lahkoto obravnava pisatelj vsa ta vprašanja. Dveh važnih stvari se pisatelj naravnost ne dotika, namreč vprašanja o obveznem deželnem zavarovanju in o kartelih, ki zlasti v sladkornem velikem obrtu grozno škodujejo češkim in moravskim kmetom. Kakor pravi sam v kratkem predgovoru, je ti dve vprašanji obdelal v svoji knjigi »Povaha modernih kapitalu«¹ in jih zato ni maral ponavljati.

Najlepše se pa vidi blagi namen pisateljev iz njegove končne opazke (str. 192), kjer pravi: »Zelo koristno bi bilo, da bi naša stranka prirejala predavanja o kmečkem vprašanju, in podpisani rad ustrezno željam naših društev in rad prevzame predavanja, če se mu to naznani.« Izvrstno, tako je prav! Blagemu pisatelju ni dovolj, da piše brez dvojbe v svojo izgubo knjige, on hoče s svojim znanjem na vsak način med ljudstvo. Tako mu veva blago srce. Z Vrbovo knjigo hočemo v preglednem izpisku seznaniti Slovenčeve bralce.

Slovenec 1895, št. 291. — Brez podpisa.

Iz Črni^h bukev kmečkega stanu.

Uvod.

Kmetu se slabo godi. Ta klic odmeva po širni zemlji, kar je že silen dokaz, da je resničen. Izkušnje, ki jih nam, kmečkim sinovom in živečim med kmečkim stanom, podaja vsakdanje življenje, nam potrjujejo prav to. Dan za dnem vidimo, kako se pred našimi očmi vrše žalostne spremembe, ki jih tvori kapital brezsrčno v poljedelskih vrstah. Mnogo gospodarstev je že razdejanih, razkosanih; kot borni nemančiči tavajo njihovi prejšnji gospodarji in njihove družine po svetu, prodajajoč svojo osebno delovno moč za — ljubi kruhek. Delovna moč jim je edino, kar so si še rešili. Na milijone je že narastla ta vrsta — utopljenec v kapitalističnem morju. Drugi so na potu za njimi. Dozdevno se še upirajo valovom. Toda neizogibna je tudi njim gospodarska smrt v neenakem boju. Nekaj se jih še vzdržuje, zaupajoč na svoje v premoženju prihranjeno delo, a še bolj na boljše čase. A neko otožno, mrko čuvstvo vlada tudi v njih. Da gredo vsako leto na slabše, jim je preveč gotovo dokazano, da bi se brez velikega strahu vdali negotovim nadam. Poljedelske krize imajo vse države. In kriza je v gospodarskem življenju to, kar revolucija v političnem.

Mi, ki po svojem srcu in umu gledamo in ljubimo v kmečkem stanu stebel cerkvi, narodu in državi, se bojimo ž njim vred šumnega hreščanja in pokanja, naznanjajočega, da je ta stan v svojem temelju že načet. A tudi upamo ž njim.

¹ V Praze 1892. Cena 1 zl. u Rivnace.

Vsakemu čuvstvu je pa treba dejanske podlage. Za svoj strah je imamo dovolj; treba nam je pa tudi za upanje. Temeljit pouk o kmečkih razmerah, dosledni sklepi o vzrokih teh razmer so nam najprej potrebni. Žalibog je to polje najmanj obdelano. Enostranske, v nezdravi pijanosti svobode in napredka, v versko in državno revolucijskem duhu vzrodivše se trditve so zavrle tudi na tem polju resnici pot. O srednjeveških kmečkih razmerah nas obhaja nekaka groza. Divji, sirovi graščaki in revni, neomikani, vedno teptani kmetje — je ob kratkem vsebina zgodovini kmečkega stanu v srednjem veku, kakor nam jo opisuje šablonska povestnica in slika v tem oziru še bolj šablonsko leposlovje. Tudi srcu tako ljubke in drage povesti o junaštvu, o čilosti, o nedolžnem, a vendar vzvišenem razveseljevanju, o pobožnosti naših kmečkih pradedov nam ne izbijejo vsesanega predsodka. Niti ne mislimo ne, da ljudstvo, kakršno si mi predstavljamo, ni moglo gojiti vzorov, o katerih nam poročajo stare listine, pesmi, pripovedke, zgodovina raznih bojev, sveti spomeniki — božji hramovi po gorah in dolinah. Vzrok naši sodbi je nevednost. Premalo poznamo svoje vrle očake; premalo se vglabljam v zgodovino njihovega domačega, gospodarskega in kulturnega življenja, in tega, kar vemo, se premalo zavedamo. Brezbriznost za to zgodovino je pa tudi glavni vzrok, da sta se sanjarska narodno - gospodarska znanost menčesterskega liberalizma in individualistično rimsko pravo tako globoko vkoreninila v naši družbi, v nas samih, in tako široko razprostrla svoje veje v vsem ozračju, v katerem živimo. Iz te znanstvene brezbriznosti za prošle čase kmečkega življenja se tolmači tudi brezbriznost za znanstveno raziskavanje kmečkih razmer v našem času. Skoro vse, kar se objavlja, je posneto po uradnih statističnih poročilih. Uradne oči pa ostanejo vedno le uradne.

Namen sestavku, ki ga pričenjamo s temi vrstami, je, vsaj površno podati sliko kmečkih razmer naših dni. Pisec si je v svesti, da za temeljito delo v tem oziru treba vse drugačnih pripomočkov, nego so njemu na razpolago. Dovolj je dosegel, če njegov spis v dejstvih razkrije vsaj glavne rane, katere trpi ves kmečki stan, in tako pri tem ali onem zbudi zanimanje za proučavanje kmečkega vprašanja.

1. Irci in Angleži.

Pričnimo z mrliči! Irskega in angleškega kmečkega stanu ni več. Tako se nam glasi odgovor na vprašanje o razmerah ondotnih kmetov. Bil je ta stan, bil je krepek in čil tudi v albionski zemlji, tudi na zeleni Irski, toda — ni ga več.

Solza sočutja nam kaplje po licih, ko listamo mučeniškega irskega naroda zgodovino zadnjih tristo let, ki je pravzaprav

v glavni vrsti zgodovina njegovega kmečkega stanu. Katoliški Irci se niso hoteli vdati krivi in razkolni veri, ki jo je uvedel Henrik VIII. (1509—1547) zato, da je brez ovire lahko razdiral zakon, se po svoji želji ženil in po svoji volji podil in moril nesrečne ženske, katere si je izbral za svoje družice. Tudi Edvardu VI. se ni hotela vdati Bogu in domovini zvesta Irska. Kronana nasladna krvoločna hijena Elizabeta (1558—1603) je napela druge strune. Z vojsko je prihrumela nad Irce, z mečem in ognjem jih je silila k svoji krivi veri. Zaman je bil njen trud. Ker ljudi ni mogla dobiti, se je lotila zemljišča. Vsa posestva katoliške cerkve je oropala, nastavila je sredi izključno katoliškega ljudstva krivoverske škofo in jim izročila cerkveno premoženje. Poleg tega je uropala katoliškim posestnikom 600.000 akrov (aker = 40·467 arov) zemlje in jih razdelila angleškemu naselnikom, nekaj jih pa pridržala za kraljevo blagajno. Roparico so posnemali roparski nasledniki. Jakob I. (1603—1625) je vzel irskim posestnikom 500.000 akrov zemlje in kesneje še 450.000. Karol I. (1625—1649) jim je odtrgal vso konnatsko (Connaught) pokrajino in jo pridržal državi, nekaj pa razdelil svojim brezznačajnim dvorjanom. Kromvel (1649—1659) je uropal katoličanom 5 milijonov akrov in jih nekaj prodal angleškim špekulantom, nekaj pa razdal svojim vojakom. Karol II. (1660—1685) je, z vojsko besneč po irski zemlji, uropal 7.800.000, Viljem III. (1688—1702) pa 1 milijon akrov.

Prešerni, židovsko-lakomni in cinično-sirovi Angleži so bili odslej gospodarji na irskih tleh; ubogi Irec je pa postal v svoji domovini — ubog najemnik, ki je moral s potom svojega obraza in z žulji svojih rok mastiti brezsrčno roparsko drhal. Angleški lastniki so večinoma stanovali doma; na Irskem so imeli le svoje oskrbnike. Pričelo se je sirovo latifundijsko gospodarstvo. Velikanska posestva so se razdelila med neštevilno najemnikov, ki so morali delati kot črna živina od zore do mraka, da so mogli zmagovati veliko najemščino in borno preživiti svojo družino.

A še bi bilo šlo. Pridnost, skromnost in nezlomnost irskega ljudstva bi si bila tudi v takih razmerah pomagala na bolje. Toda ni mogla, ker jo je zavrl res peklenski zakon kraljice Ane (zak. VI. z l. 1703), ki določa tole: »Vsaka lastnina, katere posest pripada ali bo pripadala kakemu papeževcu, postane podedljiva; dedščina se po enakih delih razdeli med sinove tega papeževca in ne preide na najstarejšega sina. — Če je pa starejši sin tega papeževca protestant, dobi lastnino po splošnem pravu tega kraljestva.«

Kaj je pomagalo, če si je kdo še ohranil svoje posestvo ali če si je kaj zemljišča pridobil s pridnostjo? Po smrti se je vse razdelilo med njegove sinove in razkosani deli so se kmalu izgubili v žrelu zaokrožujočega se angleškega velikega po-

sestva. Irski kmečki stan je v takih razmerah moral propasti. To je gnalo na milijone Ircev preko morja, iskat si drugod — nove domovine. To je povzročilo, da so dandanes Irci na Irskem samo tlačeni, do skrajnosti ubožni najemniki, ki obdelujejo zemljo — v dobiček angleškim lordom, — — nesrečnejši nego nekdanji sužnji.

Naj pridenemo tu sem dve opazki! Prvič nas uči ta s krvjo in solzami pisana zgodovina, da je duševno življenje v ozki zvezi s telesnim. Prav so sklepali Angleži, ko so hoteli pridobiti Irce za krivo vero, da so jim najprej vzeli pogoje njihovega telesnega življenja, njihova zemljišča. Da so pri tem Irci ostali vendarle zvesti katoliški veri, je največje čudo božje milosti. Zgodovina drugih krajev, kjer se je na podoben način »blagovestovala krivovera«, nam pripoveduje, da je ljudstvo tudi v duševnem oziru, v veri, jeziku in omiki služilo tistemu, na čigar zemljiščih je živelo. Po pravici smemo torej reči: Kdor se bojuje za to, da se vrnejo našemu kmečkemu stanu pogoji njegovega obstoja, kdor deluje za kmečki stan, se bojuje in deluje s tem že tudi za ohranjenje duševnih blagrov: vere, omike, narodnosti.

Drugič pa omenjamo tole. Duh, ki veje iz določbe kraljice Ane, je duh rimskega prava, samo da je nekoliko trinoško izrabljen, je duh Napoleonovega zakonika (Code Napoléon), je duh, ki ga je tudi v naše države zakonodajstvo uvela nova doba. Med vpitjem in šumom o svobodi in napredku, kot posebno darilo božanstvene prosvete se je zarilo v naš splošni državljanski zakonik sedanje dedno pravo, ki bije s krutim bičem srečen razvoj našega kmečkega stanu. Razkosane kmetije, po katerih posamnih koscih životarijo reveži in se goje lačni nemaniči, so mu posledica. — —

Kako je pa na Angleškem? Tudi tam imamo samo spekulacijske, mogočne veleposestnike, katerim polnijo blagajne suženjski najemniki. Tudi tam se je po krivici in zvijačnosti nekaterih srečnejših vedno bolj razvijalo kruto latifundijsko gospodarstvo, ki je uničevalo vse male posestnike, dokler jih je kaj bilo. Zadnjih 100 let, od Ad. Smitha († 1790. leta) časov je sklenilo 160.000 svobodnih zemljišč svoje gospodarsko življenje. Ta apostol gospodarske svobode je povzročil tudi pri kmečkem stanu svoje domovine — najgorjo sužnost. Angleški lordi so poleg zemljišč tudi lastniki vseh političnih pravic. (Primeri: Marx, Kapital I, str. 639 nasl., 679 nasl.) Znali so ustvariti najugodnejše razmere svojemu gospodarstvu in naložiti vse, kar je težkega, na — ubogo ljudstvo.

Cicero piše (De off. 2, 21, 73), da je imelo leta 104. (pr. Kr.) 2000 ljudi vse posestvo v Rimu v rokah; Plinij pripoveduje (Plin. 18, 7, 6, 3), da je imela za Nerona vsa Afrika le šest lastnikov. Latifundijsko gospodarstvo je vladalo v vsej svoji

grozovitosti in nenravnosti. In to je vrglo rimsko državo, preden so prihrumeli gotski gostje. In rimska država je bila mogočnejša, nego je sedanja angleška.

Dovolj jasen nauk so nam ta dejstva, da se s kmečkim stanom ni šaliti. Kjer propada kmečki stan, propada tudi država. In kjer so že položili kmečki stan v gomilo, tam se poruši kmalu tudi vse državno poslopje.

Tak poraz je rešil rimske kolone in sužnje, tak poraz bo osvobodil tudi tlačeno irsko in angleško ljudstvo!

2. Sicilija.

(Iz 10 strani obsegajočega spisa objavljamo samo najznačilnejši odstavek.)

Propadajoči poljedelski stan v Siciliji, ki je že tako ubožal, da se niti izseljevati ne more, ker se za to zahteva vendar še nekakšno, četudi majhno premoženje, ta umirajoči stan postavlja vsak dan nove čete nemaničev na trg, ki iščejo mirnejše smrti — v žveplokopih in je ne morejo dobiti. Edina lakota jim je zvesta družica. In ta jim svira bojne pesmi proti sedanjemu družabnemu redu siloviteje in vplivneje nego najstrastnejši socialistični agitator. Te pesmi ne ostanejo brez vpliva. Končno se v nemó sestradanim poslušalcem tudi udje in prične se — krvavi ples. Tedaj gorje Laški, gorje Evropi!

3. Laški izseljenci.

Sveti oče Leon XIII. pišejo v svoji okrožnici o delavskem vprašanju (z dne 17. maja 1891), da bi morala država za to skrbeti, »da si čim največ državnih podložnikov more pridobiti kaj posestva«. S tem bi se

1. pravičneje razdelilo zemeljsko imetje;

2. bi prospevalo poljedelstvo, ker delajo ljudje na lastni zemlji z mnogo večjo marljivostjo in stanovitnostjo, in

3. okrepi bi se domovinsko čuvstvo, »ljubezen do zemlje, kjer je stala očetova hiša, kjer se je človek rodil in vzgajal. Gotovo bi se mnogi izseljenci, ki sedaj iščejo druge domovine v tujini, rajši stalno naseljevali doma, ko bi jim bil na domačih tleh vsaj za silo zagotovljen gmotni obstoj.«

Nebrojne čete sestradanih, neme žalosti prevzetih ljudi, ki se vsak dan v pomorskih pristaniščih usedajo na ladje, poslavlajoč se od domovine, ki jim ni več mogla dati kruha, in odhajajoč čez široko morje v neznano tujino, so tožna, a resnična slika tem besedam. Ta slika dokazuje, da v Evropi ni tako uravnano, »da bi si čim največ podložnikov moglo pri-

dobiti kaj posestva; in če vprašamo te ljudi, ki se solznega očesa ozirajo proti domači zemlji, zakaj so jo zapustili in zakaj potrtega srca romajo v daljino za kos vsakdanjega kruha, nam bodo odgovorili, da si niti tistega niso mogli ohraniti, kar so prejeli od svojih očetov. Izseljenci jim pravimo, toda pravičnejše in resničnejše bi jim rekli: izgnanci, katere je iztiralkapitalizem zrodne zemlje.

Ti izgnanci so nam najboljša priča, kako se godi delavskim slojem, zlasti kako propada kmečki stan. Izseljivanje je najpristnejša posledica propada tega stanu. Evo dokaza, zlasti z ozirom na laško kraljestvo!

Leta 1890. je bilo na 1000 prebivalcev		
na Angleškem (z Irsko vred)	5·77	izseljencev
na Laškem	3·88	»
na Nemškem	2·02	»
v Avstriji	1·18	»

v izvenevropske dežele.

Številki, ki nam jih podajeta Angleško in Laško, se razlagata po tem, kar smo že povedali: Angleško nima več kmečkega stanu in na Laškem je v zadnjih zdihljajih.

Laško izseljivanje se je pričelo pred kakimi 25 leti. Razlikujemo ga najbolje v z a č a s n o in s t a l n o.

Začasnih izseljencev je redno po 80—100.000 vsako leto, skoro izključno samo iz Piemonta, Beneškega in Lombardije. Večinoma so opekarji, zidarji in kamnoseki, ki spomladi ostavljajo svoj dom in se jeseni zopet vračajo. Te laške izseljence srečavamo v Švici, Nemčiji, na Francoskem, na Balkanskem polotoku in pri nas v Avstriji. Vsi poznamo njihovo pridnost, skromnost, treznost in varčnost. Po več nego pol leta žive med nami, a nič se ne zblížajo našemu ljudstvu. Tesno drže skupaj in samo pri svojih rojakihi si iščejo prijateljev. Kot tujci prihajajo in odhajajo; redko se kdo stalno naseli pri nas. To kaže, da je njihovo srce tudi tedaj, ko delajo v tujini, na domači zemlji in da jih je samo revščina pregnala ž nje.

S t a l n i izseljenci so navadno iz južnih krajev: iz Kampanije, Kalabrije, Molisa, Basilikate in deloma tudi iz Sicilije. Iz srednje Laške (Emilije, Toskane) se jih izseljuje zelo malo, ker je tu blagostanje primeroma še precejšnje. Iz Rima ni skoro nobenega izseljenca. Rim vzdržuje namreč cerkev, oziroma ves krščanski svet. Brez papeža bi pa tudi Rim propadel v najskrajnejši revščini. Razmerje med začasnimi in stalnimi izseljenci nam kažejo tele številke. Leta 1891. so našli odstotno izseljencev:

z a č a s n i h : poljedelcev 33·84, opekarjev 30·86, zidarjev in kamnosekov 20·50, rokodelcev 7·92, drugih 6·88;

stalnih: poljedelcev 64·14, opekarjev 15·57, zidarjev in kamnosekov 6·18, rokodelcev 7·69, drugih 7·65.

Torej se jasno vidi, da je poljedelski stan najbolj zastopan.

Večkrat se čuje, da je vzrok izseljevanju »laška podjetnost«. Ni bolj neresnične trditve, nego je ta. Uradno poročilo pravi, da ima velika večina laških izseljencev samo toliko denarja s seboj, kolikor ga potrebuje za potnino. Tisti, ki ga pa imajo malo več, so si ga pridobili s tem, da so doma prodali vse svoje posestvo, živino in pohištvo ali pa so vzeli ga (denar) na posodo. Mnogo jih potuje tudi brez lastnega denarja. Pot jim plača agent, ki jih potem kje v Južni Ameriki odda različnim špekulantom. Tem se ne godi nič bolje nego drugim suznjem. Plača njihova je prepričala, da bi si mogli kaj prihraniti; če uidejo, spremene sicer kraj, toda stara znanka — revščina jih spremlja povsod. — Teh revežev gotovo ne sili samo »podjetnost« z doma.

Med izseljenci je veliko otrok. L. 1891.—1893. je bilo otrok pod 14 leti razmerno 22 odstotkov. Zlasti Neapel je središče te žalostne otroške trgovine. Brezvestni agentje se bogatijo z njo. Država je ustanovila že zakone proti temu, pa ti so le na papirju in ostanejo na papirju, dokler bo tolika revščina, da se bodo matere rajši odločile, pošiljati svoje otroke v tujino, kjer si morda kaj prislužijo, nego da jih gledajo gladu umirajoče pred svojimi očmi. (Schriften des Vereines für Sozialpolitik, XXIX, str. 154.)

To menda tudi ni sama »podjetnost«. »V Ameriki je verjetno, da propademo, v domovini je gotovo,« tako je odgovoril neki izseljenec svarečim in opominjajočim ga domoljubom in s temi besedami je pojasnil pravi vzrok ogromnega laškega izseljevanja. Skupno število vseh laških stalnih izseljencev je bilo leta 1871. okrog 452.000; leta 1891. pa 1,988.144. — Kako je naraščalo to število, temu je priča, da se jih je l. 1871. izselilo 15.027 in leta 1891. — 175.520. Zadnjih deset let (1884—1893) je vseh skupaj stalno zapustilo domovino 1,170.000 oseb. Med njimi je večina moških: 67·6 odstotkov (začasno izseljenih 88·4 odstotkov), torej dve tretjini.

Selijo se, kjer je kaj prostora. Posebno mnogo je Lahov v Braziliji, Argentini, Urugvaju, ker jim je zaradi sorodnosti jezika laže privaditi se v Južni Ameriki. Toda tudi v Severni Ameriki jih je precej; poleg tega jih je veliko število v Afriki, nekaj tudi v Aziji in Avstraliji.

Vlada ve za vse to. In kaj dela proti temu? Že večkrat je obljubila, »da bo na to vprašanje obračala svojo največjo pozornost, kakor jo je že od nekdaj obračala, in da bo vse možno ukrenila, da se izseljevanje prepreči ali vsaj omeji«. To je vsebina odgovora na razne interpelacije v tem oziru. Ta od-

govor je pristno v duhu vseh evropskih vlad. O »obračanju vse pozornosti« smo čuli tudi z Dunaja že nebrojnokrat.

Laška vlada pa ne obeta samo, marveč, kakor se spodobi birokratični upravi, tudi piše, in sicer mnogo piše glede izseljevanja. V arhivu vsake prefektуре imajo že celo skladovnico določb, ukazov, poizvedb, odgovorov o tem vprašanju. Na uradnem papirju se bere vse lepo popisano, kako naj prefekti opominjajo in svare ljudstvo, kako naj ga uče, kako naj mu branijo, da se ne bo podajalo preko morja. A vse nič ne pomaga! To je vendar čudno!

Mi bi vedeli pojasnilo tej stvari, če bi ne bilo kaj pregrešno. Glasi se: človeška narava s svojimi potrebami je močnejša nego najtrši kancelijski papir. To načelo pa ne velja samo o telesnem kruhu, marveč tudi o duševnem: o veri in verskem življenju, o narodnosti, o vseh нравnih razmerah človekove narave.

Pri tej priliki naj omenjamo, kako vihajo nekateri »kancelijski« moške nosove, koder gre za kaj cerkvenega, kako se jim zdi vsak groš, ki se izda za cerkvene potrebe, potrata in izsesavanje ljudstva; ti moške ne pomislijo, da se ne da upogniti človeška narava pod birokratični mehanizem in da zahteva za svoje telesne in dušne potrebe — primerne hrane. Duh teh birokratov, katerih rod menda tudi pri nas še ni popolnoma izumrl, je prav tisti duh, kakor ga vidimo na Laškem v našem vprašanju. Birokracija piše navodila, svarila, določbe, dekrete in reškripte, a pri tem nalaga vedno nove davke, v davčni in carinski politiki sploh skrbi samo za kapitaliste, z brezbožnostjo нравno ostruplja ljudstvo, za socialno zboljšanje nižjih stanov se ne meni in stradajoče ljudstvo, ki prosi kruha, zapira, nasaja na bajonete in strelja z najnovejšimi puškami. Tako rešuje vprašanje o izseljevanju.

Bodio¹ pravi, da je na »zedinjenem Laškem« še dva milijona² neobdelane zemlje, ki bi se dala obdelati. — Stotisoči domačinov pa zapuščajo leto za letom domovino, odkoder jih goni kruti glad. S propadanjem kmečkega stanu propada tudi država.

4. Belgija.

Salisburyjevo ministrstvo je dne 8. avgusta 1890 poslalo angleškim poslaništvom v inozemstvu tole pismo:

»Njenega Veličanstva vlada želi nekoliko zvedeti o sedanjih razmerah kmečkih posestnikov v inozemstvu in posebno o točkah, ki so zapisane na priloženi vprašalni poli. Bodite torej tako prijazni, da poročate o tem predmetu za zbornico.«

¹ Bodio Luigi je bil od l. 1872. ravnatelj statističnega urada v Rimu. — Op. izd.

² Tu manjka v izvirniku navedba mere. — Op. izd.

Vprašanja so se tikala števila kmečkih posestnikov zadnjih, oziroma predzadnjih 20 let, dalje zadolženosti, vzrokov propada in končno dednega prava.

Bruseljski angleški poslanik je dobil nekoliko tvarine od belgijskega finančnega ministra, toda mnogo premalo, da bi bil mogel točno odgovoriti stavljenim vprašanjem. Toda že ti podatki, ki jih je on zapisal, zadoščajo, da spoznamo žalostne razmere belgijskega kmečkega stanu.

On pravi, da je popolnoma gotovo, da so kmečki posestniki od leta 1876. in zlasti od leta 1880. zelo obubožali. Zemljiški dolgovi rastejo od dne do dne. Vrh vsega se pa kmečka posestva vedno bolj parcelirajo in jih je zato sicer vedno več, toda tudi vedno slabših, ustavljati se gospodarskemu poginu.

Zemljiška knjiga kaže tele spremembe:

Leto	Število vseh parcel	Število parcel na 100 ha
1850	5,872.023	199
1860	6,090.642	206
1870	6,346.885	215
1880	6,472.845	220
1888	6,480.793	220

Ta slika pa ni popolna. Parcele se še mnogo bolj razkosavajo, nego je zapisano v zemljiški knjigi. Malo je že takih kmečkih posestnikov, ki morejo s svojega zemljišča prerediti sebe in svojo družino. Razdeljevanje parcel ima svoje vzroke v zemljiških dolgovih; upnika ne more plačati dolžnik z denarjem, ker ga nima, in zato mu odstopa kos sveta. Tako hitro ginejo dobra in lepa posestva. Dalje često ne more kmet drugače preskrbeti svojih otrok, nego da jim razkosa zemljišče. Tam, kjer je doslej živela pošteno in prilično v blagostanju ena družina, jih živi odslej po pet ali še več, ki vse tare revščina in neznosnega dolga kruti jarem. Tudi dedno pravo neguje razkosavanje zemljišč, ker je sestavljeno popolnoma po načelih Napoleonovega zakonika.

Bruseljski poslanec v krepki konkretnosti navaja tele posledice vedno naraščajočega parceliranja belgijskih kmečkih posestev: obubožanje, zadolževanje, razkosavanje.¹

Belgijska država se doslej ni kar nič ozirala na kmečki stan. Načela »klasičnega narodnega gospodarstva« ali recimo rajši: menčesterski liberalizem ni vladal do zadnjega časa nikjer v tako neskvarjeni obliki kakor v Belgiji. Zato ni čuda, če se je predvsem podpiral veliki obrt in če so bila v tej državi kapitalizmu vrata na stežaj odprta.

¹ Die Neue Zeit, Dietz, Stuttgart. 1894/95, št. 20, str. 118, 119.

Tudi imoviti katoličani so imeli v gospodarskem oziru liberalno prepričanje. Takozvanemu krščansko-socialnemu gibanju, ki sta ga na Francoskem od leta 1872. sem osnovala grof de Mun in markiz la Tour de Pin,¹ seznanivši se na Nemškem v ujetništvu z idejami škofa Kettelerja, so se najbolj ustavljali belgijski katoliški učenjaki. Jezuita Forbes in Chaudron sta v Lovanju pri katoliškem shodu javno zagovarjala proti de Munovi stranki, da se država ne sme vtikati v socialno gibanje. Francosko načelo »laissez faire« ali koroško »lei lassen« naj bi bilo vrhovno državno načelo. Gospodarske sile naj se same med seboj poskušajo in katera bo zmagala, — tista bo obstala.

Tu pa napoči zgodovinsko pomembni dan 17. maja 1891., ko povzdignejo Leon XIII. svoj očetovski glas v okrožnici o delavskem vprašanju in v njej razlože, da mora država sicer varovati svobodo posameznikov, družin in stanov, da pa vendar sme in mora v socialnem boju braniti slabšega pred močnejšim.

S to okrožnico se je jelo svitati tudi v Belgiji. »Katoliško-demokratska stranka« se je vedno bolj razvijala in pri zadnjih volitvah je že mnogo pristašev spravila v zbornico.

Socialni demokratje imajo v tej stranki nevarnega nasprotnika. Prej so vladajoči krogi nemo gledali, kako je propadal kmečki stan in kako je iz njegovih vrst vedno več ljudi vstopalo v industrijsko delovno armado, kjer se je kmalu navzelo socialno-demokratskih nazorov. Ti nazori so tudi že v kmečkem ljudstvu našli sprejemljiva srca. Skoro ni bilo kraja, kjer ni katoliška stranka tudi med navadnim kmečkim ljudstvom zadela pri zadnjih volitvah ob socialno-demokratskega nasprotnika. Sedaj so katoličani na krmilu v Belgiji. Če se bodo resno lotili kmečkega vprašanja in če bodo s previdnim postopanjem izvili kmete iz kapitalističnih krempljev in jim zagotovili stalen, njihovemu značaju primeren razvoj, potem se bo — obdržala njihova vlada; če ne, propade brez milosti.

Delati je pa treba naglo in temeljito, ker belgijski kmečki stan ima že pisano smrtno obsodbo — v svojih zemljiških knjigah z razkosanimi parcelami in neznosnimi dolgovi. Bog daj, da mu prihiti še o pravem času sel z belo zastavo pomiloščenja in osvobojenja!

5. Holandsko.

(Število večjih posestnikov, ki bi redili najmanj 6 krav, je padlo od leta 1879. do 1887. od 25.071 na 16.629, torej za 8442. V istem času je padlo celo število malih posestnikov, ki so imeli najmanj enega vola ali konja. Zemljiški dolgovi so se pa v dobrih 20 letih od l. 1867. do 1888. početvorili. Kapitalisti skupljajo velikanska veleposestva.)

¹ Dr. R. Meyer: Der Capitalismus fin de siècle. Wien. 1894, str. 186 nsl.

6. Norveško.

(Norveški kmet je tako zadolžen, da plača ob dobri letini šestino pridelkov za obresti. Zemljiški dolg se je v 27 letih; od l. 1865.—1892. počel porasti. Država skrbi za trgovino, veliko obrt, za promet po morju, tako da je splošno blagostanje ugodno. Samo kmečki stan nazaduje. En vzrok temu propadu vidi Krek tudi v protestantizmu. »Protestantstvo je že v svojem bistvu razkrojilo in razdružilo ljudi in zato vidimo, da se je baš po protestantskih krajih hitreje širil propad organiziranih stanov in da se je radi tega pri njih tudi prej jel dvigati kapitalizem in kopati jamo kmečkemu stanu.«)

7. Švica.

(Od leta 1856. do l. 1886. je zrastle vrednost obdelanega zemljišča za 65%, dolgovi na tem zemljišču pa so se povečali za 128%. Večja posestva se vedno še večajo, manjša pa izginjajo.)

8. Francosko.

»Poljedelci, katere imamo za največje starokopitneže, češ, da delajo vedno, kakor so se navadili, in ki sami o sebi prav to mislijo, o katerih sodimo, da so med vsemi ljudmi najbolj boječi, so vedni prenavljalci, vedno prevarjeni v svojih računih po dogodkih, ki jih niso mogli naprej vedeti, in vedno prisiljeni, znova razmotrivati nove načrte.«¹

Te besede znamenitega raziskovalca francoske poljedelske zgodovine nas opozarjajo na jako važno resnico. Želja po napredku, po izboljševanju zemljišča, po boljših uspehih se drži kmečkega stanu, odkar živi. Saj nam priča kulturna povestnica, da je baš poljedelstvo nagnilo ljudi, da so se pričeli pečati z računstvom in merstvom, z zvezdoznanstvom in naravoslovjem.

Začetek vseh iznajdb in vseh takozvanih realnih znanosti se nahaja pri poljedelstvu. Zato je pa zelo neresnično, če se kmečkemu stanu očita starokopitstvo. In kolikrat čujemo to očitanje! Vsak deček, ki je prebral par strani kake kmetijske knjige ali kakega časopisa, se že norčuje iz kmeta, češ, da ne napreduje in da se brani pouku. Lahko je govoriti, a neprimerno teže je delati. Sadi, zboljšuj, prenavljaj, če nimaš s čim! Kjer so pripomočki, tam se kmalu pokaže, da kmet ni tako zaprt pravemu napredku, kakor se navadno misli in sodi. Samo v eni stvari je kmet trd in neizprosni: koder namreč gre za pogoje njegovega obstoja. Bistvo njegovega stanu je vedno prav isto in to bistvo si skuša ohraniti. Novodobno zakonodajstvo mu je siloma utrvalo njegov pravi temelj in zato ni čuda, če je proti takim prijateljem nezaupen.

Zlasti o francoskem kmečkem stanu moramo reči, da je zelo napreden. V našem stoletju si je zboljšal ogromna zemljišča, najnovejše iznajdbe izrablja v svojo korist, organizira se med seboj. L'association catholique, zadruga francoskih katoliških

¹ Vicomte G. d'Avenel: La propriété foncière. Revue des deux mondes, 15. aprila 1893, str. 789, 790.

kmetovalcev, ki ima na tisoče udov, ima svoja krajevna in svoja osrednja skladišča; pri nakupu potrebnih stvari: živil, strojev, umetnega gnoja, obleke itd. in pri prodaji izključuje drage posredovalce. In vendar ta stan propada!

(Tudi na Francoskem prehaja zemlja v roke velikega kapitala. Od 100 posestnikov jih je 84·7 malih, 12·8 srednjih in 2·5 velikih posestnikov. A obdelane zemlje je samo 25·1% v rokah malih posestnikov, 45% pa v rokah velikih posestnikov. »Majhno številce bogatinov ima skoro polovico vse obdelane zemlje.« »Kapitalistično meščanstvo vlada v gospodarskem oziru francosko zemljo in zato tudi v političnem.« Zato pravi Engels,¹ da je mali posestnik »brez rešitve namenjen propadu. On je prihodnji proletarec.«)

Vzroki imajo svoje učinke. Na Francoskem se socialna demokracija širi tudi na kmetih. Leta 1892. je bil v Marseju prvi socialno-demokratski kmečki shod. Sestavil je podroben načrt. Za male kmete se zahteva v njem tole:

Občine naj napravljajo poljedelske stroje in jih za lastne stroške posojajo kmetom; ustanové naj se kmečke zadruge za nakupovanje gnojil, semen, za drenažo itd. in za prodajanje pridelkov. Pri lastninski spremembi se ne sme zahtevati nič davka, če ne presega posestvo vrednosti 5000 frankov; sodni odbori po irskem zgledu, ki naj znižujejo najemnino in določajo, koliko odškodnine mora plačati gospodar najemniku ali sonajemniku (métayers), ki mu je zboljšal zemljišče; odpraviti se mora čl. 2102 državljanskega zakonika (Code civil), ki daje lastniku zastavno pravico na žetev; neko določeno število kmetijskega orodja, žetve, setve, gnoja, skratka vsega, kar kmet nujno potrebuje za svoje delo, mora biti nerubljivo; pregledati se mora že zdavnaj zastareli zemljiški kataster in do tedaj se mora pregledati vsaka posamezna občina; končno se mora uvesti brezplačen kmetijski nadaljevalni pouk in kmetijske poskuševalnice.

Ta načrt je popolnoma pameten; socialno-demokratskih načel nikjer ne kaže. Med francoskimi socialisti vidimo namreč nekaj izrednega. Da bi tem laže dobili kmete za svojo stranko, so postavili v svoj načrt načelo, da hoče socialna demokracija braniti posestva malih kmetov in se skupno z njimi bojevati proti velikim posestnikom; torej so ostavili svoj temeljni nauk o skupnosti vseh proizvajalnih sredstev. Leta 1894. so meseca septembra na shodu v Nantu še enkrat pregledali svoj kmečki načrt in tam pravijo doslovno, »da je na eni strani dolžnost socializma, kmečke proletarce zopet postaviti v skupno ali družbino posest velikih zemljišč in zato vzeti ta zemljišča njihovim sedanjim lenim lastnikom, na drugi strani pa ni manj silna dolžnost, ohraniti kmete, ki sami delajo, v posesti njihovih zemljišč proti državi, oderuštvi in napadam novih, velikih posestnikov«.

¹ Fr. Engels: Die Bauernfrage in Frankreich und Deutschland. Neue Zeit 1894/95, št. 10, str. 294, 295.

Nemški socialisti, na čelu jim Engels (l. c. str. 279 nasl.), so brž zagnali velik šum in dokazovali, da je to izdajstvo socialno-demokratskih načel. Medtem so pa začeli sami doma prav tak boj. Vollmar, Liebknecht in Bebel so se jeli javno kresati zato, ker sta prva dva zlasti na Bavarskem pri kmetih začela socialistično agitacijo, obetajoč jim, da jim ne bo treba izgubiti svojih posestev v prihodnji socialistični državi. Razvoj tega boja ne spada semkaj; omenjali smo ga le zato, ker nam dokazuje, da sta lažnivost in nedoslednost socialističnih agitatorjev povsod enaki.

Pri imenovanem nanškem shodu se je navedeni kmečki načrt nekoliko spopolnil. Pridejale so se mu še tele točke:

Občine naj dobivajo zato, da napravljajo poljedelske stroje, državno podporo in malim kmetom naj jih posojajo za stonj. — Namesto vseh neposrednih in posrednih davkov naj se uvede edini stopnjevani davek na dohodke nad 3000 frankov. Dokler se to ne zgodi, se mora odpraviti ves zemljiški davek za kmete, ki sami obdelujejo zemljišče, in znižati pri zadolženih zemljiščih. — Lov in ribištvo mora biti svobodno. — Zakonita in navadna obrestna mera se mora znižati. — Zdravniška postrežba mora biti brezplačna; zdravila naj dobiva kmet za njihovo pravo ceno. — Družinam v službo poklicanih rezervistov se mora dati odškodnina. — Prevoznino za gnojila in kmetijske stroje in pridelke je znižati! Takoj se morajo začeti priprave, da se napravi načrt, kako naj bi se z javnim delom zboljšala zemlja in zvišali poljedelski pridelki.

(Članek se konča z mislijo, »da so na Francoskem precej boljše pripravljene razmere na prekucije, nego so bile pred 100 leti«.)

9. Zvezne države v Severni Ameriki.

Ameriški kmečki stan je mlad in ima popolnoma drugačen razvoj in drugačno zgodovino nego evropski. Pri njem lahko zasledujemo posameznosti dosedanjega življenja precej natančneje nego pri evropskem. Demokratski temelj severnoameriškega javnega življenja nas zanima, ker se vzraja tudi v Evropi vedno več demokratskega duha. Ameriško žito preplavlja vse evropske trge in potiska ceno našemu odločno navzdol. Iz Evrope se seli vsako leto nebrojno ljudi v Ameriko, katerih mnogi poskušajo tam srečo s kmetijstvom, ki jih doma ni moglo prerediti. Vse to je za nas pomenljivo. Da umevamo svoje lastne kmečke razmere, si moramo torej ogledati kmeta v novem svetu.

a) Homestead. (Stalni dom.)

Na velikanskem prostoru 9,212.300 km² imajo Zvezne države 66,862.000 prebivalcev, torej 7 na 1 km². Ti se silovito množe. Leta 1850. jih je bilo le 23 milijonov. Umljivo je torej, da je bilo

krog leta 1820., ko se je novejše izseljevanje v Ameriko pravzaprav šele začelo, še mnogo zemlje neobdelane. Po zakonu spada vsa taka zemlja Zvezi, ki jo je potem nekoliko oddajala posameznim državam za šole, ceste, sprehajališča itd., drugo pa prodajala tistim, ki so se hoteli naseliti na njej. Da Zveza opravičuje lastninsko pravico, ki si jo prisvaja nad zemljišči brez gospodarja, zato plačuje indijancem prav majhno letno penzijo.

Kmalu sta se pokazali dve veliki nevarnosti, ki sta resno vznemirjali ravnotežje Severnoameriških zveznih držav. Najprej se je bilo bati, da se ne polaste vse zemlje brezvestni spekulantje, ki bi potemtakem onemogočili vsako manjše in srednje posestvo. To bi bilo pa zelo pogubno. Še sedaj moramo reči, da je glavna sila Severne Amerike mali in srednji kmečki stan. Precejšnja izobraženost diči farmovca¹, ki sam obdeluje svoje posestvo; poleg tega pa si je ohranil pravega verskega duha in neskaljeno nravnost; z eno besedo: pravi značaji v Ameriki se nahajajo skoro samo na malih in srednjih farmah.²

Posestniki velikih farm bi samo izrabljali zemljo in delavce; množili bi proletariat in gospodarske krize. To se je tudi v resnici godilo in treba je bilo misliti, kako bi se zabranilo to vedno huje naraščajoče zlo.

Druga nevarnost, s prvo v tesni zvezi, so bili pa zemljiški dolgovni. Mnogi so si že izposodili denar, ko so si kupovali posestva, drugi — kesneje. Kapitalisti so videli, da zemlja precej nese, in zato so radi oddajali posojila na zemljišča. Radi tega so se pa vršile večkrat silne spremembe v lastništvu. Ob gospodarskih krizah, ki so se večkrat pokazale, so zahtevali bankirji in drugi upniki od farmovcev denar nazaj; če ga niso mogli dobiti, je zapel boben. Zlasti l. 1837. je po tem potu mnogo posestnikov izgubilo svoje dotodanje kmetije.³

Svobodni Američani so prihiteli v pomoč svojemu kmečkemu stanu — z zakoni o stalnem domu. Sprevideli so, da so pogoji za kmetijstvo popolnoma različni od pogojev za obrt ali trgovino. Kmečka posestva morajo imeti neko zakonito stalnost, sicer propadejo. Z moško razsodnostjo so zato prekršili svoje svobodoljubno načelo, dobro spoznavajoč, da ni vse za vsakega. Ameriška treznost v homestead-zakonu je najgorja obsodba evropskih politikov. Dolgo vrsto stoletij se je Evropa ponašala s krepkim kmečkim stanom. Organično se je vedno razvijal in spopolnjeval, vedno težeč po primerni stalnosti. Država ni razdirala njegovih organskih potreb, marveč

¹ Farmovec = poljedelec, ki obdeluje lastno posestvo, ki se imenuje farma.

² Claudio Jannet: Die Vereinigten Staaten Nordamerikas. Freiburg. Herder. 1893, st. 68.

³ Primeri zelo rabno in poučno knjižico: Ivan Belec, Kmetom v pomoč. V Ljubljani. Katoliška tiskarna. 1885. Str. 104.

mu je pri tem pomagala. V raznih oblikah (fevdalstvu, emfitevzi itd.) se je sicer kazalo življenje kmečkega stanu, toda eno načelo mu je povsod ostalo: stalni kmetje so povsod obdelovali stalne kmetije. Tu je pa prihrumel naval novih idej; rimsko pravo s svojim individualizmom in — liberalizem. Abstraktni pojem svobode je zavladal in kjer je pričel svojo vladno, je jelo umirati neštevilno gospodarskih bitnosti, med njimi najbolj kmetič. Svoboda mu je postala smrtonosna. Življenje na tleh se ne da sestavljati po abstrakciji iz sanjarij. Vsak organizem ima svoje zakone, ki so pogoj njegovemu življenju in razvoju. Kdor hoče torej umevati kak organizem, mora abstrahirati iz njega samega vodilne zakone, ne pa zanesti vanj iz domišljije a priori povzetih načel, kakor je delal in še dela liberalizem.

Svobodna mlada Amerika mora sedaj učiti staro Evropo; njen trezni in modri homestead-act se roga zaslepljeni sanjivosti in zmedeni pijanosti v pojmi naših liberalnih politikov.

Zakon o stalnem kmečkem domu se je najprej pričel v Teksasu. Ta država je namreč sklenila že pred več nego 50 leti, da se ne sme neka skupina posestva zadolžiti ali prodati zaradi dolga. Tako posestvo se imenuje homestead — stalni dom. Na kmetih ne more presegati tak stalni dom 200 akrov, v mestu pa ne vrednosti 5000 dolarjev ob času, ko se proglasi za stalno (homestead). Če je kesneje vrednost večja, ne spremeni to stalnosti. Zahteva se, da v tem stalnem domu lastnik sam prebiva. Dveh stalnih domov ne more nobeden imeti. Začasno sme lastnik dati tudi v najem svoj dom. Na takem stalnem domu ni dovoljen intabuliran dolg; za nikakršen dolg se tudi ne more rubiti ali prodati. Izjeme so tele: 1. dolg, ki ga kdo dolguje prejšnjemu lastniku na kupnini, 2. dolg na davkih, 3. dolg delavcem in rokodelcem, ki so mu pri stalnem domu napravili kako poslepje, kak vodnjak ali zboljšali zemljo. V tem slučaju je pa moral lastnik skleniti z delavci in rokodelci pismeno pogodbo, kaj in kako bodo delali. Tej pogodbi mora pritrditi tudi žena, sicer je neveljavna.

V teh treh izjemah se sme dolg intabulirati in, če ni drugače, tudi z dražbeno prodajo izterjati. Stalni dom se sme prodati samo, če žena dovoli. Tako govori § 16 teksaške ustave.

Podobne zakone so si ustanovile tudi druge države.

Dne 28. julija 1880 piše dr. R. Meyer,¹ ki je sam dalje časa bival v Ameriki in obdeloval lastno farmo, v dunajskem Vaterlandu, da ima 32 zveznih držav svoje zakone o stalnih domovih,

¹ Prim. o našem vprašanju: Dr. R. Meyer: Heimstätten- und andere Wirtschaftsgesetze der Vereinigten Staaten von Amerika, von Canada, Russland, China, Indien, Rumänien, Serbien und England. 1883. Cena 16 mark.

samo Connecticut, Rhode Island, Delaware, Maryland Pennsylvanien in Oregon so brez njih.

(Pisatelj govori nato o obsegu stalnih domov, ki je v različnih državah različen: od 40 do 200 akrov; nekatere države določajo obseg stalnega doma po vrednosti: stalni dom sme biti vreden v najnižjem slučaju 300 dolarjev, v najvišjem 500 dolarjev. Kar spada k stalnemu domu, ni podvrženo davku, ko se podeduje. — Po nekaterih državah so na podoben način zavarovane proti prodaji tudi hiše hišnih posestnikov v mestu in premičnine do določene vrednosti.)

Kaj naj porečemo h koncu drugega nego: pojdemo in storimo tudi mi tako! Kličimo, prosimo, zahtevajmo tako dolgo, dokler tudi našim kmetom in meščanom ne dá zakon stalnega doma!

Pred prvim slovenskim katoliškim shodom je pisec teh vrst utemeljeval to misel v pripravljalnem odboru neke dolenske dekanije. Ustavil se mi je premožen tržan, češ, čim svobodneje se posestva lahko delé in razprodajajo, tem več se dobi zanje. Vedel sem, da mož prebira samo liberalne časopise, vendar sem se čudil njegovi trditvi. Pobjal sem ga, kolikor se je dalo. Končno je obmolknil, a vdal se ni. Kesneje sem še večkrat naletel ob enake može tudi med preprostim ljudstvom. Vedno me je ob takih slučajih bolelo srce, saj so mi bili žalosten dokaz, kako globoko se je že marsikje ukoreninil liberalni, individualistični duh in kako zelo so prizadeti sami pozabili svoja stara izročila, — — svojo zgodovino. Prav pravi d'Avenel (*Revue des deux mondes* l. c.): »Sedanji poljedelci so objokani pesimisti in njihovi vzdihni pričajo, da so pozabili svojo zgodovino.« Obnavljajmo jim torej spomine prejšnjega blagostanja, učimo sebe in nje iz prejšnjih časov in kdor se ne more zaradi 'tmine' in 'trinoštva' in 'babjeverstva', s katerim gleda — umetno vcepljeno — v domišljiji prošle čase, učiti iz zgodovine, naj ga vsaj vzgane svobodna, demokratična Severna Amerika!

b) Druge ugodnosti ameriških farmovcev.

a) Posestva so razmeroma precej velika; farmovci imajo po toliko zemljišča, da ga redno obdelujejo samo en del, drugi del jim pa ostane kot nekak rezervni zaklad za slučaj potrebe.

b) Carinske razmere pospešujejo izvoz poljedelskih produktov in ovirajo uvoz.

c) Obdelovanje s stroji je tako razvito, da zaostajajo v tem oziru tudi najnaprednejše evropske pokrajine za Ameriko.

d) Pametno zakonodajstvo o stalnem domu zabranja v Ameriki tisto pri nas do smešnosti izvedeno parceliranje. Naši evropski kmetje imajo mnogokrat tako razkosano svoje zemljišče, da ne moremo niti govoriti o kakem posestvu, marveč bi morali imenovati kmeta — lastnika raznih parcel. Ameriški farmovec ima svoje posestvo na enem mestu; vse se mu drži skupaj; na sredi ima hišico, gospodarska poslopja in vodnjak, krog hiše pa polje, potem travnike in gozde. Njegova farma

ima redno obliko pravokotnika; samo ob kaki reki se ta oblika nekoliko spremeni.

Gospodarski pomen takega skupnega posestva je izredno velik. Navedimo samo dve točki!

1. Pota od domače hiše do daljnih parcel se morajo všteti pri nas med nepovračljive stroške. Ameriški farmovec ne pozna teh stroškov.

2. S parceliranjem so v najtesnejši zvezi drage pravde. Za kako stezico, za kos poljskega kolovoza, za kako mejo itd. se pravdajo naši kmetje leta in leta. Advokatski računi marsikdaj poganjajo ob takih prilikah rep za repom iz kmetovega hleva. Na milijone smemo šteti vsoto kmečkega kapitala, ki se leto za letom potrosi za prazne, neumne pravde večinoma zaradi posestnega motenja. Rado se trdi, da je tega kriva samo kmečka škodoželjnost ali vsaj sebičnost; kmetu se očita, da je svoje glav, da ne pozna nobene ljubezni do bližnjega, da je nespameten. Tako govorjenje nepoklicanih sodnikov ni resnično.

Ne tajimo sicer, da ima tudi kmet svoje napake. Želeti moramo sicer in se truditi, da se spopolnjuje v krščanskem nra-
nem življenju. Toda nikakor nimamo pravice zahtevati, da bi bil samo kmet pošten, pobožen in spravljiv. Krščanskega zatajevanja zakoni veljajo za vse ljudi in za vse stanove, ne samo za kmeta. Da se človek iz dobrega namena toliko premaga, da odneha, dasi ima po svoji misli prav, je velika in težka krepost, ki bi jo morali vsi izvrševati in ne samo nižji stanovi.

Že naravna želja po zmagi, ki nadvladuje gmotno korist in radi tega tudi prezira gmotno škodo, nam pojasnuje žalostne pojave v kmečkih pravadah. Poleg tega je pa kmetu kos zemlje še vedno drugačnega pomena nego denar; nevede posluša poljedelec naravni glas svojega zemljišča, ki se upira temu, da bi denar postal merilo za zemljo.

Tu ni naš namen, dušeslovno razložiti pravdarskega duha našega kmeta. Samo to rečemo, da ima nenaravno pravdarstvo nekaj zdravega, popolnoma opravičenega jedra in da je, v kolikor je nenaravno, večinoma posledica nezdravih socialnih razmer. Razkosana zemljišča so priložnost za pravde; priložnost je pa v marsikaterem in tudi v tem slučaju npravna nujnost.

Sami v sebi dan za dnem spoznavamo, kako malo trdni smo v svojih dobrih sklepih; vsakdanje življenje nas uči, kako brz nas zapelje slaba priložnost. Od kmeta pa, ki ima vedno najbližjo priložnost za pravljanje in prepír, zahtevamo neke nenavadne kreposti. In kmet si te priložnosti ni sam zakrivil. Vsilil mu jo je liberalizem. Če hočemo biti pravični, moramo obrniti svojo npravno nejevoljo proti vzroku hudega in je ne stresati nad zapeljanim, v nezdrave razmere pahnjenim kmetom.

Kdor živi med kmečkim ljudstvom, dobro ve, koliko se jih mirno poravna ob prepirih, kolikrat poštenu krščanski možje

odnehamo in s tem preprečijo dolgotrajne pravde. Teh junaških činov krščanskega zatajevanja ne vidimo; napake, ki jih je zakrivilo liberalno gospodarsko načelo in ki jih še bolj pomnožuje verski liberalizem med ljudstvom, pa pišemo samo ubogim žrtvam v obtožnico.

Mnogokrat se tudi sliši, da so advokatje vsemu vzrok. Tudi to očitanje v svoji celoti ni resnično. Pri tej priliki izrazimo jasno svoje prepričanje!

Ker je v vsakem večjem družabnem organizmu v deželi ali državi nemogoče zakone objavljati vsakemu posamezniku, zato imajo taki družabni organizmi svoje posebne načine objavljanja. Pri nas je zakon objavljen in velja, ko izide v državnem zakoniku.

Ker je poleg tega zakonov mnogobrojna množica, je nemožno, da bi se vsak posameznik mogel o vseh poučiti. Torej so potrebne osebe, ki se pečajo samo s tem, da proučujejo zakone in da potem v slučaju potrebe svetujejo tistim, ki jih ne poznajo. Te osebe morajo biti neodvisne in pristopne vsem, ki jih potrebujejo. Odkar imamo javno urejeno pravno življenje, imamo tudi zasebnikom na razpolago take pravne izvedence, pravne svetovalce in zastopnike ali advokate. Ta stan je torej potreben.

Poleg tega, da je v vsakem stanu več ali manj slabih članov, je pa pri advokatskem stanu še drug pomemben činitelj. Advokatje so najboljši toplomer za zdravje družabnega organizma. Na temelju danih pravnih razmer, v posameznih konkretnih slučajih, takorekoč v posameznih dihljajih javljajo pravno življenje in s tem tudi na drobno kažejo vse prednosti in vse hibe njegove.

Državnopravni liberalizem, ki ga je na evropski pevnini (celini) po svoje prikrojeneda prvi teoretično razvil Montesquieu (1689—1755) v svoji knjigi *Esprit des lois*, je pa pri tem povzročil glede advokatskega stanu še nekaj drugega. Kakor je znano, je postavil imenovani Francoz kot vrhovno državno-pravno načelo, da se morajo strogo ločiti zakonodajna, sodna in upravna oblast. Zakonodajna pripada po tem nauku ljudstvu, sodna posebnemu neodvisnemu sodniškemu stanu in upravna vladi, ki je pa glede upravljanja seveda odvisna od zakonodajne oblasti.

Ta ločitev navedenih treh oblasti se je v vseh novodobnih državah (razen Rusije) tudi res izvršila. A namesto svobode, ki se je s tem obetala ljudstvu, je nastopilo le nestalno, vedno se vznemirjajoče strankarsko življenje, katero so povsod dejansko vodili advokatje. Rajni ruski car, blagi Aleksander III., je ob neki priliki dejal, da zato noče svojemu narodu dati ustave, ker ga noče izročiti advokatskemu gospostvu.

Oblasti, ki so se ločile, so se zopet zedinjale v advokatski nadvladi. Ni čuda! Ljudstvu se je po imenu izročila zakonodajna oblast, s tem so posamezniki postali nekako varuhi celote in imajo vse v rokah; državni zbori, oziroma poslanci se pečajo s cerkvenimi, z uradniškimi, kmečkimi, obrtnimi zadevami. Vsak poslanec — in da se izvoli dober zastopnik, tudi vsak volilec — bi moral poznati vse državne in raznih stanov razmere in moral bi tudi hoteti, da se vse dobro podpira. To oboje je pa nemogoče; drugo ne zaradi pomanjkljive, grešne človeške narave; prvo pa ne, ker je polje preobširno. Edini stan, ki se dejansko mora pečati z vsemi pravnimi razmerami, je advokatski stan. Radi tega je popolnoma naravno, da v sedanjih razmerah ta stan vlada državo.

Nam je popolna jasnost v tem oziru najvažnejša stvar. Zato omenjamo še tole. Stan, ki v nravnem oziru varuje vsa načela, po katerih se mora ravnati družba in posameznik, ki ima torej tudi nekak splošen, vseobsegajoč značaj, je duhovski stan.

Kot čuvaj in oznanjevalec krščanskih nravnih zakonov uživa duhovnik spoštovanje med verniki in zato je sposoben, da vodi politične boje. Ali je to povsem prikladno njegovemu svetemu namenu, ne spada semkaj. Gotovo je pa, da je v liberalni državi duhovnikovo politično delovanje umevno in, če verujemo krščanske vere nauke, tudi potrebno.

Ni nam treba na široko razvijati te misli; to prepuščamo bralcem. Hoteli smo le pokazati, kako se je iz napačnega načela naravno razvila sedanja oblika javnega življenja. Strogo ločoč pomen advokatskega stanu od izrodov, katere poganja v nezdravem ozračju sedanjih razmer, zavračamo trditev, da je advokatski stan nepotreben, in vklepamo v prave meje očitanje, da so advokatje vsemu krivi.

Ko se oživi organizacija krščanskega ljudstva, ko se zapro ognjeniki, ki bruhajo iz sebe lavo družabnega zla, ko si posamezni stanovi, posamezni narodi pridobe primerno avtonomijo, ko se skratka vsa družba preosnuje prikladno človeški, od Boga odvisni naravi, potem bo v tej družbi imel svoje častno, staroslavno mesto tudi advokatski stan.

Upravičeno sodimo, da nam bralci ne zamerijo teh opazk; saj spadajo k stvari, osvetljujejo tudi razmere kmečkega stanu in dokazujejo, kar smo pravzaprav hoteli dokazati, da je namreč rzkosanost naših zemljišč prvi vzrok dragim pravdam, ne pa kmečka trma in advokatska dobičkaželjnost.

e) Opisujoč ameriško poljedelsko obdelovanje s stroji smo že pokazali, kako se to poljedelstvo bolj in bolj oprijemlje tistega proizvodjalnega načina, ki je navaden v veliki obrti. Tembolj vidimo to v delitvi poljedelskega dela, ki se je že zelo udomačilo v Zveznih državah in sploh v Ameriki.

Velike farme, živahni promet in stroji omogočajo farmovcem, da se bavijo na posameznih posestvih samo z eno stvarjo. Tako n. pr. po nekaterih farmah pridelujejo samo pšenico, po drugih samo sadje. V New Jerseyu je več farm, kjer se goje samo marelice, v Floridi in južni Kaliforniji samo pomaranče itd. Druge farme se bavijo samo s čebelarstvom; na nekaterih se bavijo samo s kokošmi, ali z racami, ali s purani. Mnogo je farm, kjer po vsem obširnem posestvu raste le tobak, ali riž, ali bombaž; mnogo je takih, kjer vlada samo živinoreja. A tudi pri teh je delo razdeljeno, in sicer ne samo tako, da se po nekaterih goji samo goveja živina, drugod drobnica, marveč še mnogo bolj. Zvezne države imajo več farm, ki se bavijo samo z molzno živino, in sicer prodajajo le sladko mleko; druge proizvajajo le sirovo maslo, maslo ali sir; na tretjih se redi živina samo za mesarja. Taka živina ostaja vedno na paši in se ne molze.

Delo se pa ne deli samo na velikih farmah, marveč tudi mali farmovec posnema v tem velikega, kolikor more. V lahkih lesenih kočah stanuje sredi svojega posestva s svojo družino. Polje obdeluje sam, le ob setvi si najame za 14 dni kakega delavca, ob žetvi pa za 3 do 4 dni 12 do 15 delavcev. Na svojem polju seje navadno samo pšenico, kvečjemu še malo turščice ali ječmena; krompir, zelenjavo in druge stvari kupuje. Par kokoši ga preskrbuje z jajci, tri ali štiri krave, ki se pasejo z njegovimi štirimi konji na ograjenem travniku, dokler je ugoden čas, mu dajo mleka in masla.

Zlasti v zapadnem delu Zveznih držav je tudi na malih farmah delo strogo razdeljeno. Namesto da bi si farmovec za vse svoje potrebe prideloval sam potrebnih stvari, ureja svoje delo rajši tako, da za nekaj mesecev v letu gre sam delat za druge. Vzhodni farmovec skrbi sicer bolj za svoje domače potrebe, toda v tem se nikakor ne more primerjati z našimi kmeti sedanjih dni, kam li prošlih.

Ameriški poljedelec izvaja tudi pri svojem delu dosledno načela novodobnega gospodarstva. On proizvaja na svojem posestvu blago za trg kakor tvorničar v tvornici. Pri svojem delu se ozira samo na *m e n j a l n o v r e d n o s t*, tedaj samo na to, koliko je njegov pridelek vreden na trgu, ne meni se pa za *r a b n o v r e d n o s t*, t. j. ne vprašuje se, kaj mora pridelati, da zadosti potrebam svojega življenja.

To je po naši sodbi temeljno pojasnilo ameriških kmečkih razmer. Pri nas vlada prav tisto gospodarsko načelo kakor v Ameriki, toda naši kmetje imajo svojo starodavno, ukoreninjeno preteklost in zato se ne morejo s tako doslednostjo prilagoditi novim razmeram kakor njihovi v novi dobi nastali ameriški tovariši. Zato tudi ne morejo tekMOVATI ž njimi. Ali se pa ame-

riška doslednost v tem oziru prilega kmečkemu stanu, to je popolnoma drugo vprašanje, na katero bomo odgovorili kesneje.

f) Zvezne države ne poznajo težkega jarma, ki ga v Evropi nalaga v o j a š t v o kmečkemu stanu.

(Sledi statistika ameriške vojske in vojske evropskih držav konec leta 1894.)

V Evropi dajemo to za komis, nove puške, brezdimni smodnik in vojašnice, kar je v Ameriki naloženo v železnicah in strojih. Tam nese splošnemu blagostanju dobička, v Evropi pa vedno večje davke in hujše državne dolgove. Amerika plačuje svoje dolgove, pri nas delamo nove. Leta 1880. je odpadlo v Ameriki na osebo 60 dolarjev državnega dolga, leta 1890. pa že samo 32 dolarjev. To se pozna.

Kolikega pomena je ta izguba delovnih moči zlasti za kmečki stan, čuti vsak kmetič in vemo vsi. Mladenci v najkrepkejših letih nosijo namesto kose »sabljico prepasano« in namesto s sekiro in z oralom se urijo s »puško nabasano«.

Se ene stvari ne smemo prezreti. Čas, ki ga prežive mladi fantje v vojašnicah, je najprimernejši ženitvi; mnogokrat je ženitev tudi iz gospodarskih vzrokov potrebna. Ovire, ki jih stavi baš militarizem v tem oziru, so škodljive v nravnem in gmotnem oziru. Kdor sodi drugače, ne pozna ni človeške narave ni dejanskih razmer, ki dokazujejo prav to, česar smo se tu na kratko dotaknili.

g) (Zvezne države imajo ogromno železnic: konec leta 1892. so imele Zvezne države skoro za 50.000 km več železnic nego vse evropske države skupaj. Vozne cene so nižje nego v Evropi. Razvita prometna sredstva pomenijo razvito trgovino in radi tega tudi živahno proizvodnjo. Poljedelec lahko spravi svoje pridelke do morja in jih postavi na svetovni trg.)

h) V svojem spisu smo že večkrat poudarjali, kako škodljivo je l a t i f u n d i j s k o g o s p o d a r s t v o za kmeta. V boju z velikimi posestvi propada evropski mali in srednji poljedelec. Zvezne države so tudi v tem na boljem, ker ima vendar še večino posestva mali in srednji farmovec v rokah. V Dakoti in Red Riverju je sicer več ogromnih farm. 1000—20.000 akrov ima marsikdo obsejanih s samo pšenico; po pravici pravijo takemu »pšenični farmovec«. Veleposestnik Glenn je posejal l. 1880. — 100.000 akrov s pšenico; da spravlja svoje žito v Liverpool, ima lastno brodovje. V New-Mexiki, Arizoni in drugih državah na južnem zapadu so veliki živinorejci. Škodo, ki jo imajo mali in srednji farmovci od njih, označujemo v tehle točkah:

1. Veliki farmovci imajo mogočen političen vpliv; pri zakonodajstvu skrbe torej, da se jim pri davkih, carini, železniških vozniških cenah dobro godi, seveda na račun malih in srednjih poljedelcev. 2. Ker imajo orjaško skupino zemlje, zato je ne zboljšavajo, marveč jo izsesavajo. Njihovo gospodarstvo se glede

na to po pravici imenuje »roparsko«. 3. Vse imajo tako urejeno, da od glavnice, naložene v zemljišču, vlečejo velike obresti. Sami navadno stanujejo v kakem mestu. Farmo jim upravlja oskrbnik, ki stanuje v gospodarskih poslopih. Ta poslopja so iz desk zbite in z apnom pobeljene kočice, ki zelo malo stanejo. Delavce si najemajo veliki farmovci samo ob žetvi ali setvi; dobe jih lahko, ker se po vseh mestih vlačijo mnogo ljudi brez posla. Toda s tem niso zadovoljni. Namesto ameriških delavcev si naročajo Kitajce, ki pač med vsemi ljudmi na svetu najmanj potrebujejo in zato shajajo tudi z najmanjšo plačo. V tem tekmovanju ima v državah mali in srednji kmet veliko škodo.

Vendar se škodljivi vpliv latifundijskega gospodarstva v Zveznih državah ne more raztezati tako daleč kakor pri nas.

i) (V Zveznih državah je bilo do zadnjega časa še mnogo neobdelane rodovitne zemlje, kjer si je mladi Američan lahko osnoval samostojno eksistenco kot farmar. Opisuje po dr. Bairdu,¹ kako si ustanavlja mladenič na doslej neobdelanem svetu novi dom, kjer živi čisto ločen od sosedov. Davčna bremena so za poljedelce majhna.)

Kdor ne more dobiti lastne farme, si prav lahko katero najme. V Ameriki je mnogo zapuščenih farm blizu prometnih središč z dobro, še brez gnoja rodovito zemljo, ograjenim zemljiščem in s trdnimi gospodarskimi poslopi, ki so podjetnim najemnikom na ponudbo.

Odkod so te zapuščene farme? To vprašanje nas vodi od ugodnosti severnoameriških kmetov na drugo, žalostnejše polje. Ogledati si ga hočemo posebej.

c) Rane ameriških farmovcev in njih propad.

(Tudi ameriškega farmovca tlačijo dolgovi. Vsak obdelani akker je povprek po vseh državah obremenjen z 8-08 dolarjev. Povprečna obrestna mera, katero morajo farmovski dolžniki plačevati svojim upnikom, znaša 7-07%. Farmarji, ki so obogateli, navadno prodajo posestvo in se izselijo v mesto, kjer ustanove kako obrtno ali trgovsko podjetje. Kupec ostane dostikrat že za nekaj kupnine na dolgu, nekaj se zadolži za investicije. Če pride par slabih let, kakor ste bili leti 1887. in 1888., ga dolgovi uničijo.)

Povedali smo že, da orjaška posestva, ki so jih tu in tam skupili bogatini, škodljivo vplivajo. Zemlja se po njihovem gospodarstvu izsesava, ker se je lastnikom ne zdi nič škoda, da jim le nosi obilo dobička. Žalostno pa je, da je tako gospodarstvo celo potrebno; manjšim posestnikom pripravljajo takorekoč pot, brez katerega bi se ne mogli vzdržavati. Špekulacijska kapitalistična društva in veliki živinorejci res skupljajo velikanske prostore zase in jih potem prodajajo od 5 do 10 dolarjev akker, dasi vlada daje svobodno zemljo po 1 dolar 25 centov, res izrabljajo zemljo, toda vendar poskrbe tudi za ceste, s svojim vplivom pripravijo železnice in poštno postaje v svoje kraje, poskrbe za vodnjake in vodovode. Tega bi po-

¹ On the religion in the United States (I. ch. 7), Jannet o. c., str. 298, 299.

samezen farmovec ne zmožel. Vzajemnost med farmovci je pa tudi še pod ničlo; od nje se ne more pričakovatiboljšanja v tem oziru. Če bi se bili farmovci že od začetka organizirali v skupne gospodarske namene, bi jih kapitalisti ne mogli sedaj drugega za drugim požirati. Zato je farmovec odvisen od njih, ker se noče ali ne more zvezati s svojimi tovariši. Farmovska zveza, ki je mnogo prekasno nastala in o kateri spregovorimo kesneje, ne zmaguje svojega namena.

Da pa nekoliko umevamo, kakšna zemljišča imajo omejenjena špekulacijska društva, naj navedem po The Bankers Magazine iz leta 1885. zapisnik 29 tujih družb, ki so imele 20,647.000 akrov = 8,266.800 ha v svoji lasti. Hudo je to, a kakor smo omenjali, potrebno. V nekaterih vzhodnih državah obdelujejo zemljo bolj intenzivno; s tem imajo tudi več stroškov. Tisti farmovci iz teh krajev, ki niso prav blizu železnic, ne morejo prodajati uspešno svojih pridelkov, ker železnice iz zapadnih držav vozijo z mnogo manjšimi stroški v njihove kraje, nego sami z vozovi do železniških postaj. Celò mleko, maslo, sir, sadje in zelenjavo jim pošilja zapad na njihove trge in tako občutno tekmuje z njimi. Iz tega se razvidi, kako je potrebno, da se prej uredi vsa prometna sredstva, preden prične mali in srednji farmovec svoje delo. In takih sredstev mu nobeden drugi ne napravi nego kapitalist, ki v velikem izsesava zemljo.

Tak kapitalist gleda samo na to, da mu v zemlji naloženi denar mnogo nosi. Ko čuti, da bo imel izgubo, se skuša brž iznebiti svojega posestva. Jasno je, da more izsesano posestvo popraviti le tak poljedelec, ki obdeluje v malem in se briga za zemljo. Špekulant ne bo kupil za špekulantom zemljišča, ker je že prvi vse izrabil, kar se je dalo. Zato imajo v Ameriki izsesavajoča velika posestva le postranski pomen in dasi sedaj res mnogo škodujejo, so vendar po sedanjih razmerah nekako potrebna in, kar je najvažnejše, niso stalna, marveč samo prehodna, samo sredstvo, ki ga rabi kapitalist v dosego večjega dobička. Za intenzivno obdelovanje velikega posestva to seveda ne velja; ta so stalnejša in nevarnejša.

Kapitalizem ali bolje kapitalisti vladajo Zvezne države. Odtod je umevno, da se zakoni bolj ozirajo na veliko obrt in na trgovino nego na poljedelca. Dasi ima ta v marsičem ondi več varstva nego pri nas v Evropi, je vendar tudi tam primeroma on zadnji med državnimi otroki, ki je največkrat tepen in najmanjkrat pobožan. Kmet je povsod zadnji; taka je tudi v Ameriki.

Davki sicer v Zveznih državah niso tako ogromni kakor pri nas, toda tisto, kar velja o našem kmetu glede na davke, velja tudi o ameriškem. Kar ima, ne more prikriti. Njegovo posestvo je natančno premerjeno, pridelki do mrvice prešteti;

torej; plačaj in hodi! Velika obrt, trgovci, kapitalisti se mu lahko smejejo, ker plačujejo državi, kar hočejo, in kar se jim ljubi, prikrijejo. Kapitalist pač tudi ljubi najprej — samega sebe.

Po vsej Ameriki in blizu po vsem svetu vleče hudi veter dobičkaželjnosti; vsak gleda, kako bi najprej obogatel. V Zveznih državah, ki imajo tako bogato zemljo, tako razvito obrt, toliko dragih kovin in radi tega tako ugodno mesto na svetovnem trgu, je ta veter še mnogo močnejši nego drugod.

Pri nas je kmetič navezan na svoje zemljišče z vsem srcem. Že od davna so njegovi dedje obdelovali to, kar sedaj on obdeluje, vtiskavali vanje svojega uma in svojih telesnih moči pečat in ljubili svojo domačijo. Posestvo je takorekoč združeno s krvjo, spojeno z vso gospodarjevo osebnostjo.

Američan ne pozna teh čuvstev. Prišel je, ker mu je tako kazalo, in ko mu več ne kaže, odhaja brez žalosti in brez solza. Dobitkaželjnost mu narekava pot. Ker se baš v obrtih in v trgovini kažejo prijaznejše razmere špekulacijskim namenom, zato ni čuda, če farmovci često prodajajo svoja posestva in se potem lotijo »lažjega, častnejšega« in uspešnejšega dela. Ta pojav, ki se pri nas kaže v pomanjkanju poslov in kmečkih delavcev, je posledica kapitalizma. Na Novem Angleškem, v New Yorku, v Pennsylvaniji in sploh v severovzhodnih državah se tako izgubljajo iz celih okrajev ljudje v mesta. L. 1876. se je uradno izračunalo, da je v petih letih narastlo prebivalstvo v New Yorku za 340.092 oseb, da se je pa v tem času v šestih severnih grofijah število poljedelcev znatno zmanjšalo. Odbor za delavsko statistiko v Massachusettsu piše že za leto 1871 takole:¹

»Zakaj pač nočejo naši na farmah rojeni in vzgojeni ljudje na noben način tam ostati in zakaj si iščejo drugega posla v mestu? — Zato, ker nima poljedelstvo glede na družabne razmere tiste veljave kakor trgovsko, obrtno in tudi rokodelsko delo.

Včasih so bili farmovci enaki s trgovci. Četudi niso imeli tolikega in brž na kup zgrabljenega premoženja kakor udje drugih stanov, so jih imeli vendar povsod za premožne ljudi, ki so se z vsakim lahko merili glede na pošteno, dobro ime. Mlada dekleta so brez spotike jemale farmovske sinove in si izbrale farmo za bivališče vsega življenja. Sedaj je pa farmovec glede na družabno stališče še pod malim trgovcem. Njegov poklic se sodi, da je težak in malo zaželen; zato pa ne more nikdar dobiti primerne družice svojemu težavnemu in osamljenemu življenju v mestih, marveč samo med dekleti, ki žive v enakih razmerah kakor sam. Po mestih se prepuščajo težavna dela poslom in živi se samo razveseljevanju. Javno mnenje trdi,

¹ Jannet o. c. 337.

da je poljedelčev poklic nekaj nizkotnega; zato zapuščajo častilačni, gosposkim strastem vdani mladi ljudje farme, da si drugod preskrbe višjih stvari.«

To velja sedaj o vseh Zveznih državah; celo dekleta v južnih državah, ki so brez dvojbe nravno najboljše, ne marajo več na farme. V mesta jih goni časov duh uživati, — npravno propadat, — umirati!

Materializem se pri kmetu najprej in najgorje maščuje. Višja duhovna načela so mu nujno potrebna; prizrčna ljubezen do domačije in rodbinskega življenja, skromna zadovoljnost, ogrevana z upanjem boljšega življenja, žilava vztrajnost in pogum v trpljenju, pridobivan v živi veri, so njegovi varuhi. Ako namesto njih nastopi samo ljubezen do denarja, potem z Bogom sreča in mir iz kmečkih hiš!

(Farme propadajo tudi radi tega, ker je od l. 1870. do l. 1893. cena pšenici padla za več nego za polovico.)

d) F a r m o v s k a z v e z a .

(Pred kakimi desetimi leti — torej okoli l. 1885. — se je ustanovila farmovska zveza — »Farmers Alliance«; poleg te zveze imajo zamorci svojo posebno zvezo z istim namenom. Vseh udov v obeh zvezah je z delavci vred, ki so se njima pridružili, blizu 5 milijonov. Zveza skrbi za vzgojo v umnem gospodarstvu, ustanavlja gospodarske zadrüge in skrbi za cena posojila. V politiki se veže od slučaja do slučaja z obrtnimi delavci. Od države zahteva, da zgradi država velika skladišča za poljske pridelke in daje cena posojila na zemljišča.)

Državi farmovska zveza v marsičem koristi. Doslej sta uganjali v Ameriki dve edini veliki stranki, demokratje in republikanci, samo veliko politiko. Farmovci prinašajo vmes nekaj zmisla za važna gospodarska vprašanja. Država se je za poljedelstvo brigala samo začetkom; farmovska zveza ji bo odslej gotovo odščipnila še marsikako drobtinico v svojo korist, kakor jih je že več v kratkem času svojega obstoja. Vendar je pa gotovo, da v svoji sedanji osnovi nikakor ne kaže, da bi mogla zamašiti vse vrelce, iz katerih bruha zlo na kmečki stan. Pri volitvah se ji prilizujejo oboji: republikanci in demokratje, toda nobenega izmed njih ni volja le s prstom ganiti, da se zlomi kapitalizmu tilnik. — Po pravici se tudi boje, da jadrajo farmovci v neki nevaren državni socializem in s tem spravljajo v nevarnost samostojnost posameznih držav. Državnega socializma in centralizma se pa do dna duše plaši vsak zavedni zvezni državljan.

N a m daje samo e n a s t v a r upanje, da se bo ameriški farmovec rešil. Veren je še v svoji večini in spoštuje duhovski stan.¹ V veri bo dobil dovolj moči, da se otrese svojih škodljivih svetovalcev, da se oboroži s pogumom in vztrajnostjo in

¹ V farmovsko zvezo se sprejemajo tudi duhovniki.

da si pribori, stoječ na večnih božanstvenih načelih Kristove vere, svobodnejših, lepših dni. Mi mu jih iz srca želimo in hvalimo Boga, da ima pot do njih že precej pripravljeno.

Stalni domovi, prometna sredstva in sedaj še vedno bolj se vzbujajoči duh stanovske vzajemnosti so tolažljiva znamenja tudi za nas. Usoda ameriškega farmovca je za našega kmeta najpomembnejša.

Videli smo, da je njegov propad povzročil kapitalizem.

Zemljišče mora proizvajati denar, ne pa jedi, s katero se hrani človek, ne obleke, s katero se pokriva. Tako veleva kapitalizem in s tem je že podpisan pogin kmečkemu stanu. Boj proti temu mora izvesti najprej ameriški farmovec in recimo še ruski kmetič, sicer so vse naše zmage brez stalnega uspeha. Sredi svoje razprave zato razmotrivamo farmovske razmere; v njih gledamo razlago svojim ranam; v njih upanje in strah svoje bodočnosti. Upajmo, da se zapre kdaj Zveznih držav kmetiču črna knjiga in s tem tudi našemu pomore do zarje boljših časov.

10. Argentína.

(Argentína vrže vsako leto ogromno množino kmetijskih pridelkov (zlasti pšenice, volne in mesnih izdelkov) na svetovni trg po tako nizkih cenah, da dela s tem občutno konkurenco poljedelcem v evropskih državah. Kako je mogoča tako cena proizvodnja? Predvsem je zemlja zelo rodovitna. Ta zemlja je pa skoro vsa razdeljena med bogate veleposestnike in družbe. Tako n. pr. je imel vlastelin Diego Alvear 27.000 km² zemlje, torej 2000 km² več nego obsega vsa sedanja Slovenija. Po teh veleposestvih pasejo ogromne črede živine slabo plačani pastirji deležniki (polnajemniki — puesteros-medianeros). S poljedelstvom se veleposestniki navadno ne bavijo, pač pa prodajajo zemljo, ki so jo dobili od države skoro zastonj, pod oderuskimi pogoji laškim priseljencem. »Ako bi laški izseljenec ne imel že z doma lakote in trpljenja za nerazdružljiva spremljevalca, bi seveda ne mogel izhajati. Tako pa dela kot črna živina s svojo družino malone noč in dan in strada, kakor zna v Evropi samo Lah stradati.« Deloma imajo pa ti »pretrgani laški stradalci« — na drugem mestu jih imenuje »umetnike v stradanju« — zemljo v najemu pod pogojem, da oddajajo del pridelkov lastniku zemlje. Posledica argentinskega izvoza se v Evropi občuti na ta način, da padajo cene kmetijskim pridelkom in da propada evropski kmečki stan, kjer ljudje niso navajeni na bedno življenje laških kolonov.)

11. Urugvaj.

(Kako bogata je bila ta razmeroma majhna država [178.700 km² in 793.000 prebivalcev], kaže tale statistika: l. 1886. je prišlo na Kranjskem na 1000 prebivalcev 469 govedi in 46 konj, v Urugvaju pa 13.576 govedi in 960 konj. Temu primerne so bile tudi cene: vol je stal 10 dolarjev, krava 5 dolarjev, ovca 60 centov, konj 8 dolarjev. Pri vsem tem so pa bili kmečki delavci dobro plačani: moški posli so imeli po 30—33 goldinarjev na mesec s hrano in stanovanjem. Občutno konkurenco urugvajske živine na evropskem trgu je preprečilo samo to, da je dežela razmeroma majhna, da je bila prevoznina draga in da se je blago lahko prodalo v Ameriki sami, deloma tudi v Londonu.)

12. Nemčija.

[Malo prej nego so izšle Črne bukve, je predlagal v nemškem državnem zboru grof Kanitz, naj se podržavi nakup in prodaja vsega žita, kar ga Nemčija uvaža. Samo država naj torej sme žito uvažati in žito iz inozemstva prodajati, seveda po cenah, ki jih država sama določi. Na ta način je hotel predlagatelj preprečiti, da bi delalo žito iz rodovitnejših pokrajin preveliko konkurenco žitnim producentom v Nemčiji. Žito bi se s tem sicer podražilo, toda baš radi tega bi se ga potem več pridelovalo doma in Nemčija bi bila v taki važni panogi ljudske prehrane od leta do leta manj odvisna od inozemstva, kar je posebno važno v vojni.

Krek se izreče proti temu predlogu, češ, da bi od njega imeli predvsem veleposestniki korist. Kajti leta 1882. se je naštelo v Nemčiji 5,276.344 poljedelskih podjetij, toda med njimi jih je 58% obsegalo manj nego 2 ha in krog 25% od 2—5 ha. Vsi ti torej kruh kupujejo in bi podražitev kruha ne zadela samo obrtnikov, delavcev itd., ampak tudi večino poljedelskega prebivalstva. Kar se pa tiče osvoboditve od uvoza tujega žita, naj pa nemški poljedelci zopet začno v večji meri proizvajati žito za konsum, ne pa sladkorne pese za izvoz sladkorja in rži za kuho žganja. Kmet naj torej ne prideluje denarja, kot pravi Krek, naj ne proizvaja menjalnega blaga za trg. »Poljedelec proizvaja po svojem bistvu v prvi vrsti r a b n o b l a g o, s katerim si teši svojega življenja potrebe. Nova doba liberalizmovih laži je odtrgala kmeta od tega njegovega bistvenega znaka. Sedaj mora tudi on pridelovati — denar.« [V tem oziru je pozneje Krek sodil precej drugače: kmet naj prideluje to, kar največ nese; pri nas n. pr. ne žita, ampak goji naj živinorejo. V izrednih razmerah med svetovno vojno se je seveda Krek vračal k svojemu prvotnemu nazoru o nalogi našega poljedelstva.]

Nato nadaljuje:

Nemčija se zelo postavlja v narodov zboru; to ni čuda, ker ima na čelu Prusa, ki je prvi bahač na svetu. Slovanska kri, ki se mu pretaka po žilah, je pridejala nemški raskavi trdosti nekaj srčne odločnosti, tako da se baha Prus s srcem, z umom in z žolčem. Grda roparska vojska l. 1866. z nami in l. 1870./71. s Francijo je Prusu in Nemcem sploh še bolj dvignila greben in naježila hrbet. Avstrijci to le predobro čutimo, ker moramo, za njimi korakajoč, vsako leto po več milijonov izdati za vojaške »potrebe«. Toda sedanje nemško gospodarstvo se kaj slabo ujema z velevlastnim napuhom nemške države. Pridela se živeža samo za 35 milijonov ljudi, če so možaki doma. Od česa naj pa živi 49,428.470 ljudi, če n. pr. eno leto ali še več let traja vojska ob dveh mejah: na francoski in ruski? Država, ki je navezana na inozemske poljske pridelke, je vedno odvisna in tudi par zmag ji nič ne pomaga. Še sredi vojske bo rada Nemčija dobivala po kakršnihkoli cenah žito iz Rusije, samo če ga ji bo kdo hotel prodajati.

To dejstvo se nam zdi tako važno, da ga prav posebno poudarjamo. Ne varajmo se; prihodnje vojske, ki po sedanjih razmerah morajo priti kmalu, bodo vojske za kruh. Države bodo iskale trgov svojim poljskim pridelkom in svojim obrtnim proizvodom s silo, če ne bo drugače. Boj se bo bil zlasti med premakljivim kapitalom in med rodovitno zemljo. In v teh vojskah bodo končno zmagovale tiste države, ki bodo imele krepkejši,

neodvisnejši kmečki stan. Zakaj, je lahek odgovor. Vse, kar potrebuje človek za svoje telo, ima namreč iz zemlje, vse je neposredno ali vsaj posredno v zvezi s poljedelstvom. Zato mora biti prva državno-politična skrb, da se osvobodi poljedelstvo tuje odvisnosti. Ta odvisnost se seveda nazadnje vedno pokaže kot odvisnost od mednarodnega velikega kapitala. Prva pot k osvobojenju je pa ta, da se doma prideluje dovolj živeža in šele potem — špirit in sladkor, da torej poljedelstvo služi najprej svojemu neposrednemu namenu in proizvaja potrebni živež, in samo v toliko, kolikor ne škoduje temu namenu, služi tudi velikemu obrtu:

Čim cenejše je žito, tem več se ga tudi lahko porabi. Človeški želodec je zelo prožen; čim bolj se poviša žitna carina ali čim bolj se kakorkoli podraži žito, tem bolj se krčijo želodci. Juraschek¹ navaja tele podatke:

Krušnega žita je prišlo na Nemškem l. 1880. do l. 1885. — 184·97 kil na vsakega človeka, l. 1886. do l. 1890. — 176·08 kil in leta 1889. do l. 1890. celò samo 162·35 kil. V 10 letih se je torej na Nemškem pojedlo za 12 1/2 % manj kruha; socialisti so se pa pomnožili za milijone ljudi.

(S temi razmerami primerja Krek položaj kmečkega stanu v srednjem veku: »Kmetje so dobivali ob tlaki izvrstno hrano: vina, dvojne vrste meso in velike hlebce kruha.« Nato navaja več primerov, kakšni jedilni redi so se izdajali za posamezne pokrajine. Podatke je povzel po J. Janssensu, *Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgange des Mittelalters*. Herder. 5. Aufl. I. Band, str. 273, 304—306, 308 in 309. »Sploh vsakemu, kdor se hoče seznaniti s srednjeveškimi kulturnimi in gospodarskimi razmerami, priporočamo prvi zvezek Janssenove zgodovine.« [Prim. Krek, *Izbrani spisi I.*, str. 81!])

»Ali ni potemtakem brezvestna sleparija ali pa topa nevednost, če se o kmečkem stanu srednjega veka piše po zgodovinah in v leposlovju v tistem kislem pol sentimentalnem, pol prekucijskem duhu, ki ga tolikrat srečavamo v pesnih, romanih, znanstvenih spisih in ki so ga nekateri slovenski opičjaki presadili žalibog tudi v naše domače slovstvo?«²

Nato govori Krek o programu, ki ga je sestavil za rešitev kmečkega vprašanja poljedelski odbor socialno-demokratske stranke, da ga predloži velikemu strankinemu zborovanju v Monakovem v oktobru 1895. Navaja, kako se je izjavil proti temu programu že Karl Kautsky v tem zmislu, da reši kmeta, ki je »propadel do najslabše hranjene in najbolj z delom presiljene tovorne živine«, samo socialistična revolucija.)

¹ *Übersichten der Weltwirtschaft*; pri Dr. R. Meyerju: *Der Capitalismus* o. c., str. 88, 89. (Ta knjiga ni nikjer v Črnih bukvah natančno citirana. — Op. izd.)

² Krek seveda ni bil slep proti zgodovinskim dejstvom, ki pričajo o hudem izsesavanju kmečkega stanu v dobi tlačanstva po premožnih graščakih, in l. 1908. je n. pr. o tem dvakrat govoril pred uprizoritvijo Medvedove žaligrice *Za pravdo in srce po visokošolcih*. Tudi se je splošno v svojih socialnih nazorih od leta do leta bolj nagibal proti levici, da rabim izraz iz povojne dobe. Obrača se pa proti temu, da bi se vse metalo v en koš in da bi se ne priznalo, da se je kmetu tudi v fevdalni dobi lahko dobro godilo, če je vladal med lastniki zemlje živ krščanski duh. — Op. izd.

a) Prusija.

(Razmere kmečkega stanu na Pruskem imenuje Krek »tudi za nas — vzpodbudne«. Hvali prusko zakonodajo, ki se trudi, da bi podprla propadajoči kmečki stan. Pruska vlada ustanavlja na državnih posestvih takozvane rentne domove, ki jih dobivajo kmetje ali v najem ali pa v stalno last, ko plačajo določeno vsoto. Taki rentni domovi se ustanovljajo tudi na zemlji, ki se pridobiva po izsuševanju močvirja na državne stroške. Kmetje so sicer tudi zadolženi, toda iščejo od leta do leta kredita bolj v kreditnih zavodih nego pri posameznikih. Zavodi posojajo denar pod ugodnejšimi pogoji glede obrestovanja in glede vračanja nego zasebniki. Ob času, ko je pisal Krek knjigo, je bilo na Pruskem že 1140 posojilnic po Schulze-Delitzschevih načelih in okrog 1460 raiffeisenovk.

Kar se tiče posebej organizacije kmečkega stanu od katoliške strani, opozarja Krek predvsem na »kmečkega kralja« barona Schorlemer-Alsta († 1894), ustanovitelja Vestfalskega kmečkega društva (1871), ki je ustanovilo vzajemno zavarovalnico zoper ogenj in točo, življenjsko zavarovalnico, dalje konsumna društva, večje število posojilnic, razsodišča, poljedelske zimske šole za moške in gospodinjске zimske šole za ženske.

Sorodno društvo je Rensko kmečko društvo s 35.000 člani in z 830 krajevnimi zvezami. Društveno glasilo je izhajalo v 32.000 izvodih.

Triersko kmečko društvo (1884) je imelo v svojih pravilih tudi določbo:

»Zlasti se zavezuje društvo, da bo vsako pravdo svojih udov, tičočo se živinske kupčije ali oderuških obresti, vodilo na svoje stroške po odvetniku, ki ga določi odbor, če odbor sprevidi, da se udu godi krivica.«)

Ta društva pod prusko krono so storila vrlo mnogo kmetu v pomoč. Značilno je, da jim brez izjeme načelujejo katoliški graščaki in katoliški duhovniki. Blagi Limbourg je večkrat dejal, da so ta društva sama po sebi najboljša in najlepša katoliška društva. Delovanje pri njih zahteva predvsem živega verskega prepričanja, ob katerem se ogreva delavna požrtvovalna ljubezen do bližnjega.¹ Kdor se roga katoliškim načelom, naj si ogleda opisano čilo kmečko organizacijo in naj ondi ob živih zgledih premišlja, kaj vse premore »katoliška podlaga«.

Ta organizacija še ni rešitev kmečkega stanu, toda edina pot je k njegovi rešitvi. Katoliški graščaki, ki se zavedajo svoje vere, se blagodejno razlikujejo od protestantskih junkerjev in sami delajo na to, da se ustanovi čim največ srednjih in manjših kmetij namesto velikih latifundij. Zato se ustavljajo čim najbolj razkosavanju majhnih zemljišč, hkrati pa v boju malega kmeta z veleposestniki branijo kmeta. To je svetla bela progа v črnih bukvah pruskega kmečkega stanu.

Za nas imajo te bukve še poseben pomen. Velik del zemlje, ki jo opisujejo, je bil svoje dni last slovanskih rodov. Nemci so jih needine med seboj podjarmili in razdelili zemljo nemškimi vitezovi. Ko so Slovani izgubili zemljo, so propadli tlačanski sužnji in se ponemčili. Ta narodnostni boj je bil v svojem zadnjem razlogu — gospodarski, kmečki boj. Učimo se iz prošlosti umevati sedanost!

¹ Tudi na Danskem je na čelu kmečke organizacije navdušeni konvertit grof Holstein-Ledreborg.

Drugi velik del pruskih zemljišč je bil v cerkveni lasti. Protestantstvo jih je uropalo, sebični plemiči so si jih prilastili. Dobro se je živelo prej v teh krajih; cerkev je skrbela za svoje ljudi; revežev, stradalcev ni bilo med njimi. Sedaj stokajo na nekdanj cerkvenih posestvih živih skrbi polni, vedno bolj propadajoči potomci prvih učencev Lutrove vere — zadolženi plemiči. V tem stoku se čuje maščevanje vse izravnajoče Pravičncsti!

b) Hesensko.

(Revščino hesenskega kmeta opisuje Krek kratko na dveh straneh; označuje jo hesenski pregovor, ki pravi, da ima kmet samo dve srajci, eno na sebi, drugo v perilu. [Ein Hemd auf dem Leich, eins auf der Bleich.])

c) Bavarsko.

(Razmere so v toliko ugodne, da je veleposestnikov povprečno manj nego n. pr. na Pruskem, da je torej zemlja predvsem last kmetova. Konec leta 1893. je imelo 11.585 kmečkih gospodarjev naložen svoj denar v 106 posojilnicah, prav tako 9086 moških in 14.299 ženskih kmečkih delavcev. Vendar se pa opaza, da se veleposestniki na vso moč trudijo, da bi kmečko zemljo pokupili ali da bi se vsaj oprostili služnosti, ki jih imajo kmetje v nekaterih krajih n. pr. v obliki prostega sekanja potrebnih drv. Zato tudi na Bavarskem število kmečkega prebivalstva bolj pada nego raste; od l. 1885. do leta 1890. se je število prebivalstva na Bavarskem pomnožilo za 169.183 duš, a ves prirastek odpade na mesta in industrijske kraje; število kmečkega prebivalstva je v tem času celo padlo za 841 duš.)

13. Romansko.

(V prirodno tako bogati Romaniji se često dogaja, da proda kmet samega sebe v neke vrste sužnost, in sicer na ta način, da že pozimi proda svojo delovno moč veleposestniku — za poletno delo, ali — kakor pravi neki pisatelj —: »Pozimi zamenjava vlastelin svoje žganje s poletnim kmetovim delom, zarubi tako njegovo prihodnost in ga potlači.« Za kmeta se nikdo ne briga; »razkolni duhovniki imajo svoje skrbi pri svojih velikih družinah, gospode pa kmet tako nič ne briga.«)

14. Bolgarija.

Lepa bolgarska zemlja meri 96.660 km² in ima 3,309.816 prebivalcev, torej 33 na 1 km². Bog jo je obdaril z bogato prirodo; dobro, delavno ljudstvo jo obdeluje. Z veseljem pa tudi poudarjamo, da se temu ljudstvu gmotno sedaj še primeroma dobro godi. Turški jarem, ki je stoletja tiščal bolgarski tilnik, ni mogel uničiti ljudstvu slovanskega značaja in ž njim združene organizacije. Tudi Bolgarska je imela svoje po rodbinah združene zadrüge za turških časov. Seveda niso bili zadrुžni gospodarji lastniki zemlje, marveč le nekaki dedni najemniki, ki so turškim vlastelinom plačevali davek in opravljali vse, kar je bilo z njihovo odvisnostjo v zvezi. Da se je godilo tem zadrugam mnogo krivic od turških gospodarjev, se umeje samo po sebi. Tudi Bolgari so skušali trpko resnico, ki jo na kratko izraža romanski pregovor: Turcul te bate, Turcul te judeca (Turek te

bije, Turek te sodi), a vendar so si ohranili neko samostojno odločnost, pogum v obrambi svojih svetinj in neustrašno značajnost. Če prebiramo bolgarske narodne pesmi, se nam na stežaj odpira dobro in junaško bolgarsko srce. O sentimentalnosti, o jadikujoči obupnosti ni ondi ne duha ne sluha; pač pa se nam opisuje često v krepko zvenečem jeziku, kako se ustavlja bolgarska deklica samemu carju, ne meneč se za njegove ponudbe, kako brani proti najvišjim oblastnikom Bolgar čast svoje rodbine, poštenje svoje žene ali hčere. Godijo nam take slike, ki nam pričajo, da rojenih junakov tudi stoletne verige ne morejo potreti.

Zato pa vidimo, da so Bolgari, čim so se osvobodili, brž pokazali, da so godni za svobodo. Političnih spletk, s katerimi polni Bolgarija evropskim listom predale, se tu ne dotikamo, ker se nam zdi politika jako slabo merilo za razvoj in zrelost kakega naroda in ker trdimo, da se iz političnih igrač, s katerimi se igrajo siti in za pametno delo leni ljudje na Balkanu, ne da prav nič sklepati. Mi se oziramo na gospodarsko zrelost in iz tega vzroka ponavljamo, da so se Bolgari pokazali godne za svobodo. Bolgar je rojen poljedelec; kmečki stan nam torej najbolj kaže, ali je naša trditev resnična ali ne. Ozirati se pa moramo pri tem le na sedanji čas.

Razmere kmečkega stanu so se namreč popolnoma spremenile, odkar so turški vlastelini pred Rusi ubežali in ostavili svoja posestva. Zapuščena zemljišča so jeli ljudje kupovati in nekateri so pri tem prodali svojo živino, svoja poljedelska orodja, samo da so si pridobili več zemlje. S tem je postala bolgarska zemlja prav kmalu last bolgarskih posestnikov. Kljub tej želji po posestvu se pa vendar zemljišča niso nakopičila v rokah posamnikov, marveč so se lepo razdelila.

Bolgarija ni poznala in tudi sedaj še ne pozna takozvanega proletarstva, t. j. ljudi, ki vsak dan sproti prodajajo svojo delovno moč, da se prežive. Po pravici pravi Boris Minzès:¹ »Bolgarija je prebogata naravnih zakladov in v socialnem oziru meji skoro ob popolnost; sme se namreč trditi, da je z malo izjemami vsak poljedelec lastnik zemljišča, ki ga obdeluje. To je tudi glavni vzrok, ki stoji na poti naraščanju proletariata na deželi in v mestih.«

Ker manjka delavcev, zato so tisti, ki so se polastili bivših turških posestev, radi oddali dele svojega zemljišča malim kmečičem in jih še sedaj radi oddajajo.

Kako trezno kmečko ljudstvo je v Bolgariji, vidimo tudi odtod, ker so imeli kmečke posojilnice in hranilnice

¹ Volkswirtschaftliche Gesetzentwürfe in Bulgarien. Socialpolitisches Centralblatt. Berlin 1894. Dr. H. Braun. 141. str.

ž e z a t u r š k e v l a d e. Ko je načeloval Midhad paša bolgarski upravi, se je ukrenilo marsikaj zelo koristnega. Paša sam sicer ni mnogo delal, pač pa se je moglo ž njim pametno govoriti. Škoda, da je radi gnilega upravnega uradništva večinoma vse ostalo na papirju, samo posojilnice so se rešile.

Kljub temu pa moramo zapisati bolgarski stan v črne bukve. Njegove rane sicer ne kažejo za zdaj še tako bližnje smrti kakor drugod, toda pekoče in skeleče so vendar.

Uboga Bolgarija ne more priti p o l i t i č n o k miru. To se čuti povsod. Gospodarsko zrelo bolgarsko ljudstvo je premajhno in na preveč vidnem kraju, da bi moglo samo pokazati tudi svojo politično zrelost. Kmečki stan trpi radi tega.

Kupci turških posestev so potrebovali denarja in s tem so zašli oderuhom v pesti. Š e s e d a j p l a č u j e j o m n o g i p o 5, 6, d a c e l o p o 10 o d s t o t k o v n a m e s e c. Pravne razmere še niso urejene in zakotni pisarji, ki se štulijo za pravne namestnike ljudstvu, ga le še bolj deró.

V utemeljevanju zakona, ki ga je predložil lansko leto (1894) tedanji finančni minister Gv. Evst. Gešov, beremo naravnost: »Mnogo vasi ostaja oderuhom dvakrat, trikrat, štirikrat toliko dolžnih, kolikor so si izposodile, dasi so posojeno vsoto že zdavnaj plačale. V drugih vaseh pripada vse nepremično blago oderuhom.«

Vrh tega manjka poljedelskega pouka; obdelovanje se izvšuje še vse po starem. V tem oziru bo treba mnogo preuredb, ki so pa v s e m o ž n e š e l e v p o l i t i č n e m m i r u.

Ko so Turki bežali pred Rusi, so vzeli s seboj, kar se je dalo; tudi denar iz posojilnic. Tedanja začasna vlada je komaj nekaj rešila. A da je prebivalstvo gmotno zdravo, nam priča lepi razvoj kljub tem neredom. Leta 1881. so imele namreč vse kmečke posojilnice samo 6 milijonov frankov bilance, leta 1894. pa nad 21¹/₂ milijona frankov. Ob vednih nemirih ni bilo mogoče teh posojilnic tako voditi, kakor bi bilo treba. Zlasti poštenih blagajnikov je manjkalo.

(Nato citira Krek podatke iz Gešovovega poročila, koliko goljujij, nepravilnosti in oderuštva so zakrivali funkcionarji pri posojilnicah. Gešov predlaga, naj se blagajniki ne volijo več, ampak imenujejo od ministrstva; posojilnice naj se povečajo, zvežejo z narodno banko v Sofiji in naj jamčijo druga za druga; dobivajo naj denar na posodo pod državnim jamstvom.)

Industrija je na Bolgarskem še nerazvita; od madžarskih in nemških židov kupujejo toliko blaga, da je država l. 1894. uvozila za 80,375.646 mark, izvozila pa samo za 59,099.047 mark.)

Bog daj bolgarskemu ljudstvu požrtvovalnih vzgojiteljev in gospodarskih voditeljev, da ohranijo svojo zalo domovino sebi in je ne potisnejo v žrelo mednarodnega kapitalizma! Pot v brezno je že pričeta, a prepozno še ni, da se rešijo. Zdrava slovanska rodbinska organizacija jim še more pomagati, če ji država ne odreče svoje podpore.

15. Slovanska organizacija.

V prejšnjem poglavju smo, govoreč o Bolgarih, omenjali slovanske rodbinsko organizacijo. Ker je v mnogih ozirih zelo važna, se moramo kratko ozreti nanjo. Gotovo nas zanima naših prednikov življenje in mišljenje; gotovo nam je drag vsak popis, ki nam pojasnuje starih Slovanov pojme o pravu in o družabnosti sploh. Že iz tega vzroka nam mora goditi pogled v prošlost slavni naših dedov. Toda še drug važen vzrok nas sili, da se oziramo paznega očesa v svojega rodu davnino.

Vsi prepričani in razboriti kristjani so edini v tem, da je socialnega nereda kriv individualistični, vse razdružujoči liberalizem. Boj proti temu liberalizmu je torej sveta dolžnost. Ta boj pa nima samo negativne strani, marveč mora imeti poleg tega, da razbije sovražnika, še drug pozitiven namen — sezidati novo, trdno družabno poslopje. Načela, po katerih se ima to zidanje vršiti, so jasna vsakemu kristjanu, ker niso drugega nego terjatve krščanske pravičnosti. A s samimi načeli še ni vse doseženo. Treba je ljudi, ki umevajo ta načela, ki jih organično v sebi spočenjajo in rodé in ki imajo pred seboj jasne, konkretne zglede za to svoje delovanje.

Te mora dajati zgodovina. Krščanska vera živi že blizu 2000 let na zemlji; torej mora že imeti svoje sadove tudi v družabni organizaciji. Ima jih nebrojno!

A nam, ki smo potisnjeni že vekove Nemcem v podnožje, ki dišemo v vsej svoji vzgoji, v vsem svojem javnem življenju nemški zrak, ne kaže nam znana zgodovina drugega nego lepe plodove krščanskega duha, ki so jih kazali nemški državni in družabni organizmi.

Nemci so pridni in vse staknejo, kar se tiče njihove prošlosti. Tako imamo tudi iz novejšega časa sociološko znamenita raziskavanja minulih časov. Hohoff, Janssen, Pastor, Vogel-sang itd. so razbili nestvor, ki ga je fanatična, po protestantstvu vzbujena protiverska in brezbožna tolpa z lažjo in obrekovanjem zveržila kot obraz srednjega veka. Pokazali so, kako čudovito so bile urejene gospodarske razmere in kako veličastne družabne organizme je plodil krščanski duh. Te študije so vzbudile mnogo dobro mislečih, za ubogo propadajoče ljudstvo vnetih mož, ki so sprevideli, da je edina rešitev iz družabnega nereda — povrat h krščanskemu mišljenju in življenju, povrat k tistim načelom, ki so nekdanj osrečevala družabne skupine in posameznike. Tako se je rodila nova smer v javnem življenju med kristjani, ki se je imenovala k r š č a n s k o - s o c i a l n a. Ta smer se bojuje najprej proti sovragu urejenega družabnega življenja — proti liberalizmu, hkrati pa hoče preosnovati družbo po izkušenh načelih Kristusove vere. To novo gibanje se je pričelo na Nemškem, na Francoskem in na Angleškem. Mi poznamo od blizu, in sicer zelo zelo površno samo nemško krščansko-soci-

alno življenje. Zato se nam zdi nekako tuje in baš radi tega gleda marsikdo med nami z neko bojznijo, kako se krščansko-socialen živelj bolj in bolj širi. Boji se Danajcev.

Vrh tega pa nemški krščansko-socialni voditelji radi poudarjajo nekaj iz agitatoričnih nagibov, nekaj pa iz preozkorsrčnega narodnostnega stališča, da so minili lepi družabni organizmi — plodovi germanskega značaja. Rado se poudarja, da je germansko pravo, utemeljeno v naravi germanskih narodov, tisto jedro, okrog katerega se je kristalizirala vsa srednjeveška stanovska in državna organizacija in vse javno življenje v bivšem »svetem rimskem cesarstvu«.

Take trditve čujemo vsak dan in bi si jih prav lahko razložili, če bi premislili, v kakšnih razmerah živé in delujejo tisti, ki jih govoré.

Gotovo je, da so te trditve strankarsko ozke in v nekakem protislovju z resnico. Krščanstvo ni nemško in ni francosko, marveč je za vse ljudi, za vse čase in za vse kraje. Zato tudi vzori, po katerih hočejo domoljubi preosnovati družbo in jo s tem rešiti, niso ne nemški, ne francoski, ne angleški, marveč krščanski.

Vsak narod ima seveda svoje posebnosti, svojo narodno individualnost. Krščanstvo teh ne razdira, marveč blaži in spopolnjuje. Organizacijo izvršuje narava z vsemi svojimi posebnostmi, torej tudi z narodnimi posebnostmi; a nadzira, vodi in brani jo krščanski duh. Zato se je organizacija pri posamnih narodih različno razvijala, a ne samo med Nemci, marveč povsod, kjer jo je grela Kristove vere nebeška toplota, se je pokazala krasna in vzvišena.

Če poznamo samo krščansko organizacijo med Nemci, ni to nemška krivda, marveč naša, ki se za svojega rodu povestnico premalo brigamo. V par vrstah pač ne moremo opisati vsega slovanskega družabnega življenja. To bi bilo delo, kateremu bi morali razboriti rojaki posvetiti vse življenje. Toda vsaj v kratkem pa moramo opozoriti na to, da so imeli tudi Slovani pod vplivom krščanstva bujno razcvitajoče se družabno življenje in da radi tega z enakim pravom govorimo o slovanskem krščanskem socializmu, kakor Nemci o nemškem. To pokazati, je namen nastopnim vrsticam.

Najvažnejša točka v našem vprašanju o slovanski organizaciji je dedno pravo starih Slovanov. Prvi in najpopolnejši naravni družabni organizem je namreč družina; dedno pravo pa ravno veže nasledujoče si rodove v družini in ji po svojih določilih vtiskuje svoj značilni pečat. Kakršno je dedno pravo, taka je tudi rodbinska organizacija. Dedno pravo združuje tudi po svojem bistvu zasebnopravni in javnopravni delokrog in določa značaj vsej družabni organizaciji. Zato je proučavanje dednega prava pri posamnih narodih so-

ciologu neobhodno potrebno. Preden si ogledamo slovansko mišljenje v tem oziru, pogledjmo v kratkem rimske in germanske pojme o dednem pravu!

Rimsko pravo pozna v rodbini za glavarja očeta (*pater familias*), čigar oblast nad rodbinskimi člani je neomejena. Njegova volja odloča v življenju in kot oporoke tudi po smrti. Ako prezre kakega otroka v zadnji volji, ostane brez dediščine. — Če pa umrje oče brez oporoke, tedaj podedujejo premoženje udje njegove družine po tisti vrsti, po kateri so odvisni od očetne oblasti. Oče je torej samodržec, izvor vsega prava v rodbini, kakor vladar v državi. Z načelom o očetni oblasti je v tesni zvezi absolutizem ali bolje despotizem, ki so ga izvrševali rimski cesarji in ki so se ga iz rimskega prava navzeli tudi nekateri nemški vladarji, zlasti štavfovski, v neizmerno škodo slogi med cerkvijo in državo in v gorje svojih podložnikov. Boj med cerkvijo in državo v srednjem veku ima v resnici svoje korenine v despotičnih načelih rimskega prava, katero je zlasti sloveča bolonjska pravoslovna šola oživila v srednjem veku. Tudi takozvana Lutrova reformacija je dobila v teh načelih najboljšo podporo, ker je baš ona najbolj pomagala državnemu absolutizmu v doseg njegovih namenov. Tu točno vidimo, kako se je navidezno zasebnopravna rodbinska napačna organizacija posnemala v javnopravnem življenju po prav tistih načelih rimskega prava, ki se bahato imenuje »ratio scripta« — »zapisana pamet«.

Germani so imeli o dednem pravu nekoliko drugačne pojme. Člani v rodbini imajo vsak svoje pravice in dolžnosti; oče je le nekak varuh in oskrbnik teh pravic; on jih brani in jih podpira. Zato ne pozna staro germansko pravo oporoke. Po smrti kakega človeka dobe tisti premoženje, ki so po krvi umrlemu najbližji in ki so po pravu sposobni biti drugim za varuhe; torej so n. pr. ženske izključene. Zato tudi podedujejo starši premoženje, če ni otrok ali sploh krvnega potomstva. Po rimskem pravu nimajo otroci nobenega pravnega pomena, po germanskem pa imajo svoj pravni položaj in oče jim je samo nekako oskrbnik. Odtod izvira staro nemško načelo: »Če je dete rojeno, je oporoke že narejena.«¹

O Slovanih sicer nimamo glede njihove organizacije toliko poročil kakor o Germanih, a ker se vsa lepo ujemajo, si moremo vendar predstavljati njihovo pravno življenje.

Najprej moramo reči, da so bili pravi demokratje. Cesar Konstantin piše² o njih: »Principes hi populi habent nullos praeter suppanos senes, seniores, maiores natu.« (»Ti

¹ Graf und Dietherr, Deutsche Rechtssprichwörter, str. 204, pri Weiß, Apologie o. c. str. 297.

² »De administratione imperii.« — Jos. Hube, Geschichtliche Darstellung der Erbfolgerechte der Slaven. Posen 1836. Th. Scherk, str. 20.

narodi nimajo nikakih knezov razen županov starcev, starešin, starejših po rodu.«)

Ti so vladali organizirane rodbine. Posamni človek je imel le toliko pravice, v kolikor je spadal v rodbino in živel z njo v nepretrgani zvezi. Individualizem se je torej popolnoma utopil v sorodovinstvu ali, če hočemo reči po naše, v narodnosti. Rodbina, o kateri govorimo, je namreč obsegala več družin in bi se najbolje imenovala r o d.

Družine se pa ne družijo pri Slovanih v lepo celoto zato, da bi se laže branile; vzrok, ki jih spaja, ni zunanji, marveč notranji — krvna zveza, sorodovinska edinost. Bogufal¹ piše o Lehih: »Lechitae, qui nullum regem seu principem inter se tamquam fratres et ab uno patre ortum habentes.« (»Lehi, ki nimajo nikakega kralja ali kneza, so med seboj kot bratje in kot bi izvirali od enega očeta.«)

Nestor tudi često opisuje narodno krepost naših pradedov, namreč edinstvo in vzajemnost posamnih rodov. Tako n. pr. piše o treh bratih, ki jim je bilo ime Kij, Ščok in Horiv, ki so s sestro Libedo sezidali Kijev in mirno živeli pod vlado najstarejšega brata. Podobna je njegova povest o bratih Ruriku, Sineju in Truvoru. Vobče vidimo v vseh starih izročilih, kako vzajemnost rodu nadkriljuje pomen posamnika, kako se torej slovansko mišljenje z vso silo upira individualizmu ali, če hočemo reči, liberalizmu. Zato beremo n. pr. v kraljedvorskem rokopisu, kako se kali srebropena Vltava in kako žaluje lastovica na Višegradu zaradi prepira med rodnima bratoma.² Zato čujemo, kako se hvali Lešek in njegovih 12 sinov, ki v sveti rodbinski ljubezni med seboj združeni polagajo temelj poljski državi. Umevne so nam besede gdanskega nadškofa Janeza³ o starih Slovanih: »Beata, plus quam beata fraternasocietas, apud quam plus pietatis valet religio quam ambitus principandí.« (»Blažena, več nego blažena bratovska družba, pri kateri več velja zvesta krepost ljubezni in spoštovanja do staršev, sorodnikov in domovine nego želja po vladanju.«)

Jasno je, da se je v takih razmerah rodbinske vzajemnosti tudi lastništvo drugače razvijalo nego drugod. Lastništvo je namreč pripadalo vsemu rodu, ne pa posamnikom. Starejši kronisti⁴ nam o tem pričajo s kratkimi in določnimi besedami, ko

¹ Boguphali Chronicon Poloniae. — Hube o. c. str. 15.

² »Aj, Vltava! kaj kališ si vodo — kaj kališ si vodo srebropeno?« — »Kak bi si jaz vode ne kalila, — ker v razprtju sta rojena brata, — brata zavolj dedine očetne. — Ljuti Hrudoš na Otavi krivi, — Staglav hrabri na Radbugi hladni. — Priletela družna lastavica, — žalovala in tožila milo!« (Ljubušina sodba. Rokopis kraljedvorski. Posl. Fr. Levstik, V Celovcu, 1856. Str. 48, 49.)

³ Hube str. 17.

⁴ Chronicon Pulcavae p. 73. Chronicon Anonymi p. 43. V. A. Dobneri monumenta historica Bohemiae. Pragae 1764, T. J. — Hube o. c. str. 19.

pravijo o Slovanih: »Omnia erant eis communia.« (»Vse so imeli skupno.«)

Neki arabski kupec, Ibu-Foslan po imenu, je potoval v 10. stoletju skozi Bolgarijo in pripoveduje med drugim v svojem potopisu tudi tole: »Ko se rodi Rusu sin, mu vrže meč pred noge, rekoč: Ta meč bodi tvoj; kar si boš pridobil s svojim lastnim mečem, bodi tvoja lastnina! Zakaj — vse drugo premoženje je bila skupna rodbinska lastnina.«¹

Potemtakem ne moremo govoriti o kaki dediščini v našem zmislu pri starih Slovanih. Kjer je individualizem tako zatrt, da posamnik nima ničesar svojega, tam tudi ne more posamen človek ničesar podedovati. Po smrti rodbinskega glavarja je treba voliti samo novega oskrbnika, novega glavarja.

Tako se je tudi godilo. Navadno se je izbral eden starejših modrih mož, ki je oskrboval premoženje in vodil rod.

V prvotni čistosti seveda ni ostala ta organizacija; neugodne razmere, zlasti častilakomna sebičnost posamnikov ji je nasprotovala, vendar zasledujemo njenega duha tudi še v poznejših dobah v zakonitih določilih o podedovanju in v vsem pravu pri posamnih slovanskih narodih.²

Tako n. pr. mora plačati ubijalec po Svjatoslavovem zakonu za vsakega ubitega Rusa odškodnino — rodbini. Pregreha ene osebe v rodbini se je pri Srbih upoštevala za pregreho vse rodbine. Na Češkem, kjer so bile v prvih dobah trdno zvezane rodbinske zadruge ali »spolki«, je morala dovoliti vsa družina, da je smel kdo zapustiti kaj za dobre namene. Tudi pri Poljakih je bilo treba rodbinskega dovoljenja, če je kdo ustanovil kako faro ali zidal kako cerkev in si s tem pridobil patronatno pravo, ali če je postavil kako bolnišnico. Za vsa volila cerkvam ali duhovnikom je bilo potrebno privoljenje sinov, bratov, sestrá in celò zetov. Tako je Boleslav,³ krakovski in sandomerski knez, daroval neko zemljišče l. 1254. mehovskim menihom, kakor pravi »ob remedium animae de consensu ac voluntate fratris« (»v dušno korist in v soglasju z bratovo voljo«). Če so morali tako delati knezi, potem je to tembolj umevno o drugih. Neki

¹ Hube o. c. str. 19.

² Prim. Karamzin, Istorija gosudarstva rossyjskago. II., 65; Rakowiecki, Pravda ruska. Varšava, 1822. II., str. 101—113; Raicz, Istorja raznych słowienkich narodov najpacze Bolgarów, Chorbatów i Serbów. W. Budyme gradie. 1823. IV., str. 234, 261, 594. — Prava a zřízení zemská kralovství českého. 1564. Hube o. c., str. 39. — Jura primaeva Moraviae. Collegerunt ac notis illustrarunt Benedictini Rayradenses Brunae 1781. — Ius Polonicum codicibus veteribus manuscriptis et editionibus quibusque collatis edidit Joannes Vincentius Bandtkie. Varsoviae 1831. I. — Sommersberg, Silesiacarum rerum scriptores I. — Joachim Lelewel, Początkowe prawodawstwo polskie Cywilne i Kryminalne aż do czasów Jagiellonkich. 1828.

³ Nakielski Miechovia p. 173. — Hube o. c. str. 57.

Vierzgo¹ je daroval ob istem času prav istemu samostanu svoje posestvo z bratovim privoljenjem.

Da se je ta navada še dolgo ohranila, nam priča darilo nekega Franska Šenka² (Fransco dictus Szenko), ki ga je l. 1325. dal Mehovcem z dovoljenjem svoje matere, svojega brata, sestre in svakinje.

Ne samo darovati, temveč tudi prodajati niso smeli Poljaki svojih posestev brez rodbinskega dovoljenja. V vseh prodajnih pismih beremo »cum consensu omnium filiorum suorum« (»s pritrditvijo vseh svojih sinov«) ali kaj podobnega. Diakon de Borów je prodal leta 1202. svojo vas »patris et fratris prius favore et assensu expostulato« (»dobivši blagohotno pritrnilo očeta in brata«).

Še v drugi polovici 14. veka beremo o takih pogodbah »cum bona et unanimi voluntate filiorum« (»z dobro in soglasno voljo vseh sinov«).³

Vseh podatkov ne moremo tukaj razbirati; dosti je, da smo nanje opozorili. Dovolj nam spričujejo prvotno rodbinsko organizacijo naših očetov. Tem jasnejši so nam pa ti lepi pojavi rodovne vzajemnosti in tega liberalnemu individualizmu naravnost nasprotnega življenja, ker še v sedanjosti vidimo ostanke, ki so se ohranili, kot najtrdnjše priče slovanske organizacije. Mislimo namreč jugoslovanske zadruge in ruski mir.

a) Jugoslovanske zadruge.

Og. M. Utiešenović⁴ piše leta 1859.: »Slovansko rodbinsko pravo je edini temelj vse poljedelske in rodbinske uredbe pri južnih Slovanih srbskega in hrvaškega rodu in še vedno ne samo izjemoma, marveč p o v s o d enakomerno; po vsem Hrvatskem, v Slavoniji, v Srbiji, v vsej vojni Granici, v Dalmaciji, Črni gori in Bolgariji, izvzemši edino mesta in obrežje Jadranskega morja v Dalmaciji, je ta uredba pravzaprav življenjski temelj vsega prebivalstva na deželi. Samo ta razloček je, da so te rodbinske razmere deloma tu in tain zakonito urejene, drugod pa same sebi prepuščene; tu imajo pravo zemljiško lastništvo, tam lensko ali tlačansko, končno tudi navadno ali dedno najemniško pogodbo za svojo gmotno oporo in da se dobi poleg slovanskega rodbinskega prava v nekaterih rodbinah, kjer niso posamni dediči poglavitno navezani na poljedelstvo, izjemoma tudi splošno dedno pravo, kot n. pr. v mestih.«

¹ Nakielski o. c. p. 171.

² Nakielski o. c. p. 249.

³ Sommersberg o. c. p. 896.

⁴ Die Hauskommunionen der Südslaven. Eine Denkschrift zur Beleuchtung der volksthümlichen Acker- und Familienverfassung des serbischen und des kroatischen Volkes. Wien 1859. F. Manz & Compagnie. Str. 15.

Pred štiridesetimi leti je torej še bujno živila slovanska kmečka organizacija; torej nam ni težko natančneje se seznaniti z njo. Ogledajmo si navaden rodbinski stan!

Med sadnim drevjem stoji ne prevelika hiša. Skozi vežo pridemo v kuhinjo; na levo in desno so prostorne, čiste izbe. Tu stanuje družina podnevi, v kolikor je doma; tu ima skupno hrano; ženske skupno ročno delo itd. Spita pa v tej hiši le gospodar (starešina) in gospodinja; drugi zakonski pari imajo svoje posebne hišice, ki stojé krog rodne hiše. Ta se imenuje po krstnem imenu gospodarjevem. — Rodovini pripada navadno: gospodar in gospodinja z otroki v starosti 40 do 50 let, ki vodita vse gospodarstvo; 60 do 70letni starši, ki so odložili težko gospodarsko breme; gospodarjev stric z ženo in otroki; gospodarjev brat z ženo; en brat je morda vojak, drugi rokodelec v mestu itd.

Poleg hiš so hlevi; v njih je nekaj parov volov in konj, 4 do 8 krav, 10 do 20 drugih goved, 15 do 20 prašičev, več ovac; po dvorišču brska kuretina; za hlevom stojé druga potrebna gospodarska poslopja.

Posestvo take rodbine je nerazdeljeno in vsak rodbinski član ima pravico do skupnega premoženja. Podedovanje glede na ta posestva je le tedaj mogoče, če bi vsi rodbinski člani razen enega pomrli ali bili sicer drugače preskrbljeni. Tak zadnji ostali član ima pravico napraviti oporoko. Pač pa imajo tudi posamne družine svoje lasti: obleko, opravo, morda tudi hišico. Često imajo tudi kako živinče, ki se z združnimi skupno pase, ali košček vinograda itd. To posebno premoženje podedujejo otroci po starših. Vsak možak v rodbinski zadrugi se sme ženiti; s tem dobiva zadruga novih delovnih moči. Če manjka moških, se priženi v zadrugo kak tuj mladenič, ki ima prav tiste pravice kot drugi moški združniki. Sicer se pa mnogo bolj navadno dekleta omože v drugo zadrugo. Za doto dobé samo nekaj premičnega premoženja.

Gospodar se po nekaterih zadrugah volí po večini moških glasov; drugod ga imenuje prejšnji gospodar, ko odlaža svojo službo in čast. Pri tem se ozira zlasti na razumnost in poštenost. Gospodar ukazuje, svari in opominja; večinoma se o vsaki količkaj važni stvari posvetuje s sozadružniki.

Delo je lepo razdeljeno; mlajši pasejo, starejši obdelujejo polje. Gospodinja kuha za vse. Če je treba nujnega dela, pridejo pomagat sosedje in tak dan je praznik za zadrugo. Od zore do mraka se glase vesele pesmi s polja ali s travnikov in zvečer zaraja mlado ljudstvo ljubeznivo kolo.

Nravnost je v takih zadrugah na visoki stopinji. Osebna svoboda ima tolik delokrog, da se ne čutijo meje, ki jih stavlja skupno življenje. Vsak zakonski par ima odkazan del zemlje, kjer seje pridna ženica lan in konopljo, da poskrbi možu in

otrokom snežno belega platna za perilo in obleko. Žene se tako prijazno kosajo med seboj. Da se ne prepirajo in da se vsaka posamezna žena privadi gospodinjstvu, se po mnogih zadrukah menjajo »reduše«; vsak teden pride druga na red, da oskrbuje kuhinjo, peče kruh, molze, skrbi za kuretino itd.

Vesetje in žalost se v zadruzi delita skupno; saj ne zavira duševne vzajemnosti »korenina vsega hudega«¹ = l a k o m - n o s t. Kar je treba oddajati gosposki, se točno oddaja. Lep red je združen z združnim življenjem. Preskrbljeno je za vse. Če se vidi, da je preveč združnikov, se dajo mlajši v šolo ali gredo v mesta ali na graščine iskat si dela. Lahko si ga dobe.

Kar je imela do zadnjega časa Hrvaška velikih in značajnih mož duhovskega in svetnega stanu, so večinoma vsi vzrastli v zadrukah. Pošteno krščansko mišljenje, ki je še do nedavna tudi v izobrazjenih vrstah brez izjeme vladalo na Hrvaškem, je imelo svoje temelje v združnem rodbinskem življenju; vzajemnost, gostoljubnost hrvaškega naroda se je tu oživljala; požrtvovalnost, skrb za skupni blagor, katere so bili polni možje preporoditelji na Hrvaškem, se je ondukaj rodila in krepila. Liberalizem, ki je uničil zadruge, je uničil tudi — mnogo hrvaških kreposti in s tem neizmerno škodoval vsej domovini, vsemu slovanskemu jugu.

Število združnikov je bilo zelo različno. Najpogostejše so bile zadruge 10—12 oseb; kjer je bilo posestvo večje, je pa tudi v eni zadruzi živelo po 10—15 družin, 50—60 oseb.

Ogledali smo si ob kratkem uredbo teh zadrug, ki so bile še nedavno razširjene, kakor smo omenjali, po vsem slovanskem jugu, izvzemši slovenske pokrajine, ki so imele nemško fevdalno ustrojstvo. Žalibog, da ne veljajo več navedene Utiešenovičeve besede in da je strupena sapa z zapada že skoro popolnoma zamorila te čudovito zale cvetke na slovanskih tleh.

Zadruge umirajo! Ta žalostna resnica ima svoje vzroke. Oglejmo si jih!

Najprej je neumna birokracija tako dolgo vtikala svoj nos v te cvetoče družabne organizme, da jih je po dolgem čečkanju s svojimi papirnimi ukazi, določbami itd. res spravila v nered. O tem seveda ni premišljevala niti politična niti fevdalna niti vojaška gosposka, da so te zadruge živa telesa, rodivša in razvijajoča se tekom stoletij iz bistva slovanske družine in jugoslovanskega značaja, da so pravno trdnejša, ker temelje v običajih (*ius consuetudinarium*), nego vse za mizo skovane in po umetnem kopitu zveržene naprave. Pač pa so omenjene gosposke vedno premišljevale, kako bi se dale te zadruge čim najbolj izkoriščati; s tem so zavirale svobodni združni razvoj in zasejale prepri in razdor mednje.

¹ I. Tim. 6, 9.

Tako so n. pr. zakoni zabranjevali, da se zadruga le pod jako težkimi pogoji ali sploh nikdar ne sme deliti. Prej se je časih ena zadruga razdelila v dve, če je tako bolj kazalo in če so bili zadružniki zadovoljni. Odslej je bilo to skoro nemogoče.

Med zakoni, ki so urejali zadruge, moremo pohvaliti samo zakon za vojaško granico l. 1807. Deželnega zbora zakon l. 1835./36. se ozirajo večinoma samo na vlasteline; zakon l. 1839./40., ki ga je sklenil ogrski deželni zbor za Ogrsko in sosedne dežele, je pa naravnost brezobzirno škodljiv, ker v 8. členu ureja dedno pravo, ne ozirajoč se pri tem na zadruge. Neki madjarski poslanec je pri obravnavi tega zakona, v katerem se je med drugim sklenilo, da je madjarščina državni jezik, porogljivo vprašal, kje je tisto Hrvaško, o katerem se toliko govori, češ, da on pozna ondukaj samo ogrske komitate. Ta zakon je n. pr. določal, da se dediščina deli po rodbinskih deblih (stirpes) in ne po številu oseb. Recimo, da bi imel oče dva sina; oba se oženita in ostaneta v zadruzi; prvi ima hčer, drugi 8 sinov. Po omenjenem zakonu bi hči ravno toliko dobila, kolikor vseh osem sinov, dasi so se ti morda leta in leta trudili in pomagali s svojim delom preživljati tudi svojo sestrično. — To je gotovo krivično.

Hrvaški narod je imel tedaj še toliko moči, da se je ustavil izvršitvi tega zakona, toda l. 1848. ga je pahnilo v še hujšo nevarnost. Svoboda je završala povsod, tudi po zadružnih hišah, in brezvestnih ljudi je bilo dovolj, ki so hujskali ljudstvo, naj si razdeli posestva in se posluži svobode. Robota je ponehala in ob času, ko se je slikala vsaka, tudi najbolj upravičena odvisnost kot sužno stanje, se je seveda tudi zadružna vzajemnost imela za tako in se težko prenašala.

Te otrobi, ki jih je mlelo svobode in budalosti polno leto 1848., so bile zadrugam mnogo bolj škodljive nego vsa birokratična neslanost in krivičnost. Res so se obnašali uradniki kot paše, zato pa tudi niso imeli med ljudstvom nobenega vpliva. Pijanost 1848. leta se je pa zalezla med ljudi in je rodila — neizmerno gorja. Brez ovinkov trdimo, da so bili v vseh deželah prvoboritelji tistega boja za »svobodo«
p l a č a n i a g e n t j e kapitalizma, zlasti židovskih denarnih mogotcev. Nerazodni otroci so šli za njimi ne vedé kam in zakaj. Kričali so, ker je bila taka moda, in v kriku so si tudi toliko razburili živce, da so celo prelevili kri za domnevano in po lažeh in zvijačnosti jim v možgane vbito »svobodo«. Sedaj pišemo že 1895 in vendar smo prepričani, da bodo te naše besede našle še mnogo odgovora. Nič ne dene! Resnica deluje počasneje, a tudi varneje nego laž!

Svoboda 1848. leta je pahnila hrvaške kmečke zadruge v liberalizem in ž njim vred v kapitalizem. Vsak sam zase naj se veseli svoje samostojnosti, a vsak naj tudi uživa, kar more; tako je slovelo geslo. Nove potrebe so se porajale in ž njimi

najhujša želja — po bogastvu, po denarju. Naturalno gospodarstvo, po katerem je vsaka zadruga zadoščala do mala vsem potrebam posamnih članov, je moralo prenehati; pričela se je gonja za denarjem, ki je postal ključ k vsemu, kar proizvajajo človeške roke, in vsled tega dozdevno tudi k sreči in blagostanju. Žalibog so se nebrojni pri tem goljufali in bridko se je maščevala ta njihova prevara nad njimi. Leta 1859. piše Utiešenović:¹ »Že deset let razmotrivajo, premišljajo in presojo na Hrvaškem in v Slavoniji o nekakih bolestitih razmerah, v katerih so ljudje in dežela. Poklicani in nepoklicani zdravniki se vsiljujejo s svojimi nasveti in splošnimi zdravili, ki so že blizu ves svet ozdravila, pri bolniški postelji dozdevno 'bolnega ljudstva'. To ljudstvo je v nevarnosti, da ne postane hipohondrično in si res domišlja resno bolezen, ker to trdé vsi zdravniki in že govore o nekem zdravljenju na življenje in smrt.«

Tedaj je bilo hrvaško ljudstvo že res okuženo; Utiešenović sam ni spoznal bolezní in se ni zavedal, kako globoko je v desetih letih prodril kapitalizem med čili hrvaški kmečki stan. Dobro je sicer opozarjal v svoji knjigi na več mestih,² da je zapadni vpliv škodljiv za hrvaškega kmeta, toda sodil je, da bi rodbinska organizacija sama mogla ustaviti pot k prepadu brez ozira na liberalne gospodarske nazore, ki so tedaj strašili po svetu. Mi ponavljamo: kapitalizem, vzrodivši se iz materialističnih liberalnih načel, si je osvojil glave in s tem tudi srca in žepe ubogih narodov, med njimi tudi hrvaškega.

Šlo je vedno navzdol. Leta 1873. se je ustanovil za Granico zakon, ki je popolnoma uničil tamošnje zadrüge. V tretji točki določa, da sme zadruga svobodno razpolagati s svojim nepremičnim premoženjem, in dovoljuje, da sme vsak zadružnik delati oporoko o svojem deležu. Zemljiškim dolgovom je odprlo to določilo vrata na stežaj. V četrti točki beremo, da se ne sme zadružniku, ki se je zadolžil, na dražbi prodati njegov delež, v peti pa se določa, da se mora zadružno posestvo v enakih delih razdeliti med zadružnike, če to zahteva večina obojega spola.

Tako so poskrbeli Madjari in madjaroni za vrle Graničarje in v hvaležnost, da so kot krščanski janičarji stoletja prelivali svojo kri »za krst častni i slobodu zlatnu«, so jih izročili oderuhom v roke in kapitalizmu v sužnost. Nekaj let kesneje je podoben zakon na Hrvaškem in v Slavoniji zaplodil uničujoče črve v košati, bujni les kmečkih zadrug.

Kmečka posestva se vedno bolj zadolžujejo, delé in razprodajajo. Že leta 1859. je pisal neki katoliški duhovnik Utiešenoviću,³ da kmetiči onega preklinjajo v grobu,

¹ Die Hauskommunionen, o. c. str. 183.

² Die Hauskommunionen, o. c. str. 129, 159, 183.

³ Die Hauskommunionen, o. c. str. 145.

ki je prvi uvel delitev posestva med njimi. Sedaj čutijo grozne posledice še mnogo bolj. Hrvaški kmečki stan tako propada, da se Bogu usmili. Revščina, topa obupnost, nesvestna breznačelnost gloje nesrečne potomce tistih junakov, ki so se po pravici imenovali predzidje krščanstva (antemurale christianitatis) in katerih srčnost in značajnost je slovela po vsem svetu.

Njihova lastna zemlja bo imela kmalu komaj grob zanje, ki so jo tri vekove močili s svojo krvjo in gnojili s svojimi trupli. Tujci — Madjari in Nemci prihajajo trumoma v njihovo domovino in kupujejo lepo hrvaško in slavonsko zemljo.

Slavonija bo kmalu po večini v tujih rokah; domačini bodo pa robovi na lastnih domačih tleh in so deloma že; tudi na Hrvaškem narašča bolj in bolj vrsta golega, brezposestnega proletariata, ki sedaj ponuja svoje roke še v delo, ki jih bo pa ob svojem času rabil drugače. Da, črne so bukve hrvaškega kmečkega stanu in namesto živih, bujnih slik združnega življenja gledamo v njih samo znoj trpljenja in obupne žalosti.

Podobno hirajo zadruge tudi drugod po slovanskem jugu. V Dalmaciji je beneška vlada zelo pametno ohranila in podpirala slovansko rodbinsko organizacijo. Ž njeno pomočjo si je tudi uredila stalno brambovsko četo proti Turkom. Leta 1809. so prihrumeli Francozi v dalmatinske kraje in so seveda takoj uvedli Napoleonov zakonik ž njegovim pogubnim dednim pravom; samo v banski-karlovški vojaški Granici in na Hrvaškem do Save je francoska vlada pustila združno življenje. Francozi so jo morali kmalu pobrati, a njihov škodljiv vpliv je ostal. Zadrug ni nobeden branil in zato so propadle. Mnogo družin je parceliralo svoja posestva in si jih med seboj razdelilo; nekatere so ostale v nekaki vzajemnosti zaradi revščine, ker si niso mogle zidati lastnih hiš. Parcele so marsikje tako ozke, da mora kosec na sosednem svetu stati, če hoče svoj kos travnika pokositi. Pravijo celo, da ima ena oljka po več gospodarjev in da so celo podstrešni tramovi pri nekaterih hišah razdeljeni.

Umevno je, da se taki »posestniki« ne morejo dolgo ohraniti. Špekulantom, trgovcem po mestih itd. prodajajo radi svoja posestva in jim potem služijo kot »coloni« — najemniki. Da pa živi še stari slovanski duh v dalmatinskem ljudstvu, nam priča to, da ti najemniki navadno živijo v zadrugah, s katerih lasti jih je prepodila nove dobe brezbržnost za pogoje kmečkega blagostanja.

V Črni gori še živijo gospodarske zadruge. Ta stari običaj je junaškemu, a ubogemu črnogorskemu rodu najboljši »državljanski zakon, njegova država, v vseh srca zapisano sveto pismo za ta svet, kot je evangelij za drugi. Lev tem svetišču rodbinske

vzajemnostijemoglonajtipodturškimjarmom zdihujoče krščansko-slovansko ljudstvo junastvo za vztrajnost, rešitev pred obupom. Letusejemoглоodboliskrčeno srce olajšatis solznimi potoki, kertukaj, nasvetem žrtveniku vsega sorodovinstva, se je umevala in sočuvstvovala vsaka bolečina; zato ni ostalo njeno želo v rani. Narod je trpel in še trpi, a nikdar ni obupal o svoji rešitvi in Bog ga bo potolažil.«¹

V Srbiji je zmedeno, po drugih evropskih državah posneto zakonodajstvo zabilo prvi klin med združno življenje. Poseben oddelek (§§ 507 do 529) državljanskega zakonika govori o zadrukah, a tako neumno sestavljenega zakona ni lahko dobiti, kakor je ta. § 508 pravi n. pr.: »Nič združnega premoženja ni posamnikova, marveč skupna last.« § 515 pa govori: »Vsak združnik se sme zadolževati samo na svoj delež.« § 521: »Vsak združnik, ki ima potrebne osebne lastnosti, sme delati oporoko o svojem deležu.« In § 527 govori celo o dednem pravu v zadrukah, rekoč: »O podedovanju in o delitvi v zadrukah veljajo splošna določila o podedovanju in delitvi.« — Protislovja v tem zakonu so tako jasna, da nam ni treba o tem več govoriti. Srbska vlada je ta protislovja še povečala. Leta 1855. je izdala n. pr. odlok, da se mora samo nravno vplivati, da se preveč ne razdeli združno premoženje. Seveda — znanstveni pravni nazori so uničili po običajih urejene pravne razmere. Spominjamo se tu laškega pregovora, ki pravi: »Il buon senso è morto affatto; la scienza la sua figliuola l'uccise, per veder come è fatto« — »Zdravi domači razum je popolnoma mrtev; veda, njegova hčerka, ga je ubila, da bi spoznala, kako je narejen.«

Avstrijski in srbski pravniki so sklepáli neko novo kopito, po katerem naj bi se določalo srbsko pravno življenje. Najprej je rimsko pravoslovje uničilo germanske pravne ustanove in potem se je kot zapadna omika selilo proti slovanskemu vzhodu. Kar je bil v rimskem pravu colono — najemnik, to je bil po načelih teh mož — kmet, kar je bila rimska sužnost, to se je sodilo o tlačanih in graščinskih podložnikih; skupno premoženje se je razmotrivalo po nazorih rimskega prava kot »condominium — solast«, in to je razrilo v vsej Evropi pravne razmere. Iz teh nazorov se je razvilo zakonodajstvo, ki je bilo naravnost samosilno in je kot tako samo po sebi spodkopavalo naravno pravno čuvstvo in gojilo — revolucijskega duha.

Neki novodobnik se je pred leti razgovarjal z nekim srbskim veljakom in mu dejal, da Srbija ne more napredovati

¹ Utiešenović, o. c. str. 45.

brez slovstva. Na to mu je odgovoril Srb: »A šta su vaše knjige, pa od knjiga starija je glava.«¹ — Ta beseda je vredna premisleka.

Dasi so se v Srbiji zadruge tako rekoč razdrle, vendar se je za kmeta poskrbelo na drug način. Leta 1873. se je prenaradil sodnega zakona § 471. Po tem zakonu se ne sme prodati kmetu na prisilni dražbi en plug, en voz, dva vola ali par konj, ena hiša, ena sekira, en kramp, ena kosa in toliko živeža, kolikor ga je treba do novine njemu, njegovi družini in njegovi živini, in pet oralov zemlje, naj si je neobdelana ali gozd ali vrt ali vinograd. Prav tako se ne sme prodati na prisilni dražbi hiša z gospodarskim poslopjem in enim oralom polja.²

Poleg zakonodajstva in liberalnih načel pa ne smemo zamolčati še enega pogubnega sovražnika našim jugoslovanskim zadrugam. Ta je — veleposestvo. Vlastelini so hoteli vedno ohranjati zadruge pod svojim vplivom in zato so z vsemi silami delovali na to, da so bili za gospodarje izbrani samo taki, ki so jih brezpogojno slušali. Sebičnost in vladoželjnost je tudi v tem slučaju zamorila čuvstvo za splošne koristi.

Ponosneje nam utriplje srce, ko se zamišljamo v prošle dobe kmečkega stanu na slovanskem jugu. Krepka in blagosna organizacija njegova nam vzbuja občudovanje. Sedaj mineva! In zato nam sedanjih dni spomin izvablja solzo sočutja in grenke žalosti za te čarobne priče jugoslovanske gospodarske trdnosti. Preden se ločimo od njih, razberimo še vse njihove koristi!

1. Uboštvu in proletarstvu so bile jugoslovanske zadruge najtrdnejši jez. Doma delajočim članom so dajale vsega, kar so potrebovali za življenje. In če je kdo odšel za nekaj časa z doma, je ostal še zadružnik. Ako je mogel, je pošiljal kaj malega od svojega zaslužka zadrugi in tako je do smrti vedno vedel, kam domov. Sedaj je drugače! Novodobnega liberalizma pijani Hrvatje, Srbi in Bolgari so se že pred 50 leti prav zato hudovali proti zadrugam, ker zavirajo razvoj svobodnega delavskega stanu in vsled tega onemogočajo veliki obrt v deželi. Sedaj imajo lačnega proletariata dovolj in tvornice tudi; imajo pa tudi cele množice nezadovoljnih ljudi, ki v socialni demokraciji in anarhizmu iščejo svoje rešitve. Ali je sedaj bolje? Hrvatje sicer nimajo časa v svojih brezplodnih političnih spletkah misliti na družabne razmere, toda pride čas, ko bo misliti prepozno. Čutili jih bodo — vsi brez izjeme.

2. Staro slovansko načelo, da mora mož preživljati svojo ženo, je zabranjevalo velike dote, ki so sedaj že udomačene na našem jugu. Kaj pomenja samo to načelo, ni treba dokazovati nikomur, kdor se je ozrl le izpred praga svoje hiše.

¹ Utiešenović, o. c. str. 52.

² J. Belec: Kmetom v pomoč, o. c. str. 102.

3. Zadruge so obvarovale posameznika osamljenosti. »Gorje samemu! zakaj če pade, ga nima, da bi ga vzdignil.«¹ Te sveto-pisemske besede so v sociologiji temeljna resnica. Osamljenost, sebičnost, obup, krutost, nravna propalost — so si v zvezi. V zadrugi je dobil vsak sveta v dvomu, tolažbe v žalosti, pomoči v nesreči.

4. Zato je tudi cvetela nravnost. Ker je Slovanom sovražno nemško slovstvo² slikalo Hrvate in sploh južne Slovane za največje siroveže in ker je med Nemci beseda Krobot istovetna z ourdnim, divjim človekom, zato ne bo odveč, če navedemo po uradnih podatkih³ iz l. 1856. število hudodelcev v posameznih avstrijskih deželah:

Dežela	Število prebivalcev	Obsojenih je bilo zaradi hudodelstev in prestopkov pregreškov	
Češko	4,406.105	4805	87.231
Bukovina	382.000	184	901
Civilno-Hrvatska in Slavonija	874.000	495	3.945
Dalmacija	419.000	472	2.907
Koroško	301.000	302	3.587
Kranjsko	478.000	433	3.810
Primorje	524.000	632	5.899
Morava	1,851.509	2807	28.631
Gorenja Avstrija	717.000	732	6.528
Solno grad	148.000	238	2.076
Šlezija	448.000	905	10.315
Štajersko	997.000	1160	8.318
Tirolsko in Predarlško	858.000	770	6.457

Številke same dovolj govoré. O nezakonskih otrocih ni bilo ni slišati. Zakonska zvestoba se je razmeroma lepo ohranjala. Sedaj je drugače. Število kaznovanih je poskočilo na hrvaški zemlji neprimeroma.

5. Kar je zadruga potrebovala, se je pridelovalo doma ali vsaj v domači deželi. Dasi ni bilo toliko tvorniških dimnikov, vendar ni nikomur manjkalo niti obleke niti obuvala. Usnje za čevlje in opanke so sami strojili. Razvilo se je polagoma umetno vezenje in pletenje, ki še sedaj vzbuja občudovanje po svetu. V krasno vezena krila, s srebrnjaki krog vratu in po prsih je bilo oblečeno ob nedeljah kmečko dekle; slikovito, dragoceno obleko so nosili možaki. Vse to zginja sedaj in bombaževi surgati nadomeščajo tako krasno nekdanjo domačo nošo.

6. Dobro so živeli v zadrugah. Mesa in belega kruha ni manjkalo. Po pridnem delu je čakalo družino dobro kosilo,

¹ Prid. 4, 10.

² Prim. Schiller: Wallensteins Lager!

³ Utiešenović, o. c. str. 150.

tečna večerja. Kuretina se ni smilila gospodinjici in gospodar je rad natočil svojcem bokal rujnega vinca. Koliko se je že prihranilo pri skupnih poslopih in skupni kuhinji! Gospodarstvo in gospodinjstvo je bilo mnogo ceneje, združnikom v gotovo gmotno korist.

7. Pravd je bilo mnogo manj. Vzajemnost je premažovala prepire. Novodobni zmedenci so radi prežvekovali liberalno publico, da le svoboda in samostojnost rodita značaje. Naj si ogledajo sedaj značajnost na Hrvaškem! Najlepša in najtrdnješa opora značajem je za človeka, ki je socialno bitje,¹ baš vzajemnost in tako krasno v zadrugah razvito načelo, da ima vsak, kdor dela, po svojem delu enakopraven sodelež na dobičku. Uresničimo to načelo v družbi naših dni in — socialnega vprašanja ni več.

8. Vse dolžnosti so se laže in bolje izpolnjevale v zadrugah, nego se sicer, naj si bodo verske, državljanske ali družabne. Skupna molitev je zedinjala združnike pred Bogom, skupna požrtvovalnost glede davkov, vojaščine pred vladarjem in skupno delo pred svetom.

Ob koncu pa poudarjamo: te lepe plodove slovanske narave je ublažila in oživljala samo Kristusova vera in dobri, za svoj poklic vneti katoliški duhovniki. Pomen svečenikov pri združnem življenju je bil pomen očeta, ki po večnih zakonih presoja in ureja človeške zmede, pomen voditelja, ki sam živeč med ljudstvom, zasaja na prstena tla nebeško cvetje vere, upanja in ljubezni, oznanjujoče bodočo neminljivo srečo po življenja borbi. Liberalizem je odtujil srca Bogu in cerkvi in s tem jih je odtujil tudi pozemskemu blagostanju. Zgodovinopisci brez izjeme potrjujejo, koliko je storila Kristusova vera za gospodarski razvoj vseh narodov; in prav to pišejo tudi o slovanskem jugu.²

Katoliški duhovniki so bili najboljši varuhi lepih zadrug in najtrdnješi zagovorniki. Kardinal Haulik in škof Strossmayer sta bila na čelu domoljubni stranki, ki se je hotela ubraniti v vseh ozirih, zlasti v gospodarskem oziru, tujege liberalizma. Duhovniki so šli za njima. Neustrašeno so branili svetinje svojega

¹ Animal sociale et politicum S. Th. Aqu. De regimine principum I. 1.

² Prim. Povešt hrvatska. Po vrelih napisao Tade Smičiklas. Dio prvi. U Zagrebu 1882. Naklada »Matiice hrvatske«. Str. 284, 298. — Slaveni u davnini. Napisao Dr. T. Maretić. Zagreb 1889. Naklada »Matiice hrvatske«. Str. 1.: »Pošto ispriopovijedamo o praslovenskom narodu i praslavenskoj domovini, koliko je potrebno, onda ćemo ići od jednoga slavenskoga naroda do drugoga i pratiti njegov život po sačuvanim istoričkim biljeskama sve do vremena, kada se koji narod preporodio t. j. kada se krstio, jer kao u drugih evropskih naroda, tako i u Slavena s vremenom krštenja počinje se nov život. — — Nijedna se promijena i nijedna revolucija po svojoj važnosti i posljedicama ne može mjeriti s događajem, kada se koji narod krstio.« Ant. Kaspret: Razmere gorenjskih kmetov okolo leta 1500. — Lj. Zv. 1891, str. 203.

naroda in z razboritim premislekom so dajali nasvete vladi, kako naj se poskrbi za zadruga.¹ Čas je bil neugoden njihovemu glasu, prevpil jih je; oni so pa vendarle pokazali, da ima v krščanstvu vse, kar je zdravega in dobrega vzplodila človeška narava, najvarnejše zavetje.

Zato po pravici in po dolžnosti imenujemo lepo slovansko rodbinsko organizacijo — **krščansko-socialno**. Priča nam, da je najvišji družabni činitelj — krščanstvo ali — recimo na vsa usta — »katoliška podlaga«.

b) Ruskimír.

Vrli katoliški Vestfalec Avgust baron Haxhausen je potoval pred dobrimi 50 leti po Ruskem in je v svojih spisih seznanil Evropo zlasti z ondotnimi kmečkimi razmerami. Njegove knjige² so vzbudile veliko pozornost — tudi v Rusiji. Nepoznana, lepa organizacija kmečkega stanu je pokazala čilost in zdravje ruskega naroda in je ruskim domoljubom Konstantinu in Ivanu Aksakovu, Virejevskemu, Homjakovu, Samarinu, Miljutinu, Koševu in drugim, ki so znani pod imenom slavofilov, pridelala novo točko v program. Kakor je znano, trde slavofili, da more le vseslovanska ideja rešiti slovanske narode in tudi Evropo. Gnilemu zapadu morejo pomagati samo čili vzhodni slovanski narodi, z Rusijo na čelu. Bodočnost bo slovanska. Kot prvo točko svojega načrta so postavili krščanstvo, in sicer po njihovem iz nevednosti izvirajočem mnenju v »čistem nepokvarjenem krščanstvu«, kakor se edino nahaja v razkolni ali kot sami pravijo »pravoslavni« veroizpovedi. Slavofili so si pomagali tudi s publicami; ena najkrepkejših je psovka na »latinizacijo« in latinizatorje rimske cerkve.

Druga točka je **samodržstvo** in tretja rusko narodno življenje, katerega organično moč so posebno opisovali v kmečki uredbi. Mnogo je resničnega v tem programu, kateremu je krščanska vera pravi temelj in ki po pravici hvali organizacijo med Slovani, toda glede na razkol in samodržstvo je omejeno strankarski in zapadnim Slovanom radi svoje agitacijske sile naravnost zelo — škodljiv. Slovani imajo brez dvojbe še veliko vlogo, toda uradna Rusija, ki je tujega, zlasti nemškega duha prenapolnjena, s svojim pohegelijanjenim izobraženstvom jim ne more biti voditeljica.

Pred nekaj leti je klečal mlad hrvaški učenjak dr. Luka Jelić pred sv. očetom Leonom XIII.

¹ Prim. izjave in spise Žužela, župnika na Rieki, Jos. Tuška, župnika v Sladovcu v Slavoniji, Iv. Boleslavskega, župnika v Ljubešči, Št. Hankovca, župnika v Magjerovem, Jurija Kiseljaka, župnika v Draganiću, Št. Vukovića, župnika v Ivancih. Utiešenović, o. c. str. 215—277.

² Studien über die inneren Zustände, das Volksleben und insbesondere die ländlichen Einrichtungen Russlands, Hannover 1847, 1852. 3 zvezki. Die ländliche Verfassung Russlands. 1866.

»Katerega naroda si, moj sin?« vprašajo papež.

»Slovan sem, sveti oče,« odgovori.

Tedaj zažare papežu oči in z resnim poudarkom mu reko:

»Moj sin! Jaz ne bom čakal, pač pa utegneš čakati ti, ker si še mlad, ko se bodo izpolnile besede: Slova ni b o d o ali premladili Evropo ali jo pa uničili.«

Oslabili bi moč teh Leonovih besedi, ako bi jim kaj dodali. Vsakemu Slovanu morajo biti sveto bodrilo, da se tem rajši in tem gorečneje vtopi v svetega očeta ideje in jih po vseh svojih močeh skuša izvrševati in osvobojevati ljudstvo iz duševne in gmotne sužnosti, da se čimprej snidejo vsi narodi »v edinost vere in spoznanja Sinu božjega, v popolnega moža, v mero polne starosti Kristusove« (Efež. 4, 13) v svobodi božjih otrok.

V tem delovanju bodi prvi — slovanski narod. Zato pa proučavajmo njegovo zgodovino, njegovo življenje, njegov značaj v njegovem gospodarskem in duševnem razvoju. Krepka in čila se nam pokaže tega življenja knjiga, kjerkoli jo odpremo. Občudovali smo jugoslovanske zadruge, istega duha vzajemnosti in skupnosti nam kaže pa tudi ruska kmečka organizacija, o kateri smo pričeli govoriti.

Najprej si oglejmo razmere, kakršne so sedaj. Kmetje imajo malo zemlje v zasebni lasti; večinoma je zemlja srenjska last; srenja jo samostojno upravlja in oddaja posamnikom v obdelovanje. Taka srenja se imenuje »mir«.

Srenja (volost) ima svojega načelnika in svoje sodnike, ki imajo pravico neposlušnim občanom nalagati tudi telesno kazen. Potem ima svoje podobčine, katerim je na čelu starosta. Rodbinski gospodarji (in če jih ni, tudi gospodinje) ene podobčine ga volijo. Starosta mora skrbeti za javno varnost, razsoja prestopke in sme nakladati kazen do enega rublja ali prisilno delo do dveh dni. Občinski predstojnik določa s starostami, koliko morajo posamniki plačevati davka, skrbi za ceste in za nabor. Poleg tega sveta je še drug občinski (volostni) svet, v katerega voli vsakih deset rodbinskih gospodarjev svojega poslanca. Ta svet izvoli izmed sebe deset sodnikov, ki se tako vrsté, da po trije razsojajo prepire. Kazni imajo pravico naložiti do 100 rubljev ali pa neko število palic.¹

Vsak kmet v miru ima svojo hišo z vrtom, vse kmetije skupaj pa imajo občno zemljo. Vsa zemlja je razdeljena v tri oddelke, in sicer eden za ozimino, drugi za jaro žito in tretji za praho. V drugem letu se praha zorje za ozimno žito in se pusti drugi oddelek za praho. Vsak teh treh oddelkov je pa zopet razdeljen v toliko kosov, kolikor je kmetov v miru. Vsaka dru-

¹ Dr. Fr. J. Celestin: *Russland seit Aufhebung der Leibeigenschaft*. Laibach. 1875. Kleinmayr & Bamberg, str. 83, 185.

žina uživa svoj del, dokler se zemlja ne razdeli na novo. Nova razdelitev po srečkanju se je dozdej vršila pogostoma, odslej se bo pa bolj po redko, ker pravi zakon, naj se razdelitev le takrat dovoljuje, kadar jo zahtevata dve tretjini kmetov. V razdelitev se gosposka nič ne meša, kmetje opravijo vse sami.

Zemlja je občinska, hiša z vrtom je družinska, torej kmet ne more nič zapraviti. Kmet spravlja pridelke od svojega kosa občinske zemlje, zato mora pa tudi občini ali miru oddajati davke.

Kmet sme prodati hišo in del, ki ga ima pri občinski zemlji, če se kupec zaveže, da bo stopil v mir, in če dve tretjini občanov dovolita prodajo in sta pripravljene kupca medse sprejeti. Le onemu, ki kupi občinski svet za kako tvornico, ni treba stopiti v mir, prodaja pa mora biti vendar dovoljena od dveh tretjin vseh občanov.

Kmet sme zapustiti vas ter vzeti svoje premoženje s seboj, a če to stori, zgubi pravico do občinskega sveta. Ako mu pa občina dovoli oditi in ako je pripravljen tudi v prihodnje svoje davke plačevati, mu pravica do občinskega sveta ostane.

Občina ima pravico del svojega posestva in celo vse svoje posestvo prodati ali v najem dati, zastaviti in založiti, ako vsi občani soglasno privolijo. Dozdej se je mir malokje razdelil ali razrušil, sem ter tja so v nekaterih krajih, kjer prej ni bilo mira, kmetje še svojo lastno zemljo zložili v mir, ker jim skupno gospodarstvo bolj ugaja.

Ako se kmet zadolži, se mu hiša, njegov oddelek zemlje pri miru, poljsko orodje, konj ali kar potrebuje živeža ne sme rubiti in prodati. Torej nimajo židje in oderuhi pri kmetih, živečih v miru, dosti opravila in dobička. Kar kmetje pridelajo, sami použijejo.

Priden in pošten kmet ima pri vseh sosedih dosti kredita, za zapravljevca je pa najbolje, da nima krajcarja kredita.

Občina naklada sama davke posameznim kmetom ter jih pobira od njih; ako so nekateri občani kdaj tako nesrečni, da jih ne morejo plačati, jih pa plačajo drugi mesto njih. Če kak zapravljev gospodar po svoji nerodnosti ne more plačati, se posvetujejo občinski možje in sodba se glasi: toliko naj se mu jih pri tej priči namaže po zadnjem delu života ali pa naj se zapodi v prognanstvo v daljno Sibirijo. Zapravljevec mora nasledke svoje zapravljivosti sam čutiti, njegova družina si pa ohrani hišo in oddelek občinske zemlje. Ako je v kaki občini več moških, kakor jih je ravno za delo treba, gredo nekateri, sevé z občinskim privoljenjem, v tovarno ali mesto. Zaslužijo si denar in pridejo čez nekaj časa zopet domov. Kar zasluži delavec v mestu ali tovarni, tega ne zapravi, ker je vedno na svoj dom navezan. Tako dobiva zemljišče podporo od obrti. Ko-

likor časa ostane obrtni delavec ud domačega mira, toliko časa ne more postati nemanič. Ako si pa kdo prisluži dosti denarja, si pa tudi lahko kupi veliko posestvo, kajti na Ruskem imajo graščaki in tudi nekateri trgovci zelo obširna posestva in ker se smejo svobodno zadolževati, zato jih tudi židje svobodno preganjajo s posestev.

Povprek dobiva vsak mirjan po 10 do 15 desetin (18 do 26 oralov) zemlje. Zaradi skupne prahe ima živina vedno dosti paše in zato je dosti živine in zato tudi dosti gnoja.

Škoda je le, da občine nimajo skoro nič gozdov in da morajo les večidel kupovati od graščakov. Škoda je, da se skoro polovica mladeničev že ženi, preden so 20 let stari, zanašajoč se, da bodo pri novi razdelitvi dobili del zemlje. Dozdaj to ni bilo tako napačno, ker je bilo dosti zemlje, ali v prihodnje se bo v nekaterih krajih že moralo določiti, koliko kmetov sme biti v miru, da posamezni ne bodo dobivali premajhnih kosov.¹

Novodobni liberalizem je režal s svojimi hijenskimi zobmi že večkrat tudi v ruski mir. Skrbni, svobodoumni učenjaki so dokazovali, kako škodljivo je za zemljišče, če se posestniki hitro menjajo drug za drugim, in koliko boljše bi bilo, da bi postalo zemljišče posameznikov lastnina.

Kakor vselej v liberalnih trditvah, tako je tudi tu nekaj resnice. Res je, da se zemlja mnogo bolje obdeluje, če jo ima kdo stalno v lasti, nego če se gospodarji menjajo, toda v ustanovi ruskega miru je ta okolnost zelo malo pomenljiva, in sicer iz treh vzrokov:

1. so poskrbeli zakoni, kakor smo že omenjali, da se bo odslej zemlja iznova le bolj po redkem delila;

2. ima vsaka rodbina nekaj samostojnega premoženja. Osebna in skupna lastnina sta v ruskem miru združeni. Hišico z vrtom in s potrebnimi gospodarskimi poslopji ima vsak sam zase. Poleg tega pa lahko dobiva pridni kmetič, ki si je privarčeval kaj denarja, od takozvanih svobodnih kmetov ali pa celo od propadajočih graščakov lastne zemlje, s katero razpolaga po volji.

3. Vsa občina nadzira posamnike, kako obdelujejo zemljo, in lenuha, če ni drugače, zgrda prisilijo, da izvršuje svoje dolžnosti. To vzajemno nadzorstvo je pa primeroma več vredno nego zavest neomejene zasebne lastnine.

Zlovestnike, ki so hoteli uničiti krasno rusko kmečko organizacijo, je vodilo vse kaj drugega nego skrb za svobodo. Hoteli so tudi kmetiča spraviti v odvisnost od kapitalizma, treščiti ga v dolgove, odpreti brezno zemljiških knjig, v katerih bi se pisala dan za dnem smrt gospodarskih bitnosti. Žid je v marsikaterem kraju na poti osebnega kredita omrežil kmetiče

¹ Belec, o. c. str. 93—97.

in jih izsesaval; a to mu še ni bilo dovolj. Hotel je imeti v svoji oblasti kmeta in njegovo zemljišče.

Hvala Bogu! to se ni izvršilo. Vlada je ustanovila kmetom v pomoč posojilnice in hranilnice, ki so v svojem bistvu najpodobnejše tistim po Raiffeisenovem načinu. Res jih je še mnogo premalo in zlasti za izboljšavanje zemlje in za primerno skupno obdelovanje s stroji nikakor ne zadošča kredit, ki ga nudijo kmetu, vendar moramo priznavati, da so storile mnogo dobrega. Tesneje so združile kmete med seboj, stanovsko samozavest so pomnožile in s tem podale kmetom krepko orožje v boju za obstoj.

To je tem važnejše, ker so si bili kmetje pred odpravo tlačanstva (1867) zavoljo različnih razmer, v katerih so živeli, v marsičem nasprotni. Poleg peščice svobodnih kmetov so bile tri vrste tlačanov:

1. državni;
2. carski ali apanažni;
3. graščinski.

Prvi dve vrsti so nadzirali uradniki, s katerimi se je mnogo laže dalo izhajati nego s lakomnimi plemiči. Te dve vrsti sta tudi mnogo prej dosegli svobodo nego tretja. Aleksander II. je ukazal vsem trem vrstam, ko se je tlačanstvo odpravilo, naj se v tistih krajih, kjer dozdej še ni bilo občinske zemljiške uredbe, uvede ta lepa organizacija. Različnih kmetov različne razmere so to zelo ovirale. Združeval jih je pa kredit, ki so ga jim ponujale kmečke posojilnice, in v tem oziru so izvrševale važno organizacijsko nalogo.

Koristi, ki izvirajo iz ruskega mira za kmečki stan, ne bomo na drobno opisovali, ker so vsakomur, kdor je prebiral našo razpravo in zlasti odstavek o jugoslovanskih zadrugah, umevne in jasne same po sebi. Saj je to dovolj, če more v vrsti držav edino Rusija ponosno pokazati na krepak — kapitalistične sužnosti svoboden kmečki stan.

Marsikaj se mora seveda tudi v ruskem miru izpremeniti. Posebno nagaja tudi tam čilemu razvoju — birokratizem. Videli smo, da imajo občine precejšnjo avtonomijo, da jim pristaje v nekaterih ozirih celo sodno pravo. Vendar je ustrojstvo ruske države tako zmedeno, da je komaj izurjenemu pravniku, kam li preprostemu kmetu mogoče spoznati se v tem labirintu. Veliko preprirov nastaja odtod, ker se ne ve, ali spada kaka zadeva v področje državne oblasti, ali deželnih zborov, ali občin, ali nekaterih uradnikov (kot n. pr. takozvanih mirovniških posredovalcev), katerih službe so ustanovljene samo za to, da je zmeda še večja.

Ne dvomimo, da tudi v tem oziru končno zmagaja pametna, ne preveč zavita kmečka avtonomija, ki je že premagala od Borisa Godunova sem toliko hudih bojov proti lepi, v prvotni slovanski rodbinski organizaciji utemeljeni organizaciji.

Leta 1892. je divjala grozna lakota po Ruskem; ljudje so se hranili s travo, a še te je zmanjkalo; gladu so cepali in umirali. Tedaj se je pokazalo, koliko škoduje kapitalistično žitno trgovanje kmečkemu stanu. Žita pridelala Rusija ogromno: po 200 milijonov hektolitrov pšenice in ječmena, po 260 milijonov hektolitrov rži, po 168 milijonov hektolitrov ovsa in po 570 milijonov hektolitrov turščice.¹

Zemlje je primeroma zelo malo nerodovitne. Razdeljena je takole: Polja 25 odstotkov (v naši državi 39 odstotkov), travnikov in pašnikov 15 odstotkov (pri nas 23 odstotkov), gozdov 40 odstotkov (pri nas 32 odstotkov), nerodovitne zemlje 20 odstotkov (pri nas 6 odstotkov). Gospodarski pomen ruske države je iz teh podatkov vsakomur razviden. Mnogo več sicer proizvaja, nego potrebuje, in vendar ji je — pred par leti manjkalo kruha. Žitni špekulantje so namreč vse sproti pokupovali in prodajali v druge dežele. Odvisnost ruskega kmečkega stanu od teh skoro brez izjeme židovskih špekulantov je ena njegovih največjih ran. Nadejamo se, da jo bo občinska organizacija srečno prebolela.

Omenili smo že kmečke kreditne zavode in po njih blagodejnem vplivu smemo soditi, da se bodo kmetje še vedno bolj gospodarski združevali, napravljali si skupna velika gospodarska društva, ki bodo skrbela za izboljšavanje zemlje, za potrebni kredit in ki bodo uničila špekulacijske prekupce. V skupnih skladiščih bi moralo ostati vedno dovolj zaloge za domače potrebe. Če se to zgodi, potem se ne bo več ponavljala revščina leta 1892. in ruski kmet bo korakal na čelu vseh kmetov s svojim zgledom, spričujoč, da je najprej treba osvoboditi kmeta kapitalističnega samosilstva in da je šele potem možna njegova rešitev. Žitni trgovci kapitalisti na eni strani, kmetje na drugi strani bijejo sedaj na Ruskem boj. Če tu zmagajo kmetje, kakor upamo, potem tudi našim kmetom zasije boljša zarja. »Barbarska« Rusija bo učila oholi zapad. Morda se marsikdo temu porogljivo zasmee. Kakor mu drago! Naše znanstveno prepričanje je, da je edina Rusija še sposobna za to rešilno delo, ker se je ona še najbolj ubranila pogubnemu liberalizmu.

Nikakor ne preziramo pri tem hib sedanje uradne Rusije. A ta uradna Rusija ni mogla doslej uničiti plodov čile slovanske organizacije in po pravici smemo reči, da se bo naposled tudi uradna Rusija popolnoma prilagodila naravi te organizacije. To je naše utemeljeno upanje in v tem upanju si krepimo svojo slovansko samozavest in zajemljemo tolažbo za bodočnost.

Zopet pa moramo tu poudarjati, da je rusko kmečko organizacijo blažila in branila krščanska vera. Vez rodovinske

¹ V opazki navaja Krek statistiko, koliko pridelajo žita posamezne države. — Op. izd.

ljubezni, iz katere je nastala, je utrdil Kristusov nauk in v lepi slogi in vzajemnosti so občanje živeli in, ko so prišli dnevi trpljenja, tudi po Zveličarjevem zgledu potrpežljivo trpeli.

Krščanstvo je osvobodilo vse zatirane stanovce in čim se je utrdilo na Ruskem, je tudi ruski kmetič svobodno zadihal. Do konca 16. stoletja ni bilo niti sledu suženjskega tlačanstva, katero nam v živih bojah slikajo nebrojni spisi zapadnih liberalcev, ki so do zadnjega časa po vsej Evropi kandidirali za — odrešenike. Hvala Bogu, da sedaj s svojo kandidaturo tako sijajno propadajo!

Suženjsko tlačanstvo je delo uradne Rusije. Leta 1597. je prepovedal Boris Godunov kmetom zapuščati svojo zemljo, to je občino, kateri pripadajo. S tem se je posredno začelo stalno suženjsko stanje. Prej so bili suženjski tlačani le vojni jetniki in tisti, ki so se sami prodali. Odslej se je to spremenilo. Vendar do revolucionarja na carskem prestolu, v sirovosti, brezobzirnosti, nenravnosti v e l i k e g a P e t r a, še ni bilo tako hudo. Osebe brez zemlje se namreč niso smele prodajati, torej graščak ni mogel svobodno razpolagati z osebami, dasi so bile vezane na svoje občine.

Peter je pa potreboval plemiške pomoči in se jim je hotel prikupiti. Dal je popisati ljudstvo, ne meneč se, ali je svobodno ali tlačansko, in ga je izročil graščakom v last. Ti so jeli odslej trgovati z ljudmi kakor z blagom; prodajali so jih in kupovali kot živino. Rusko izobraženstvo je vedno bolj »napredovalo«. Prve vzore je dobilo v nemškem protestantskem skeptičnem duhu, ki ga je že Peter prikrošnjaril na svojih pustolovskih potih. Ti vzori so se lepo dopolnili s francoskimi materialističnimi, golega uživanja polnimi idejami zlasti za časa velike grešnice Katarine II.; ruska gospoda je morala vsled tega v zadovoljevanje svojih strasti še mnogo bolj tlačiti kmete. Razstoj med tlačani in graščaki se je tako vedno večal. Petrovo delo je zorelo in rodilo v nravnem, umstvenem, socialnem in političnem oziru — gnilo. Narod je postal samo — d r ž a v n i m a t e r i a l po tistih načelih, ki vladajo tudi pri nas. A t a m a t e r i a l je imel tudi svoje misli, ki niso bile vselej prijazne gospodi. Pričelo se je revolucionarno gibanje, kateremu so začetkom našega stoletja na Nemškem se izučivši ruski mladeniči podali iz Hegelovega modroslovja tudi nekakšen znanstven temelj.

Ruski aristokratje so z mnogobrojnimi zgledi naučili demokrate, kako se spoštuje oblast, kako se dela s carji.¹ Zgodo-

¹ Neki ruski plenič je v Mihajlovi palači v Petrovem gradu razkazoval grofu Herbertu Münsterškemu kraje, kjer so bili umorjeni ruski carji. Ko mu je pokazal mesto, kjer je bil zadavljen Pavel I., je grof začuden zavzdihnil. Ruski dostojanstvenik mu pa reče: »Mais mon Dieu! Que voulez-vous, monsieur le comte? C'est notre magna charta; la tyrannie tempérée par l'assassinat.« (»No, za Boga! Kaj pa hočete, gospod grof? Taka je naša konstitucija: samosilstvo, ublaženo z zavrtnimi umori.«)

vina nam priča, da so dobro umevali svoje učitelje. Vendar nas to ne plaši. Vkljub vsemu temu je Rusija edina država, ki ima za svoj temelj krščanstvo.¹ Šola je pod cerkvenim vodstvom; versko življenje prepleta družabno. Od prvega državnega dostojanstvenika do zadnjega prostaka mora vsak izpolnjevati svoje verske dolžnosti in o veliki noči se izkazati s spovednim listkom. Nikakor sicer ne preziramo žalostnih ločinskih spletk v ruski cerkvi, njene uradne otrplosti in skvarjenosti, vendar pa brez ovinkov smelo trdimo, da je rusko ljudstvo v svojem jedru dobro krščansko-katoliško. Razkolno je samo uradno, v birokratičnih zapisnikih vsled sile svojih carjev, ne pa v prepričanju. V tem smo enega mnenja z blagim Solovjevom in ne morejo nas omajati učenega dalmatinskega frančiškana dr. Markovića nasprotni dokazi. Navedimo vsaj en zgled, da je naše mnenje pravo.

Pred nekaj leti (1892) je priobčeval poljski Czas pisma ruskih zedinjenih kmetičev, ki so jih sirovi uradniki pregnali v orenburško pokrajino. V tej pokrajini je bila tedaj samo ena cerkvena katoliških naseljencev latinskega obreda, kateri gotovo niso mogli nič vplivati na tamošnje ljudstvo. V teh pismih, ki jih ima v izvirniku v svoji lasti krakovski vseučiliški profesor dr. Chotkowski, beremo med drugim, kaj so katoliškim pregnancem govorili orenburški kmetje:

»Mi smo tudi imeli pravo vero,« tako so dejali, »pa s silo so nas višji odtrgali od nje. Mi vemo, da imamo v Rimu svetega očeta, ki je edini od Kristusa postavljen, da je nad vsemi kristjani.«

Sodimo, da zadostuje ta dokaz. Posvetni oblastniki in breznačajni pohlepni svečeniki imajo na vesti »uradni razkol«. Bog, ki preiskuje srce in obisti, jih pozna, pozna pa tudi nesrečno ljudstvo, ki je po birokratičnem potu izgubilo svoje pravo katoliško ime.

Leon XIII., njegov sedaj vladajoči namestnik na zemlji, hoče pomagati temu ljudstvu in po njem — Evropi. S posebno ljubeznijo oklepa v svojem srcu Slované in izmed nebrojno bisserov njegovih del se leskeče kot sojni demant njegova skrb, da se zopet zedini razkolna cerkev z Rimom. Zadnji Rimski Katolik² v izbornem drugem članku pojasnjuje to skrb in po pravici sklepa iz raznovrstnih znamenj, da ne bo zaman in da že lahko zapojemo: »Zora zori, beli dan se snuje — In v puščavi zopet Lev kraljuje.«³

Oživiljenega katoličanstva je predvsem treba Rusiji, da vzmore socialno-kulturno nalogo, ki jo ji nalaga božja Previd-

¹ Primeri izvrstne članke Ignacija Kralja v Rimskem Katoliku 1891, 1892, 1894 in jezuita Alex. Baumgartena potopis v Stimmen aus Maria Laach 1892. — ² R. K., 3. zv., 1895.

³ R. K., 1893, str. 2 (Krek citira samega sebe! — Op. izd.)

nost. Zedinjenje Rusije z Rimom je ena prvih točk v rešitvi socialnega vprašanja. Slovanske organizacije zlati genij vstane potem in zavlada v mir in srečo Evropi.

Žalostno se glasi sedaj zgodba nekdanj krepkega jugoslovanskega kmečkega stanu;¹ tudi ruskega kmetiča črne bukve so vsak dan bolj popisane, a zdrave narave moč in božja milost, ki jo podpira, sta neporušljivi. Da ohranimo prvo, delajmo, žrtvujmo se! Da si izprosimo druge — živimo krščansko in molimo!

16. Avstro-Ogrsko.

Krek dokazuje na podlagi statistike, da tudi v Avstro-Ogrski narašča število veleposestev in zadolžitev kmečkega stanu. Zlasti prehaja zemlja v židovske roke. Med kmečkim prebivalstvom spravi kronična lakota vsako leto na stotine ljudi v grob. Prof. dr. Cybulski dokazuje, da v Galiciji 80% kmečkega prebivalstva nima zadostne hrane. Na Kranjskem je v tem oziru najslabše v krškem, novomeškem in litijskem okraju. Pa tudi razmere na Gorenjskem niso ugodne. Iz svoje skušnje pripoveduje Krek tole:

»Pred desetimi leti je zelo nadarjen in marljiv srednji kmet v neki gorenjski dolini po navodilu pisca teh vrst dve leti zapored zapisoval vse svoje dohodke in stroške. Njegovo posestvo je bilo primeroma malo zadolženo; delal je največ sam z ženo. Poslov je imel dvoje: dekle in pastirico. Zapravljal ni ničesar; le redkokdaj si je privoščil kozarec vina. A kljub njegovi izredni pridnosti, kljub temu, da je po svojih močeh uporabljal vsa sredstva, ki jih uči umno gospodarstvo, je vendar kazal letni račun, da pride za njegovo delo povprek le 2 do 3 kr. dneve.

Nikakor nočemo iz tega slučaja sklepati, da je povsod tako. Ne zadolženi večji kmetje, ki živé pošteno krščansko, se morejo gotovo bolj pohvaliti, toda gotovo je, da so zelo zadolženi kmetje še na slabšem, nego se vidi iz našega zgleda, in da večina naših kmetov nima niti toliko plačanega svojega dela, kolikor najslabši tvorniški delavec. Potem se pa čudi kdo, da hiti s kmetov vse v mesto! Rekli smo, da hiti kmet v proletariat; boljša in bolj upravičena je trditev, da je večinoma že najrevnejši proletarec.«

K sklepu primerja Krek kapitalizem naše dobe s kapitalizmom v poganskem Rimu in pride do tega zaključka:

»Navedena primera nam kaže, kako se vse spreminja in ponavlja in kako iz vsega ostaja stalna samo resnica, ki jo čuva Bog, in pravica, ki jo On brani.«

17. Sklepne misli.

Čim bolj se je naturalno gospodarstvo na kmetih umikalo denarnemu, tem bolj je kmet propadal. Gmotni propad pa je v najožji zvezi z nravnim. Često tožimo o žganjepitju, o razkošnosti v obleki, o velikih dotah, o pravdarskih strasteh, o po-

¹ Prim. lepe besede Jov. Hranilovića (Žumberačke elegije. Križevac, 1886, str. 34) o hrvaškem kmetu:

Zadruga mu njekoč jedna
krov in hranu barem dala,
al zakona ruka hladna
zadrugu mu potrgala;
s njom i njegva padla sreća,
nikad već se vratit neće.
Hrpa kuća sve to veća,
i kamenje sve to veće.

Njekoč šume bujne, stare
te vrleti opasaše
hraneč ovce i ovčare,
što jim čare opjevaše;
a sada, kud oko krene,
posječeno drvo tu je,
što branjaše gole stiene
od gromova i oluje.

manjkanju varčnosti med našim ljudstvom. To so npravne pomanjkljivosti, to so pregrehe. Človek je sicer svobodno bitje in odgovorno za svoja dejanja; toda prezreti ne smemo, da pri določevanju volje vpliva ne sicer nujno, pač pa slučajno mnogo važnih činiteljev izven volje. Med te štejeemo temperament, izobrazbo, družbo, v kateri kdo živi itd.; eden najvažnejših izmed njih so pa brez dvoma r a z m e r e g o s p o d a r s k e g a ž i v l j e n j a.

Človek je čutno bitje in ima obilo telesnih potreb; telesno življenje je nujen pogoj njegovemu duševnemu življenju. Zato so pa tudi pogoji, s katerimi si ohranja svoje telesno življenje in si ga izpopolnjuje, v ozki zvezi z njegovim umstvenim hotenjskim življenjem. Ta resnica je zapeljala takozvane materialistične narodno-gospodarske učenjake, da so kar naravnost trdili, da je vse človekovo duševno življenje nujen učinek gospodarskih razmer tiste dobe, v kateri živi.

Ta trditev odreka duševnemu življenju vsako samostojnost, taji vsako stalno resnico, taji vsako načelo in ponižuje človeka do navadnega mehničnega stroja, ki ga gonijo gospodarske razmere njegovega časa. Mnogo predaleč gre, dasi ima, kakor smo rekli, nekaj zdravega jedra. Materialistični duh časa, napačno modroslovje, sovraštvo proti veri in cerkvi, ki označujejo našo dobo, so zakrivili, da so najnovejši razboriti narodno-gospodarski učenjaki, na čelu jim Karel Marx, zagovarjali tako krivične trditve.¹

To socialno - demokratično, v svojem bistvu popolnoma nihilistično naziranje smo omenjali zavoljo tega, da opozorimo bralce, kako potrebno je, da tudi mi s krščansko-obrambnega stališča premotrivamo svoje gospodarske razmere. S tem si dobimo pravega orožja proti socialni demokraciji, s tem pa tudi v zmislu, ki smo ga prej poudarjali, spoznavamo važne vzroke npravnemu zlu svojega časa.

Naša dolžnost je, da se bojujemo proti npravnim ranam našega ljudstva; zlasti duhovniki imajo to dolžnost pri izročenihi jim ljudeh, da s poukom in z nadnaravnimi pripomočki, s katerimi se deli, krepi ali prosi božja milost, ozdravljajo te rane. Pri tem pa ne smemo pozabiti, da je človek družabno bitje. Družabni organizem ima pa tudi svoje rane, ki jih čutijo tudi posamni udje. Zveličar ni odrešil le posamnikov, marveč je odrešil tudi družbe in najjemenitnejšo med njimi — družino — je celo posebej posvetil. Sad odrešenja mora torej prekvašati tudi družabne organizme: družine, narode, stanove, države, človeštvo.

V sedanjih razmerah ne smemo posamnikov soditi prehudu. Obupnosti se nam krči srce, če premišljujemo npravno

¹ V opazki navaja Krek obširne tozadevne citate iz Marxovega Kapitala in iz Engelsa. — Op. izd.

skvarjenost zgoraj in spodaj. Bog se žali sistematično, oficijelno; na trgu, v palačah, v beznicah, v zbornicah. Greh je popolnoma novodoben, v stalni modi.

Z grehom vred pa kraljujejo njegove nepozvane tovarišice: nezadovoljnost, obupnost, revščina, — — lakota. Posamniki greše in družba ima tudi svoje posebne družabne grehe. Iz vseh pa zori nesreča ljudem. Greh nosi že v svojem osrčju kazen posamnikom in družbam. »Jeruzalem, Jeruzalem, vrni se h Gospodu, svojemu Bogu!« — edino ta poziv obsega v sebi vse lekove zanje!

Videli smo, kako je razoral kapitalistični liberalizem enega poglavitnih stanov v človeštvu — namreč kmečki stan. Kapitalistični liberalizem je ravno skupni naslov sedaj razsajajočih družabnih grehov, vsled katerih pozabljeni zdihujeta v družbah krščanska pravičnost in ljubezen. Obnavljajmo ju v samih sebi in v drugih priložno ali nepriložno in pripomozimo po svojih močeh v rešitev svojo in drugih!

Naše proučavanje razmer kmečkega stanu, dasi je zelo nepopolno, nam je pokazalo tele resnice:

1. Zasebna lastnina mora ostati nedotakljiva, a vendar ne sme biti neomejena. Zemljišče je odenjeno družbi; iz njega se preživlja, na njem si pridobiva vsega, česar potrebuje. Zato mora družba urediti zasebno last tako, da ji ne škoduje.

2. V fevdalni državi, v jugoslovanskih zadrugah, v ruskem miru je tudi vladala zasebna last¹ glede na zemljišče, toda

¹ Kako so se razvijale razmere graščakov in kmetov, ne moremo tu podrobneje razvijati. Začetkom seveda niso imeli kmetje zemljišča v lasti, toda polagoma so se razmere tako uredile, da smemo po pravici govoriti tudi v fevdalnih razmerah o zasebni lasti. Ta last se pač ni tolmačila kot neomejena pravica, razpolagati s stvarjo in njeno uporabo po načelih rimskega prava de dominio, marveč po edino pravih krščanskih načelih. Prim. Janssen o. c. I. Volkswirtschaft str. 268, 269, 277, 280. Za naše gorenjske kraje pa: A. Kaspret o. c. 203, 204. Tu beremo: »Od XIII. veka so bila vsa zakupna zemljišča dedna; graščine so le jemale od dediča najdebelejšega vola, od vdove najlepšo obleko za mrtvaščino, kakor se še dandanes plačuje davek od dediščine. Še bolj se je uredilo razmerje kmeta in vlastelina, ko so jeli zapisovati dolžnosti in davščine podložnikov v graščinske urbarje. — Kar se je določilo, vezalo je dotičnika in dediče njegove. Naposled so se razmere tlačanov glede na davščino, tlako, posedbo, užitno svojino in dedinsko zapustitev toli zboljšale, da je bilo med kmetom svobodnjakom in tlačanom le malo razločka. — Po tako urejenih pravnih odnošajih se je skoro okrepil kmetški stan. Že v začetku XIII. veka stoje povsod sela, vasi in majhni trgi; zemljo v najbolj oddaljenih planinah so ukoriščali. Kmetje, razvrščeni po srenjah, so imeli svoje zборе, pri katerih so se čitale njih pravice in dolžnosti in razpravljale njih težnje in pritožbe. Ako je bilo treba poravnati prepire, so sestavili posebne komisije, pri katerih so sodelovali njih zastopniki. Prvo mesto v občinah je imel župan, ki je branil pravice posameznih kmetov proti graščakom in pravice graščakove proti kmetom.« — Prim. Glasnik 1895, št. 7: »Družimo se!« — Dr. Fr. Kos: Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja. Matica Slovenska 1894. — Ta knjiga ima o naši stvari sploh mnogo podatkov, n. pr. str. 111, 160, 201.

oskrbovanje te lasti v splošni blagor je nadzirala zakonita, priznana oblast; v fevdalstvu graščak, v zadrugah — gospodar, v miru — občina. Eno načelo je veljalo v vseh teh treh razmerah: zemljišče je imelo svojo stalnost; pojem »kmečkih domov« je bil uresničen.

3. Liberalizem je zanesel neomejeno svobodo tudi na kmete. S tem se je pričelo parceliranje, špekulacija z zemljišči, nakopičevanje velikih posestev. Kmečki stan se je vedno bolj razdruževal. Razmere med sosedi in sovaščani so se poslabšale; pravn brezdanje žrelo se je odprlo.

4. Poleg tega je prenehalo tudi naturalno gospodarstvo. Kmet je potreboval vedno več denarja. Začetkom je imel denar še precejšnjo vrednost; zato so si premetenejši kmetje tudi v tem načinu gospodarstva precej opomogli: z lesom, živinorejo itd. A svetovnega trga konkurenca jih je kmalu podrla. Denar je vedno manj vreden,¹ vedno manj pa tudi kmečki pridelki; a potrebuje se ga vedno več. Poleg tega se je lesa že preveč izsekalo, živinoreja peša in potomcem se obetajo še mnogo žalostnejši časi, nego so sedaj.

5. Ko je ponehalo naturalno gospodarstvo na kmetih, je novodobni veliki obrt zanesel tem lažje svoje izdelke tudi na kmete in polagoma izpodrinil domačo obleko in domačo hrano. Potreba denarja je rodila tudi prevelike dote in — vedno naraščajoče zemljiške dolgove. Neumna razkošnost, žganjarstvo je zavladalo.

6. V naši dobi ne moremo in nečemo več obnavljati fevdalnih razmer. Naš čas je demokratičen. Toda tista stalnost, ki so jo branile fevdalne razmere na zemljiščih, med Slovani pa rodbinske zadruge in mir, se mora zopet uvesti. Braniti jo morajo odslej našemu demokratičnemu duhu primerno — kmetje sami v samostojnih zadrugah. Dedni stalni domovi in samostojne zadruge so najnujnejša zahteva v zboljšanje naših kmečkih razmer.

7. Naturalno gospodarstvo se mora po možnosti obnoviti. Samo cerkev kaže še svojo konservativno-vzgojno silo v tem oziru. Povsod je ponehalo kmetovo naturalno gospodarstvo, samo — bera je še ostala. Dobro vemo, koliko sitnosti ima zaradi nje dandanes duhovnik, toda vendar nas iz srca veseli

¹ V naslednjih številkah se razvidi, kako se je menjala denarju vrednost. Kar se je kupilo l. 1723. za 1 gld., je stalo:

leta 1725 . . .	gld. 1·45	leta 1840 . . .	gld. 3·08
» 1750 . . .	» 1·72	» 1850 . . .	» 3·29
» 1775 . . .	» 2·00	» 1860 . . .	» 5·70
» 1800 . . .	» 3·37	» 1870 . . .	» 6·17
» 1825 . . .	» 2·18	» 1880 . . .	» 7·18
» 1830 . . .	» 2·85	» 1895 . . .	» 7·40

ta lepi, za materno skrbnost svete cerkve tako sijajni spominek, ki se je še rešil iz prejšnjih boljših časov.

8. Denarno gospodarstvo je izročilo zasebni špekulaciji — kredit, ki ga je bilo povsod vedno več treba. Oderuštvo je zacvetelo na kmetih. Temu je treba pomoči. V tem oziru mora veljati boj vsemu kapitalizmu. V kmečki socialni načrt torej spada tudi načrt, kako naj se zlomi denarni nadvladi tilnik.

9. Razdruženje je sedaj že predaleč napredovalo, da bi se kar na mah mogla obnoviti zamorjena vzajemnost in da bi zadruge mogle roditi dobrega sadu. Treba je prej pripravljanja s poukom v besedi in pismu in svobodnega združnega združevanja.

10. Najprimernejši je začetek z Raiffeisenovimi posojilnicami, kjer se ravno v denarnih stvareh, ki vse zanimajo, in so v poslovanju zelo enostavne, združujejo kmečki posestniki po načelu popolne vzajemnosti. Denar je vse razdružil, pri denarju naj se torej začne zopet organizacija. Denarne zadruge so pa tudi zato potrebne, ker je le v zvezi z njimi, ki lahko zadoščajo potrebnemu kreditu, mogoč razvoj svobodnih gospodarskih zadrug. Te naj bodo druga stopnja na poti v rešitev kmečkega stanu.

11. Država in dežele naj podpirajo ta svobodna združevanja. Država naj sploh v vseh obzirih pomaga rešitvi kmečkih posestnikov, kakor je pomagala njihovemu propadu. Primerno naj spremeni dedno pravo; predvsem naj pa zapre zemljiško knjigo in uvede zakonit moratorij za zemljiške dolgove.¹ Medtem naj bi se vsi zemljiški dolgovi spremenili tako, da bi se tekom gotovega števila let amortizirali.

Da bi pa bila naša načela še jasnejša, podajamo tu v kratkih točkah gospodarski načrt bojevnikov proti kapitalizmu in ker s kmečkim stanom trpita tudi ostala delavska stanova: obrtni in delavski, zato navajamo tudi glavne točke, po katerih naj se zopet izvrši organizacija imenovanih treh stanov.

Tu ob koncu ponavljamo zopet, kar smo zapisali v uvodu: »Pisec teh vrst si je v svesti, da za temeljito delo v tem oziru treba vse drugačnih pripomočkov, nego so njemu na razpolago. Dovolj je dosegel, če njegov spis v dejstvih razkrije vsaj glavne rane, katere trpi ves kmečki stan, in tako pri tem ali onem vzbudi zanimanje za proučevanje kmečkega vprašanja.«

¹ Moratorij je zakonita določba, ki pod določenimi pogoji ustavlja dražbene prodaje zemljišč oziroma stvari, k njihovemu gospodarstvu potrebnih. Vajnejši moratoriji so se določili: I. 1654. v Reznu po 30letni vojski, brandenburški 1643—1654, šleski 1763—1766, pomorski 1765—1766, meklenburški 1768—1775, pruski 1807—1818, ogrski 1849—1858. — Prim. Dr. Wiard Klopp: Die sozialen Lehren des Freiherrn Karl von Vogelsang. Grundzüge einer christlichen Gesellschafts- und Volkswirtschaftslehre. St. Pölten. 1894. Str. 413, 414.

To je tudi namen nastopnemu načrtu. Naj bo nekako, dasi nepopolno, navodilo, kaj je treba proučavati v kmečkem, obrtnem in delavskem vprašanju, in vzbudi naj sistematičen pouk pri shodih in v društvih o teh zadevah. Bog vzbudi mnogo delavcev, delu pa daj obilega blagoslova!

Slovenec 1895, št. 162—236. — J. Sovran.

Socialni načrt slovenskih delovnih stanov.

A. Temelj.

I. Vera in cerkev.

1. Socialno vprašanje je po svojem bistvu pravno in zato tudi n r a v n o vprašanje. Razmotrivati se mora po nezmotno resničnih načelih, iz katerih se izvajajo zahteve pravičnosti.

2. Krščansko-katoliška vera je pa temelj in edino trdno varstvo resnici in radi tega tudi pravici. Samo ona opisuje človekovo naravo tako, kakršna je, in samo ona nezmotno pojasnjuje razmerja človeka do Boga, do samega sebe in do drugih.

3. Zato pripoznavamo krščansko-katoliško vero kot glavno voditeljico k boljšim socialnim razmeram; katoliško cerkev priznavamo kot največjo silo napredka in sreče za človeštvo.

4. Spoštljivo se klanjamo načelom, ki so jih razvili sedaj vladajoči sveti oče Leon XIII. v svoji okrožnici o delavskem vprašanju dne 17. maja 1891, in se popolnoma strinjamo z njimi.

5. Katoliška cerkev mora biti svobodna za svoje socialno delovanje. Zato zahtevamo:

a) da je svobodna pri delitvi sv. zakramentov in izvrševanju božje službe;

b) svobodna v izvrševanju svojih vzgojevalnih pravic nad mladino v šoli; zahtevamo torej versko šolo;

c) svobodna v vladanju; razmerje med državo in cerkvijo se mora urediti s svobodno pogodbo med obema.

II. Domovina in narodnost.

1. Vsaka oblast je od Boga postavljena.

2. Zato izjavljamo, da je dolžnost vsakega človeka, krepiti spoštovanje do zakonite posvetne oblasti in vzbujati ljubezen in zvestobo do vladarja.

3. V habsburški rodbini, ki vlada v Avstriji, imamo posebno varstvo vseh zatirancev in najboljšo brambo pravičnosti.

4. Zato posebej poudarjamo, da hočemo v boju za socialno preosnovo ostati vedno zvesti Avstrijci in vdani podložniki habsburške hiše.¹

¹ Kako je Krek v tem oziru pozneje spremenil svoje mnenje, beri v Času XX, 137—179 (Dolenec, Razvoj jugoslovanske misli pri Kreku). Op. ur.

5. Vsak narod je od Boga in ima svoje posebne lastnosti in svoje pravice, katere mu mora država braniti.

6. Mi se s ponosom imenujemo Slovence in zahtevamo za svoj narod:

a) skupno upravo in pravično narodno avtonomijo;

b) popolno dejansko enakopravnost z drugimi narodnostmi v uradih in šolah.

B. Kapitalizem.

1. Kapitalizem imenujemo sedanji gospodarski nered, po katerem denar gospoduje nad delom in človekom, ki dela. Omogočila ga je napačna svoboda, ki je odtrgala posamnika od skupnega namena in postavila človeka proti človeku v boj na življenje in smrt. V tem boju mora podlegati slabši in poštenejši, močnejši in hudobnejši pa zmagovati.

2. Vsled tega po tem neredu nujno propadajo nižji, delovni stanovi: kmetje, mali obrtniki in delavci, ki s svojim delom ohranjajo družbo in ustvarjajo vse njeno premoženje.

3. Zato izjavljamo, da je naš socialni boj naperjen v prvi vrsti proti kapitalizmu, da je država dolžna nas pri tem podpirati, in zahtevamo:

a) kovanje in izdavanje denarja in vrednostnih papirjev pripada javni družbi in ne zasebnikom ali zasebnim družbam.

b) Nastaviti se mora najvišja obrestna mera, ki veljaj za posamnike in družbe, in uvesti se morajo stroge denarne in telesne kazni proti oduševanju.

c) Prometna sredstva; železnice in paroplovna podjetja se morajo odkupiti od zasebnih družb; upravljati jih mora država ali drugi avtonomni javni zastopi. Tudi vse zasebne zavarovalnice za življenje, proti nezgodam, proti toči, ognju itd., za živino naj se prepovedo in dovolijo samo take, ki jih upravljajo avtonomni javni zastopi; država, dežele, zakonite zadruge. Železniške vozne cene naj se primerno uredijo delovnim stanovom v korist; odpravijo naj se takozvane diferencialne pogodbe in refakcije. Carina naj se osnuje tako, da bo predvsem branila kmeta in malega obrtnika.

d) Delniške družbe, katerih delnice se ne glase na lastnikovo ime, se morajo popolnoma prepovedati; za druge pa se morajo uveljaviti točnejša zakonita določila, da se obvaruje družba kriz v proizvodnji in denarnih polomov.

e) Strogo se morajo prepovedati diferencialna igra in takozvane termino-kupčije na borzi.

f) Veliki obrt se mora zakonito organizirati in s sodelovanjem državnih in delavskih zastopnikov omejiti vsaka družbi pogubna konkurenca.

g) Premični kapital naj se vobče mnogo bolj obdavči nego do sedaj. Skuša naj se dobiti natančen pregled prometa de-

narne trgovine kapitalističnih mogotcev in nastavi naj se jim stopnjujoči se davek do $\frac{9}{10}$ njihovih čistih dohodkov.

h) Zahtevamo svobodo društev in shodov in da se popolnoma varuje pravica združevanja.

i) Zahtevamo, da se odpravi časniški kolek, ki otežuje razvoj poštenega in poljudnega časopisja, da se ne zabranjuje raznašanje in prodajanje knjig in časopisov, torej tiskovno svobodo v pravem pomenu in zato tudi zakonito varstvo proti priobčevanju napačnih poročil, proti napadom na vero in nравnost, družino in osebno čast; končno stroga določila proti vsaki kakršnikoli skvarjenosti.

j) Zahtevamo, da imajo vsi moški državljani, ki imajo polne državljske pravice, od dovršenega 24. leta aktivno in od dovršenega 30. leta pasivno volilno pravico.

k) Zahtevamo, da se proglasi volilna pravica kot volilna dolžnost in da se sklenejo stroge zakonite določbe v obliki zapora, če jo kdo prestopi ali če se gode pri volitvah neredi.

l) Občna volilna pravica naj se raztegne na vsa postavodajna zastopstva in občinske odbore.

m) Zadružno življenje naj se razvija in pospešuje, da se doseže končni cilj naše preosnove v tem oziru, da bo namreč vse kreditno življenje in delovanje v rokah zakonitih avtonomnih zadrug in države.

S tem se bo tudi izpremenila državna finančna in davčna politika, ki sedaj vkljub ogromnim, često krivično razdeljenim davkom dela dolgove in — jih ne plačuje, z neznosnimi obrestmi od teh dolgov pa služi velikemu kapitalu; s tem se tudi izpodbije dragi militarizem.

C. Kmečki stan.

1. Kmečki stan je nujno potreben državi ne samo za proizvajanje živeža in vseh snovi za obrt, marveč tudi za varstvo reda in miru in za ohranitev verskega in nравnega življenja.

2. Kapitalizem razjeda kmečki stan v njegovem jedru. Da se reši in zopet more izvrševati svoje važne dolžnosti, zahtevamo:

a) zakonito se mora prepovedati zasebnikom kopičenje zemljišč v velika posestva;

b) uvesti se morajo stalni domovi s primernim pohištvom in potrebnim številom živine (fundus instructus). Ti domovi morajo biti toliki, da se na njih lahko živi ena družina. Stalnost mora biti taka, da se ne smejo razkosavati in da se tudi ne smejo zadolževati za več nego za četrtno svoje vrednosti;

c) stalni domovi morajo biti dedni. Zato se mora v tem zmislu izpremeniti sedanje dedno pravo, ki pospešuje razkosavanje zemljišč in s tem naraščanje poljedelskega proletariata. — Za kranjsko deželo naj se čim najprej ustanovi deželni za-

kon o stalnih domovih v zmislu državnega zakona z dne 1. apr. l. 1889., drž. zak. št. 52.

d) Če se vidi, da kdo slabo gospodari s svojim stalnim domom, se mora nastaviti namesto njega sekvester, ki se mora, če je mogoče, izbrati iz njegovih bližnjih sorodnikov.

e) Pri prisilni ali prostovoljni prodaji stalnih domov morajo imeti kupno predpravico bližnji sorodniki in za njimi kmečke zadruge.

f) Kmečke zadruge se morajo zakonito uvesti in dati se jim mora potrebna samoupravna samostojnost. Njihovo delovanje obsegaj:

α) določanje obsega stalnih domov;

β) nakupovanje posestev po prisilnih ali prostovoljnih dražbah; iz teh posestev napravlja zadruga stalne domove, ki jih proti gotovemu plačilu ali proti večletni renti oddaja poštenim poljedelcem, ki nimajo lastnih domov;

γ) skupno zboljšavanje zemlje;

δ) napravo skupnih skladišč, kjer se sprejemajo in prodajajo pridelki zadružnikov, se nekaj takoj izplačujejo, nekaj pa potem, ko so prodani;

ε) nakupovanje vseh zadružnikom za kmetijstvo potrebnih stvari; umetnih gnojil, semen, strojev, živine itd.;

ζ) kreditne zavode, osnovane popolnoma po načelih krščanske vzajemnosti in požrtvovalne ljubezni;

η) kreditni zavodi kmečkih zadrug morajo biti med seboj organizirani, zvezani z okrajnimi in deželnimi zavodi in z državno poljedelsko banko; ves kredit, tičoč se poljedelskega stanu, morajo imeti v svoji upravi in nobeno zemljišče se ne sme obremeniti drugod nego pri teh zavodih;

θ) ko se utrdijo zadruge, naj se od zemljišč ves davek plačuje v naturalijah pri njih; one naj ga potem oddajajo državi;

ι) uvede naj se primeren red za posle, in za poljedelske delavce, ki bo njim in samostojnim poljedelcem v korist;

κ) ustanove naj se pri vsaki zadrugi zakonita razsodišča, ki odločajo v prvi inštanci prepire o lastništvu in posesti;

λ) zadružno vodstvo opravlja za svoje zadružnike vse posle, ki so po zakonu z dne 25. julija 1871, drž. zak. št. 76, izročeni notarjem.

g) Pri lastninski izpremambi posestev, katerih katastralna vrednost ne presega 2000 gld., naj odpadejo pristojbine.

h) Poljska zemlja in pašniki se ne smejo spreminjati v gozde. Občinski pašniki naj se ne parcelirajo, dokler se ne sklene zanje regulacijski zakon. — Občinsko posestvo naj se, kolikor je mogoče, množi.

i) Da se razbremeni kmečki stan ogromnih zemljiških dolgov, naj se uvede zakoniti moratorij in z državno pomočjo in sodelovanjem zadrug naj se ti dolgovi polagoma amortizirajo.

j) Določi naj se v zakonu, da se ne sme noben na zemljišče posojen dolg odpovedati, marveč le po zmerni amortizaciji vračati.

k) Dokler ni zakonitih obveznih zadrug, naj podpira dežela in država svobodne kmečke zadruge in kreditne zavode po Raiffeisenovem načinu.

D. Obrtni stan.

1. Stan malih samostojnih obrtnikov je po svoji zgodovini zelo zaslužen, po svojem bistvu nujno potreben za urejeno državo.

2. Sedaj ga tare kapitalizem; liberalna načela so ga razdvojila med seboj in kapitalizem tira posamne kosce v pogin. Za rešitev obrtnega stanu zahtevamo:

a) samostojne, avtonomne zadruge, oživljane z duhom vzajemnosti in medsebojne ljubezni, ki je mogoča le tedaj, če živi v njih čilo in krepko krščanska vera.

b) Te zadruge morajo imeti tole delovanje:

α) vodijo izpit usposobljenosti pri tistih pomočnikih, ki hočejo postati mojstri, in skrbé, da imajo dokaz usposobljenosti vsi, ki žele kot mojstri pristopiti k zadrugi;

β) nadzirajo razmerje med pomočniki in mojstri; skrbé, da se pomočniki dobro izučijo v svoji stroki, in nadzirajo delavske knjižice pomočnikov;

γ) sprejemajo vajence, ki se žele pri kakem mojstru izučiti; določajo pravila o sprejemu, številu vajencev in njihovi uporabnosti za druga dela, o učni pogodbi in dobi učenja in vodijo izpit vajencev, ko prestanejo učno dobo;

δ) skrbé, da združniki izdelujejo dobre in poštene izdelke; ustanavljajo strokovne šole ali sonadzirajo že obstoječe;

ε) skrbé za bolne vajence in pomočnike;

ζ) pospešujejo versko in нравno vzgojo pri vajencih in učencih s primernimi društvi, kakršna so na primer mojstrska, katoliška društva rokodelskih pomočnikov, katoliška mladeniška društva, katoliška delavska društva itd. Skrbé tudi v nraavnem in gmotnem oziru za potujoče pomočnike in sploh podpirajo vse zavode, kjer se pospešuje verska, duševna in strokovna izobrazba združnikov;

η) skupno nabavljajo stroje in pomagajo, da tudi mali obrtniki morejo rabiti strojno moč; skupno kupujejo sirovo blago; napravljajo skupna skladišča in prodajalnice in skrbé za obrtnikom potrebne kreditne zavode, osnovane po načelu vzajemnosti;

θ) eden glavnih ciljev teh zadrug je, dovesti mali obrtniki tako daleč, da bodo po zakonu smele samo zadruge v večjem obsegu prodajati izdelke malih obrtnikov; da se to doseže, naj že sedaj snujejo obrtniki združna skladišča; občine, dežele in država naj jih pri tem podpirajo z davčnimi olajšavami itd.

c) Samostojne obrtne zbornice, ki naj se potegujejo za pravice in koristi malih obrtnikov.

d) Obrtna sodišča, ki naj bodo obvezna prva inštanca v zadevah malega obrta.

e) Država mora podpirati mali obrt:

α) strogo naj nadzira konfekcije, kjer se z izrabljanjem ubožnih obrtnikov, ki nimajo dela, izdeluje slabo blago v neizmerno škodo obrtnemu stanu; vsak konfekar mora imeti usposobljenost za svoje delo; voditi mora izkaz vseh svojih delavcev in njihovega zaslužka pod nadzorstvom zadržug, h katerim spada konfekarjski obrt, in pod nadzorstvom države; obrtni pomočniki, ki delajo za mojstre ali podjetnike doma, naj se odpravijo;

β) naj prepove, oziroma (glede na nekatere stvari, n. pr. sadje, slaščice ali kaj enakega) omeji krošnjarstvo;

γ) stroga določila naj izda proti bazarjem, ki so prave goljufne pijavke za ljudstvo;

δ) delo v jetnišnicah naj tako uredi, da ne bo na škodo malemu obrtu;

ε) uvede naj pri vseh strokah najmanj skupni 36urni nedeljski počitek; če ni mogoče vsem dati v nedeljo počitka (n. pr. pri pekih, brivcih itd.), naj se počitku odloči drugih 36 ur v tednu, a tako, da bo vendar mogoče vsakemu opraviti verske dolžnosti;

ζ) izda naj primerne zakone glede stanovanj, da bo mogoče obrtnikom najemati zdrava in njihovemu delu primerna stanovanja in polagoma si primerne manjše hiše dobivati tudi v last;

η) spremeni naj sedanji ovaduški način poizvedovanja za dohodninski in pridobitni davek, po katerem se iz zavisti često godi velika škoda malim obrtnikom.

f) Na vso moč naj podpirata država in dežela domači obrt, da se ohrani in izpopolnjuje:

α) lončarjem in pečarjem naj pomaža dežela, da si ustanove zadruge in da si morejo napraviti pečnice, v katerih bi se kurilo s premogom, ker jim predraga drva jemljejo velik del zaslužka;

β) za obrt lesnih izdelkov naj se ustanovi strokovna šola v Ribnici in drugod po potrebi;

γ) sitarjem in slamopletcem naj se omogoči strokoven napredek, ki bo tudi zvečal vrednost njihovih izdelkov in zaslužka;

δ) za izdelovanje čipk naj poskrbe socialna društva, ki se imajo ustanoviti, da jim ne bodo jemali prekupci večine zaslužka;

ε) v vseh ljudskih šolah naj se uvede obvezen pouk v izdelovanju domačih orodij; dežela naj na vso moč podpiravrborejo.

E. Delavski stan.

1. Delo je dolžnost in splošno premoženje vseh zdravih ljudi; po delu je mogoče, da si človek zagotovi pravico za svoj obstanek. Pošteno in dobro delo kakor tudi pravična cena in plača za delo ustvarja splošno blagostanje narodov.

2. Delo torej ne sme biti monopol kapitala, pa tudi ne sme postati po kapitalističnem gospodarstvu žrtva oderuštva in izsesavanja, kot se sedaj mnogokrat godi.

3. Država je dolžna po zakonodaji in po upravi braniti pošteno delo; torej ga mora namenu primerno organizirati, da ga obvaruje izsesavanja in oderuštva in da zagotovi vsakemu delavcu njegovemu delu primerno pravično plačo.

4. Otroško delo po tvornicah se mora popolnoma odpraviti. Odločno se mora skušati, da vsaj tisto žensko delo odpade, ki škoduje zdravju in poklicu ženske kot žene in matere ali družinskemu življenju, ali ki napravlja neopravičeno konkurenco moškemu delu.

5. Nočno delo naj se dovoli le tistim podjetjem, pri katerih se delo ne more pretrgati iz tehničnih vzrokov. Ženskam se prepovej nočno delo.

6. Ob nedeljah in zapovedanih praznikih mora vsako delo počivati. Počitek trajaj od sobote do ponedeljka celih 36 ur. Če pa ni mogoče ob nedeljah dati počitka, naj se odloči 36 ur med tednom v počitek, vendar tako, da ima vsako drugo nedeljo delavec prost dan.

7. Uvede se najvišja neprestopna delovna doba, in sicer bodi pri vseh rudo- in premogokopih in pri vseh strokah, koder se mehanično s stroji v velikem producira, zlasti pri težkih in zdravju škodljivih delih osemurni delovni čas; pri malem obrtu, pri rokodelstvu, kupčijstvu in drugih temu podobnih strokah pa se uvede deseturna delovna doba.

8. Ker je temelj vsemu družabnemu redu družina, zato sodimo, da je glavna naloga javne oblasti, da z zakoni in s primernim izvrševanjem zakonov v upravi v vseh ozirih varuje in pospešuje družinsko življenje.

9. Da se omogoči vsakemu državljanu doseči primerno omiko, se mora na vseh državnih učilnicah poučevati brezplačno do najvišje izobrazbe.

10. Zahtevamo, da se izvrši obvezno in za življenje zadošujoče zavarovanje za bolezen, proti neugodam, za onemoglost in starost, kakor tudi preskrba vdov in sirot; za te blagajne zahtevamo tako uredbo, da ne bo uprava požrla s svojimi stroški neprimerno velikega dela dohodkov, kakor se sedaj velikokrat godi.

Delavec bodi zavarovan:

a) V bolezni (bolniške blagajne).

b) Ob nezgodah (zavarovanje proti nezgodam).

c) V starosti (invalidni zaklad).

Ad a). V bolniške blagajne naj skladajo delavci sami svoje prispevke in jih upravljajo izključno sami pod nadzorstvom deželnihi uradov; ženske bolniške blagajne naj bodo posebej; vanje dajejo tretjino tudi delodajalci. Bolniška podpora znašaj najmanj toliko, kolikor delavec sicer zasluži.

Ad b). Za zavarovanje proti nezgodam naj plačujejo samo delodajalci; uprava te zavarovalnice bodi enostavnejša.

Ad c). Za ostarele delavce naj se ustanovi poseben deželni invalidni zaklad, v katerega naj plačujejo delodajalci, delavci in dežela sama; izvršitev tega predloga naj prevzame deželni zbor. — Za rudarje in topilce zahtevamo posebej bratovske skladnice.

a) Za rudarske bratovske skladnice naj se po zakonu določijo enotna pravila.

b) Po teh pravilih naj se upravlja vsaka bratovska skladnica posameznih samostojnih zavodov popolnoma samostojno. Zato naj se po krajevnih razmerah pridajo zakonitim pravilom posebni dodatki, ki pa ne smejo rušiti načel enotnih pravil.

c) Na ta način bo mogoča vzajemnost vseh zavodov pri preseljevanju in premeščanju delavcev; prenesel se bo bratovski denar in delavec bo z rodbino vred užival pri vseh zavodih enake prednosti in pravice do bratovske skladnice.

d) Da se sestavijo vzorna pravila, naj se skličejo k razgovoru (enketi) zastopniki rudniških lastnikov in rudarjev.

e) Kar bi manjkalo v bratovski skladnici, naj dopolni delodajalec sam.

f) Izjavljamo se proti temu, da se uvede osrednja državna bratovska skladnica.

D o d a t e k. Nekaj načel za skupna pravila:

α) v provizijo se šteje vsako leto v rudnikih in topilnicah od tiste dobe, ko je bil delavec stalno sprejet; leta, ki jih je kdo preživel pri kakem drugem delu, pretrgavši rudarsko delo, se ne vštevaajo; pri tem se v obeh primerih šteje doba nad 6 mesecev za celo leto;

β) na provizijo ima šele tisti pravico, ki je delal cela tri leta pri kakem zavodu in plačeval bratovsko vlogo;

γ) rudar sme in more v zavodu delati kvečjemu 40 let;

δ) vojaška leta se štejejo v pokojninska leta, bratovsko vlogo za ta leta plačuje država;

ε) kakršnekoli kazenske določbe (razen za nizka hudo delstva) nimajo na provizijo niti najmanjšega vpliva.

12. Zahtevamo zakonito varstvo za delavce, ki izvršujejo po svoji vesti in volji mandate v odborih bolniških in drugih zakonitih blagajn in sploh v vseh javnih zastopih.

13. Zahtevamo, da se uvedejo zakonita razsodišča, ki naj razsojajo med delavci in delodajalci razpore in prepire glede sprejema in odpovedi dela kakor tudi glede plače. Ta sodišča naj bodo sestavljena iz delodajalcev in delavskih zastopnikov.

14. Prepove naj se »truck«.

15. Preskrbe naj se delavcem zdrava, snažna in primerna stanovanja. V ta namen naj se podpirajo v to svrhu ustanovljena društva iz državnega zaklada. Dežela naj z dobrim stavbnim redom, država pa s strogimi določili gleda na zdravje v stanovanjih.

16. Plača bodi tako uravnana, da more vsak delavec pošteno izhajati s svojo plačo in si od nje kaj prihraniti za starost; tudi zahtevamo, da se določi najnižja plača, pod katero ne sme delodajalec nikdar plačevati delavcev. To najnižjo plačo morajo določiti po krajevnih razmerah zastopniki delodajalcev in delavcev. Vsak delavec mora imeti pravico, da napreduje pri delu in da se mu po določeni vrsti let tudi primerno zvišuje plača. Delavci morajo imeti pravico do gotovega deleža pri čistem dobičku; znesek tega deleža naj določa poseben odbor iz delavskih in delodajalskih zastopnikov.

17. Akordno delo naj se odpravi povsod, kjer je nevarno ali kjer ob neugodnem času vsled njega delavci nimajo zaslužka.

18. Strogo naj se nadzirajo vsa podjetja glede varnosti življenja. Vsak prestopnik v tem oziru naj se občutno kaznuje. Za rudarje in topilce zahtevamo poleg tega poseben kontrolni odbor:

a) Ker se zadnja leta po rudnikih in topilnicah dogaja vedno več nesreč in nezgod, izjavljamo, da je število dosedanjih nadzornikov popolnoma nezadostno, njihov delokrog in njihova oblast pa preveč omejena (saj so bolj številkarski [statistični] uradniki, nego delavski nadzorniki); zato zahtevamo stalen rudniški nadzorstveni odbor za določbe, določene po zakonu.

b) Ta odbor bodi na polovico sestavljen iz delodajalskih, na polovico pa iz delavskih zastopnikov, ki jih volijo delavci sami.

c) Tak odbor bodi pri vsakem večjem zavodu en sam; če so zavodi manjši, more biti en odbor za več skupaj.

d) Ta odbor mora skrbeti, da se uporablja vsak napredek in vsaka vednostna iznajdba za varnost in brambo rudarjev in topilcev pri njihovem nevarnem delu; zato imej pravico, da delodajalcu ne samo priporoči, marveč tudi ukaže varnostne naprave, in dolžnost mu bodi skrbeti, da se izvedejo.

19. Obrtnim nadzornikom naj se pridele pri nadziranju tudi izvedenci izmed delavcev. Za to naj jih odškoduje država.

20. Po večjih mestih naj se uvedejo občinske posredovalnice za delo. Zasebne posredovalnice naj se prepovedo. Strogo naj se kaznuje vsako izrabljanje delavcev po posredovalcih.

F. Organizacija.

1. Skupno trpljenje delovnih stanov iz istih vzrokov zahteva tudi skupno in vzajemno delovanje kmečkega, obrtnega in delavskega stanu.

2. Zato je treba organizacije, ki bodi:

A. splošna.

a) Po vseh slovenskih deželah naj se razširijo nepolitična socialna društva na verskem temelju. V vsaki večji fari bodi tako društvo. V teh društvih naj dobivajo udje pouk po predavanjih, shodih, spisih; dobivajo naj podporo in navodila za potrebno gospodarsko organizacijo. Ta društva naj bodo med seboj v zvezi in naj najmanj vsako leto po enkrat pošiljajo zastopnike k skupnemu posvetovanju. Vendar naj bodo med seboj svobodna. Vodijo in zedinjajo naj jih načela, ne pa kako samosilno, gospostva in dobička željno strankarsko vodstvo. Čimprej naj se snidejo tudi vsa avstrijska katoliška in krščansko-socialna društva pri skupnem shodu, da se dogovore o vzajemnem postopanju.

b) Poleg teh nepolitičnih društev naj se v vsaki dekaniji osnuje po eno politično društvo, katerega glavni namen bodi boj za krščansko-socialno preosnovo.

c) Da se dobi dovolj izobraženih mož, ki bi sodelovali pri teh društvih, naj se po vseučiliščih in po bogoslovnicaх uvedejo predavanja iz krščanskega modroslovja in iz sociologije. Tudi naj razboriti možje po mestih, trgih ali po dekanijah napravljajo med seboj svobodne zveze, se redno shajajo in se na temelju izdelanega poročila kakega uda razgovarjajo o socialnem vprašanju sploh in o potrebah svojega kraja posebej.

Organizacija pa bodi tudi

B. posebna.

a) Kmečki stan se najbolje pripravlja za popolno gospodarsko organizacijo z Raiffeisenovimi posojilnicami. Te naj se ustanovljajo, kjer je le količkaj mogoče. Čim se utrdijo, naj se takoj ožive svobodne gospodarske zadruge, kakor so opisane pod C, 2, f.

b) Osnuje naj se za vse slovenske pokrajine gospodarsko društvo, ki imej po raznih krajih svoje podružnice. To gospodarsko društvo podpiraj po vseh močeh duševne in gmotne koristi kmečkega stanu in zlasti skrbi, da slovenskega zemljišča ne bodo kupovali tujci in z veleposestvi ali pa z velikimi obrtnimi podjetji škodovali našemu ljudstvu.

c) Obrtniki naj se organizirajo v poučnih strokovnih društvih in v zvezah, ki skušajo po možnosti uresničevati namene pod D, 2, b opisanih zadrug. V konsumnih društvih, v stavbnih

društvih za stanovanja, v podpornih društvih naj se vežejo z delavci.

d) Delavci kot najbolj zapuščeni stan naj se v lastnih katoliških delavskih društvih združujejo in vzgajajo. Preden se pa morejo gospodarsko organizirati, naj v takih društvih opozarjajo vso družbo na svoje žalostno stanje in naj jo privedó do prepričanja, da jim je dolžna pomagati. Ker jim manjka kredita, zato ne morejo začeti nobenega podjetja v svojo gmotno korist, ne zavarovanja za starost, ne konsumnih, ne stavbnih društev. Zato jim je dolžna pomagati dežela in država. Delavske težnje v tem oziru naj podpirajo z vsemi močmi vsa katoliška in krščansko-socialna društva.

e) Podpirajo naj se dobri časopisi in knjige. Zato naj skrbe posamna društva, da bo v vsakem večjem kraju kaka knjigarna ali vsaj zaloga poštenih časopisov in poučnih drobnih knjižic, ki naj se izdajajo zlasti o versko-obravnih, pravnih in socialnih vprašanjih.

f) Predvsem naj se oskrbé poučne knjižnice, ki naj pojasnjujejo v slovenskem jeziku vse pravne določbe o delavcih, obrtnikih in kmetih v naši državi.

g) Voli se stalen odbor, ki naj skuša uresničevati vse navedene točke. V svoji zalogi naj ima pravila vseh potrebnih društev, daje naj pojasnila za njihovo ustanovitev in druge stvari, tičoče se krščansko-socialne organizacije.

Objavljeno kot sklep Črnih bukev in Glasnika I.

. Iz Slovenca 1896.

Pons asinorum.

Preden zastavimo pero o zadnji številki Učiteljskega Tovarisha, izjavljamo najodločneje, da nikakor ne nameravamo s svojimi vrsticami »odgristi kakega grizljaja« učiteljskemu stanu in da sploh ne bomo na tem mestu obravnavali kakega gmotnega vprašanja. Opozoriti hočemo samo svoje bralce na mišljenje glasila Slov. učiteljskega društva in potem naj sodijo, ali ni naša resna dolžnost, da odbijemo jalovi napad, ki ga s skrhanim liberalnim orožjem vihti proti katoliškim nazorom imenovani list. Poslušajmo najprej njega samega! V svoji 20. št. z dne 16. vinotoka t. l. piše takole:

»Četrty avstrijski katoliški shod, ki se je vršil prve dni meseca kilmavca v Solnogradu, je imel na dnevnem redu seveda tudi šolsko vprašanje. Nova šola se je obsojala kolikor se je dalo. Glede srednjih šol je zahteval shod, da bodi veronauk obligaten pri maturi in da imej v komisiji zastopnik škofov glede vseh predmetov tiste pravice kakor vsi drugi člani komisije, in učenci slabega vedenja in nereligioznega mišljenja naj se od mature izključijo.

Glede ljudskih šol je shod zahteval, da morajo biti konfesionalne in da imej cerkev sonadzorstvo nad šolo. — Da so slovenske ljudske šole verske, o tem je vsak nepristransko sodeč človek prepričan, in da smo slovenski učitelji tudi dobri katoličani, to ve tudi vsakdo, kdor pozna naše delovanje v šoli in doma.

To tudi nam neprijazni krogi dobro vedo, a njim bržkone ni ležeče na tem, njim je le, da bi dobili brezpogojno moč, vpliv in poveljstvo v šoli, ker predobro vedo, da je stranki, ki ima v rokah šolo, zagotovljena bodočnost in obstoj. Sonadzorstvo nas spominja na basen »Jež in lisica«. Upamo pa, da bo država že toliko previdna, da ne bo dala iz rok krasne stavbe nove šole, ki si jo je priborila z velikim trudom in ki je rodila že toliko dobrega sadu avstrijskim narodom. Upamo tudi, da država tudi nas ljudskih učiteljev ne bo prepustila nam neprijaznim krogom na milost in nemilost, ampak nadejamo se, da nas še bolj vzame pod svoje varstvo ter ljudsko šolo poddržavi, kajti tudi slovenski učitelji si ne želimo več tiste žalostne dobe nazaj, v kateri ljudski učitelj ni bil nič drugega kakor navadni mežnar. Slovenski učitelji smo kot dobri katoličani popolnoma vneti za versko šolo, t. j.: katoliški učitelj poučuj katoliške otroke, pred naukom in po nauku naj se moli in ves pouk bodi prešinjen z duhom naše sv. vere; na tem stalu smo bili in bomo vedno slovenski učitelji, upirali se bomo pa vedno onemu, kdor bi nam hotel vzeti težko priborjeno vodstvo in nadzorstvo, in nadejamo se, da nas bodo napredno misleče stranke v boju za ljudsko šolo gotovo podpirale, da tudi ta zadnji vihar fin de siècle odbijemo. «Ne nazaj in navzdol, ampak naprej in navzgor»¹ — je geslo tudi slovenskih učiteljev.

Najprej zabeležujemo dejstvo, da pisec gotovo niti ohravnave o šolskem vprašanju niti tozadevnih resolucij ni bral, sicer bi ne trdil stvari, o katerih katoliški shod niti črhnil ni. Notica je povzeta iz kakega nemškega liberalnega učiteljskega lista in prikrojena za naše razmere. To se ji jasno pozna na njeni neokretnosti in protislovnosti. Izmed protislovij, ki so nakopičena v njej, cmenjamo samo dve poglavitni.

1. Shod se je vršil v Solnogradu in je veljal za vso Avstrijo. O slovenskih učiteljih ni znil niti besedice, pač pa se je govorilo o tem, koliko škode napravljajo n. pr. židovski učitelji pri krščanskih otrocih. Učiteljski Tovariš se pa dela, kot bi ne imeli zborovalci v Solnogradu drugega opravila nego mahati po brezverstvu slovenskih učiteljev. Ali ni to bedasto?

2. V svoji pričeti smeri se pisec ogreva in zatrjuje celo, da »so slovenski učitelji popolnoma vneti za versko šolo« in da bodi »ves pouk prešinjen z duhom naše sv. vere«. A hkrati kliče na pomoč pri naprednih strankah, katerim se v sedaj splošno rabljenem pomenu ne morejo prištevati drugi nego veri nasprotni liberalci. Z duhom sv. vere bodi prešinjen ves pouk in tisti, »kateri je sv. Duh postavil, da vladajo božjo cerkev«, namreč škofje, ne smejo imeti pri tem nobene besede! Tu ne pišemo dogmatične razprave, zato zadoščaj teh par besedi v pojasnilo bedastemu prekoslovju!

¹ V izvorniku (Učiteljskem Tovarišu) je podčrtan samo ta stavek ter izraza »fin de siècle« in »podržavi«. Vse drugo je podčrtal Krek. — Op. izd.

Dejanskih načelnih in zgodovinskih neresnic je tudi dovolj v navedeni zmedeni notici. Naštejmo poglavitne!

1. Neresnična je ločitev katoliške vere od katoliške cerkve. Le tam, kjer živi po Zveličarju samem ustanovljeni cerkveni organizem, živi tudi katoliška vera. In cerkve ni brez škofov.

2. Neresnično je, da bi se bila kdaj potegovala cerkev »za brezpogojno moč, vpliv in poveljstvo v šoli«. To očitiranje bi bilo zaradi svoje starosti že nekako častitljivo, če bi neumnost sploh mogla postati častitljiva.

Kako sodi cerkev o šolskem vprašanju, ima vsak priložnost razvideti iz njenih uradnih izjav. Naših škofov izjava je v tem oziru za nas merodajna. Nobeden ne more dokazati iz nje zahteve po »brezpogojni moči, vplivu in poveljstvu v šoli«.

3. Po zdrave pameti načelih je vsa teorija o šolstvu, kakor se je izkuhala v neznanega nemškega pisca možganih, popolnoma neresnična. Podržavljenje šole je naravnost krivično. Do šole imajo pravico samo vzgajajoči faktorji: po naravi — starši, po veri — cerkev in po svojem stanu — učitelji sami. Boj za avtonomijo svojega stanu bijejo tudi učitelji. Saj sami najbolje skušajo, kako škodljivo vpliva birokratična vlada, pod katero vzdihujejo, nanje in na njihovo delo. In pri tem, ko se sami ne vedo kam dejati pod težo nebrojnih razglasov, ukazov, nasvetov in navodil in ko vedno bolj čutijo, kako nezmiselno je vzgojno in šolsko vodstvo v rokah ljudi, ki poznajo vse to samo iz — papirjev, kličejo državo, naj jim stare še zadnjo samostojnost! Kako slabo se podaja pri tem zabavljanje proti cerkvi, o tem so sami gospodje učitelji, ki so skusili še staro dobo, natančno prepričani, a moda je moda in liberalni publici se ustavljati — ne kaže. Mi s stališča človeške narave in njenih pravic, iz družabnih in pri nas še posebej iz narodnih ozirov smatramo Tovarišev vzklik za podržavljenje šole za škodljivo krivico in če ga resno umeva, nas bo našel vedno med najodločnejšimi nasprotniki svoje zahteve. Toda kdo bi razglabljal suho naravno - pravno teorijo, kdo bi se oziral na socialne in narodne pravice, ko gre za to, da se brsne — klerikalizem! Umevamo in pomilujemo!

4. Neresnična in krivična je Učit. Tovariša nekoliko zakrita trditev, da je boj za versko šolo strankarski boj. Tega boja se ne udeležuje le katoliška cerkev, marveč vsak pameten in zaveden oče in mati, vsaka verska družba — tudi protestantska, judovska in če vam drago celo mohamedanska — ker vsi umevajo, da mora biti vzgoja enotna. V svojem delovanju popravljajo starši, kar v tem oziru zagreši kaka šola, skrbe za versko vzgojo svoje dece; verske družbe pa snujejo svoje šole. Dejansko so verski šoli pravzaprav samo izraziti, v mate-

rialističnem načelu ukoreninjeni ljudje nasprotni. V načelih jih seveda tuli nebrojno — z volkovi brez premisleka in iz nekakšne v liberalnem ozračju pridobljene spontanosti. Kar zatrebi kaka liberalna tromba, to trobijo nebrojni pedenj-možički zanjo. Liberalne puhlice krožijo po svetu kot miazmi. Nobeden ne povpraša, odkod so in kam gredo; požiramo jih in — ne mislimo dalje nanje. Zato želimo najprej pameti in trezne razsodnosti tudi v tem vprašanju. Šolsko vprašanje ni in ne sme postati strankarsko, marveč je vzeto ljudstvu iz duše in vsak prijatelj ljudskega pravega napredka mora sodelovati, da se reši tako, kot zahteva pravica.

Za na konec smo si prihranili loparske napade Učit. Tov. Dvakrat se ljubeznivo spominja »neprijaznih krogov«. Iz vsega spisa je razvidno, da ti »neprijazni krogi« niso drugega nego zavedni katoličani ali tisti preklicani — klerikalci, kakor jim pravimo. To je tem jasneje, ker se pri Učit. Tovarišu nadejajo, »da jih bodo napredno misleče stranke v boju za ljudsko šolo gotovo podpirale«. Da se »neprijazni krogi« tem odločneje razkrijejo v svoji grdi in sebični neprijaznosti, jo mora primahati kot stalna figura v takih okoliščinah — učitelj-mežnar. V »nam t ako prija z ni« Tovariševi notici stoji »navadni mežnar« samcat sam; sicer smo ga navajeni gledati, kako se priklanja, kako nosi na mizo in kako kaplanom snaži čevlje.

Če ne vpliva drugo proti verski šoli in proti katoliškemu gibanju sploh, mora vplivati mežnar. V naši »nevrastenini« dobi, kot jo v »Šolski higijeni«¹ v Ibsenovem duhu slika dr. Iv. Borštnik, mora »mežnar« pretresti do zadnjega vlakna ves mozeg in vse čutnice. Nam se pa vendar zdi pamet in resnica še boljši duševni voditelj nego umetno uprizorjena zona in groza. Zato podajamo svojim bralcem nekaj opazk v blagohoten premislek.

Zavedni katoličani, v prvi vrsti duhovniki, so torej šoli in učiteljem neprijazni.

Odkod so pa izšli naši učitelji? S čigavo pomočjo so največkrat pričenjali svoje šolanje? Kje so našli največkrat tolažbe in pomoči v svojem delovanju in v svojih stiskah? Ali se ne udeležuje še sedaj mnogo duhovnikov tudi učiteljskega dela po krajih, kjer je redna šola nemožna? Ali je res šola in poklic učiteljev vzrok, da v mnogih slučajih ne vlada sporazumevanje med duhovniki in učitelji, ali je res samo skrb za »brezpogojno moč« itd. v šoli vodilno načelo pri takih šoli in vzgoji tako škodljivih sporih? Ali morda Učiteljskemu Tovarišu ni kar nič

¹ Ta stavek se nanaša na dr. Borštnikov spis »K šolski higijeni«, ki je izhajal v Učiteljskem Tovarišu l. 1896. Baš v številki, ki jo uvodoma navaja Krek, stoji stavek: »Mi živimo v dobi splošne nevrastenije!« (Str. 353.) — Op. izd.

znano, kje ima vsaka opozicija v notranje-farnih zadevah svoj umstveni začetek in svojo najkrepkejšo podporo? Ali nič ne ve o tem, kje ima po kmetih Slov. Narod svoje najzvestejše pristaje in dopisnike, liberalna stranka svoje zaupne može in često krepke agitatorje? O tem naj poizveduje in sprevidel bo, da ne kaže samo bobnati ob res krivično preziranje učiteljev glede na gmotno in duševno stran, zahtevati zase vsega, a v drugih tudi načelno važnih vprašanih stati na najbolj pristranskem politično strankarskem stališču.

Sedaj še »mežnarj«. Da, mežnarji so bili včasih učitelji, in tistih časov, piše Tovariš, si ne žele več nazaj. Mi gotovo ne; iz marsikaterega učitelja ust smo pa že čuli, da tista doba ni bila v vseh ozirih tako zelo — slaba. Sicer pa poudarjamo, da tista doba ni zahtevala za šolo tolikih stroškov, kot jih zahteva naša.

Koliko so pa takrat za šolo šteje država, dežele in občine? In če primerjamo vrednost denarja med sedaj in prej in druge razmere, — kdaj so bili učitelji na boljšem? Da sedaj niso, nam pričajo sami, in da šolstvo ni, nam priča vedno večje tarnanje ljudstva radi velikih stroškov, število analfabetov in še marsikaj drugega.

Kako so pa nastali »mežnarji« — učitelji? Ali je pri njih igrala res samo vladeželjnost in častihlepnost vlogo? Zgodovina naših šol govori drugače. Duhovska oblast je skrbela, kolikor je mogla, da so se povsod, kjer je bilo količkaj mogoče, ustanovile ljudske šole. Cerkev je dala prostor, cerkev je preskrbela s postranskimi službami učitelju nekoliko plače in župnik je s svojim vplivom in s svojim denarjem pódpiral učitelje.

Učitelji so bili tudi mežnarji, to je res. A v tistih razmerah more človek le z največjo hvaležnostjo odobravati cerkveno delovanje za izobrazbo ljudstva. Da je v svojih prostorih glede na svoje žrtve imela cerkev svoje nadzorstvo, ali je to kaj čudnega? Ali je bilo kaj poniževalnega za mladeniča ali moža, ki je po dovršeni ljudski šoli imel dve leti pripravniške vzgoje, ali še ne, če je večinoma po svojem hlapcu izvrševal cerkveni službo?

In nadzorstvo? Troške zanje in za konference je nosil dekan sam, ki je bil skoro brez izjeme šoli in učiteljem naklonjen. Ako bi ne poznali dobro človeške narave, bi si ne mogli razložiti, kako je mogoče, da morajo vsi naši zgodovinopisci, kjerkoli posegajo v šolstvo, hvaliti cerkev, kakor tudi liberalci slave posamne osebe (naj imenujemo med Slovenci le Slomška, Kafola, Holzapfela, Grabrijana za nebrojno drugih), in kako vendar v isti sapi govore o »šolstvu neprijaznih krogih«, o tiranstvu itd. Sicer pa tudi tu konstatujemo, da je država vkljub temu, da ni nič dala, vendar vedno vtikala svoj nos v šole, ki bi se lahko večinoma imenovala — zasebno-cerkvene.

Avstrijski učenjak Jan. Buridan je spisal svoje dni knjigo, ki ji je dal naslov »pons asinorum« — m o s t z a o s l e. Ali se zamerimo komu ali ne, nam ni mar; zato pa naravnost izražamo svojo misel, da bi bil potreben tudi v našem času tak most za tiste, ki ne morejo pritavati z liberalnih public nestalnega proda na obrežje moške, pametne treznosti. Živel torej Buridan naših dni in skoraj že zaglej beli dan dobil primerni »pons asinorum«!¹

Slovenec 1896, št. 242. — Brez podpisa.

Domača umetnost.

Vedno poudarjamo, kako škodljivo je za nas, če pošiljamo domači kapital na tuje. Družabna preosnova, za katero se borimo, zahteva predvsem, da spojimo domače talente in domače blago in tako s skupno pomočjo omogočimo srečen razvoj gmotnega in duševnega življenja med nami. Brez podpore, brez skupnega delovanja se nam poizgube duševne sile in brez združenja hira tudi domači kapital. O drugi točki ne mislimo tukaj govoriti, pač pa poudarjamo prvo. Zdi se nam to toliko bolj potrebno, ker se baš na skupljanje, na organizacijo domačih talentov mnogo premalo misli, ker se — žalibog — mnogokrat dogaja baš nasprotno in ker se v tem dela škoda tudi domačemu kapitalu, ki hodi brez potrebe iz dežele. Jako napačno je tu načelo lagodnosti, češ, na tujem n. pr. mnogo laže in hitreje naročim to ali drugo delo. Vzorce imam pri rokah, prav tako cenik; izberem si in — stvar je pri kraju. Za malo časa dobim zaželeno stvar.

Pomislimo vendar, kako nam zvito tujstvo jemlje stroko za stroko domačega obrta in domače umetnosti v svoj zakup in kako s tem sama po sebi gineva domača podjetnost in ukaželjnost, ker je nobeden ne podpira. Vsak naročevalec si mora biti v svesti, da mora s svojim naročanjem, katero izvršuje kot član neke družbe, nekega naroda in mnogokrat le v imenu te družbe, izvrševati tudi nekakšno socialno nalogo; pomagati mora namreč, da domači talentje ne izgube poguma in želje po nadaljnji izobrazbi, marveč da se spopolnjujejo in krepko dalje razvijajo. Če hočemo rešiti propadajoči obrtni stan in če hočemo zlasti tistim strokam, ki segajo po svojem bistvu že v umetnost, pomagati, da ne propadejo, moramo zbirati, vaditi, podpirati — domače talente. Le s takim skupnim delovanjem nam bo mogoče ustvariti si duševni narodni dom.

¹ O tem članku se je razvila kratka polemika med Slovencem in Učit. Tovarišem, ozir. Slov. Narodom. Nanjo se nanašajo v Slovencu še članki: Macaulay (št. 253), Da se razumemo! (istotam) in »Kdo se je blamiral?« (št. 255). — Op. izd.

Preziranje vedno boli in kdor si je, četudi morda neopravičeno, dobil zavest, da ga prezirajo, je s to zavestjo izgubil najznamenitejši del svoje moškosti, svojih želja po napredku in veselja do dela. To skuša vsak sam na sebi. Nekakšno kujanje, duh nasprotstva, spor s samim seboj in z vsem svetom, apatična črnogledost so posledice take zavesti.

To splošno veljavno resnico pa moramo uporabljati tudi pri domači umetnosti. Pisca teh vrstic vedno boli, kadar čuje, da so se pri naročevanju kake stvari prezrli domačini. Priznavamo, da včasih ni mogoče drugače. A take razmere ne opravičujejo vseh slučajev. Vzemimo n. pr. samo podobarje!

Talentov v tem oziru imamo dovolj in njihova dela nam kažejo, da so vredni našega zaupanja. Imen ne naštevamo, da se ne bi štel, kot bi hoteli delati za kako osebo reklamo, ko nam gre le za stvar. Lahko pa rečemo, da so mnogi oltarni kipi, mnoge lurške Marije itd. lepše izdelane in ceneje nego tiste, ki se naročajo drugod. Tujega dela hibe si zakrivamo, iz domačega dela napak radi ustvarjamo splošno pravilo. To ni pravično. Imeli smo priliko, videti že gorostasne stvari pri tujih izdelkih; ne samo obraze brez izraza, šablonsko dolgočasne postave, marveč videli smo tudi že sv. Ano z mašno knjižico v roki, s križem na platnicah odičeno, svetnike, katerih ime se more spoznati samo po napisu, in mnogo enakega. Tujci, ki izdelujejo sohe, imajo vedno v zalogi mnogo takih ženskih in moških kipov, ki dobe svoje ime šele po naročbi. Kdor pozna razmere v tem oziru, nam ne bo ugovarjal.

Kar smo trdili tu o kiparstvu, velja tudi o drugih strokah v svojem zmyslu. Naš list, ki si stavlja za nalogo tudi družabno organizacijo našega ljudstva, ne more molčati, ko gre za tako važno stvar. Napake, ki se gode v tem oziru, imajo svoje vzroke v raznih okolnostih, a največji vzrok je pač ta, da ne umevamo socialne naloge delodajalcev in delojemalcev, da pozabljamo na dolžnosti, ki jih imata oba do družbe, v kateri živita.

Dobro vemo, koliko razlogov lahko vsakdo navaja za svoje ravnanje, kadar naroča pri tujcu, in zato bi bil vsak razgovor z njim brezuspešen, če ne priznava navedene temeljne resnice. Buren je naš čas in sam po sebi teži po tem, da vse razdira; namesto urejene človeške družbe nastaja nekakšno nomadstvo.

Zato je pa naša dolžnost, organizirati v ožjem krogu svoje ljudstvo in mu pomagati, da si uspešno razvija svoje duševne, telesne in premoženjske sile. V ta namen smo zapisali ta člančič s prisrčno željo, naj bi naši bralci umevali njegov blagi namen, ga uvaževali in delovali po svojih močeh v njegovo uresničenje.

Izobraženci v službi narodovega blagra.

Tehnika čudovito napreduje v naših dneh. A žalostne resnice ne smemo prezreti pri tem, da služi tehnika v sedanjih razmerah večinoma le velikemu kapitalu in mu s tem podaja le vedno več sredstev za izrabljanje človeških delovnih moči.

Tehnika se izpopolnjuje pri proizvodnji vseh stvari; proizvajalci — delovni stanovi so pa vedno na slabšem. Vedno bolj obubožavajo in vsaka nova iznajdba znižuje vrednost in pomen človeškega dela. Zato ne sme nobeden, ki se peča s socialnim vprašanjem, prezirati tehniškega razvoja. Važno načelo pri reševanju socialnih zmed nam mora biti načelo, da morajo čudoviti zakladi, katere je nakopičil človeški duh tekom časa in katere posebno v tehniškem oziru množi od dne do dne, stopiti v službo splošne koristi in splošnega blagra, torej zlasti v pomoč delovnim stanovom.

Znanost mora služiti splošnemu blagru. Človek mora ostati središče naravi in njenemu proučevanju. Slep bi moral biti, kdor bi ne priznaval orjaškega znanstvenega napredka v naravoslovnih vedah in kdor bi ne uvidel, kako globoko sega ta napredek v gospodarsko življenje. Prav tako pa moramo imenovati slepca tistega, ki ne vidi, da sedanji napredek ne koristi družbi kot taki, marveč le posamnikom. Iznajdbe so v zakupu nekaterih maloštevilnih srečnejših ali zvitejših ljudi; vsa druga množica je radi njih gmotno vedno na slabšem. Vsako spopolnjenje tehniških sredstev za proizvodnjo odjeda velikemu številu delavcev kruh, množi tekmovanje med njimi, znižuje plače, tira nove čete v proletariat in donaša velikemu kapitalu bogatejše dobičke, ki služijo zopet v podporo in udejstvovanje novih iznajdb in vijejo tako dan za dnevno nove krute vijake, s katerimi se izsesava delovnemu ljudstvu srčna kri.

Nikakor nimamo tu v mislih samo velikoobrotnih delavcev ali tvorniških sužnjev, marveč prav tako veljajo naše besede za male obrtnike in kmete. Nekako porogljivo se smeje tehniški napredek malemu obrtu. Uporaba vodne sile, vedno popolnejši elektromotorji, parni stroji in vsi drugi načini, s katerimi se udinjavajo v človeško službo čudovite naravne sile, da, celò zrak, ki stisnjen goni velikemu obrtu velikanske stroje, se mu kažejo v svojem veličastvu. Mali obrtnik in kmetič čutita, da so zanju ustvarjene te sile, a še globlje se zavedata, da so jima v sedanjih razmerah nedostopne. Denar, ki ga nimata, ju je spravił pódse in tako vpričo najkrepkejšega vrelca, najbogatejših sadežev gineta žeje, umirata gladu.

Socialno-demokratska agitacija se poslužuje tega dejstva in kriči na vse kriplje, da je torej edina pomoč — u n i č e n j e

zasebnega lastništva. Predaleč gre, ker, stoječ na materialističnem temelju, ne pozna človeške narave, ne pozna npravnega zakona, noče ničesar vedeti o različnih stanovih.

Zato se ne ozira na srednjo pot k rešitvi, da se mora namreč po načelih krščanske pravičnosti odpraviti družabna zloraba zasebne lasti s tem, da se stanovi samostojno organizirajo in s skupnim delovanjem skrbe za svoj obstoj in napredek. Zasebna last mora ostati, toda lastniki — enega stanu se morajo združiti, da morejo uporabljati sadove znanstvenega napredka sebi v korist in tako uspešno pričeti boj proti kapitalizmu, ki ga ima sedaj v svoji izključni oblasti.

Duh zadružne organizacije je svež in mil človeškemu srcu. Ljudstvo ga umeva in brez posebnih težav se da uresničevati. Toda sama organizacija ne zadošča, marveč treba je tudi — umstvenega, znanstvenega delovanja. Nemogoče je pa zahtevati, da bi se zapuščeno, propadajoče ljudstvo zlasti pri sedanji šolski uredbi moglo v kratkem času tako izobraziti, da bi zadružna organizacija stala na vrhuncu časovnega znanja.

Tu je treba, da vstopa inteligenca na delo, da se zvrste izobraženci v skupni boj za srečnejšo svojo bodočnost in za srečnejšo bodočnost ubogega ljudstva. Izobraženstvo naj se združi, da s skupnim delovanjem podaja ideje organiziranim nižjim stanovom, in ti bodo s svojim gmotnim napredkom brez dvojbe z največjo hvaležnostjo podpirali višje, izobražene stanovce. Brezno, ki zija sedaj med njimi, se bo zaprlo in v zdravem organizmu prenovljene človeške družbe bo imel vsak stan zagotovljeno svoje primerno mesto.

Z največjim veseljem smo pozdravili prvi poskus plemenitega združenja slovenskih izobražencev v tem oziru. Mislimo namreč slovenski tehniški klub, ki je tudi v našem listu priobčil načela in namene svoje zveze.

To je misel! Bog ji daj uspeha!

Pri tem poskusu ne sme ostati. Idealni mladeniči, ki so se združili v imenovanem klubu, morajo dobivati pri domačem, že praktično delujočem izobraženstvu svojo oporo. Zato bi bilo nujno potrebno, da se ustanovi zveza slovenskih izobražencev v socialne, zlasti gospodarske namene. Pri tej zvezi se nam ponuja vsem brez izjeme resno delo. Kogar ni še popolnoma razjedel individualistiški liberalizem, tega čaka tu lepo delovanje. In baš po tej poti se bodo tudi najlaže obrusile osti, katere sedaj zbadajo s svojo ostrino od leve in desne, izzivajo k odporu in uničujejo naše duševne moči.

Misel je sprožena. Konkretni njen izraz ne bo težak, kjer je kaj dobre volje. Njeno uresničenje bo v čast Bogu, ljudstvu v korist, domovini v slavo.

Iz uvodnika: Naša luč.

Tema pokriva zemljo in mrak ljudstva.
Iz. 60, 2.

Temna je naša doba. Nebrojno zastavic zakriva v gostih gubah svojega krila. Temne so te zastavice, a še temnejša jim je rešitev, ki jo zastira črna bodočnost.

Kaj bo s sedanjim takozvanim omikanim svetom, kaj z njegovimi narodi in državami? Ali res izgubi iz rok duševno vodstvo na svetu? Ali se res uresničijo Macaulayeve besede, da bo sedanji divjak-antropofag z južnih otokov stikal svojčas po razvalinah londonskega mesta in meril obrise šentpavelske stolnice?

Omika pač slabo varuje svoje otroke. Hijene se plazijo po pesku, ki je zakril plodovite planjave asirskega in babilonskega kraljestva, in sem pa tja predirja kaka beduinska četa kraje, kjer je tako bohotno cvetela znanost in umetnost, obrt in kupčija.

Sirovi Turek gospodari nekdam tako cvetoči Mali Aziji; nad središčem vzhodnega sveta, nad divnim Carigradom kraljuje muslimanski polumesec, ki je vrgel križ raz Ajo Sofijo in ž njim omiko iz zgodovinsko proslulih zibek posvetne prosvete. — — —

Kar se je že godilo, se lahko še vedno dogaja. Evropa tudi ni zavarovana proti propadu. In čim izgubi svoj domovinski list, čim pozabi, čigava je, postane tudi ona tujka na lastni zemlji.

Njen domovinski list je pa resno v nevarnosti. Popisan je s potom in solzami, s krvjo in trdom krščanskih blagovestnikov, neustrašenih junakov-duhovnikov in menihov. Zapečaten je s križem, katerega nepobitna sila je ustvarila vse, kar je lepega in vzvišenega na njej. Rodovnik evropskih držav, rodovnik evropske omike, rodovnik znanosti in umetnosti, blagostanja in reda sega v tisto dobo, ko je skromnih črnorizcev zunanje slabotna četa pod vodstvom naslednika galilejskemu ribiču zasajala križa rešilno znamenje med sirovimi ljudstvi po neprodirnih praغوذvih. Tam je Evropa doma, tam so doma njene države in njeni narodi.

Ali pa ne vidimo dan za dnev, kako vstajajo iz njene srede oholi nehvaležniki in ometavajo z blatom njen veličastni rodovnik in trgajo v kose njen domovinski list? Javno življenje odobrava to razdiralno delo. Vse evropske države in vsi evropski narodi so v svojem ustrojstvu že zatajili svoj izvor. Križa, ki jim je zagotovil njihov obstoj, ne marajo več. Ustave in zakonodajstva se več ne menijo zanj. Materi, ki jim ga je prinesla, obračajo hrbet in jo zaničujejo. Povsod brez izjeme, — povsod — tudi pri nas!

Zadnji lesk omike še sicer vedno žari, a ta žar je brez gorkote, brez življenja. »Omika« napreduje, a narodi ginejo. — Telesno in duševno propadamo.

— — —

Višji sloji so odpadli od pravega Boga in sedaj jim kraljuje zlato tele. Njemu v čast napravljajo slovesne orgije. Sredstva zanje pa izsesavajo iz žuljev in znoja nižjega ljudstva.

In zdolaj? Tu se pač leskeče strašna svetloba za bodočnost. V njenem svitu gledamo bleda, upala lica, čujemo vzdihne trpljenja in revščine in grozilne kletvine. Strast sovraštva in osvete žari iz oči tistim, ki se zbirajo v njeni luči. Ta luč se je prižgala ob materializmu naše omike in razsvetljuje bodočnost dosledno svojemu izvoru. Krvava družabna prekucija, popoln razpad vsega, kar je bilo kdaj svetega človeštvu, se nam obeta. Rešuje nam sicer zastavice naše prihodnosti, a rešuje jih z ognjem in mečem, z brezboštvom in sirovostjo. Luč socialne demokracije in anarhizma je edina, ki jo prižiga v družabni temi za bodočnost naša doba. Kdor hoče jasnosti v življenju, mora zanjó, če se noče greti ob tisti nebeški luči, ki je prisijala po Devici v bornem hlevcu na temno zemljo. — — —

Slovenec 1896, št. 296. (Izšlo na božični večer.) — Brez podpisa.

VI. Iz Slovenca 1897.

Iz vrste člankov: Pred petindvajsetimi leti.

I.

»Slovenec« je nastopil letos svoj petindvajseti tečaj. Kmalu bo štela njegova zgodovina četrto stoletje. Kako je izvrševal svojo nalogo, naj sodijo drugi. Njemu samemu pristaje le obnavljati v spominu dejstva, ki so ga rodila. Iz teh dejstev naj se razvidi, da je potreben tudi v naših dneh. V dokaz temu hočemo v nastopnih vrsticah podati svojim bralcem nekaj zgodovinskih spominov. Nadejamo se, da bodo v sedanjí zmedeni dobi dobro služili prijatelju in sovražniku.

Čas. S požrtvovalno pomočjo slovenskih domoljubov, med katerimi je bila v prvi vrsti slovenska duhovščina, je začel l. 1869. v Mariboru izhajati slovenski dnevnik z imenom Slov. Narod. Urednik mu je bil blagi Tomšič, ki je v resnici umeval vzvišeno nalogo prvega slovenskega političnega lista. Duševnemu in gmotnemu blagru vsega naroda je bil namenjen. Krog sebe naj bi zbiral vse dobromisleče slovenske izobražence, jih vzgajal za učitelje in voditelje narodove, jih bodril k lepemu, složnemu delovanju.

A dolgo ni tako ostalo. »Narod« se je preselil v Ljubljano. Tomšič je umrl. List je prišel v druge roke in mladi možje, ki

so z vseučilišča prinesli strupene liberalne, protiverske nazore, so začeli z Narodom podirati prejšnjo slogo, blatili zaslužne može duhovskega in svetnega stanu in uporabljati list za razširjanje liberalnih nazorov in svoje lastne slave.

Slovenski Narod je jel rušiti prejšnjo edinost in je služil z liberalnim orožjem osebnega napadanja in proticerkvenega hujskanja razdoru in prepiru. Tega dejstva ne izbriše nihče iz Narodove povestnice in prepričani smo, da bo zgodovina naše politike zaznamovala vedno z najbolj črnimi barvami žalostni, narodovemu mišljenju in razvoju neizmerno škodljivi propad Slov. Naroda v liberalne zmote in nezmisli, katerih se je duhu časa vedno najbolj dostopna mladina poprijela z veliko vnemo. Liberalizem je bil v modi, vladal je v javnem življenju, v zbornicah, pri vladi, v leposlovju, v znanstvu.

Kdor si je hotel ohraniti ime omikanega moža, je moral tuliti z židovskimi časnikarji — volkovi — proti mračnemu srednjemu veku, proti duhovskemu tiranstvu, proti verski šoli, proti konkordatu, proti vatikanskemu cerkvenemu zboru, moral se je navduševati za ločitev cerkve od države, za civilni zakon, za stroge zakone proti duhovnikom in samostanom.

Leta 1873. so prekipevale liberalne strasti. Na Nemškem je radi zmage nad Francozi oholosti pijani Bismarck pričel krut boj proti katoliški cerkvi in pri nas so seveda nemškim vzorcem vedno zvesti opičjaki hoteli, da se uprizori ta boj tudi v Avstriji. Toda v nečem je bila pri nas vendar velika razlika. Umazana strankarska dobičkaželjnost, ki označuje našo politiko, odkar jo krmijo židje, se je tudi tu pokazala. Dne 1. maja leta 1873. se je otvorila dunajska razstava, ki je že ob otvoritvi požrla 11 milijonov več, nego ji je bilo sprva dovoljenih. Divja špekulacija, ki se je lotila vseh krogov, je ustanavljala z grozovitimi goljufijami in neprekosljivim »švindlom« nova podjetja, ob katerih ustanovitvi so si polnili brezvestni židje, časnikarji, poslanci itd. svoje žepe. Grozne posledice tem goljufijam so se pokazale v velikem polomu, pri katerem je od maja do oktobra 1873 propadlo mnogo milijonov ljudskega premoženja in nebrojno ljudi prišlo ob vse svoje premoženje, često privarčevano s trudapolnim delom.

To je bilo mogoče le radi čudovite skvarjenosti parlamentarnega življenja. Med 167 poslanci v državnem zboru je bilo razdeljenih 125 mest »upravnih svetnikov« pri raznih bankah in delniških podjetjih. Gosposka zbornica je štela med svojimi člani 86 upravnih svetnikov. Taki moške bi bili pač bolj spadali v kako roparsko četo nego v zbornico, kjer gre za splošno blaginjo avstrijskega ljudstva.

Liberalizem se je pokazal v vsej svoji nagoti; komaj je nastopil, je že odrl nebrojno ljudi, onesrečil brez števila rodbin,

raztrgal pogoje zdravemu razvoju celim stanovom in spravil na stotine nesrečnikov v obup in v — samomor.

Premetenim liberalnim voditeljem pa je šlo za to, da ljudstvo ne spozna svojih peklenških sovražnikov. Obrtniki, uradniki in učitelji po mestih, kmetiči na deželi niso smeli izvedeti, kdo jih odira, kdo jih izsesava in gmotno in duševno tira v propad. Bližale so se nove volitve v državni zbor. Za mesec november so bile razpisane. In liberalizem je imel še dovolj dela proti cerkvi in verskim nazorom. Da bi si zagotovil zmago pri volitvah, se je lotil istega sredstva kot nekdanj kronani materin morilec Neron. Kakor je ta ob požaru, ki ga je sam povzročil, nahujskal ljudstvo proti kristjanom, češ, ti so tvoji sovražniki, tako je tudi liberalizem leta 1873. z vladno pomočjo uprizoril po časopisju, z brošuricami, s poljudnimi t. zv. znanstvenimi spisi, s shodi itd. med ubogim, gmotno propadajočim ljudstvom — ostuden boj proti duhovnikom in redovnikom.

Krščansko misleči možje niso bili pripravljani. Liberalizem je prepregel s svojimi časopisi vsa mesta. Kavarne in gostilne niso podajale svojim obiskovalcem drugega berila nego liberalno. Tudi posamniki so si naročali le take liste, ki so bili na glasu. In na glasu so bili samo liberalni; glas so jim prikričali tisti, ki so jih pisali in katerim so služili.

Krščansko časopisje je bilo še popolnoma v povojih in tako se je moglo zgoditi, da so ljudje sedali na limanice svojim najgorjim sovražnikom. Znano je bilo, kako skvarjeno je bilo liberalno časopisje. Po 1000 do 4000 goldinarjev in še več so dobivali uredniki t. zv. narodno-gospodarskega oddelka pri posamnih listih, da so prinesli kako kratko notico o kakem goljufivem podjetju ali tudi, da so le zamolčali kak neugoden dogodek.

Skvarjena zbornica, skvarjeno časopisje, skvarjena vlada so se pa opirale s tem, da so lažnivo iznašle »klerikalizem« in proti njemu uprizarjale gonjo. Sovraštvo proti »klerikalizmu«, ki še sedaj polni žile meščanstvu in t. zv. inteligenci, se je rodilo v omenjenih razmerah. Služilo je kot sredstvo, da je odgnal liberalizem sovraštvo od sebe. Iznašalo se je, da zakrije ljudstvu divje roparje gmotne in duševne sreče.

Sredstvo se je izkazalo. Pri volitvah l. 1873. so bili zopet izvoljeni prejšnji možje, ki so kot poslanci izvrstno pokazali, kako se v korist narodnega blagostanja skrbi za zasebne upravnosvetniške namene in polni lastni žep. Izvoljen je bil junak hip. rentne banke — Sturm, izvoljen špekulant Giskra, izvoljen baron Hopfen, slaven po dunajskem bančnem kreditnem društvu, itd. itd.

Ljudstvo je bilo oslepelilo. Mreno lažnivih public, obrekljivih sirovosti so mu liberalni časopisi nadedli na oči in norelo

je — ne proti tistim, ki so ga skubili in uničevali, marveč proti papežu, škofom, duhovnikom, menihom, nunam, sploh — proti cerkvi in veri. Po mestih so kazali osle za duhovnikom, če se je prikazal v javnosti, pljuvali pred njim, sirovo napadali usmiljenke, z blatom in kamenjem metali po menihih. In če se je kdo ojunatil, da je javno ožigosal tega duha in po pravici označil smrdljivi tok vse politike, so ga — zaprli kot kalilca miru, kot upornika.

V tem času je izhajal v Ljubljani list, ki se je ponašal z imenom Slovenski Narod in ki je iz židovsko-liberalnih mlakuž zajemal ves smrdljivi liberalni gnoj in ga v slovenski posodi trosil po naši domovini. Ali je bilo mogoče v takih razmerah molčati?

II.

Članek ima naslov: Narodnost in liberalizem in dokazuje, da liberalcem ni do narodnosti, ampak samo do liberalizma. »Znana je parola voditelja naših kranjskih liberalcev: 'Rajši s Šveglom, nego z Mahničem!' Ta parola je zelo stara. Že leta 1873. in kesneje 1874. so jo 'narodni' liberalci po svoje ponavljali in se tudi ravnali po njej. 'Rajši nemškutarja kot duhovna', tako jim je bilo bojno geslo.« Posledica te mrznje proti duhovščini je bila, da je v omenjenih dveh letih marsikje pri volitvah propadel slovenski duhovnik kot kandidat proti Nemcu, bodisi da so se slovenski liberalci zvezali z Nemci, bodisi da je bil radi razcepljenosti slovenskih glasov Nемеc »tertius gaudens«. O liberalcih in o nemškutarjih pravi Krek, da so oboji »odpadniki od zgodovine in izročil našega slovenskega naroda in sovražniki njegove prave sreče«.

III.

Nekaj potrebnih resnic.

Važno vprašanje za presojanje tiste hude liberalne dobe, s katero se bavimo, se glasi: Ali so bili vsi liberalni hujskači popolnoma zavedni nasprotniki resnici in pravici? To vprašanje ni sicer toliko pomembno za poznavanje razmer kolikor zaradi krotkih, malo razboritih dobrosrčnejev, ki ob taki priliki vedno pravijo: »Saj ni bilo tako hudo. Jaz sem poznal tega in onega; bila sta osebno dobra človeka. Ta je hodil celo ob nedeljah v cerkev, drugi je bil v osebni občevarju silo prijazen. Sploh je pa ta borba trajala le malo časa. Sami so se unesli in ni prav, če jih obsojamo zaradi prejšnjih zmot.«

Takim in enakim možem, ki s svojo zmedeno kratkovidnostjo često več škodujejo nego nasprotniki sami, je treba jasnega odgovora. Torej:

1. Pri presojanju zgodovinskih razmer se moramo ozirati na dejstva in na njihovo medsebojno zvezo. Udeležene osebe so pri tem postranska stvar. Zgodovinar mora presojati v prvi vrsti objektivno stran važnih dogodkov, kaj se je zgodilo, in ne briga ga pri posamnikih subjektivna stran, t. j. njihovo duševno razpoloženje, njihove zmote, njihove strasti,

nevednost in sploh vse tisto, kar je vplivalo nanje in kar zmanjšuje ali zvečava osebno krivdo. Dejstva presojamo in obsojamo in ne oseb.

2. Velik razloček je med javno in zasebno nrvnostjo. V naših liberalnih časih je javna nrvnost grozno padla in ljudje so zasebno nrvno mnogo boljši nego javno nrvno. Ko bi načela javnega življenja dosledno vodila očete in matere pri vzgoji otrok, učitelje pri izvrševanju njihovega lepega poklica itd. bi moralo kmalu vse razpasti. Ljudje so se navadili nekako dvojnega značaja. Zasebno, doma so sicer tudi zmotni ljudje, a zmota je pač le izjema; načela so navadno zdrava. Javno: pri volitvah, v zbornicah, glede na časopisje, je druga. Tisti, ki zasebno goje versko prepričanje v sebi in svojih rodbinah, so javno često največji hujskači. Zasebno prijazno občujejo s političnimi nasprotniki, a v javnosti jih zmerjajo s podlimi, hinavskimi propalci. Marsikateri daje celo svoje otroke v samostanske šole, zasebno podpira katoliške naprave, a v javnosti zagovarja ločitev cerkve od države, zahteva strogih zakonov proti redovom, zabavlja proti jezuitom itd. Zasebno dobri gospodarji, ki v svojem premoženju pazijo na vsak krajcar, so v javnosti nepremišljeni zapravljalci. Mestnega, deželnega, državnega premoženja mečejo po milijonih za razne stvari.

Teh resnic ne prezirajmo! Iz zasebnega življenja je v sedanjem dvoživnem času sklep na javno često zmoten, iz javnega na zasebno istotako. V tem oziru so se pojmi zelo zmešali. Nasprotniki kaj radi iztikajo iz zasebnega življenja kakega svojega nasprotnika razne napake in ga s tem skušajo onemogočiti v javnosti. To je največkrat grdo in krivično. Da pa opravičijo svoje javne napake, kažejo na zasebne vrline, češ, poglej ga: dobro srce ima, reveže podpira itd.

Ločimo torej zasebno in javno nrvnost! Javno družabno življenje ima neposredno čas en namen, časno blagostanje članov družbe in se mora torej tudi presojati z ozirom na ta namen. Zasebno življenje pa ima več en namen, večno osrečiti vsakega posamnika v nebesih in se torej mora tudi po tem namenu presojati. Javne nrvnosti grehi, t. j. družabni grehi se kaznujejo tu na tem svetu, zasebne nrvnosti grehi se pa kaznujejo končno šele na onem svetu.

3. S tem seveda ne tajimo ozke zveze med zasebno in javno nrvnostjo v posamezniku. A radi pravičnega presojanja oseb moramo vendar poznati razloček. Načela javnega življenja, ki jih pred nami kaže vsakdanja skušnja, vplivajo zelo mogočno na posamnika. Časa duhu se je težko ustavljati. Predsodki se nalezajo hitreje nego vsaka druga kužna bolezen. Zlasti mladine se hitro oprijemljejo. Ideja, ki nastopi z nekakšnim sijajem novotarije ali takozvane izvirnosti, ki ima nekaj težkoč v izvršitvi in ki poleg tega godi upornemu mladinskemu značaju, sme pri

mladini vedno računati na pristaše. Liberalizem, socialna demokracija, radikalizem imajo pri mladini najboljšo oporo. Ta ne misli, da je to, kar je dobrega v novih idejah, že stokrat popolneje izraženo v krščanstvu, in kar je slabega v njih, ne vidijo in in ne vedo, da ni izvirno, marveč je le nova izdaja zmote, ki se je že nebrojnokrat pojavila in bila že nebrojnokrat tudi premagana.

Posamniki navadno napredujejo. Življenja resni boj, skrb za rodbino, razne bolezni in bridke izkušnje izmodre človeka. Ko se postara, se mu vedno bolj odpira resnica in vedno bolj spoznava, da pota, po katerih je hodil, niso bila prava. Sam po sebi se umiruje. Njegova prejšnja strast se polega in nerad se spominja svojih sirovih napadov proti nasprotnikom svojega materializma, brezboštva, nihilizma, upornosti.

A kar je napisal, ostane, in kar je učil in govoril, se je usadilo mladini v srce, ki za njim nastopa. Ta mladina, njegovi lastni vzgojenci padajo po njem, ga sramote, dolže ga nedoslednosti in uprizarjajo boj na isti način, kot ga je uprizarjal sam v svoji mladosti. Nepremišljeni presojevalec, ki vidi samo umirjenje pri nasprotnikih, sklepa: »Ej, liberalizem ni več tak, kot je bil. Nasprotniki so sedaj vsi drugačni.« In s tem opravičuje celo koalicije ali kompromise z njimi. A to je prav tako zmotno kot škodljivo. Liberalizem je isti, le liberalci se v naravnem razvoju z leti mirijo.

Prav radi verjamemo n. pr., da Šuklje ni lagal, ko je rekel, da noče, da bi se povrnili tisti časi mladoslovenstva, v katerih je on z mladeniškim ognjem stal v boju proti cerkvi in duhovstvu. A dejansko vendarle vkljub svoji umirjenosti služi istim načelom, katera mladina z isto vnemo zastopa, kot jih je sam nekdaj. In ta mladina prav tako zabavlja proti njemu in proti drugim, še živečim nekdanjim bojnim tovarišem njegovim, kakor je sam zabavljajl proti mirnejšim liberalcem svoje dobe.

Samo resnica, ki sloni na verskem prepričanju, more v vsakem posamniku ohraniti vedno svežo navdušenost. Zmota in laž imata samo nekatere tako nesrečne žrtve, gleduhe, ki namenoma, premišljeno, s popolno subjektivno krivdo razdirajo resnico in pravico.¹

¹ Ti spadajo po Krekovem osebnem mnenju med one redke ljudi, ki pridejo v pekel. Smrtni greh se po Krekovem mnenju zagreši prav redko. To je sklepal iz kazni za smrtni greh: večna ločitev od Boga. Človek mora storiti nekaj takega, kar onemogoči spravo z Bogom, mora Boga naravnost sovražiti. Smrtni greh je prostovoljno prelomljenje božje postave v važni stvari. Človeška volja je svobodna; vprašanje pa je, kdaj in v kaki meri je v konkretnem slučaju svobodna in kako vpliva n. pr. telo glede 6. božje zapovedi na prostost duha. To mi je razlagal Krek med štirimi očmi z dostavkom: »Moje mnenje v tej stvari velja toliko, kolikor veljajo argumenti, ki jih zanje navajam.« — Kar se tiče izraza »gleduhi«, mislim, da bo tu tiskovna napaka. Janežič-Hubadov slovar ima besedo »glavuh = Dickkopf«, dočim je gleduh = ogleduh. — Op. izd.

Ali imamo takih mož tudi med nami, o tem ne moremo soditi. Značilno pa je, da se je princip takega doslednega boja proti Bogu — framazonstvo — zaplodil tudi med Slovenci. Samo en slučaj naj omenjamo!

»Recht« je pisal v svoji 284. št. l. 1874., da je bil dr. Klun sprejet v Curihu v framazonsko ložo. Ta mož je postal pod Giskrom¹ dvorni svetnik in je bil poleg H. Maurerja, Bergela, Goldenberga, Lustiga, Treua, Millerja v odboru, ki se je osnoval za pospeševanje framazonstva. — Temu odboru načelnik pa je bil dr. Foregger.

Taki možje vedo, za kaj gre, in takih tudi leta ne uneso. V dosego svojih namenov si znajo dobiti pripravna vplivna mesta in z njih skrbe, da se nadaljuje pohujševanje, da ne poneha boj.

Že od Jožefa II. časov so framazoni skrbeli, da so imeli pri vladi prvo besedo. Koliko neizmerno zla so napravili! Avstrijski liberalizem je njihovo delo. Zlasti čas, s katerim se baš bavimo, se je snoval pod njihovim vodstvom.

Ali ni bila tedaj dolžnost zavednih katoličanov, da nastopijo tudi s časopisjem v obrambo resnice? Kako se zajedo zvito uprizorjene zmote v ljudstvo, vidimo pri nas in drugod. Na Laškem par tisoč zavednih zlobnežev tiranizira vso državo; na Francoskem je ista. In pri nas doma? Kmalu nam bo zmanjkalo sape od samega zatiranjeja, kako katoliški narod smo, kako smo verni in pobožni, a pri tem dejansko v javnem življenju vlada vendar veri in cerkvi diametralno nasprotno mišljenje.

IV.

Načela slovenskega liberalizma.

Sloveči ruski vojskovodja Šuvalov se je izrazil nekoč o armadi sosedne države² takole: »Krasna armada! Disciplina vzorna, junaštvo, dinastičen duh — vse izborna! Samo da bi ne imela te proklete navade, da je vedno tepena (byti bitoju).«

Z malimi izjemami bi se moglo to trditi marsikje o takozvanih »klerikalnih« strankah. Ta rod je vaje udarcev in se jih je tako navadil, da jih skoro ne čuti. Dušeslovna razlaga temu pojavu ni težka, a da odkrito povemo, sedaj si je še ne upamo javno izražati, ker bi brez potrebe razburjali duhove.

To pa lahko trdimo, da je v teh strankah navadno izmed štirih dejanskih čednosti najmanj tiste, ki smo se je učili v katekizmu z imenom »s r č n o s t«. Puhlice o »miru« in »prepiru«, o »ljubezni« in »fanatizmu« kažejo tu veliko moč. Toda amicus Plato, magis amica veritas. Mir je lep in dober, a mogoč je le

¹ Giskra je bil 1867—1870 notranji minister v Avstriji. — Op. izd.

² O avstrijski armadi. Krek je ta izrek rad navajal. — Op. izd.

kot posledica umstvene edinosti ali, kakor jo imenuje temeljiteje sv. Pavel, »edinosti v veri«.

Kdor je zaveden katoličan, ve tudi, da je brez razodete vere načel tako nemogoč mir in red na svetu in sreča ljudi na njem, kakor brez zraka in brez hrane telesno življenje. Zato pa mora za ta načela vsaj z isto žilavostjo v borbo, s katero se bori za svoj telesni obstoj.

Po teh opazkah podajemo sebi in bralcem za izpraševanje vesti vodilna načela slovenskega liberalizma. Proučavajmo jih in ob njih motrimo tudi lastno delovanje!

Slov. Narod je zapisal (št. 252,¹ 1874) tele besede:

»Z delom in pogumom bomo vrgli črno gardo v kot, kamor so jo potisnili že drugi narodi zdavnaj.«

To je krepko geslo in sodimo, da nam ni treba podrobneje dokazovati, kako se je izvrševalo. Črna garda v kot! to se pravi: duhovniki in zavedni katoličani v kot, vera v kot, cerkev v kot!

Mi pa pravimo: Črna garda iz kota! In kljub vsej pomirljivosti si ne moremo kaj, da ne bi konštatali, da sta tu dve nespravljivi nasprotji.

Slovenski Narod opisuje sam črno gardo v št. 196,² 1874:

»Črni elementi, ki nestrižejo svojih ovac, ampak derejo, — seme sovraštva sejejo, — vselej skrbel zase — radi delajo proti sreči naroda, nimajo dobrih in zrelih misli o napredku ter mislijo, da edina molitev pomaža ubogemu ljudstvu.«

Takih pavšalnih ocen čujemo dan za dnevom nebrojno tudi v našem času. Kdor jih vedno požira, mora nujno sam skoprneti v besnosti proti tem »črnim elementom«.

Kdo vodi črno gardo in giblje črne elemente, vidimo iz nastopnih besedi (Slov. Narod 25. septembra 1874):³

»Gorje nam! V vsej rimsko-katoliški Evropi goni jezuitizem duhovstvo v borbo proti modernim državnim napravam in proti državi sami.«

Temu primerno se imenujejo jezuitje z laskavim imenom »furije evropskega miru« (Narod, julija 1874).

Ta »jezuitizem« je dobil novejši čas konkretnjšo obliko pri naših nasprotnikih. Pravijo mu: »škof Missia in dr. Mahnič«. Sicer se pa ista pesem poje še dandanes in v potu svojega obraza vrte liberalni žurnalistični lajnarji svoje lajne po njeni melodiji.

Ta črna garda in ti črni elementi so se že pred četrtem vekom delili v starejše in mlajše. »Mlajše duhovstvo se upira napredku«.

¹ V št. 252. nisem našel tega citata. — Op. izd.

² V dopisu »Od Sv. Nikole pri Ormožu«. — Op. izd.

³ V tej številki tega citata nisem našel. — Op. izd.

jadikuje Narod (št. 152, 1874).¹ To mlajše duhovstvo se dandanes imenuje »fanatična kapelanokracija«, »mlečnozobi semeniški izpeljančki« itd., a ta lastnost se ga še vedno drži, da se po liberalnem mnenju ustavlja napredku.

Da je mlajše duhovstvo tako, temu je vzrok njegova vzgoja, glede katere tako lepo vprašuje Narod (julija 1874):

»Ali niso pomanjkanja duhovnov v prvi vrsti kriva semenišča s svojo enostransko, fanatično in zelotsko izrejo, in kako bi se najvišje šole za teologe uredile, da se le-ti odgoje v pravem krščanskem duhu, ne kot slepo orodje nezmotljivca rimskega?«

Oj ti »p r a v i k r š č a n s k i d u h«, kolikrat jo še sedaj priromaš na beli dan, in ti, »s l e p o o r o d j e«, kako častitljiv izraz si po starosti svoji! Kot stara znanca vaju najtopleje pozdravljamo!

Včasih je imel »nezmotljivec rimski« »slepo orodje«, sedaj gojita pri nas »škof Missia in dr. Mahnič« to stroko. Posestniki »slepega orodja« se torej menjajo, a v Narodovem katastru se vendar za vsak čas lahko izve, kje se baš nahaja.

Pozabimo nasprotja! Čemu vlačiti stare, pozabljene stvari na dan? Dobro, pozabi, če je mogoče! Ali te ne spominja sedaj delujoči liberalizem do pičice na vse nekdanje puhlice? Saj si je še v besedah ostal nespremenjen.

Denimo, da beži za teboj dečak in ti vrže pest blata v hrbet. Ozreš se in — potrpiš. Greš dalje, dečak te napade drugič, tretjič, četrtič. Naposled boš vendar zahteval, naj miruje. In če pride tu pohlevno, s krivim hrbtom k tebi in ti reče: »Saj nisem mislil nič hudega; zaletelo se mi je,« boš sicer skoraj gotovo zmajal z glavo, a recimo, da mu sežeš v roko in greš po svoji poti. A denimo, da se napad ponavlja dan za dnem, leto za letom, ponavlja pa tudi ob gotovih slučajih navidezna pomirljivost tvojega napadalca; potem pride pač čas, ob katerem je mogoče, da si toliko s v e t, da mu še vedno odpuščaš in da radovoljno trpiš, a da bi bil toliko n e u m e n, da bi mu verjel, ko ti petdesetič ali stotič ponavlja, da se mu je samo zaletelo, to ni mogoče.

In nauk iz te povestice? — —

Več nego 25 let ponavlja liberalizem isto. Kleveče iste laži celo z istimi besedami; botali in bratili smo se ž njim že tisočkrat i brez Slovenskega lista. A uspeh! Kdo je torej pričel prepir, kdo ga vzdržuje? Kdo ne mara miru?

Rešitve in imen rešilcev tej zastavici ne smemo prijavljati, ker vsakdo, ki jo ugane, se imenuje »izdajica slovenskega naroda«, »fanatik, razdvajalec, morilec narodove sreče, bratomorni zelot« itd., dasi ne zasluži drugega imena za tako rešitev, nego slučajno razsoden človek.

¹ V uvodniku: Cerkveni boj pri Srbih. — Op. izd.

V.

Način liberalnega boja.

To poglavje utegne biti pikantno, si misli morda kak bralec. Moti se. Naš namen ni tu vzbujati strasti, marveč pisati dejstva.

Naš slovenski liberalizem je tudi v načinu svojega boja posnemal svoj nemški izvornik in ga še posnema. Označuje ga predvsem o s e b n i boj. Nasprotnik mora biti podel, umazan, naj velja, kar hoče. Zato vlačí na dan zasebne zmote, škandale — izmišljene in resnične, zavija tudi resnične dogodke, da obesi vsaj kako dvomljivost na nasprotnika. Kakšne nestvore ustvarja pri tem, je v resnici čudno. Sedaj so mu izdajalski nizkopokloniki, ki se ne upajo dihniti proti vladi; v isti sapi jih pa toži, da so uporniki in revolucionarji.

Redno srečavamo v liberalnem boju taka dokazila: krščansko misleči možje so jim a) slabotni hinavci, b) uporni, državi uporni rogovileži, c) nezmerni lenuhi, d) ostudneži glede na šesto božjo zapoved.

Te trditve se dokazujejo tako, da bi se moral dokazovanju smejeti vsak pameten človek. Indukcijski dokaz sicer nikjer ne velja, dokler se ne navede toliko posamnih slučajev, da so v njih zastopani vsi. Fizik, ki bi iz enega slučaja brž sklepal na zakon, ne zasluži svojega imena. Njegove trditve, ki se opira na posamen slučaj, ne verjame noben razumnik.

A v naravi imamo znan in dokazan aksiom, da so naravni zakoni z ozirom na naravo samo neprelomljivi. Koliko teže je pa glede na spremenljivo naravno naravo človekovo! Kolikrat se človek moti umstveno in v volji! Kako krivično je, sklepati iz enega dogodka na značaj človekov! Kako lahko se moti najmodrejši in greši najpravičnejši!

Kdor hoče pravično soditi človeka, ga mora soditi po vsem njegovem življenju! Ne sme iskati iz njega samo zmot, marveč tudi resnico, ne samo hudega, marveč tudi dobro. Ne sme gledati samo njegovega greha, marveč tudi razmere, ki so ga privedle do padca, tudi pokoro in poplisanje.

Najmanj se pa sme iz posamnih slučajev sklepati na kakšnost vsega stana. Tak indukcijski »dokaz« je v logičnem oziru — grda spaka. In vendar skušamo take »dokaze« neštetokrat. Na podlagi kakega posamnega slučaja ali pa celo kar na celem se pavšalno obsoja vse duhovstvo, ves redovni stan. Bojev in zmag, ki so jih posamniki v težki borbi pridobili nad seboj in nad svetom, nasprotnik ne vidi. On se veseli le posamnih porazov in jih slastno opisuje.

Fraze, ki jih rabi, mu podaja zlasti veri sovražno zgodovinarstvo. Laži in obrekovanja, ki jih je to nagromadilo, ne spraviš s sveta. Pobij jih, dokaži njihovo neresničnost, pojasnuj

jih znanstveno — nič ne dene. Ob svojem času ti prikorakajo zopet po vrsti: temni srednji vek, inkvizicija, papeška Ivana itd.

Tako je sedaj in tako je bilo tudi v dobi, ko je »Slovenec« začel izhajati.

»Danici« dne 3. julija 1874 je n. pr. odgovarjal Sl. Narod:

»Odkritosrčni ste pač, vi krščanski (?) komunardi, ki samo na to mislite, kako bi sirovo maso naščuvali na drugače misleče. — Ko bi prišli ti ljudje do samovlade, bi res uničevali svobodomiselnost, kakor sveti Peter Arbuez z inkvizicijo in vešali.«

Bralci »Zgodnje Danice« so mu »najneizobraženejši in najsirovejši del naroda«.

Prav tistega leta se je začelo v »delavskem društvu« pravo komunistično gibanje. Tuji hujskači so hodili trositi svoje protiverske, protinarodne in protidržavne zmote. A zanje ni imel tedaj Narod nobene grajalne besede. »Danico« in njene bralce pa zmerja s »komunardi«.

V štev. 177., leta 1874., imenuje Slovenčeve urednike »maziljene urednike pobožnega lista«.¹

Leta 1873 beremo v njegovih predalih nebrojnokrat o »brezdomovincih, črnosuknjarjih, fanatikih, klečeplazih«. Kdo so te pošasti, lahko uganemo, ker je v zvezi s temi priimki navadno tudi lepi samostalnik »far«.

Jako spretno se opisuje tedanje katoliško politično društvo, oziroma njegovi udje. Dne 20. januarja 1874² beremo v Narodu tale klasični njihov popis:

»Med temi je celih eden in trideset duhovnov, štirje šuštarji, štirje krojači, en haus knecht, en kovač, en bukvovez, en trafikant, en mizar, en kožuhar, en šolmašter, škofovski pisar, en penzioniran inženir, ki ima strašno dosti časa in bi rad Golgoti zidal, en troglodit, en brezposelni grof, dr. Costa, pa ena pest brezposelnih tercijalov.«

V taki družini seveda ni bilo dobro bivati. Vsa značilnejša imena, kolikor nam jih iz Narodovega psovalnika ohranja zgodovina, so pa še dandanes ohranjena in še vedno drže. Novi frazi v tem oziru poznamo samo dve: »latinizatorje«, ki jo je Slovanski svet srečno presadil z razkolnih tal na našo zemljo, in »licemerce, ki zavijajo oči proti nebu«, ki jih je zasledil in potem zelo mnogokrat napopal na papir znani dr. Nevesekdo.

Tudi način, po katerem se imenuje Don Karlos »pobožen, od sv. očeta žegnan pretendent« (Narod 8. junija 1874),³ je še sedaj v rabi. Poleg Naroda rabita žegne in mazila zlasti Delavec in Svoboda zelo uspešno.

¹ Ta izraz rabi Jurčič v notici »Prijateljem«. — Op. izd.

² V tej številki nisem našel tega citata. — Op. izd.

³ Ta dan (ponedeljek) Sl. Narod sploh ni izšel. — Op. izd.

Dovolj bodi o tem. Naj zadostuje teh malo vrstic, da se razvidi stalna, neplodovita, nenapredujoča sirovost našega liberalizma.

VI.

Kako so se uporabljali v dobi, ki jo opisujemo, razni izmišljeni in resnični škandali, nam najbolj priča cela vrsta zgodovinskih preiskavanj, ki jih je pod prijetno-značilnim imenom »Nasledki prisilnega celibata« napisal neki Paulus¹ v Narod leta 1874.

Kdo je mož, oziroma kdo je bil, nas sedaj ne briga, dasi se je takrat pojavljalo to vprašanje v raznih oblikah. To se pa mora reči o tem zgodovinarju, da je zvelkel na dan vse umazano perilo, kar so ga našli od magdeburških centuriatorjev² do Volterja in Feuerbacha cerkveni sovražniki.

Slog spisu je tak, da ugaja po sedanjih razmerah samo še Delavčevemu okusu. Naš narod pravi često, da je veliko grji tisti, kdor kako ostudnost na dolgo in široko s slastjo pripoveduje, nego tisti, ki se je z njo pregrešil.

Ta resnica velja tudi o omenjenem spisu. Novejši čas nam sicer ni prinesel še nobene take »zgodovinske« razprave v naših liberalnih listih, pač pa prinaša toliko češče pikantne dnevne dogodbice v tem oziru.

Kako vpliva to na mladino, si je lahko misliti. Ali je mogoče v takem času duhovniku izvrševati težki posel, ko se mu s takim pisarjenjem trga vsako tudi zgolj človeško spoštovanje in se tako stavi pred svet ves duhovniški in redovni stan kot po orgijah hlepeča izprijena drhal?

O tej stvari naj namesto drugih besedi navajamo klasično pričo o Narodovi ostudnosti tiste dobe, ki jo opisujemo!

V Slovencu št. 56 se je namreč stud. iur. postavil za svojega strica župnika s temile besedami:

»P o s l a n o.

Gospod urednik! Sprejmite blagovoljno sledeče kot inserat v svoj list:

Dasiravno sem v političnem mnenju liberalen in nasprotnik svojemu stricu, me vendar vse meje žurnalistične

¹ V Sl. Narodu (št. 88—96) je podpisan pisec kot »Cismontanus«. — Op. izd.

² Matija Vlašič (Vlacič, polatinjeno Flacius Illyricus), rojen l. 1520, v Labinju v Istri, je začel v Nemčiji, kjer je po svojem prestopu k protestantizmu preživel večino življenja, izdajati cerkveno zgodovino prvih trinajstih stoletij, urejeno po stoletjih (centuriae). Zato se je delo imenovalo pozneje kratko Centuriae Magdeburgenses, njegovi pisci pa centuriatorji. Ta zgodovina je imela namen, da zbere bojno gradivo za protestante v boju proti papeštvu. Pisana je zelo nekritično. »Jeder Autor ist gut genug, wenn er nur wider das Papstum zeugt,« pravi o centuriatorjih E. Fueter (Gesch. d. neueren Historiographie, München u. Berlin 1911, str. 252). — Op. izd.

spodobnosti presega joča polemika¹ Slov. Naroda prisili, da stopim za svojega sorodnika očitno v boj. Jaz sem prijatelj svobode, ali to ni v principu svobode, pasti na privatno osebo ter ji izsesati kot vampir čast in dobro ime. Jaz sem prijatelj omike, ali to je kanibalska sirovost, nasprotnikovo osebnost zadušiti v blatu privatnega obrekovanja. To ni več polemika, to je spričevalo nezmožnosti, to je dokaz, da nimam argumentov, da sem reven na duši in slab na logiki in da se zaradi tega vrivam v privatno življenje ter trgam uma-zane kose iz nje ga ter kričim, da je tak in tak, kadar ga ne vidi nikdo — in vendar hoče imeti svoboden glas.

Kar se tiče privatnosti mojega strica, vem toliko o njem, da ima dobro srce in da je toleranten, bolj kot pa uredniki Narodovi; čeprav ve, da sem mu v politiki sovražen, vendar me podpira velikodušno, ker ne sovraži osebe, ampak le princip.

Protestujem pa, da bi se pod geslom »vse za domovino, svobodo in omiko« uvedla med nami duševna inkvizicija, katera devlje na rešeto našo osebnost, — ter si redi »politično slavo« z našimi privatnimi napakami; protestujem, da bi iz vodilnega lista postala škandalozna kronika, katera deva v okove prosto mnenje ter se je plevel neomike in s hudobnostjo razširja pod krilom lepih idej nezdrav terorizem.

Sicer pa si bom znal drugače pomagati, da si ubranim privatno ime svojega strica pred enakimi napadi.

Dovolite, da Vam, gospod urednik, izrazim svoje spoštovanje.

Na Dunaju, 10. maja.

Ivan Tavčar, st. iur.«

Na te besede je napadel Slov. Narod liberalnega st. iur. Ivana Tavčarja — osebno in v Slovincu se je dne 26. maja 1874 bral tale njegov odgovor:

»P o s l a n o. Gospodje uredniki Slov. Naroda so mi odgovorili z osebnimi napadi ter me počastili s svojim zaničevanjem. Naj se jim zgodi volja, jaz jim ne kratim te radosti! Le toliko rečem, da je beseda »nek« cena in da je to orožje, katero lahko vsak suče, četudi ni urednik. Jaz gospodom urednikom ne zavidam neumrljivosti ali posebnega pomena. Rad ga jim pripoznam, dasi so nekateri nekaj let za mano zapustili gimnazijo.

„Lavoslavs Bubus“ je najnovejše dovtipno otroče gospodov redaktorjev Slov. Naroda. Tudi tega veselja jim ne kratim!

¹ V izvirniku ni nobena beseda podčrtana. Pač pa je Krek v izvodu »Slovenca«, ki se hrani v knjižnici KTD v Ljubljani, cele vrste podčrtal.

Če se jim poljubi, dajati mi priimke »spridenega študenta«, habeat sibi. Pa vendar sem čul praviti, da v hiši obešenega ni dobro govoriti o vrvi, in s praktičnostjo tega modrega pregovora se tolažim tudi sedaj.

S tem je končana polemika pri moji strani. Odslej ne odgovarjam več na osebne priimke in dovtipne zabavljice.

Na Dunaju, 23. maja 1874.

Ivan Tavčar.«

To je bilo že zdavnaj. Popolnoma tako ravnanje, ki ga nam opisuje tu bivši st. iur. kot vampirsko delovanje, kot kanibalsko sirovost, smo imeli in imamo priliko opazati še naše dni, in sicer prav tako v zvezi z imenovanim st. iur.

Klasična priča nam govori o prošlih dneh, o sedanjosti vemo žalibog sami več nego dovolj. Ta klasična priča nam je pa tudi dokaz, da kaljenje miru in sloge ni in ne more biti na naši strani. Na naši strani je pač nebrojno trpljenja, težav in preganja, ki ga skušamo, na naši strani je pač skrajna popustljivost.

VII.

Krek se obrača proti Narodovemu ugovoru, da »vera ni v nevarnosti«. Opozarja na nekatere kulturnobojne Narodove članke in konča:

»Pripoveduje se, kako so znali sirovi Turki tolažiti uboge krščanske ujetnike, ki so jih ujeli v vojski ali sicer. Divji zmagalec je prijel nesrečno žrtev z eno roko za lase, zarezal je nad revežem: 'Ne boj se, brate!' in je pri tem zamahnil z drugo roko s sabljo in mu odsekal glavo.

Ta 'ne boj se brate' je v Turkovih ustih iste vrednosti kakor 'vera ni v nevarnosti' v liberalčevih.«

VIII.

Brezdomovinstvo.

V lepi edinosti so slovenski in nemški liberalci v državnem zboru glasovali za protiverske zakone, v lepi slogi jih vidimo tudi poslej še večkrat, kot smo že nekoliko opisali v drugem članku. Zveza med njimi je stara stvar. Vedno se je zasnovala, kadar je šlo za to, da se ustavi krščanskim načelom pot v javno življenje.

Liberalci, ki so izdajali svoje brate, ki so zatajili vsa izročila svojega naroda, ki glede na narodnostne zahteve niso imeli nobenega načela, so pa vendar našli dovolj poguma, da so nadeli krščansko mislečim nasprotnikom prijazno ime »brezdomovinci«.

To ime je Slovenski Narod uvedel v slovensko slovstvo in hvaležni smo Pleteršniku, da je tudi v svojem besednjaku ovekovečil to slavno Narodovo dejanje. »Brezdomovinec« je pièce de resistance liberalčeva. Če drugod ne more do živega nasprotnika, ga kaže kot sovražnika domovine in narodnosti.

Bedast kot noč je ta ugovor zlasti glede na duhovnike, katerim se očita v prvi vrsti. Noben drug stan ni v svojem poslu

tako zvezan z narodom in njegovim življenjem kakor duhovski. Pri nobenem drugem stanu ni zveza tako nežnega — npravnega značaja kot pri duhovskem. Uradnik nima osebno takorekoč nobene zveze z ljudstvom. Kar zahteva od ljudi, lahko izsili; zato ima vojake na razpolago. Drugi stanovi, ki so potrebni za vzdrževanje in spopolnjevanje človekovo; rokodelci, trgovci, učitelji itd., stopajo s človekom samo v gotovi omejeni dobi v stik ali le v posamnih slučajih. Duhovnikov stik s posamnikom pa se pričinja z rojstvom in traja do groba. Ob vseh važnejših dobah in trenutjih se kaže najožja zveza človeka s svečenikom: pri vzgoji, ob nastopu zakonskega stanu, pred smrtjo. Kadarkoli pretrgajo tvorno človekovo življenje ali njegovo enakomerno, časnim namenom služeče duševno delovanje višje misli o Bogu, o večnosti, o lastni grešnosti, o potrebi sprave z Bogom, sploh misli glede na najvišja metafizična in etična vprašanja, tedaj torej, ko nastopa človek reduplikativno kot človek, kot u m n o bitje, tedaj nastopa tudi duhovnik kot njegov učitelj, kot tolažnik, kot sodnik, kot posrednik med njim in med Stvarnikom.

To je v bistvu duhovniškega značaja in kdor to taji, mora tajiti duhovniški značaj, in s takim ni možen nadaljnji razgovor.

Potemtakem pa moramo že iz bistva duhovniškega značaja nujno sklepati tole: če sploh kdo pripada k narodu in če je sploh kdo narodov in naroden, je to brez dvojbe duhovnik. Za ohranitev in spopolnitev naroda kot naroda deluje duhovnik direktno že s tem v najeminentnejšem zmislu, da izvršuje dolžnosti svojega stanu. »Brezdomovinstvo« je očitek, ki ima svoj pomen le v materialistovih ustih. Tak ima pravico, napasti duhovnika in zahtevati, da se iztrebi iz družbe, komur ni človek drugega nego sestav različno spojenih atomov. Materialist taji duhovnost človeške družbe in zato tudi življenje po smrti. Zato dosledno pobija vsako misel na kako domovino onstran groba. Popolnoma umestno je, da vrže vsakomur, kdor sodi, da je življenje na tem svetu le pripravljanje za večnost, v obraz besedo »brezdomovinec«. Brezuspšno in abotno je dokazovati materialistu, da nima prav. Z materialistom se ne bomo preekali o domovinstvu in brezdomovinstvu, ne bomo mu dokazovali, koliko so duhovniki storili za svojo domovino, za njeno svobodo, za njen napredek, marveč si bomo rajši ogledali temelje, na katerih sloni njegovo očitanje.

Zdi se nam, da smo v domačem boju o tem izgubili veliko besedi po nepotrebnem. Koliko smo se že nadkazovali o domovinski ljubezni naših škofov in duhovnikov nasproti ljudem, ki sami spreminjajo in zatajujejo narodnostna načela, ki se igrajo z besedami in po besedah z nerazsodnimi ljudmi, s katerimi

prihajajo v dotiko, ki v dejanju dokazujejo, da se toliko brigajo za narodnost kot za lanski sneg! Ali je bilo vredno? — Kaj smo dosegli? Liberalčki so veseli, da jim s takim rvanjem dajemo priložnost, da sodijo nad nami. In sodba iz njihovih ust se končno glasi brez izjeme: »Hina vci, brezdomovinci!«

Saj vidimo n. pr. glede na našega premil. škofa, ki v šolskem vprašanju glede na Drago, v svojem obče vanju in uradovanju itd. tako jasno dejansko kaže pravičnost in ljubezen do našega naroda in se tudi z mogočnimi faktorji bojuje za pravice našega jezika, vidimo pri dr. Mahničju, čigar narodni program je čist in svetel kot solnce, vidimo pri dr. Susteršičju, ki je pač v narodnem vprašanju najradikalnejši naših drž. poslancev, kaj pomagajo nasprotnikom dejstva. Nič, — prav nič!

Tisti ljudje, ki prodadó za skledico leče, za par grošev vse svoje narodno prepričanje, sede varno na svojem sodnem stolu. In mi se hodimo v hlastni naglici prednje opravičevati in s tem dajati povod za novo svoje sramotenje.

Velja nam po vsej pravici poziv: »Ne bodimo šalobarde liberalcev!«

Zgodovina vsega liberalizma in tudi našega nam kaže, da sloni liberalizem popolnoma na materialističnem temelju. Popolnoma različne nazore o svetu, o človeku, o začetku in namenu obeh srečavamo pri obeh nezdružljivih nasprotnikih — pri krščanstvu in liberalizmu, ali pravzaprav družabnem materializmu. Tam, kjer veljajo Häckelovi nazori, tam, kjer se norčujejo iz molitve in sploh iz vsega verskega, tam je psovka »brezdomovinec« majhen ocvirček, ki ga lahko preziramo.

Dobro vemo, kako bi se skušal nato izmotati nasprotnik. Pričel bi dokazovati, in sicer z dejstvi, induktivno, z vsemi hibami tega dokaza. Posebej odgovarjamo temu:

1. Največ takih dejstev, ki se navajajo kot dokaz »brezdomovinstva«, je ali popolnoma neresničnih ali vsaj zavitih. Pred sodiščem bi jih malo obveljalo. Čudno, da baš pravno izobraženi ljudje, ki sicer terjajo za najmanjše trditve jasnih dokazov, v tem oziru, ko gre proti »klerikalstvu«, vse verjamejo. Ali morda ne? Ali se morda le delajo, kot bi verjeli? Potem tem slabše zanje.

2. Liberalec, ki sodi v »narodnem« oziru razna dejstva, je hkrati v tem oziru zakonodajalec. On nam reč sam subsumira tisto dejstvo pod neko tako narodnostno načelo, katero si je sam ustvaril.

Ali je to pravično? Oj, kolikrat se mora biti tekem časa sam po zobeh! Narodnostna načela si menja, kakor mu kaže. Saj imamo drastičnih dokazov za to: sv. Ciril in Metod, slovensko vseučilišče, samoslovenski napisi.

Naši sodniki si ustvarjajo načela, katera potem zopet popolnoma zametujejo, kakor n. pr. pri tolikrat opetovani trditvi,

pričeti v Narodu št. 252, 1873, da so »duhovniki zati-ralcislovenskeliterature«.

Sodnik in zakonodajalec obenem nam pa pač liberallec ne bo. Saj vemo, da je zakonodajalec v narodnem oziru isti kot v nrvnem — namreč večni božji zakon in iz njega izvirajoče zahteve pravičnosti. Ali naj torej protivnik krščanstva sodi, kaj je pravično, in vsled tega tudi, kaj je narodno?

Kako bi se torej reklo liberalnemu dokazovanju v »narodnem« oziru? Drugega ne vemo v odgovor nego Prešernove besede: »Kranjec moj mu osle kaže!«

In mi? Kako smešno se vede marsikaka krotka duša s sicer pravimi načeli! Vzdihuje in tarna, ko čuje o kaki novi filipiki, in veka: »Oj, kaj bo, kaj bo! Narod že zopet piše!« In nazadnje pričenja sam dvomiti in po malem celo verjeti takim trditvam! — V takem duševnem stanju je čmerna zabavljivost nujna posledica in ž njo se spajajo vzkliki: »Gorje ti ga, bratomorni prepir! Sloga, sloga!« — Taki smo. —

3. Pokazali smo ob kratkem, da je duhovnik že po svojem značaju naroden. Izjeme so v posamnih slučajih ali tudi v posamnih osebah mogoče. Nrvni zakoni, katerih eden je tudi, da mora duhovnik ljubiti svojo domovino in svoj narod, se dadó prestopiti. Nrvni zakon je tudi n. pr., da se bratje ljubijo med seboj. A so tudi bratje, ki se sovražijo. Vendar niso taki bratje nikdar v večini, marveč le redke izjeme. Tako je tudi glede domovinske ljubezni pri duhovnikih.

Ali si je mogče misliti, da bi duhovniki, ki imajo vendar najozžo zvezo z ljudstvom, ki so iz ljudstva vzrastli in ki žive med njim, katerim zaupava narod svoje najtajnejše skrivnosti in razkriva gube svojega srca, ali je mogoče misliti, pravimo, da bi duhovniki pri vsem tem ne ljubili ljudstva, njegovih zdravih šeg in navad, njegovega jezika, njegovega duševnega in gmotnega napredka? — — —

IX.

Blagi ljubljanski kanonik Kramar se je po svojem odstopu kot semeniški vodja (l. 1873) preselil v korarsko hišo št. 14 pred škofijo. V drugem nadstropju si je priredil stanovanje. Že kot starološki dekan je imel vrlo rad obilo duhovnikov svoje; zbirali so se pri njem v posvete in v razvedrilo duhovniki vse dekanije in še od drugod.

Ta lepa zveza Kramarjeva z duhovniki ni ponehala, ko se je preselil v Ljubljano. Zlasti ko se je preselil v lastno stanovanje, je zopet postal njegov dom središče duhovnikom z dežele in iz mesta. Večja družba ljubljanskih svečnikov je hodila h Kramarju opoldne in zvečer na hrano. Imenujemo naj med temi: prof. Marna, prof. dr. Vončino in kanonikovega ne-

čaka stolnega vikarja Kluna, katerim se je rad pridruževal tudi naš nepozabni Luka Jeran.

Pogost gost z dežele je bil Tedeschi, dekan Skubic in izmed sedaj živečih mož zlasti duhoviti in za vse dobro vneti svetnik Sajovic. Izmed neduhovnikov sta bila zvesta domača prijatelja: dr. Bleiweis in dr. Costa. Vseh imen tistih, za vse dobro navdušenih duhovnikov in neduhovnikov, ki so se zbirali pri kanoniku Kramarju, ne moremo naštevati, ker je njihova vrsta predolga. Zadoščaj torej to, kar smo navedli.

Kanonika Kramarja gostje so z bistrim očesom videli nevarnosti, ki prete slovenskemu ljudstvu po liberalnih nazorih. Natančno so poznali čas, v katerem so živeli, razgovarjali so se o tem in ukrepali, kaj bi bilo storiti.

Vsi so bili te misli, da je treba sovražnika pobijati z istim orožjem, s katerim nastopa sam, da je torej predvsem treba krščanskim nazorom za javno življenje tudi javne obrambe v primernem časopisu.

Ideja se je stalno ukoreninila v njihovem umu, pripravljani so bili žrtvovati se zanjo. Čakali so le ugodnega trenutja, da bi mogli sprožiti to zadevo v javnosti.

To se je ponudilo ob času duhovnih vaj leta 1873. Po končanih duhovnih vajah je vstal izmed velikega števila duhovnikov pri zajtrku stolni vikar Karol Klun in je v premišljenih, treznih besedah narisal tedanje razmere in potrebo na katoliškem stališču stoječega časopisa. Misel je padla na rodovitna tla; vsi zbrani duhovniki so ji glasno pritrjevali.

Tako je bilo slovesno trenutje »Slovenčevega« rojstva. Prav prva misel, katero so duhovniki, ki so se bili odtegnili svetu v lastno očiščenje in posvečenje, ukrenili za svet, izvršivši svoje zasebno duševno delo, je bila misel, izdajati Slovincem po katoliških načelih pisan političen list. Sodimo, da je bil pač tak čas najprimernejši. Po premišljevanju in molitvi minulih duhovnih vaj v ljubezni do Boga in do naroda potrjeni možje napovedujejo boj zmotam in lažem brezverskega liberalizma, ki je razdril slogo med Slovenci! Ne vodi jih pri tem ne sovraštvo, ne slavohlepje, ne dobičkaželjnost, marveč edinole vnema za sveto stvar.

Ta je hitro napredovala. Dne 14. oktobra 1873 je v Blasnikovih dedičev tiskarni izšla prva številka lista, kateremu je bil naslov: »Slovenec, političen list za slovenski narod.« Urednik mu je bil podpisan: F. Pevec. Dejansko pa ga je vodil stolni kaplan K. Klun do l. 1879., dokler ni bil izvoljen v državni zbor.

Na prvi strani je prinesel poziv »Slovincem«, iz katerega ponatiskujem tele stavke:

»Ako hočemo Slovenci svojo veljavo utrditi, moramo imeti političnih listov. Slovenski rodoljubi so to že zdavnaj čutili. V ta namen so bili ustanovili

Slovenski Narod. Z veseljem smo ga pozdravljali, ko je bil zagledal beli dan, ker smo za trdno upali, da bo pravi politični organ naroda slovenskega. — Toda zlasti v zadnjem času se je izneveril svojem unamenu ter postal bolj glasilo le nekaterih ljudi kakor pa naroda slovenskega, in ti si skušajo z njegovo pomočjo dobiti nekako veljavo, širiti svoje lastno mišljenje. Stopil je ta list med število tistih, katerih opravilo je, da pobirajo laži, psujejo in grdijo tiste, ki niso z njimi enakih misli, ter so narodu v škodo in spridenje, ne pa v korist. — Nasledek tega početja je zdražba in sovraštvo med rojaki, ki so poprej vedno bili složni in so v tej slogi nasprotnikom kljubovali, in pa sramota pred sovražniki in tujci.«¹

»Prizadeval si bo, biti v pravem pomenu ‚Slovenec‘. — —«

»Pazno se bo oziral na šolo in bo odločno terjal, da šola zopet zadobi verski značaj. Prav je, da se skrbi za izboljšanje šole; prav je, da dobivajo učitelji spodobno plačo, ker je vsak delavec vreden svojega plačila; pa prav tako je prav in potrebno, da se cerkvi in staršem ohrani pravica do šole, katero vzdržujejo s svojim davkom.«

»Naposled se bo ‚Slovenec‘ oziral tudi na potrebe kmečkega stanu. Delal bo, da se dviga in razcvita splošno blagostanje, da se davki pravično razdele, — da se zmanjšajo tisti stroški, ki so brez koristi.«

Te besede in vsi naši prejšnji članki pričajo, da je bil ‚Slovenec‘ ustanovljen za slogo. Neštetokrat poudarja sam, da noče ustanavljati kake posebne stranke, da je njegova stranka ves verni slovenski narod in da temu služi; z eno besedo: poudarjal je to, kar poudarjamo tudi mi v sedanjem času. ‚Slovenec‘ in njegovi prijatelji so bili v najlepšem soglasju z nepozabnim dr. Bleiweisom in drugimi voditelji slovenske politike. Najlepše znamenje tega soglasja je pač dejstvo, da je bil v odboru političnega društva »Slovenija« poleg dr. Bleiweisa, tedanjega Murnika itd. tudi stolni vikar Karel Klun, pravi Slovenčev urednik.

Da se spozna to dejstvo še natančneje, izpisujemo iz imenovanega poziva narodni program Slovenčev, ki se takole glasi:

»Slovenci ljubimo svojo domovino. ‚Slovenec‘ se bo resno potegoval zanjo, za njeno narodnost v vsakem oziru, za stare pravice v cerkvi, v uradih itd., ker sloga jači in nesloga tlači. ‚Slovenec‘ ne bo le delal nato, da smo Slovenci zopet složni in edini duševno, ampak da se zedinimo tudi vnanje v eno upravno skupščino, kar naši rodoljubi že od l. 1848. vedno zahtevajo. Spoštoval pa bo ‚Slovenec‘

¹ Podčrtal vse Krek. V izvorniku ni razen besede »Slovenec« nobene besede podčrtane. — Op. izd.

tudi pravico in samostalnost drugih avstrijskih dežel. Prizadeval si bo, da se § 19 osnovnih pravic, ki zagotavlja vsem narodom enakopravnost, uveljavi v dejanju in izvršuje, ter se bo vedno ravnal po zlatem reku: „Kar nočeš, da se tebi zgodi, tudi drugemu ne stori!“

Temu programu se »Slovenec« ni nikdar izneveril. Klevetnik, ki kriči pri tem, da bi bil »Slovenec« kdaj proti zedinjene Slovenije načelu, laže. Naj pokaže le en stavek v »Slovenecu«, ki govori proti tujci! Ne bo ga našel, pač pa zanj obilo.

X.

»Slovenec« je jel izhajati. Dopisnikov mu ni manjkalo; prijateljskih podpornikov bi bil pa pač imel v primeri s številom svojih nasprotnikov lahko še več.

»Narodu« je bil kmalu »farški list«. Poleg Naroda je pa imel še druge nasprotnike. Goriška »Soča« je vedno držala z Narodom in s prav tisto klepetavostjo kakor sedaj jezicala proti »Slovenecu«. »Laib. Schulzeitung« je z veliko vnemo prežvekovala liberalne puhlice in bunila učiteljstvo proti duhovstvu. Zlasti je pa zagrizeni »Tagblatt« prismojeno, kot se spodobi provincialnemu dnevniku, in strupeno kot vsak liberalec, hujskal in kričal proti grozni temi, ki jo zastopa »Slovenec«.

Pozabiti pa ne smemo, da je tedaj vladala v Avstriji popolnoma nemško-liberalna stranka. Z nemčurji je držalo mnogo mož, ki so sedaj biseri »narodne« stranke. Edini stan, ki je kompaktno branil narodne pravice, je bil duhovski stan. Tisti, katere je Narod razkrinkal kot brezdomovince, so se pri gosposki označevali za narodne hujskače in kalilce miru.

Liberalna vlada je preganjala »Slovenca«, kolikor je le mogla. List je izhajal po trikrat na teden: v torek, četrtek in soboto. A vendar ni minilo povprek 14 dni, da bi ne bil zaplenjen.

Značilno za duh časa je bilo tudi to, da je bil Slovenčev urednik dne 19. novembra 1874 obsojen na 300 gl. kazni in na osem dni zapora zaradi nekega dopisa z Dunaja, ki je bil — zaplenjen.

Bili so v resnici hudi časi. A požrtvovalnost je zmagala. Rajni Marn je iz svojega plačal omenjeno kazen in podjetje se je veselo razvijalo dalje.

»Slovenec« je že dne 15. januarja 1874 lahko pisal svojim bralcem:

»Bralce Slovenčeve bo mikalo vedeti, kako stoji z našim listom. Kakor smo že omenili v vabilu na naročbo, je list utrjen in ima toliko duševne in materielne podpore, da se mu ni bati propada ...

Naša daljnja skrb mora biti, da ga spremenimo v dnevnik.«
Že tedaj so torej mislili na dnevnik.

Velika rana je zadela »Slovenca«, ko je umrl dne 3. novembra 1874 učeni dr. Vončina. Z njim je izgubila vsa katoliška organizacija pri nas in zlasti v Ljubljani najspretnjšega moža. Njegovi in zgodovinsko temeljito izobraženega rajnega dobrepolskega župnika Sežuna zgodovinski spisi so pravi biseri v prvem »Slovenčevem« tečaju.

Pozna se mu sicer, da je začetek, a pozna pa tudi, da je resno, premišljeno delo. Rado se kritikuje naš list. Ni čudal! Javno mnenje je napojeno z Narodovimi publicami in proti »Slovencu« se takih public najde na tisoče. Mnogo jih je, ki so s prvega početka sovražili naš list, ne da bi ga poznali. Takim ni pomoči!

Vkljub vsem oviram je pa vendar »Slovenec« dne 24. decembra 1874 lahko zapisal tele krepke besede:

»Malo čez leto je, kar se je 'Slovenec' zopet oživil in jel, vstopivši v vrsto drugih slovenskih listov, braniti pravice naroda slovenskega, pravice cerkve katoliške. S kolikim uspehom, temu je najboljšje pričevalo to, da je kmalu obrnil nase pozornost tiste nam nasprotnne stranke, ki je zdaj pri nas na krmilu.

Ker glas 'Slovenčev' ni bil iz roga te stranke, so ga jeli preganjati in bil je večkrat zasežen in konfisciran . . .

Časi so postali hudi, nasprotniki naši se vzdigajo drznejše nego kdaj prej; če nočemo propasti, treba nam napenjati vse moči, da premagamo sovražno silo. Morda ta položaj ne bo dolgo trajal, morda nam je še kratek čas stanovitnim biti v boju zoper sovražnike vere in narodnosti naše.«

To velja še danes. Nasprotnikom sicer ni čas več ugoden, kot jim je bil l. 1873. in 1874., ki smo ga v nekaterih potezah pojasnili v naših člankih. Liberalizem poginja, krščanska zavest se vzbuja. A namesto liberalizma vstaja še hujski nasprotnik v židovskem spačku — socialni demokraciji.

V naši domovini moramo priznavati, da ima liberalno časopisje še vedno mnogo tal, zlasti po mestih. Kdo je kriv?

»Slovenec« je slab — odgovarjaš! Dobro, torej pomagaj, da se zboljša! Potreben je na vse strani in če hoče uspešno služiti lepemu namenu, ki so mu ga v burnih časih postavili požrtvovalni začetniki njegovi, mu je treba le, da se ohrani tisto navdušenje za pravi duševni in gmotni blagor slovenskega naroda, ki je prešinjal srca našim blagim prednikom. Bog daj!

Slovenec 1897, št. 2—43. — Brez podpisa.

Novo podjetje na slovanskem jugu.

Kaj je naše stoletje? — Na to vprašanje vem, da se bo oglasilo sto in sto glasov: »Naše stoletje je doba napredka!« A tisočeri blede, izstradani obrazi bodo zagnali krik: »Naše

stoletje je doba trpljenja in izsesavanja ubožcev!« — Nasproti se bo vzdignila četa tolstih kapitalistov, češ, naše stoletje je doba, ko je denar gospodar. Marsikdo bo pa pristavil hudomušno opombo: »Naše stoletje je doba — fraz!«

Kdo ima prav? — Da ne bo nikomur krivo, recimo: vsi imajo prav.

A še eno stranko moramo zaslišati. Učeni in mirno misleči možje, ki zasledujejo najtajnejše misli človeške družbe, trde soglasno, da je naš vek prehodna doba.

Res se zdi, da se dandanes majejo že najmočnejši stebri človeške družbe, javljajo se sovražne moči, ki preté z ognjem in mečem podreti ves družabni red, zatreti vero in kulturo in iz vsega človeštva napraviti nemi stroj.

A človeška družba ne bo razpadla. Današnji položaj je naravna posledica duševnih in gmotnih pojavov zadnjih stoletij in bo še v daljni bodočnosti imel svoje učinke. V splošnem vrtenju in vrenju se bo marsikaj izpremenilo, o čemer se nam dandanes niti ne sanja. A narava se ne da razdreti. — Moči, ki se javljajo v zgodovini človeštva, silijo vedno na skrajne tečaje in se tako med seboj paralizirajo. Skrajno radikalne sile hočejo vse prevreči, še luno bi vrgle z obnebja, ko bi jo dosegle; nasprotno pa druge moči grozničavo branijo do zadnje pičice »stari red«.

Niti enim niti drugim se ne posreči izvesti svojih naklepov, ampak končni in splošni rezultat medsebojnega kosanja je čisto nekaj tretjega, v sredini med obema tečajema.

Proti naravi se ne da nič opraviiti; mirovanja pa narava ne pozna, marveč drvi naprej, toda brez skokov.

Vrh tega nad človeštvom bedi višja, očetovska roka, ki sicer včasih zamahne s šibo, a tudi ta šiba je — očetovska. Previdnost božja vodi človeštvo k njegovemu cilju, in cerkev, ta konkretna oblika verstva, ima nepreklicno obljubo, da bo trajala do konca dni.

To je res, a to nas ne opravičuje, da bi mirno počivali in pustili reči, naj tekó po svojem tiru. Stvarnik je zato dal človeku dušne in telesne zmožnosti, da bi bil izvrševatelj njegovih naklepov v stvarstvu.

Zato je treba napeti vse moči in porabiti vsa naravna sredstva.

Dandanes je življenje tako vihrasto, da se posameznik sam ne more ohraniti, marveč se mora priklopiti drugim. Težnja po združenju je splošna.

Skrivne in hudobne moči zbirajo vse svoje sile, hočejo spraviti v eno brezbožno kolo vse narode sveta. To edinstvo prešinja isti duh sovraštva, zmot, strasti, hudobije, kratko, to je zarota vseh peklenskih moči. Tej pogubonosni sili se more upreti le dobro urejena, složna in močna vojska.

Ako so sovražne moči napovedale boj Bogu in njegovi cerkvi, sploh vsaki pozitivni veri, tedaj je potreben splošen odpor. Vsi, ki še priznavajo nad seboj vsemogočnega Očeta in Kristusa, njegovega maziljenca, se morajo združiti v mogočno vojsko.

Ko je bilo nekdanje izraelsko ljudstvo v puščavi v stiski zaradi žeje, je udaril Mojzes po pečini in priteklo je obilo vode, da se je okrepčalo vse ljudstvo.

Tako čudodelno palico, zdi se, ima tudi starček, ki sedi sedaj na Mojzesovi stolici nove zaveze. Z visokimi in neizčrpljivimi idejami napaja svet, z resnobno milim glasom kaže sedanjemu človeštvu naloge in ideale, po katerih naj teži.

In ena najlepših idej, katere je vrgel med svet Leon XIII., je zedinjenje krščanskega sveta. Res je, da se je poskušalo večkrat, a tako nujno še ni bilo nikdar, kakor je dandanes in tako toplo in praktično še ni te ideje nikdo polagal na srce kakor sedanji papež.

Najbolj mu je pa pri srcu zedinjenje onih narodov, ki so nam po veri najbližji in katerim je, kakor kažejo znamenja, v bodočnosti namenjena velika naloga.

Razkol med vzhodom in zahodom je ena najhujših ran, na katerih krvavi krščanski svet. Pomirjenje teh dveh nasprotnikov je največjega pomena.

Že leta 1856. je pisal Rus Muravijev: »O, ko bi vendar obe cerkvi, pričakujoč tako vroče zaželeni dan zedinjenja, opustili vse predsodke ter, utrdivši svoja srca v ljubezni, začeli resno in globoko proučevati teologična vprašanja, po katerih bi se moglo zopet obnoviti staro edinstvo vesoljne cerkve.¹ Potrebo zedinjenja čutijo vsi, poskusi se delajo že stoletja, a žalibog prepad še vedno zija med vzhodom in zahodom in se je v marsičem še povečal. Vsaka stranka se je doslej vrtela v svojem krogu in ni hotela nič popustiti. Zahodnjaki so očitali jutrovcem neznanje, vendar pa tudi sami niso imeli nikakšnega pojma o vzhodni cerkvi, o ondotnih potrebah in značaju ljudstva. Premalo se je razločeval dvojni element v cerkvi: božanski in človeški, kaj je neizpremenljivo, večno in kaj je človeško, osebno, nebitveno in izpremenljivo. Kadar bodo orientalcí spoznali, kje tiči za pravo vzrok razkola, in kadar bo rimska cerkev dejansko odstranila vse zapreke, tedaj se bo zedinjenje izvršilo — ne iz političnih ozirov, marveč iz čistega prepričanja.

Zdi se, da je s sedanjim papežem vprašanje stopilo v nov stadij. Orient orientalcem! po tem načelu je modri in praktični Leon XIII. odprl širom vrata katoliške cerkve orientalcem.

¹ Question religieuse d'Orient et d'Occident, Moscou 1856, str. 99. — Prim.: Pichler: Geschichte der kirchlichen Trennung. München 1864, str. 4.

Naj se opravičuje kdo, kakor hoče, tajiti se ne da, da se je tudi na naši strani mnogo zagrešilo. Nedvomljivo dejstvo je, da je rimska cerkev pri orientalcih omražena, in s tem je treba računati. Vseobča antipatija mora imeti neki realni vir, neko historično podlago; to je treba poiskati in odstraniti. Ni tega kriva cerkev kot taka, marveč ljudje in človeška politika. Bodi si vsled nerodnosti ali omejenih nazorov, koristoljubja ali strasti so mnogi cerkveni ljudje in katoliški narodi ob mejah nakopali sovraštvo svoji nedolžni materi.

Na naši strani je v praksi preveč vladalo mnenje, da je latinstvo »conditio sine qua non« katoličanstva. V resnici je pa latinska cerkev le del one cerkve, kakršno si želi Leon XIII.; ako se zedinijo vzhodni narodi, bodo imeli njihovi starodavni obredi prav toliko veljave kakor latinski. Latinska cerkev ima le v toliko neko prednost, ker je božja previdnost v njeno krilo postavila papeštvo, to pa ni ne latinsko, ne grško, marveč je božanska naredba.

Polatinjenju jutrovcev je Leon XIII. za vselej zaprl vrata; njegove odredbe so jasne, konkretne in odločne. Uspeh ne more izostati. Ko bodo orientalcı sprevideli, da papeževe odredbe niso samo za papir, marveč da imajo najboljši namen, se ne bodo mogli dalje ustavljati očetovskemu povabilu.

Nikakor pa ne smemo biti optimisti; stvar je v resnici težavna. Prepričanje stoji proti prepričanju. Pomisliti je treba, da v vzhodni cerkvi živijo milijoni in milijoni duš, ki so zvesto vdane svoji cerkvi, katerim vest ne dopušča niti dvomiti, da njihova cerkev ni povsem prava, in tudi oni, ki se bavijo z višjimi študijami, imajo vsled vzgoje in drugih razmer najboljše prepričanje o pravosti svoje cerkve. In ti milijoni so se z materinim mlekom navzeli sovraštva do »Latincev«, smatrajo nas za heretike, da celo pogane, in si ne morejo misliti, da bi bilo mogoče zedinjenje z nami.

Tu je treba nadnaravnih, pa tudi naravnih pripomočkov.

Najboljše naravno sredstvo je pa vestno in nepristransko proučavanje naukov in uredb ene in druge cerkve.

Dolgo časa se je pri nas, in še bolj na vzhodu, nalašč iskalo, kar nas loči; sedaj je treba nekoč pregledati, kaj nas zbližuje in druží. Jasno spoznanje zgodovinskih in dogmatičnih resnic bo ene in druge privedlo do prepričanja, da smo si v bistvu enaki.

Zahodnjaki morajo nekoč dejansko pokazati, da zunanje uredbe in narodne posebnosti prav lahko obstoje v v e s o l j n i cerkvi, ki je baš zato katoliška, ker je primerna za vse narode, kraje in čase.

Orientalci se pa morajo tudi že končno naučiti razločevati bistveno od nebistvenega; če imajo oni svoje običaje, imamo tudi mi zahodnjaki pravico imeti svoje. Trezno premiš-

ljevanje jim bo pokazalo, da mi nismo krivoverci in tudi oni ne, v kolikor se držé svoje cerkve in sv. očetov, ne pa svojih strastnih in prepirljivih teologov.

Prepričani so sami o žalostnih posledicah razkola in o potrebi zedinjenja, kakor priznava celo carigrajski patriarh v svojem odgovoru na papeževo okrožnico. Dobro! Ali morajo tedaj oni priti k nam, ali mi k njim, ali si pa moramo iti naproti.

Absolutno nemogoče je, da se zahodnjaki vržejo pred noge carigrajskemu patriarhu. To bi bila za nas hujša revolucija nego francoska. Ne govoreč o nadnaravni pravosti cerkve, ima že v naravnem oziru vzhodna cerkev preozko stališče. Ako bi hoteli ugoditi nazorom patriarhovim, moramo zavreči ne le papeštvo, marveč tudi vso bogoslovno znanost, jezik, bogoslužje, celibat in druge disciplinarne uredbe in se ponižno podvreči patriarhu Antimu VII., oziroma turškemu sultanu, ali pa ruski sv. sinodi, odnosno vsemožnemu Pobjedonoscevu! Kaj takega menda najbolj domišljavi orientalec ne bo zahteval.

Nespametno bi pa bilo tudi nasprotno, da jutrovci popuste vse svoje navade in se polatinijo.

Treba je tedaj iti si naproti in si sredi pota podati roke.

V verskih rečeh orientalec ne bodo z unijo nič novega sprejeli, ampak nekaj več bodo *explicito* verovali, kar so do sedaj *implicito* držali, četudi so včasih morda govorili baš nasprotno. Dogmatična nasprotja je ustvaril bolj antagonizem kakor pa pravi cerkveni nauk. O izhodu sv. Duha n. pr. priznavajo najznamenitejši vzhodni učitelji kakor tudi pri nas Tomaž Akvinski,¹ da nesporazumljenje tiči le bolj v dvoznačnosti teologičnih izrazov. Naš nauk o brezmadežnem spočetju Device Marije so vzhodni profesorji razglasili kot strašno herezo, a vendar njihovi očetje in liturgične knjige tudi ta nauk prav jasno učijo.

In brez pomisleka trdimo, da množstvo vernikov tudi z nami misli, četudi se tega morda ne zaveda. Radi bi videli, s kakim obrazom bi tak profesor stopil na leco in začel vernikom n. pr. takole govoriti: »Glejte, Marija je povzdignjena nad vse stvari, celo nad angelske zборе, ona je mati našega Boga in Odrešenika, ona je strla hudobni kači glavo, sam angel Gabriel jo je imenoval blagoslovljeno med vsemi ženami. Toda kljub temu je tudi ona spočeta v grehu Adamovem, bila je pod oblastjo hudičeveo kakor drugi ljudje, imela je hude strasti, ki so nasledek izvirnega greha.« — Ali ne bi verno vzhodno ljudstvo s kamenjem obsulo takega pridigarja, ali se ne bi vzdignilo kakor nekdanj proti Nestoriju?

Največji dogmatični zadržek je vsekako papežev primat, ker negacija primata je baš formalni princip razkola.

¹ S. theol. p. I. Qu. 36. a. 2.

Toda ne glede na druge razloge, dovolj je trezno premisliti le historična dejstva. Ob času prvih sedem ekonomskih zborov je vzhodna cerkev priznavala papeštvo, sedaj ga pa ne priznava. Ali je tedaj takrat imela krivo, ali pa sedaj. Ako je takrat po krivici priznavala papeža kot naslednika sv. Petra, potem so krivi tudi sklepi prvih sedem vesoljnih zborov, katere je papež potrdil.

Orientalci sicer odvrtaajo, da je rimska cerkev pozneje odpadla, toda potem bi se moralo papeštvo nekje drugod ustanoviti. Naj pokaže carigrajski patriarh neposredno zvezo svoje stolice vsaj z enim apostolom!

Kakor tedaj orientalski priznavajo vsaj nekako prvenstvo sultanovega patriarha, z istim pravom, če ne z večjim, lahko priznajo tudi prvenstvo rimskega škofa. In s tem ne bodo nič novega sprejeli, marveč obnovili to, kar so že nekdanj priznavali.

Božja roka in pa mirno pretresanje bo morda odstranilo predsodke.

Velikansko mednarodno občevanje našega časa pospešuje medsebojno spoznavanje in menjavanje idej. Skrivne protikrščanske sile se bodo prej ali slej zagnale tudi v orient in potresle odrevenelo cerkev.

Sovražniki nas bodo spravili v en tabor. Kako hitro so se n. pr. znašli katoličani in pravoslavni na Ogrskem v odporu proti civilnemu zakonu!

Papeževa ideja pridobiva vedno več pristašev med onimi, ki priznavajo pozitivno krščanstvo. Ustanovili so se že posebni časniki, ki se izključno bavijo z vprašanjem o zedinjenju cerkva.

»Revue Anglo - Romane« v francoskem jeziku dela za zedinjenje anglikanske cerkve, »Revue de l'Orient Chrétien« v Parizu pa se bavi z vprašanjem vzhodne cerkve. Tudi v italijanskem jeziku izhaja v Rimu strokovni list »Bessarione«. Prav ta se nam zdi posebne važnosti, ker urednik v 1. številki obeta, da bo izhajal tudi v grškem jeziku. Veselo znamenje je, da so se tudi Lahji začeli bolj zanimati za to vprašanje. Pri vsej svoji naravni nadarjenosti so namreč Italijani proti tujim narodnostim jako tesnosrčni in imajo zlasti pri vzhodnem razkolu marsikaj na duši.

Prav primerno si je nadel ta list ime slavnega kardinala Bessariona (1403—1472), velikega sina nesrečne grške domovine, gorečega zagovornika cerkvenega društva, enega najodličnejših očetov florentinskega koncila. Vsaka številka ima na platnicah njegovo podobo. Do novega leta je izšlo osem številok.

Razvijajoč v 1. številki svoj program, lepo pravi, »da bomo za čas pozabili, da smo Latini, in se bomo spominjali le, da smo kakor naši nezedinjeni bratje otroci istega očeta, odkupljeni z isto krvjo Jezusa Kristusa«.

Vsi članki so pisani res mirno in ljubeznivo, brez zbadanja in očitanja. Res, prepira in strastnega očitanja je že dovolj, treba je končno napeti druge, milejše strune. Človeku sicer lahko vzkipi kri, ko vidi, kako trdoglavo in zlobno mečejo jutrovci blato na nas, kakor nam priča sam odgovor na ljubeznivo okrožnico papeževo. Toda potrpeti je treba. Resnica se ne brani s psovanjem. Kadar imamo opravka s tako trdoglavimi nasprotniki, si moramo postaviti pred oči zgled nebeškega Učenika, ki je pokaral pregorečega Petra, ko je odsekal uho hlapcu velikega duhovnika.

Na zlobna natolcevanja vzhodnih pisateljev bi mi lahko odvrnili s Tertulijanom: »Cur ergo alii possint, si vos non potestis?«¹ Kakor so pogani očitali kristjanom hudodelstva, pred katerimi se je zgražala sama njihova narava, tako tudi rimski cerkvi in zlasti papeštvu prišivajo orientalski hudobne naklepe, ki presegajo človeško naravo, katerih je zmožen le hudič. — Kakor da mi zahodnjaki ne bi imeli vesti!

Sicer se pa to ne tiče samo orientalcev, marveč tudi marsikoga med nami, ki dolži katoliško cerkev in njeno duhovstvo črnih naklepov, kateri bi se studili največjemu brezbožnežu.

Članki v »Bessarionu« razpravljajo predvsem o vprašanih, ki se tičejo zedinjenja; nekateri imajo prav strokovnjaško vrednost.

List izhaja vsak mesec in stane na leto izven Italije 5 lir. Naroča se v Rimu, Piazza ss. Apostoli št. 51, in v Sieni, Tipografia s. Bernardino, kakor tudi po vseh večjih knjigarnah.

Iz tega se vidi, da so besede papeževe našle odmev, svet se je začel resno zanimati za to velevažno vprašanje. Če se za to zanimajo Francozi in Lah, ali naj mi Slovani ostanemo nemi, mi, katerim je nesrečni razkol vsekaj najhujše rane? Žalibog, preresnične so besede prevzvišenega nadškofa sarajevskega: »Mi sad na žalost moramo kazati, da se ne razumijemo, premda tako dolgo zajedno živimo.«

Tujci so se začeli prej zanimati za nas, kakor mi sami zase. Razdivjane politične strasti, katere je še netil tuji nepoklicani vpliv, so skoro onemogočile vsako mirno presojanje, da, vsak napredek. Katerega Slovana bi ne peklo v srce, ko vidi, kako se dve najbližji plemeni, Hrvati in Srbi, med seboj črtita in si drug drugemu izpodrezujeta žile na veliko veselje svojih zakletih sovražnikov! — Mnogi so sicer rekli morda z dobrim namenom: »Pustimo verske reči pri miru, sicer pa bodimo složni.« Toda mesto sloge raste vedno bolj sovraštvo in razdor.

Ako zasledujemo vir razpora med Hrvati in Srbi, vidimo, da ne more biti narodnost in jezik vzrok razdvoja, marveč različna cerkev in kultura. Žalibog, da se južni Slovani niso

¹ Apolog c. 8.

prav zavedali visoke ideje sv. Cirila in Metoda, velikih rimskih papežev Nikolaja I., Gregorija VII., Inocencija II., tiste ideje, katero je tako veleumno izrazil pesnik slavne epopeje »Smrt Smailage Čengijića«, Sveta apostola Ciril in Metod sta zasnovala visoko misel, Slovane vzgojiti v vzhodni omiki, v verskih in cerkvenih rečeh pa jih združiti s Petrovo stolico v Rimu.

Papeži so jim bili namenili dediščino iznemoglega grškega cesarstva. Žal, da se Slovani niso zavedali svojega velikega poslanstva, da bi postali posredniki med vzhodom in zahodom in si obenem ohranili narodno in kulturno samostojnost. Grški patriarhat je največ kriv žalostne usode balkanskih Slovanov in ko bi dejali na tehtnico vse krivice in nasilja, ki jih je pretrpelo slovanstvo na zahodu od nemštva in na vzhodu od Fanara, bi bila najbrž težja nasilstva fanariotov.

Kakor zgodovina kaže, nimajo Slovani prav nikakšnega povoda navduševati se za razkol, katerega je skuhal oholi panhelenistični bizantinizem.

Sicer je pa dandanašnji tudi že odklenkalo oblasti »vesoljnega« patriarha. Glavno besedo v vzhodni cerkvi imajo sedaj Slovani. Zatorej je pa tudi vprašanje o zedinjenju cerkva predvsem slovansko vprašanje. Na Slovane tudi stavlja papež najlepše nade.

Mnogokrat je že rimska stolica klicala odcepljene cerkve v svoje krilo, a tako praktično še stvari ni prijel noben papež kakor sedanji. Poprej so se navadno posluževali tujih oseb, ki so pa večkrat napravile več škode kakor koristi. Sedanji papež se pa drži načela, da morajo lastni sinovi odcepljenih narodov prevzeti visoko misijo.

In to je edino pravo, ker tujci ne poznajo ne jezika, ne običajev in značaja slovanskih rodov. Veselo znamenje je, da je vkljub vsem oviram papežev glas našel odmev na slovanskem jugu. Sarajevski nadškof je postal apostolski komisar in po njegovem prizadevanju se je ustanovil tudi poseben list, ki zastopa visoko misel cerkvenega zedinjenja. V Zagrebu je začel lanskega leta izhajati list »Balkan« pod uredništvom bivšega vseučilišnega profesorja dr. Aleks. Bresztyenszkega.

Nekateri srbski politični listi, najbolj pa budimpeštanski krivonosci so zagnali divji krik in z blatom ometali ne le urednika, marveč tudi nadškofa Stadlerja, Strossmayerja in papeža samega. A vpitje teh ljudi baš priča, da je stvar dobra. Požidovljeno madžarstvo je izkoriščalo žalostni bratomorni razpor, zato se je visoki sinedrij prestrašil, ko se skuša storiti kraj pogubni borbi.

Vsak Slovan pa, ki še drži kaj do pozitivnega krščanstva in svoje narodnosti, bo gotovo z veseljem pozdravil idejo, ki je ustvarila nov list. Prepričani smo, da tudi med pravoslav-

nimi mnogi pošteni možje mislijo tako, samo seveda ne smejo na dan. Čas je že, da si dva sovražna brata podasta roko.

Velikega pomena je, da se končno začno stvarno in mirno pretresati najvažnejša vprašanja za naš dušni in gmotni napredek. Proti temu pojavu tudi mi Slovenci ne smemo biti ravnodušni. Ni vseeno za nas, ako se pri naših bratih vname prava bratovska ljubezen in krščanska zavest, ako se narod pravno ojači, zave in otrese gnusnih pijavic.

Zanimanje za naše vzhodne brate nas bo poučilo, kako je pri njih krščanstvo tesno združeno z narodnostjo, in morda se tudi pri nas komu zasveti, da ima slovanstvo v krščanstvu svojo oporo, ne pa morda v budizmu, mohamedanizmu ali v materializmu in duševnem nihilizmu, katere nam ponujajo naši smrtni sovražniki.

Ideja cerkvenega zedinjenja je pa tudi čisto idealna, verska, in ne more biti diplomatom sumljiva; a če se izvede, bo imela najboljše posledice v kulturnem in narodnem našem življenju.

Oglejmo si sedaj nekoliko natančneje »Balkan«, zlasti 2. številko!

Že naslovna slika prav lepo izraža visoko idejo, ki jo zastopa ta list. V sredi pod naslovom je na oblakih doprsna slika Device Marije, ki drži v naročju svojega Sina. Pod njo je odprt evangelij s cirilskimi in latinskimi črkami. Ob straneh klečita, vsak v svojem ornatu, papež in patriarh ter si na evangeliju podajata roke, oči pa upirata v Marijo.

Res, vsi goreči prijatelji cerkvenega edinstva stavljajo največje zaupanje v nebeško kraljico, da bo po njej prišla nadnaravna pomoč iz nebes v pomirjenje razdvojenih bratov. Obe cerkvi, rekli bi, tekmujeta v češčenju Marijinem.

Pomenljivo je, da so v 15. in 16. stoletju, ko so Turki razdrli staro grško cesarstvo, neštetilne Marijine slike prišle na zahod. Zlasti po Italiji se nahaja mnogo takih slik, katere ljudstvo nenavadno časti in jih navadno pripisuje sv. Lukežu. Njih resnobni stil kaže grško domovino. — Ne bi li Marija nekoč tudi vzhodna srca potegnila bliže k zahodu, pod okrilje Petrovega naslednika!

Ob straneh se v ozadju vidita Petrova cerkev in cerkev sv. Sofije. List je posvečen »jedinstvu in bratskoj slogi«.

Prva številka obsega na 152 straneh devet člankov. V predgovoru razvija urednik žalostne posledice razkola za krščanstvo in posebej za hrvaško-srbski narod in pa potrebo zbližanja.

Nalogo »Balkanovo« lepo označuje: »U znamenitom te uzvišenom radu (delu) za jedinstvo Kristove crkve i vjere i na njoj osnovanog napretka i sloge ljudi, želi biti i 'Balkan' najskromniji dionik, saradnik. Znademo, da je jošte daleko po-

stignuče prekrasne svrhe, za kojom ide taj rad, ali znademo da ga valja jednom započeti osobito ondje, gdje su mu razmjerno manje zapreke.»

Na drugem mestu je ljubezniva poslanica nadškofa Stadlerja pravoslavnim. — Najveći del 1. zvezka zavzema razprava o odgovoru carigradskega patriarha.

Oglejmo si natančneje 2. zvezek.

Tukaj imamo najprej navdušeno pesem »Devet viekova«. Stran 6—31 zavzema članek: »Zar papa nije našljednik sv. Petra?« od dr. Bonaventure. Povod temu članku je dala deloma okrožnica patriarhova, deloma pa knjiga nekega pravoslavnega duhovnika Ljubomira N. Vlačića, prevedena iz laškega in tiskana l. 1896. v Beogradu. Tukaj se zatrjuje, da sv. Peter ni imel nikakšnega prvenstva in da ga nikdar ni bilo v Rimu, ali če se to tudi dopusti, da je vendar pretrgano nasledstvo, ker je včasih bilo po več papežev in se ne ve, kateri je bil pravi, in ker so mnogi papeži bili nevredni. Ta knjiga se širi med pravoslavnicami kakor kako čudo. Slabo znamenje je za duševno obzorje srbskih omikancev, da se ukvarjajo z ogledanimi kostmi, katere so luterani že zdavna vrgli na gnoj. In to krparijo je odbor za svečeniško zjedinenje kraljevine Srbije nagradil s 400 dinarji.

V 1. delu dokazuje tedaj dr. Bonaventura eksegetično, da je Kristus izročil Petru pravo prvenstvo. Predmet, obdelan že do najtanjših niti, je tukaj seveda izveden le »per summos apices«, vendar bi bilo želeti, da bi zlasti na str. 17. pisatelj natančneje označil mesta sv. očetov, kjer se govori o primatu Petrovem, tembolj, ker je tukaj dokazna moč proti trditvi patriarhovi, da »v si sv. očetje razlagajo drugače ono mesto: Ti si Peter...« kakor papisti.

Od drugega dela, ali je sv. Peter res bil v Rimu, je v tem zvezku šele uvod, ki razpravlja o zgodovini tega vprašanja. Želeti je, da se v prihodnjem zvezku ta del posebno natančno obdela — enkrat za vselej.

Drugi članek (str. 32—55) »Leon XIII. i zjedinenje crkava na istoku« podaje pregled vzhodnih cerkvá, zedinjenih in nezedinjenih. Tukaj so nekatere pomanjkljivosti, n. pr. armenskega patriarha ne imenuje ruska vlada, marveč voli ga v ta namen sklican zbor in potrjuje turška vlada. — Pri Koptih, pravi, da je Leon XIII.¹ l. 1824. hotel obnoviti patriarhat, a se mu ni posrečilo, prezrl pa je popolnoma, da je to izvršil Leon XIII. z apostolskim pismom z dne 27. decembra 1895.

V drugem delu nam kaže pregledno, katerih načel se je držala rimska cerkev nasproti jutrovcem pred okrožnico »Orientalium dignitas« in katerih se drži sedaj.

¹ Nekje je tu pomota, ker leta 1824 ni vladal Leon XIII. Morebiti Leon XII., ki je vladal od 1823—1829? — Op. izd.

Tretji članek, prav zanimiv, je nadaljevanje in konec popisne črtice: Razgovor med pravoslavnim metropolitom in katoliškim duhovnikom, v katerem se razpravlja, kako je bila v prvih stoletjih na vzhodu in zahodu ista liturgija; ko pa so nehala preganjanja, je bilo radi drugačnih razmer treba preustrojiti obrede in te reforme so povzročile razloček med zahodno in vzhodno liturgijo ne v bistvu, ampak v zunanjih oblikah.

Četrty članek je zopet dialog: »Bratski razgovor o grčkome odiljenju ili poziv na zjedinyanje« — poljuden razgovor med katoliškim duhovnikom in pravoslavnim igumanom o strpljivosti in »spremembah« v veri v katoliški cerkvi.

Mično in poučno je pisan peti članek (str. 92—103): »Bogojavljenje (Trije kralji) u istočnoj i zapadnoj crkvi«; želeli bi samo slišati nekaj več o veličastnih obredih in molitvah vzhodne cerkve na ta dan.

Od str. 104—134 je obširna in navdušena poslanica križevskega grško-katoliškega vladike o lepoti vzhodnega obreda.

Na str. 135—136 je kratek pa znamenit članek: »Crkveni razdor i socijalna demokracija«, ki bi pač moral marsikomu odpreti oči. V poročilu na lanski socialistični shod v Londonu pravijo namreč hrvaški socialni demokratje, da zlasti cerkveni razkol obeta mnogo koristi za socialno demokracijo.

Naposled nam 2. zvezek podaja kratko poročilo o tristoletnici zedinjenja rusinske cerkve in pa dve književni poročili.

Iz tega se vidi, da je berilo dokaj raznovrstno in primerno izbrano.

Ker nam je zelo pri srcu ideja, ki jo zastopa »Balkan«, nam bodi dovoljeno dostaviti še nekoliko dobrohotnih, splošnih opomb!

1. Ker ima »Balkan« opravka z jutrovci, mora upoštevati tudi njihovo stališče. Zato naj se njegovi pisatelji kolikor mogoče ozirajo na vzhodne, pravoslavne pisatelje, zlasti na ruske. Sklicevanje na katoliške učenjake pri orientalcih ne izda mnogo. Ako imajo vzhodni učenjaki tuintam napačno mnenje, je to treba stvarno in mirno zavrniti in pokazati neosnovanost.

2. Zato je želeli, da bi »Balkan« prinašal poročila ali vsaj seznam onih del, ki se tičejo njegovega predmeta, zlasti srbskih in ruskih. Tako ravna tudi »Bessarione« in si s tem pridobiva za prijatelje tudi one, ki se sicer ne brigajo za cerkveno vprašanje, a se sicer zanimajo za orientalne študije.

3. »Balkanovi« sotrudniki naj bi tudi pozitivno obdelovali zaklade ene in druge cerkve, n. pr. zgodovinska, liturgična, literarna, umetniška vprašanja itd.

Na ta način bi si »Balkan« znal pridobiti še drugo zaslugu, da bi namreč pospeševal na slovanskem jugu skupno in solidno znanstveno delovanje. Vkljub nekaterim izvrstnim delom je

vendar cerkvena znanost na slovanskem jugu še na slabih nogah. — Pravi se, da se znanstvena dela ne morejo razpečati in da zato malokdo kaj večjega piše. Ker se pa malo izdaja, posegajo tudi oni, ki bi sicer kupili domača dela, po tujih proizvodih.

Politična in cerkvena razdvojenost strogi vedi ne škoduje, marveč jo včasih še pospešuje. Oglejmo si naše sosede Nemce! Niti politično niti versko niso zedinjeni, pa vendar kako se je razmahnila nemška veda!

Med protestanti in katoličani je pač načelno nasprotje mnogo večje kakor na slovanskem jugu med katoličani in pravoslavnimi, a vendar imajo na Nemškem eni in drugi velike zasluge za vedo. Zakaj bi ne bilo pri nas tako?

Res je, mi smo tudi jezikovno razcepljeni, a to ne more tvoriti posebne ovire. Ne bo sicer mogel vsak Slovenec pisati hrvaško ali Hrvat slovensko, a knjige že lahko r a z u m e m o.

Maloštevilni smo, to je tudi res. Teža ne bomo nikdar dosegli, kar so ustvarili Nemci ali Francozi. Ali prav ker nas je malo, se moramo v znanstvu tembolj zblížati. Ako bi se na Slovenskem razpečalo vsaj toliko hrvaških in na Hrvaškem vsaj toliko slovenskih znanstvenih knjig kakor sedaj nemških in laških, bi ne bili založniki v nevarnosti. — Le na ta način je mogoč višji znanstveni vzlet na slovanskem jugu.

4. »Balkan« sedaj izhaja v nedoločenih obrokih. Bolje bi bilo morda, da se spremeni v četrtletnik. — Le tako se more nadejati stalnih naročnikov.

To so naši skromni nazori.

»Balkan« pa potrebuje tudi gmotne in duševne podpore.

Krščanska ljubezen, narodno sorodstvo in klic najvišjega pastirja nas opominja, da podpiramo tako važno podjetje.

Nad divjimi strastmi, ki besne na slovanskem jugu, naj vzdiguje »Balkan« svojo čisto zastavo, ne meneč se za roganje razdivjane drhali. In vsi, ki so dobre volje, ki jim je na srcu sreča narodov, ki vedo ceniti vrednost Kristusovega nauka in naloge njegove cerkve, naj se zbero v to idealno kolo.

Ko seznanjamo verne Slovence s tem podjetjem, jim priporočamo, da si naroče »Balkan«. Pisan je gladko in poljudno, da ga bo lahko razumel tudi oni, ki se ni natančneje bavil s hrvaščino. Naroča se v knjigarni Antona Scholza v Zagrebu in stane vsak zvezek 60 kr.

Višji Vladar pa, ki ravna usodo narodov, naj dodeli, da se spolni srčna želja njegovega namestnika, in naj blagoslovi delo onih, ki sodelujejo za uresničenje visoke ideje, da se spolni, kar moli katoliška cerkev latinskega obreda v osmini treh Kraljev: »Omnes nationes venient a longe, portantes munera sua.«

Slovenec 1897, št. 18—22, 24, 25, 29. — Brez podpisa.

Kje je naša moč?

Dva politična toka se srečujeta med krščansko mislečimi možmi. Eden živi v preteklosti in se nanjo opira; drugi gleda v čilo bodočnost. Eden razmotriva zgodovinsko častitljive razmere in si jih želi nazaj; drugi se ozira le na načela in v trdnem zaupanju na njihovo večno resničnost se podaja zanje v boj. Prvi govori rad o miru, o dejanskih razmerah, tehta trenutne izgube, se drži malenkostnih ostalin nekdanjega javnega krščanskega duha; drugi gleda le na svoj cilj; krščansko preosnovo človeške družbe in noče prej mirovati, dokler se to ne uresniči. Dokler se v krščanstvu ne oživi vsa družba, dokler se zadnja sled liberalstva ne izžene iz zakonov, dokler se načela krščanske pravičnosti ne ustalijo v javnem življenju, ne sme biti miru. Drobtinice ne morejo zadovoljiti pristašev tega mladega toka.

Nespametno bi bilo tajiti, da nimamo tudi pri nas teh dveh tokov med katoliškimi možmi. Konservativstvo in krščansko socialstvo, ali kakor že hočemo reči, ta dva toka se večkrat pokazeta pri nas. Najprej moramo konstatirati, da nikakor nista to d v e s t r a n k i. Bistvene načelne razlike ni med njima. Obe imata svoje upravičeno mesto v katoliško narodnem gibanju. Nasprotujeta si sempatja le navidezno; v višji sintezi je obojnega toka stremljenje istovetno.

Za svoj list javno razglašamo, da zastopamo, seveda brez žaljenja drugače mislečih mož, stališče, da se moramo boriti vedno le načelno brez malostnih ozirov in da od takozvanega konservativstva nè moremo pričakovati stalno boljše bodočnosti. Nasproti liberalnim prekucuhom je zadoščala konservativna ideja. Nasproti socialnim demokratom pa ne zadošča.

Sedaj je liberalizem takorekoč že mrtev. Socialne stranke vstajajo. In tu je mogoče nastopati edino le z geslom: C e l o k r š č a n s t v o — p r o t i g e s l u ; P o p o l n i m a t e r i a l i z e m.

Konservativstvo se je opiralo zlasti na plemstvo in na vlado. A plemstvo je že zelo razrito; gospodarsko in pravno propada. Cele dežele, med njimi tudi naša, imajo plemstvo tujega, protikrščanskega, protinarodnega in sploh protiljudskega značaja.

In vlada? Bridko se varaš, če pričakuješ od nje podpore v boju za naše ideje. Birokratizem je nezmožen nam pomagati, če bi tudi hotel. A — noče!

Edini človeški činitelj, na katerega se moramo opreti, je — n a š e l j u d s t v o. Vsi drugi ne izdado nič, ali skoraj toliko kòt nič. Družba se je skvarila od zgoraj doli; popraviti se mora od doli na zgoraj. Zato pa moramo ljudstvu najprej ponuditi priložnost, da bo moglo govoriti. Priboriti mu moramo njegove politične pravice in razvneti v njem politično zavednost.

Krivični volilni red se mora streti. Še ne sto mož — voli na Kranjskem 10 deželnih in dva državna poslanca. Ali je to pravično? Po mestih, koder se šteje, da prebivajo izobraženejši ljudje, si imajo volilci zapomniti samo po eno ime; preprosti kmetiči morajo voliti včasih po 10 in še več volilnih mož. Kje je tu pamet?

Nasprotniki delajo z najgrjim orožjem. Pri volitvi v peti skupini v Ljubljani je bilo ukazano užitniskim paznikom, da morajo voliti liberalno, sicer bodo ob kruh; prisilne delavnice pazniki so imeli prav tak ukaz. Tudi drugod, kjer so liberalci na krmilu, so rabili grozilno silo. Ali je mogoče tu izvrševati volilno pravico po lastnem prepričanju? Tudi z dežele vemo nebrojno slučajev, ko so se z žuganjem in pretenjem gonile uboge žrtve na volišče, izdajat svoje prepričanje.

Naši možje, zlasti pa naši duhovniki se po časopisih tako slikajo, da je neumno misliti, da bi njihov osebni vpliv mogel premagati v boju. Ne osebnosti, marveč samo načela zmagujejo. In zato moramo dati priložnost ljudstvu, da bo branilo svoja načela.

S tega stališča zagovarjamo splošno, direktno in tajno volilno pravico in obžalujemo, da deželni zbor že v zadnjem zasedanju ni izpolnil te pravične zahteve našega ljudstva, marveč je to zadevo odložil.

Naša moč je v našem ljudstvu. Sploh nobeno gibanje ni v našem času zdravo, če nima v prvi vrsti ljudskega značaja, če ni v pravem besede zmislu demokratsko. Z ljudstvom za ljudstvo in Bog nam bo pomagal!

Slovenec 1897, št. 55. — Brez podpisa.

VII. Iz Glasnika I. (1894/95).

(Splošna volilna pravica in koristi cerkve.)¹

V Belgiji se je vršila vprvič volitev v zbornici po novi volilni pravici (samec ali brez premoženja ima po njej 1 glas, oženjen in srednje premožen po 2 glasa, premožni in izobraženi po 3 glasove). Dosedaj je imela liberalna stranka 50 svojih poslancev; sedaj jih je dobila 19; katoličani so imeli dozdaj 90 svojih, sedaj imajo 104; socialni demokratje so jih dobili 29. Ta volitev nam kaže, kako neumno se je bati splošne volilne pravice tistim, ki se opirajo na resnico in pravico. Katoliška cerkev bo tem zmagoslavnejša, čim manj se ji bo treba opirati na mogočnike in čim bolj se bo dala priložnost preprostemu ljudstvu, potegniti se zanjo.

Glasnik I., str. 4. (8. nov. 1894.) — Brez podpisa.

¹ Naslov je dodal izdajatelj. Glasnik ima samo notico pod začetno besedo: »V Belgiji.«

Iz »Socialnih pogovorov«.

1. Socialno vprašanje!

Kdo še danes ni o njem slišal, o njem čital? Kakor je v začetku našega stoletja burno nastopalo narodnostno vprašanje, ki pa je v kratkih desetletjih preobrazilo naši Evropi lice, tako nastopa burno v svršetku našega stoletja socialno vprašanje, ki pa hoče preustrojiti lice — zemlji. Tako pomenljiv, tako važen predmet, in vendar malokdo resno premišlja o njem.

Spregovorimo torej mi, katoliški delavci, nekaj besed o socialnem vprašanju, kajti od njega rešitve je odvisna naša in naših potomcev prihodnost. Najprvo nam je treba pojasniti pojmi.

Kaj pomeni »socialno vprašanje«?

Kaj je vprašanje, ve vsak šolarček; ve tudi, da mora na vsako učiteljevo vprašanje odgovoriti. Odrastli pa, osobito tisti, ki imajo med nami veliko besedo, imenujejo »vprašanje« navadno to, na kar ne vemo odgovora.

Tako n. pr. je imela Evropa in ima še svoj ljubi križ s Turčijo. Ni tam doli vse, kakor bi moralo biti. Marsikaka država bi tam rada napravila red, toda zadela bi s tem v pravo sršeno gnezdo, pa rajši pusti. Da pa je stvar nekako lepša, ji pravimo »orientalsko vprašanje«.

Vprašanje naše je »socialno«.

Dandanes je vobče navada, dajati vsaki stvari kolikor mogoče učeno ime. Navadno se skujejo taka imena iz latinskih ali grških besed. Prav v zadnjem času je taka učena beseda odmevala po vsem svetu. Serum, Heilserum, koliko upov je vzbudila ta beseda! Pomeni pa siratko, ker se iz krvne siratke dobiva to zdravilo, ki obeta postati kos davici, tej morilki naših otrok.

»Socialno.« Izvor te besede moramo iskati v latinščini, pomeni pa: družabno, združeno.

»Ni dobro človeku samemu biti,« je dejal Bog. Zasadil je torej človeku v srce hrepenenje po družbi.

Z življenjem ljudi v družbi se peča socialno vprašanje v širšem pomenu besede.

Družabno življenje gotovo daje človeku velikih ugodnosti v obilici, in sploh more posameznik obstajati le, ker in dokler živi v družbi.

Toda narava človeška se nagiblje vedno na slabo stran. Tudi družabno življenje si je znal uravnati človek tako, da je zrastle iz njega mnogo hudega.

Kako odpraviti te slabe strani družabnega življenja, kako dati leka tem ranam človeške družbe, to je socialno vprašanje v ožjem pomenu besede.

Človeška družba pa ima mnogo slojev, torej tudi veliko socialno vprašanje razpada v več manjših vprašanj.

Poljedelec n. pr. ne leži danes baš na rožicah. Kje so vzroki slabemu stanju poljedelstva in pa kako mu pomoči, s tem se peča panoga socialnega vprašanja: poljedelsko ali agrarno vprašanje, s katerim se pa ne mislimo baviti.

Mi hočemo samo preiskovati ono vprašanje, ki nas najbolj zadeva: delavsko vprašanje, današnji položaj delavskega stanu, njega vzroke in kako delavcem pomoči. O tem prihodnjic.

Glasnik I., str. 12. (8. nov. 1894.) (Uvod v »Socialne pogovore«.)

2. Delavsko vprašanje.

Pomeniti se hočemo, smo dejali, o delavskem vprašanju. V ta namen nam je najprej treba pogledati v zgodovino. Duhovit mož je rekel nekoč: »Zgodovina človeštva je zgodovina dela.« Brez dvoma je imel in še ima način produkcije, izdelovanja velikanski vpliv na družabni in državni razvoj človeštva. Produkcija s stroji n. pr. je v našem veku gotovo večjega pomena za razvoj človeštva nego največje in naslavnejše vojske. Z delom si mora služiti človeštvo hrano, »v potu svojega obraza boš jedel svoj kruh,« je rekel Bog človeku.

Toda stara poganška ljudstva niso čislala dela. Grkom in Rimljanom, ki so vendar dosegli veliko stopnjo omike, je bilo delo znak sužnosti; delavec je bil suženj. Vsi njihovi modrijani pišejo o delu samo zaničljivo. In prišlo je tako daleč, da se je tedanja družba razdelila v dva tabora: v prvem, najmanjšem so bili kapitalisti, gospodarji drugemu, večjemu taboru sužnjev.

Število v prvem taboru se je vedno krčilo, v vedno manj rokah se je zbiral ves tedanji kapital, število sužnjev pa je bilo vedno večje. Lastniki premoženj v znesku enega milijona goldinarjev po naši veljavi se niso več šteli za bogatine, tem kruteje pa je žulil ostalo človeštvo jarem sužnosti. Suženj je bil pravno samo stvar, ž njimi je smel delati gospod, kar se mu je zljubilo.

Iz tega neznosnega stanja je osvobodilo tedanjo človeško družbo krščanstvo. Krščanstvo je učilo, da so vsi ljudje bratje, otroci enega Očeta. S tem naukom je premostilo vse socialne razlike. Kolikokrat so se vzdignili sužnji ter se hoteli s kruto silo otresti spon, toda vselej brez uspeha, dokler jih ni rešilo mirnim potom, brez orožja — krščanstvo.

Pomenljivo je, da stari vek tudi za bolne in onemogle reže ni imel srca; pustil jih je, da so poginili. Bolnišnice so ustanova krščanstva!

Krščanstvo je pa svojo krščansko nalogo vršilo tudi še na drug način: pridobilo je delu spoštovanje! Saj je vendar božji Sin sam pomagal svojemu krušnemu očetu tesarju pri delu.

Postavila je torej krščanska vera človeštvo na popolnoma novo, trdno podlago. Kako se je na tej podlagi človeški rod dalje razvijal, kako jo je naposled zapustil, o tem se pomenimo prihodnjic.

Glasnik I., str. 22. (13. dec. 1894.)

Rim je gospodoval vesoljnemu tedaj znanemu svetu. Moč pa in posest so imeli v Rimu samo nekateri v rokah in ti so se potapljali v vedno večjo razuzdanost in brezznačajnost. Nastala je v starem Rimu doba, katera napoči povsod, kjer gospodari izključno kapitalizem — doba korupcije in npravne propalosti.

In tako se Rim z vso svojo naobraženostjo ni mogel uspešno ustavljati navalu mladih in čilih, ali neizobraženih ljudstev. Pogreznili se je v burnih valovih selitve narodov. Takrat je zopet pokazalo krščanstvo svojo moč. Omika in rokodelstvo sta našli varnega zavetja v ozidju samostanov. Krščanstvo pa je pokazalo tukaj tudi svojo velikansko socialno moč; dalo je divjim, nestalnim narodom stalno državno uredbo, in razcvitali sta se veda in umetnost, a mogočno se je povzdignilo tudi rokodelstvo. To je doseglo vrhunec svojega razvoja v zadrugah. Te so skrbele za bolne in onemogle člane, za njihove vdove in sirote in pa, kar je velikega pomena, varovale so rokodelce prevelike konkurence. Pomočnikom ta čas tudi ni bilo sile; dobro hrano in dober zaslužek so imeli, saj se je mojstru dobro godilo. V dokaz temu omenimo le, da srednji vek ne pozna tiste žalostne prikazni naših dni: štrajkov zaradi premajhne mezde. Takrat ni bil način produkcije tak, da bi bili mogli učenjaki razlagati o jekleni postavi glede mezde ter trditi, da si more delavec le toliko zaslužiti, kolikor mu je baš za življenje neobhodno potreba, in nič več ne!

Kmetom pa — in to je poglobitno — se je godilo ta čas tako dobro, da so, kakor nam pripovedujejo stari zgodopisci, svojim poslom dajali po dvakrat na dan mesa. Ni se bilo torej bati, da bi propali kmetje in kmetski posli tiščali v mesto in delali konkurenco mestnim delavcem, kakor se to godi dandanes. Kmet je bil sicer odvisen od svojega gospoda, toda tega so vezala krščanska načela glede bratoljubja in spolnoval jih je tačas še, ker je bil še veren.

Za reveže pa so skrbeli samostani, in sicer tako zgledno, kakor dandanes navzlic vsemu prizadevanju liberalnih zakonodajalcev v tem vprašanju ni skrbjeno.

Da so pa rokodelci in delavci, ki so živeli v »temnem« in »mračnem« srednjem veku, tudi nekaj znali, dokaz temu so, da samo eno omenimo, krasne cerkve, ki so nam jih zapustili. Zidar in kamnosek, ki sta cerkve gradila, mizar, ki je delal portale, klopi in spovednice, ključar, ki je napravljajl pregraje in mreže, steklar, ki je urezaval okna, zlatar, ki je izgotavljal monštrance in druge cerkvene posode, vsak je bil umetnik v

svoji stroki. Dandanes se učimo po srednjeveških vzorcih izgotavljati izdelke umetnega rokodelstva.

Ako primerjamo te razmere z današnjimi, ko obrtnik od dne do dne bolj propada in tudi delavec nima toliko, da bi pošteno živil sebe in svojce, pač pa mora šestokrat trpeti najhujše pomanjkanje, bomo umeli, da se je moralo nekaj temeljito premeniti, da so se mogle razmere delavskih stanov tako poslabšati.

O tem pa hočemo govoriti v prihodnjem letu, v katerem želimo Glasniku, da se razširi med vse slovenske zavedne delavce.

Glasnik I, str. 29—30. (27. dec. 1894.)

Marsikdo, ki je čital pogovore preteklega leta, bo mislil, da smo brezpogojni hvalitelji srednjega veka, da ga hvalimo v vsem in v vsakem oziru. Upamo, da bomo še imeli priliko spregovoriti o tem; takrat bomo pokazali, da nismo slepi proti napakam srednjega veka.

Nekaj pa je srednji vek imel, kar ga tako lepo diči: živo vero. In baš posledica te žive krščanske vere so bile — kar smo, upamo, dokazali v preteklem letu — zdrave socialne razmere.

Proti koncu srednjega veka pa so se prikazale protiverske težnje, ki so se v srednjem veku odevale s protikatoliškim plaščem, v našem veku pa se kažejo v popolni nagoti.

Najprej so se oprijeli protiverskih idej premožni, oni, ki so gospodovali. Ni jim bilo všeč, da jih je učila vera, da so odvisni od Boga, kateremu bo treba dajati odgovor o porabi svoje moči. Hoteli so biti neodvisni v vsakem oziru in izkoriščati svojo moč v sebične namene. Trli so ubogega kmeta, ki je sedaj stokal pod težkim jarmom graščakov, jemali mestom pravice.

Teh dejstev, ki so nastopila šele koncem srednjega veka pod vplivom protiverskih nauk, pa nikakor ne gre devati na rovaš vsemu srednjemu veku. Žalibog je to dandanes običajno.

Ko se je pojavil protestantizem, so bili povsod bogati, plemeniti graščaki prvi, ki so se ga oklenili. Saj jim je tako dobro prijal nauk, da za zveličanje zadostuje vera sama, brez dobrih del. Kmetijski stan se je pogreznil v proletariat.

»Prosti razlagi sv. pisma« je sledila »prosta veda«. In popolnoma je spodrinila »veda« vsakršno vero. Vrhunec je dosegel ta razvoj v francoski revoluciji preteklega stoletja.

Proglasili so ta čas geslo: prostost, enakost, bratstvo; toda vsakemu, kdor je drugače mislil, o komer se je le sumničilo, da misli drugače, — so odrezali glavo. Tisoče in tisoče nedolžnih žrtev so darovali tedaj prostosti, enakosti, bratstvu.

Čutili so potrebo, opravičiti tako početje vsaj navidezno pred svetom. Dejali so: vednost uči, da stanuje na Francoskem več ljudi na štirijaški milji, nego se jih more preživiti s pridelki štirijaške milje zemlje. Tako so v imenu »vednosti« hoteli koristiti človeštvu.

Toda ne sodimo mi o tej toliko hvalisani dobi; prevedimo tukaj sodbo Friderika Engelsa, vodje socialnih demokratov, kateremu gotovo ne bo nihče očital preveč vernosti.

Ta sodi o »veliki« revoluciji v »Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft« takole: »Vera, naziranje narave, družba, državni red, vse so brezobzirno kritikovali... Edino merilo, s katerim so merili vse, je bil misleči razum... Sedaj vemo, da je bila ta država razuma samo idealizirana država buržoazije... Revolucija je bila zmagá tretjega stanu... Ali ta zmagá se je kmalu pokazala kot izključna zmagá malega dela tega stanu, privojevala si je politično moč p o s e d u j o č a buržoazija. Razvila se je ta buržoazija že med revolucijo kaj hitro, in sicer s špekulacijo s konfisciranim in potem prodanim imetjem plemenitašev in cerkve in s tem, da je goljufala narod pri potrebah za armado.« — Tako Engels. Mi pa nimamo tej sodbi pristaviti ničesar.

Glasnik I., str. 46. (24. jan. 1895.)

3. Stranke.

Preteklo je že nekaj let, kar smo sedeli v ljudski šoli! Koliko nas je bilo tam skup iz vseh stanov, in vrlo dobro smo se imeli. Vpraševali se nismo, kaj so starši, kaj bomo nekoč, koliko je drug imenitnejši od drugega — čemu to? Nedolžnost v srcu in smeh na licu je bilo znamenje, na katerem smo se spoznali, da smo eno.

Pa ni bilo dolgo tako. Komaj smo bili toliki, da so si upali starši brez nadzorstva pustiti nas na cesti četrť ure, že so si začeli nekateri domišljevatí, da so kaj več od drugih. Sprva smo se ločili po tem, kdor je močnejši. Oni, ki je bil največji in je imel najtrje pesti, je bil med nami kralj. Z nekakim plahim spoštovanjem so se zbirali njegovi tovariši okoli njega in bili ponosni, da so četa onega, ki je najmočnejši.

Kmalu smo se začeli tudi še drugače presoјati. Ta je imel večkrat nove hlače od drugega, ali mu je celo kdaj mati privezala svileno ruto okoli vratu — to je vzbujalo in netilo ponos! Ena rutica, eni novi čevljkí, koliko izpremēbo naredi to v otroškem srcu! Taka malenkost more včasih vzbuditi spečo samozavest, iz samozavesti narediti ošabnost. A ošabnost v enem vzbuja v drugem užaljenje. Tako nastane mržnja in duhovi, ki so se še pred kratkim razumevali in ljubili, se začno ločiti. Tako je bilo pri nas. Kako smo čudno gledali,

ako je prišel kak »gosposki«, katerega smo imeli doslej za sebi enakega, mahoma ves čeden in nov med nas in se začel postavljati in nositi kakor petelinček!

Začeli smo se razdruževati. Zbirali smo se v posamezne gručice in — zabavljali čez one. In čim večji smo postajali, čim starejši, tem bolj smo se ločili — in zdaj, ko smo vstopili v življenje, da skrbimo sami zase, da postanemo možje, je bil že vsak osamljen. Kmalu so nas ločile dolžnosti poklica, gmotne razmere in različna izobraženost, da smo si bili tuji, mi, ki smo si bili nekdam tako bližnji po mislih in čuvstvih!

To je prehod iz otroških sanj, iz mladostne zaupljivosti in brezskrbnosti v dobo dela in truda. Mladostno prijateljstvo, ki se oklene z brezmejno vdanostjo ljubljene predmeta, izgine; na mesto čuvstva stopi premislek. Korist začne sedaj družiti ljudi; kjer so bile prej besede prijateljske ljubezni, odločujejo sedaj hladni računi. A one, katere združuje le skupna korist, jih prav ta zopet loči, kadar je drug drugega izsesal; koristolovec je vedno sam, brez pravega prijatelja, brez trdne podpore. A tako ne more ostati. Kaj je en človek? Človek sam po sebi je pač neizmerno veliko, res vesoljstvo v manjši obliki je njegova narava, nebo in pekel nosi v sebi. A kaj je človek v veselstvu? Kaj je posameznik v človeštvu? Prav malo, dostikrat celo nič ne. Trajnega uspeha eden ne more doseči, zato treba sodrugov, treba je stranke.

Da, stranke je treba. Pač bi bilo lepše in bolje, če na svetu ne bi bilo strank; a to so sanje in prazne želje. Stranke so v srcu človeškem, in naj bi ne bile v narodih? Dobro in slabo poženje se je borilo že v naših prastarših, in naj ne bi ločilo človeštva? Kakor je rekel nekoč naš Zveličar, da ne more biti drugače na svetu, nego da pride pohujšanje, tako je nemogoče, da bi bili vsi dobri ali pa da bi bili vsi slabi. A naša stvar je, da se odločimo za d o b r o stranko.

Kot otroke nas je združeval slučaj in detinsko čutenje — kot može naj nas družijo moško in neustrašeno prepričanje! Naj nam nikdo ne očita, da smo strankarski, zakaj naša stranka je dobra. Ni dobra zato, ker smo mi dobri in pošteni, ampak zato, ker je d o b r a i n p o š t e n a n a š a s t v a r. A za to stvar je treba delati, sicer bomo imeli sramoto, da smo se za dobro stvar slabo borili. Zato pa je treba edinosti in zaupanja.

Glasnik I., str. 38. (10. jan. 1895.)

4. Iz odstavka: Delavski stan je častitljiv.

Mi vsi lahko rečemo: Zveličar je naš! On je Zveličar vseh ljudi, vseh stanov, vseh časov. Posebej pa delavci lahko rekó: Kristus je naš. Milijonar, kapitalist ne more reči: Mesija si je znal pridobiti mnogo kapitala, da postane vplivna oseba. Filozof ne more trditi: moj Zveličar je učil znanstveni sistem, ki

se ga držim jaz še danes in ki ga zagovarjam. Kralj, knez ne more tega reči; moj Zveličar je imel veliko politično moč; imel je velike vojske, s katerimi si je cele dežele pokoril. Le delavec nič ne pretirava, če reče: moj Zveličar je težko delal; potil se je vsak dan, kakor se moram znojiti tudi jaz; jedel je tako slab kruh, kakor ga jem jaz. Zato velja, če jim rečemo: Kristus je prav posebno delavski Zveličar; saj je do 30. leta hotel ostati preprost delavec; v tem stanu je delal in trpel.

Glasnik I., str. 77. (14. marca 1895.)

Ali je treba beračev?

Nehote se vriva to vprašanje človeku. Ali je treba beračev? Oglejmo si nekoliko razmere, katere prevladujejo današnji civilizirani svet, primerjajmo jih z napredkom človeštva in z namenom človekovim na zemlji, pokličimo si še v spomin nauk Kristusov: »Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe!« in potem sodimo, ali je treba beračev!

Uboگی so vedno bili na zemlji. Naš Odrešenik je sam rekel: »Uboге imate vselej med seboj« (Jan 13, 8), in res je imel vsak čas reveže, ki so bili po lastnem zadolženju ali zaradi drugih vzrokov navezani na pomoč drugih ljudi. Najmanj jih je bilo v stari izraelski državi, dokler se je popolnoma izvrševal božji, po Mojzesu razglašeni zakon. Po tem zakonu je moralo namreč polje vsako sedmo leto počivati; kar je zrastle na njem, je pripadalo ubožcem in tujcem. Vsakih petdeset let so se pa vrnila vsa zemljišča in vse hiše, ki so bile med tem časom prodane, prejšnjim lastnikom ali njihovim naslednikom. To leto, ki je bilo v resnici svetlo leto, leto svobode in odpuščanja, so se odpuščali vsi dolgovi in dolžniki, ki so bili zaradi dolgov v sužnost, so se osvobodili. — Oj, ko bi še v naših časih veljale take naredbe!

Dan na dan se množe reveži; nepregledna četa ljudi, ki si od vrat do vrat išče živeža, bolj in bolj narašča, tako da bo kmalu dve tretjini ljudi navezanih na dobrotelno. Prav je sicer, da se dobrotelnizavodi vedno bolj množe, toda žalostno in značilno je pri tem, 1. da se množi tudi vedno bolj njihova potreba in 2. da jih večinom ustanavljajo — reveži sami! Bogatini najrajši po raznih zborih glasujejo zanje, to je blagohotno prikimajo, da se sme denar iz davkov uporabiti v ta namen, zato da njim ni treba ničesar dati. Taka družba je bolna, koder je toliko ljudi prepuščenih samo tako imenovani milosti drugih.

Da se nahaja na svetu toliko ljudi, ki so prisiljeni prositi vsakdanjega kruha, je velika krvaveča rana na telesu človeštva. Ta rana jasno priča, da vsa prosvitljenost in bogastvo devetnajstega stoletja ne more zalečiti te navidezno neozdrav-

ljive bolezní. Nasprotno je res; sedanja moderna in brezverska, visoko leteče olikana človeška družba, napolnjena z duhom samoljubja, si prizadeva v svoji slepi, ošabni neusmiljenosti do bližnjega, kolikor največ mogoče povečati in shujšati to sramotno rano — u b o š t v a.

Odkar so iznašli parni stroj in ž njim razne druge stroje, s katerimi se izdelujejo razni izdelki na veliko, ki so se poprej izdelovali s prostimi rokami raznih rokodelcev, je na svetu kljub temu, da se sedaj mnogo več vrst blaga izdeluje nego poprej, čimdalje manj zaslužka in dela. Vzrok temu je, da se stroji izrabljajo le v sebično pristransko korist posameznih kapitalistov na škodo drugih ljudi.

Bolj srečni so mislili in še mislijo na to, kako bi se s pomočjo teh iznajdb najbolj okoristili, niso pa mislili pri tem na svojega bližnjega. In tako so toliko časa mislili in delovali na to, da so naposled ustvarili sedanje žalostne družabne razmere. Iznajdbe strojev so se vedno bolj in bolj izpopolnjevale in z iznajdbami je rastlo prav v isti meri tudi samoljubje in nenasitna lakomnost raznih kapitalističnih tovarnarjev in podjetnikov.

Delo na roke se je čimdalje manj izplačevalo, ker se je s strojem izdelovalo mnogo hitreje in ceneje. Radi tega kosanja strojev s prostimi rokami je opešalo prej cvetoče rokodelstvo, množilo pa se je od dne do dne število nemaničev. Še bolj pa nego tekmovanje med strojem in prostimi rokami je tekmovanje med strojem in strojem in pa pohlepna dobičkaželjnost nenasitnih kapitalističnih kramarjev vzrok današnje socialne revščine. Vsakdo skuša uničiti drugega s tem, da izdeluje svoje blago hitreje in prodaja ceneje nego drugi; s tem pa jemlje vrednost blagu in delu. Ker radi nizke cene blaga v njegovih očeh delo ni več toliko vredno, ker pri bolj plačanem delu ne more v ceni tekmovati z drugimi ljudmi svoje vrste, pa prav brez vsakega človeškega čuta zniža plačo svojim delavcem, ne meneč se za to, ali bodo mogli živeti ali ne, samo da on doseže svoj cilj. To pa še ne zadošča. Morda se dá še kaj prihraniti, in hajdi! odpusti nekaj delavcev z dela, tiste pa, ki še ostanejo, prisili, da morajo nadomeščati odpuščene ljudi. In tako se v eni vrsti znižuje zaslužek, zmanjšuje število delavcev in zvišuje izrabljanje delavskih moči.

Toda človeška moč le nekaj časa trpi, posebno pri takih razmerah, in ko se izrabi, je ni več. Kaj pa potem? Marsikdo bi mislil in to bi bilo tudi pošteno: »Saj bo gospodar tako dober in bo skrbel za človeka, ki je vse moči pustil v njegovi službi.« Toda to je velika zmeta. Sedanji kapitalisti računajo samo s tem, kar »nese«; kar ne nese, ne morejo rabiti — in tako tudi človeka, ko se je izrabil, ne potrebujejo več ter ga brez milosti prepuščajo usodi in pa dobrim ljudem. »Pojdi, kamor hočeš!« je navadno zadnja beseda, ako ga je morda tak revež

pri slovesu s solzami v očeh vprašal: »Kam pa hočem sedaj iti? Od česa hočem živeti?« — Tako se ustvarjajo v sedanjem prosvitljenem devetnajstem stoletju berači in tako služijo iznajdbe človeškega uma in pridnosti radi neodpustne sebične lakomnosti posameznih kapitalistov v prokletstvu človeštvu. Ali je pa tega treba? Mi, ki se trudimo, odpraviti te napake na podlagi krščanske pravičnosti, trdimo, da tega ni treba, da je to krivično. Čudo našega stoletja je, da imamo tako ogromno število onemoglih revežev poleg neizmernega bogastva posameznih ljudi.

Krivično je n. pr., če se razni milijonarji valjajo v bogastvu. (Guldovo [Gould] premoženje n. pr. znaša 37.500 milijonov frankov, Mekijevo [Mackey] 12.000 milijonov, Rotšildovo nad 1000 milijonov, Vanderbildtovo 625 milijonov. Od 100 do 500 milijonov ima 7 oseb; 700 oseb ima več nego 10 milijonov in manj nego 100 milijonov. Manjši se že več ne štejejo.) Krivično je dalje, če n. pr. nekatere pevke po glediščih »zaslužijo« na tisoče na leto, če razkošno življenje po velikih mestih od dne do dne napreduje tako ostudno in nesramno, da se da edino primerjati s sodomskim in gomorskim. Samogoltna pohlepnost in razuzdana samopašnost, izvirajoča iz popolnega brezverstva, se povsod kaže.

Toda to ne sme in tudi ne more tako ostati, ker po tem potu se mora uničiti vsako blagostanje. Da se pa popolno uničenje blagostanja zabrani in sedaj uničeno popravi, je potreba, da se ljudje sami ganejo in glasno ter najodločneje zahtevajo predrugačenja postojećih razmer. Predvsem je treba več žive, dejanske vere, cerkvi svobode, Bogu in njegovim zapovedim veljave v javnem življenju! Države pa morajo poleg tega skrbeti, da prvič zabranijo ali vsaj omejijo svobodno konkurenco in ž njo uničenje vrednosti dela. Dalje mora biti skrb države, da bi bil vsak, kdor dela, zavarovan za slučaj bolezni, onemoglosti in nezgod, in sicer naj bi v teh slučajih dobival vsaj toliko, kolikor je prej imel zaslužka. Za slučaj onemoglosti naj bi se posebno skrbelo; država naj ustanovi zavod, delodajalci in delavci naj pa po svojih razmerah vplačujejo vanj. Napravi naj se davek na premični kapital, na razkošnost v korist temu zavodu, iz katerega bi vsakdo, ko bi ne mogel več delati, dobil dosmrtno penzijo v znesku poprejšnjega svojega zaslužka. To naj velja za vse vrste delavcev, tudi za obrtne in kmečke. Skratka: vsa družba naj se preosnuje po krščanskih načelih. Tako samo bo mogoče rešiti človeštvo grozovite bodočnosti, ki se sedaj obeta: malo številce razkošnih bogatinov in milijoni — njihovih sužnjev in kandidatov za beraški stan. Po krščanskih načelih urejena družba ne bo imela niti prevelikih bogatinov niti prevelikih revežev, marveč zmerno

premoženje bo postalo splošno vsemu ljudstvu. Samo v takih razmerah je zagotovljen javni mir, ker le v taki družbi ne morejo imeti uspehov uporniki, ki vžigajo vstaje in prekucije med ljudmi. — Sedaj pa vidimo na lastne oči, kako se oprijemljejo zatirani nemaniči krivih naukov, kako srčejo sovraštvo do soljudi vase in kako upajo rešitve od dinamita in meča. Množica njihova bolj in bolj narašča. Samo ena pot je k mirni rešitvi vprašanj, katerim oni hočejo s silo priboriti odgovora, to je pot — krščanske preosnove vsega družabnega življenja.

Glasnik I., str. 33. (10. januarja 1895.) — Brez podpisa.

Iz uvodnika: Delu — čast!

Delo je izvor državnega premoženja. Sveti oče pravijo: »Da se pridobivajo telesne stvari, zato je najvplivnejše in najpotrebnejše delo, ki ga z umom in z rokami izvršujejo delavci na polju ali v delavnicah. Celò toliko premorejo in store v tem oziru, da je popolnoma gotova resnica, da se od drugod ne rodi državno premoženje nego iz delavskega dela.« Pri tej priliki opozarjamo, da je prevod delavske okrožnice v Herderjevi izdaji na tem mestu napačen. Latinsko besedilo je mnogo odločnejše. Po njem smo prevedli mi te vrste. (Prim. slovenski prevod »Okrožnice«¹ str. 30!) Te besede naj dobro premislijo tisti, ki trdè, da imajo samo tisti državljani pravice v državi, ki plačujejo neposredni davek, in ki nočejo iz tega vzroka delavcem pustiti njihovih političnih pravic. Misel, ki jo sv. oče poudarjajo in ki je edino pravo krščanska, je v nasprotju s trditvami, ki so se slišale letos na Kranjskem v deželnem zboru o volilni pravici.

Poslanec Klun je namreč navedel v svojem govoru o volilni pravici² razloge proti volilni pravici delavcev, ki so jih izražali zaupni možje koaliranih klubov pri svojih posvetovanjih, rekoč: »Glavni ugovor je šel na to, da nikakor ne gre volilno pravico dajati samo delavcem, ki so se že pokazali nemirne in nezanesljive ljudi, drugim pa ne, ki so za ohranitev države mnogo važnejši nego delavci in nosijo tudi večja bremena.« Potem razvija, da drugi stanovi plačujejo mnogo več indirektnih davkov nego delavci, in končno pravi: »Ako se hoče torej delavcem dovoliti volilna pravica, se nikakor ne sme odrekati njim, ki poleg indirektnih davkov plačujejo tudi še direktne davke in so za vzdrževanje države mnogo važnejši od prvih.«

¹ Delavsko vprašanje. Okrožnica: Preložil A. Kalan. V Ljubljani 1891.

² Dne 16. febr. 1895.

Država ima vse, kar ima, od dela. Delo ji proizvaja davke, delo jo ohranja, delo ji pomnožuje blagostanje. Pravična razdelitev političnih pravic se mora torej ravnati po delu, ne pa po — premoženju.

Glasnik I., str. 57. (28. febr. 1895.) — Brez podpisa.

(Mrzla srca.)

Poročilo o Krekovem govoru v Štepanji vasi dne 3. junija 1895 na shodu kat. delavskega društva.

Č. g. dr. Krek pričenja svoj govor z vprašanjem, kaj je najbolj mrzlo, in pojasnjuje, da je najbolj mrzlo človeško srce, kadar gre med mojim in tvojim. Takrat poneha vsaka vez krvi ali ljubezni, vsi drugi občutki, vse strasti, volja in pamet sami se umaknejo najgrji sebičnosti. Edina sila, ki more ogreti tudi ta najhujši mraz in stajati ta najtrji led človeškega srca, je prava vera. Govornik navaja štiri zglede, kako skuša katoliška cerkev pregnati ta mraz sebičnosti. 1. Cerkev prepoveduje, da se ne smejo sorodovinci in ljudje v svaštvu ženiti do 4. kolena. S tem se prepreči, da ne ostane premoženje samo ene družine last. 2. Krstni in birmski botri, katere je uvedla cerkev, zblížujejo družine v duhovnem sorodstvu in jih neredko podpirajo tudi telesno. 3. Cerkveno premoženje postaja po duhovnikih, ker nimajo lastnih družin, nekako narodovo premoženje. Razdeljuje se med ljudstvo. Kdor hoče cerkvi vzeti njeno premoženje, ki ne dosega niti premoženja enega bogatega juda, se pregreši nad ubožci, vdovami in sirotami in nad vsem ljudstvom. 4. Poglavitna ovira sebičnosti je pa nauk krščanske vere, da človek ni neomejen gospodar svojega premoženja, marveč samo oskrbnik, ki ga v božjem imenu upravlja in ima torej tem več dolžnosti, čim več ima premoženja. Govornik je sklenil, priporočajoč navzočim, naj bi se vsak skušal napolniti s tem krščanskim duhom, da se premaža srčni mraz in da napoči doba gorkih, ljubezni vnetih src.

Glasnik I., str. 114. (12. jun. 1895.)

Kje je največja rana?

Dne 21. junija se je v mestu Kielu na Nemškem praznovala velika slavnost. Otvoril se je novo izkopani prekop med Severnim in Baltiškim morjem, sijajno delo človeškega uma in pridnosti. Dolg je 99 km, širok 60 m, globok 9 in pol metra. Največje ladje se lahko srečavajo v njem. Od l. 1887. ga je delalo 8000 delavcev. Nemški državni zbor je dal zanj 151,700.000 mark. Ves svet je poln hvale »nemški« omiki in napredku. Ladje raznih držav, tudi francoske in ruske so prijadrle poveličevati

to slovesnost. Naštevajo in slavé se zasluge cesarjev Viljema I., II. in Friderika, v nebo se povzdiguje nemška učenost tistih mož, ki so vodili to delo, samo — delavcev se nobeden ne spominja. Ozračje je napolnjeno slavoklicev, a popolnoma se je pozabilo, da je pri tem delu vsako leto po 100 oseb prišlo ob življenje. Saj so bili le delavci; kdo bi si torej kalil veselje s spomini nanje, kdo bi sploh premišljal o vrednosti človeškega dela, kdo bi se zato brigal, da se temu delu zopet vrne prava njegova čast in cena?

Če se drug ne spominja delavcev, ki so s svojim trdom ustvarili veliki prekop, se jih spominja slovenski katoliški delavski list, spominjajo se jih vsi trpeči sobratje po širnem svetu in vsi blagi, nesebični prijatelji njihovi, ki jim v krščanski ljubezni podajajo roko v pomoč.

Novi prekop nam zbujata tisoč misli. Koliko iznajdb je že slavil v zadnjem stoletju človeški duh! Narava je razkrita in razgaljena; iz njenega osrčja izdelujejo najumetnejši stroji čudovite stvari, s katerimi si ohranja in oslaja človek življenje. Vse, prav vse se v ogromni množini proizvaja, samo — sreča ne. Vsega je dovolj in vendar se vlačí na milijone ljudi v najgroznejši revščini po svetu. Lakota deluje brez strojev, toda hitreje in uspešneje. Novih, dozdej neznanih telesnih in dušnih bolezni neprešteta vrsta vihti svoj bič nad človeštvom. Človeški duh ustvarja vedno novih stvari, toda ljudem se vedno slabše godi. Edini vzrok, ki ga pa more spoznati in umevati samo verno srce, je v tem, da je človek začel živeti le samemu sebi, da je uživanju in dobičku udinjal vse svoje dušne in telesne moči, umetnost in znanost, živali in vso naravo s tem, da je pozabil na Boga. Socialni demokratje skušajo sicer zboljšati žalostne razmere, toda oni se drže prav tistega napačnega načela, katero sedaj rodi toliko gorja, oni poznajo samo človeka in njegovo uživanje in samo nase zaupajo, nočejo pa poznati svojega Stvarnika. Skušali bodo, kako resnične so besede preroka Jeremije (17, 5, 6): »To pravi Gospod: Proklet bodi človek, ki zaupa v človeka in meso izvoli za svojo roko in čigar srce odstopi od Gospoda! Zakaj on bo kakor brinje v puščavi in ne bo gledal dobrega, kadar pride, temveč bo prebival v suhoti, v puščavi, v solnati, kjer nihče ne more prebivati.«

Te besede veljajo popolnoma tudi naši dobi. Izumlja naj človeški duh še vedno sijajnejših stvari; prodirajte, razglablajte, stavite, zidajte, kjer vam drago! »Če Gospod ne zida hiše, se zaman trudijo zidarji; če Gospod ne varuje mesta, zaman bedi čuvaj.« (Ps. 126, 1.) Sreče in zadovoljnosti si ne sezidajo,

miru si ne ohranijo. Lepo rodovitno zemljo, ki ima za vse dovolj prostora, pretvarjajo v samo puščavo — —, v bojišče enega proti vsem in vseh proti enemu. — »Koliko hudega je storil človek v svetišču! Bahajo pa se, kateri te črtijo (o Bog), sredi tvojih praznikov. Postavili so svoja znamenja v znamenje na vrata in na višavo. Kakor v ložu les so s sekirami posekali svetišču vrata, s sekiro in toporiščem so jih razklali, z ognjem so požgali tvoje svetišče; po tleh so skrunili prebivališče tvojega imena. Oni in vsa njih rodovina so rekli v svojem srcu: Odpravimo vse božje praznike v deželi!« (Ps. 73, 3—8.) Prav tako kakor v teh besedah popisuje božje sovražnike svojega časa psalmist, tako so delali brezverci prejšnjega, liberalci našega stoletja; in prav to napovedujejo socialni demokrati za svojo dobo. Če se ljudje ne menijo več za Boga in če se proti njemu bojujejo, kako naj se potem še menijo za ljudi? Kako naj najde rodovitnih tal kak posamičen klic državam in narodom: delavsko, obrtno, sploh družabno vprašanje še ni rešeno? Ob novih prekopih se igrajo, s kriki: napredek, svoboda itd. jih udušujejo, toda s tem ne bodo še spremenili krivice v pravico. Kakor nam je sedanji nered svarilen dokaz, kam pripelje odpad od Boga, tako nam je hkrati znamenje, da stari Bog še živi in da bo na njegovo besedo kljub brezbriznosti drugih stanov zmagala njegova pravica tudi za dozdej zatirane nižje stanove.

Glasnik I., str. 121. (27. junija 1895.) — Brez podpisa.

VIII. Iz Glasnika II. (1895/96).

Najnesrečnejše bele sužnje.

Noben dan skoro ne mine, da ne bi čitali v časopisih o gnusni trgovini z dekleti. Po vsem svetu lazijo nesramni judovski agentje in spravljajo uboge žrtve svoje hudobnosti — v prepad. Te dni smo zopet brali, da je policija v Dženovi (Genua) na Laškem opozorila vlado v Budimpešti, da je na potu na Ogrsko znani prekupčevalec s človeškimi dušami jud Lazar Švarc in da hoče ondi nabrati deklic za Kairo in Aleksandrijo; pred par tedni so celo v Ljubljani zaprli takega lopova. Javno življenje pa vrh tega še kaže, da policija izve le za malo takih primerov.

Judovski agentje so zviti. Po vsakovrstnih spletkah dela prihajajo v dotiko z mladimi dekleti, ki nimajo ravno dela, in jim začno obetati najlepše službe v tujih mestih — Kairi, Carigradu, Port Saidu, Bombayu itd. Neskušena bitja se dajo preslepiti mamljivim obljubam in se vdajo. Jud jih pelje takoj s seboj in jih izroči potem na odločenem mestu, toda seveda ne

v pošteno službo — marveč najgrjemu obrtu, ki ga vodijo večinoma tudi judje. Ubogo dekcle se navadno dalje časa ustavlja, toda — kaj naj počne neznanka v tujem svetu? Gospodar je ne izpusti, dokler mu ne plača dolžne potnine in obilih stroškov za agenta; revica pa navadno nima beliča.

Obup ji roji v srcu, solze ji zalivajo lice, gospodar jo sili, postji, pretepa. Po groznih notranjih bojih pa vendar največkrat premaža stiska, katero podpirajo slabi zgledi in vedne skušnjave in zapeljevanja, da naposled — pade. S tem je ujeta za vedno, propadla za ta in oni svet. Kadarkoli jo vzbujajoča se vest privede do tega, da hoče izstopiti, vedno ji satanski gospodar ali gospodinja pokažeta račun, po katerem jima še vedno dolguje. Iz dolgov se ne izkoplje in s tem tudi iz grehov ne. Bolezen in zgodnja oslabelost jo šele vržeta na ulico med beračice, hudodelke, samomorilke.

Število teh revic je ogromno in nikogar ni, da bi jim pomagal. Konzuli nimajo potrebne moči in večkrat tudi ne volje. Primerilo se je čestokrat, da je konzul ubogo žensko, ki se je zatekla k njemu, spodil ali jo celo grdo ozmerjal, če ni imela »posa«; v njeno rešitev pa ni storil ničesar.

Samo katoliška cerkev ponuja tudi tem nesrečnim sužnjam tolažbo in zavetje. Nalašč zato, da sprejema padle ženske, se je ustanovila redovna družba »sester dobrega pastirja«, ki imajo po vsem svetu že 160 hiš, kakih 5000 redovnic in nad 30.000 spokornic v svoji skrbi. Sestre sprejemajo nesrečnice zastonj in jih oskrbujejo z vsem toliko časa, dokler se ne utrdijo v dobrem življenju. Potem jim najdejo kako pošteno službo in jih tako poboljšane zopet vrnejo kot koristne ude človeški družbi.

Da je število judovskih zapeljivcev res ogromno, nam pričajo vedno se ponavljajoče sodne obravnave. Jeseni l. 1892. je bilo 27 judov v Lvovu v Galiciji zaradi nesramne trgovine pred sodiščem. Tu se je izkazalo, na kako grd način varajo judovski agentje neskušene deklice in kako velike dobičke delajo s prodajanjem krščanskih suženj. Med seboj so bili v zvezi in dopisovali so si tako, da jih drug ni mogel razumeti. Tako je n. pr. pisal jud judu iz Carigrada v Lvov: »Pošlji mi dva zaboja blaga (t. j. dve dekleti), pa ne sme biti košer (t. j. judovsko). Blago mora biti prima.« Jud Šeferštajn je pri tej obravnavi zatrjeval, da je ta kupčija prav tako dovoljena kakor vsaka druga. Ta trguje s sadjem, oni z obleko, on je pa z ženskami, tako je dejal.

Pri tej pravdi se je tudi videlo, kako žive nesrečne žrtve. Kot hijena pazi nanjo gospodinja in kadar ji hoče uiti, ji napravi grozovit račun. Po obrežnih mestih, med Turki in v Indiji trpi na tisoče krščanskih suženj največje trpljenje.

Ali se tu ne da pomagati? Ta najgorja sužnost, ki uničuje po božji podobi ustvarjenim ljudem dušo in telo, je velik del socialnega vprašanja in nam kaže, kako zelo bolna je naša

družba; pojasnuje nam pa tudi upravičenost boja proti judovskemu vplivu med nami.

Kršćanstvo mora zopet zavladati; potem se ne bodo več ponavljali tako ostudni dogodki, potem bo strta nesramna veriga še nesramnejšega suženjstva ubogih deklet.

Glasnik II., str. 18. (28. nov. 1895.) — Brez podpisa.

Deželni zbori in njihova socialna naloga.

Po božičnih praznikih se snidejo avstrijski deželni zbori v posvete. Zborovanje v deželnih zborih je navadno zelo dolgočasno; novega, kakor pravimo, se malo izve v njih. Če so deželni odborniki marljivi in vestni, gre že še vsa stvar v nekem rednem toku dalje; toda če vlada lenoba v deželnem odboru, potem je tudi v zboru — Bog pomagaj! Kadar se sproži kak nov načrt v zbornici, se navadno sklene, da se prepusti deželnemu odboru, naj pre mi š l j a, p r e s o j a in potem v prihodnjem zasedanju predlaga. Toda če ni nikogar v deželnem odboru, ki bi premišljal in presojal take predloge? — Potem v miru počivajo, dokler jih ne snedo molji. In žalibog je največkrat taka, posebno s predlogi, ki bi kaj temeljitega ukrenili v korist delavskim stanovom. Zato ne bo v tem oziru bolje, dokler dobro misleči poslanci ne bodo sami proučavali takih vprašanj in sami že izdelanih zakonskih načrtov ne bodo predložili zbornici.

Velika napaka, izvirajoča tudi iz brezbriznosti deželnih odborov, je ta, da se važni načrti ne dajo prej v roke poslancem. Komaj dobi mož načrt v roko, pa — glasuj! Salomona bi basalo tako naglo soditi o težkih, v neumljivi pravniški »latovščini« stlačenih paragrafih. Ni čuda, da se tako brez velikega truda sklene marsikdaj kaka neumnost.

Marsikateri poslanec bi imel zmožnost, spraviti kaj pametnega na dan, toda zadržujejo ga razni pomisleki: »Kdo bi se vedno kregal? Vladi se ne smem zameriti, z nasprotno stranko tudi ne smem pretrgati vsake zveze. Saj ničesar ne opravim; moj predlog tako ne dobi večine itd.«

Taki mečkavci nimajo niti pojma o moči resnice in pravice. Kar je res in kar je pravično, to mora odsevati iz človekovih besedi in dejanj, če je prav ves svet proti temu. Tembolj je to dolžan mož, ki ga je ljudstvo izvolilo za brambo resnice in pravice. Motijo se tisti, ki pravijo, da je tako kisló - boječe mečkanje — previdnost. Previdnost je izbiranje najboljših pripomočkov v dosego kakega namena. Taki ljudje pa namen sam postavijo v kot in se torej pač nikakor ne morejo imenovati previdni. Po naši misli bi se morali nameni poštenjakov z ljudstvom vedno poudarjati in vedno staviti primerni predlogi v tem zmyslu, naj jih zbornica sprejme ali ne. Če jih sprejme, dobro! Če pa ne, potem je pa dolžnost poštenega časopisja, da

vso stvar po zasluženju okrtači, in dolžnost poslancev, da na shodih pojasnjujejo ljudstvu vso stvar. Poslanci namreč nimajo samo dolžnosti, sedeti na deželnih sedežih, marveč predvsem morajo gledati, kako naj bi se pomagalo ljudstvu. Če se prav ob neugodnih razmerah ne da dejansko mnogo doseči, je vendar ena pomoč vedno mogoča, namreč l j u d s k a v z g o j a. Buditi samozavest med ljudmi, poučevati jih o sedanjem bolnem času, boleznim vzrokih in zdravilih, primerno jih organizirati, je vedno mogoče in vedno koristno. Če se ljudstvo samo vname za dobro stvar, potem ga ne ustavi nobena sila. —

Pri tem vzgajanju je pa za poslance živega krščanskega prepričanja posebno veselo in spodbudno, ker so najbolj s v o b o d n i m e d v s e m i s t r a n k a m i. Ozirati se jim je samo na večni zakon in na svojo vest, sicer pa na nikogar drugega. Vse lahko razkrijejo in vse tudi lahko razložijo. Pri drugih to ni mogoče. Koliko morajo n. pr. zamolčati liberalci o oderuštvi, o judih, o javnih goljufijah itd., kako skrbno se morajo ogibati socialni demokratje, da ne izdajo sebičnosti svojih voditeljev!

Zato je pa tem večja krivda, če krščanskega mišljenja poslanci ne izvršujejo svojih dolžnosti. »Glasnik« sicer nima med poslanci Bog vedni kakšne veljave,¹ a zato vendarle izraža ob začetku deželnih zborov nekatere točke, katere bi morali presretati.

(V nastopnem opozarja Krek na tele potrebe:

1. Šolski pouk je treba urediti tako, da izgine nepismenost iz naše domovine.
2. Dežele naj ustanove deželne zavarovalnice proti ognju, toči, za živino itd.
3. Sklenejo naj se zakoni o stalnih kmečkih domovih.
4. Spremene naj se zakoni o razdelitvi skupnih pašnikov. Skupna zemljišča so »sedaj še edini znak družabnega gospodarstva«. Omo-gočala so tudi malemu posestniku, da je redil več živine. Misel o razdelitvi skupnih zemljišč »ni iz krščanskega naroda in tudi ni za narod«.
5. Deželni zbori naj izdelajo pravičen, kmetom primeren poselski red in skrbe zlasti za stare in onemogle posle. »Najprej mora biti vsakemu jasno, da s samim zabavljanjem proti tvornicam in proti delavcem ne bo nobeden rešil tega vprašanja.« Posli nimajo nikake stalnosti, ne spadajo k rodbini, niso zavarovani za starost in »se samo v toliko ločijo od tvorniških delavcev, da imajo manj osebne svobode«.
6. Omeji naj se žganjepitje in potratnost.
7. »Mi trdimo, da je vsaka panoga domačega obrta vredna, da se zanjo sklene poseben zakon.«
8. Deželni zbori morajo izdelati dober stavbni red.
9. Za ostarele delavce naj se ustanovi poseben deželni invalidni zaklad. To bi bil tudi pomoček za rešitev poselskega vprašanja.
10. Preuredi naj se prisilna delavnica.)

Glasnik II., str. 25. (24. dec. 1895.) — Brez podpisa.

¹ Prim. Klunove besede o krščanskih socialistih v dež. zboru dne 16. februarja 1895! — Op. izd.

(Protí veleposestvom.)

Največja ovira katoliški ljudski stranki so tako imenovani konservativni veleposestniki. Socialni demokratje jih vedno očitajo krščansko-socialni stranki, toda mi imamo ž njimi pač tako malo opravka kakor socialisti. Brezobzirno izjavljamo, da je latifundijsko gospodarstvo največja škoda za poljedelstvo, da sedaj marsikateri veleposestniki mnogo bolje skrbe za svoje pse nego za svoje delavce, da je neopustljivo, če krščanski graščaki oddajajo svoja posestva judom v najem, kakor n. pr. knez Liechtenstein, ki ima 30.000 do 38.000 ha sveta v judovskih rokah. Mi zahtevamo odločno, da veljajo krščanske nravnosti zapovedi tudi za mogočnike in bogatine, in trdimo, da nima lastninska pravica samo pravic, marveč tudi dolžnosti. Veleposestvu se mora zdrobiti sedanja prevelika in nenaravna moč, ki jo vrh teža rabi še mnogokrat ljudstvu v škodo; to se lahko zgodi mirnim in poštenim p o t o m, ker drugega mi ne poznamo, samo če so ljudje združeni. Mi se ne moremo tu ozirati na češke, moravske in gališke razmere; za naše pa svetujemo, naj se čim najprej ustanovi za vse slovenske pokrajine skupno gospodarsko društvo, ki naj bi kupovalo graščine po naših krajih in jih prodajalo kmetom. Vobče povsod naj se združijo delovni stanovi; i drugi stanovi, predvsem pa plemiči in veleposestniki bodo morali ali ž njimi za krščanska načela ali pa bodo propadli.

Glasnik II., str. 28. — Brez podpisa.

(Za splošno volilno pravico.)

(Dne 23. febr. 1896 se je vršil v dvorani Koslerjeve pivovarne shod Slov. kat. delavskega društva. Glasnik II., str. 58 poroča o Krekovem govoru:

Dr. Krek je nato ovrgeel nekatera očitanja nasprotnikov glede splošne volilne pravice. Trdi se, da je ta zahteva komunistična, toda v resnici vzbuja najbolj komunistične misli brezpravnost dela. Delo je najimunitnejša človekova osebna last in po delu si v prvi vrsti pridobiva lastninsko pravo nad drugimi stvarmi. Kjer se pa delu jemlje njegova čast, tam se tudi lastninska pravica najbolj ponižuje. Z volilno pravico nočejo uničiti delavci kapitala, pač pa hočejo v zvezi z vsemi delavskimi stanovi vreči kapitalizem, nadvlado denarja nad človekom.

Delavci ne plačujejo davka, se sliši nadaljnje očitaje. Toda v davčni blagajni se kar nič ne pozna, kateri goldinar je od naravnostnih in kateri od nenaravnostnih davkov. Nenaravnostne davke pa v obili meri plačujejo delavci. Koliko nosi samo davek na žganje, ki se ga žalibog toliko popije! Žganjar je takorekoč potreben zmedeni novodobni družbi, ki trga njegovemu žejnemu grlu in s tem od greha pridobljenim denarjem vzdržuje omiko in prosvetljenost 19. stoletja. Glasnik II., str. 58.

Iz uvodnika: Uboga Armenija in pozabljene krščanske resnice.

(Krek poroča najprej o velikem pokolu Armencev v Turčiji v jeseni leta 1895.; število žrtev se je cenilo na 55.000.)

Kako pa pride Armenija in armenske razmere v slovenski krščanski delavski list? Saj mi nismo Armenci in nas ne stiskajo Turki, marveč mi smo slovenski delavci, ki ječimo pod jarmom krutega kapitalizma. Tako si morda misli bralec.

In vendar je ravno armenski zgled najjasnejša priča, kje boleh naša družba in zakaj gospodujoči stanovi ničesar ne store v rešitev socialnega vprašanja. Uboge krščanske Armence tlači turška sila. Vse krščanske države poznajo te razmere in vendar se nobena ne gane bratom v pomoč. Angleži bi radi kaj storili, toda boje se Rusov, da bi se ne zvezali s Turki proti njim; Rusi se boje Angležev itd. Zato pa brez varstva še vedno trpe nesrečni Armenci. Politika je umorila pravičnost.

Posamezne krščanske države so pozabile, da je vse človeštvo ena lepa celota in da morajo vse države pospeševati predvsem skupni blagor vsega človeštva. Nasprotno pa je najgorja sebičnost prešinila države; druga pred drugo se boji, druga drugi nagaja. Skupnega cilja ne poznajo več, zato pa tudi izdajajo vsako leto milijarde za vojaštvo in kakor divje zveri kažejo druga drugi svoje zobe in sučejo kremplje. Krščanska vera nas uči, da smo vsi ljudje bratje med seboj, izvirajoči od ene dvojice, sinovi enega Očeta, ustvarjeni v en skupni namen. Vse človeštvo je lepo telo, ki ima za svoje ude posamne države. Tiste države, ki jih je vzrodilo krščanstvo, bi morale to misel ohranjati, jo razširjati in po njej delovati. Kjerkoli se godi kaka večja krivica, bi morale krščanske države pomagati zatirancem in braniti pravico.

Kakor se je izgubil pomen edinosti in celokupnosti vsega človeškega rodu, tako se je tudi v državah samih pozabila misel, da so dolžne skrbeti za vse stanovce in da morajo vsi stanovi dobiti v državi varno in pravično zavetje. Saj vidimo dan za dnem, kako se vse ugodnosti prepuščajo samo malemu številcu izvoljencev, večini ubogega ljudstva se pa naklada na tilnik neznosno breme trpljenja, dela in stradanja. Tista grda sebičnost, ki odganja države v našem opisanem zgledu, da se ne potegnejo za nesrečne Armence in jih ne osvobodijo turške sile, je tudi vzrok, da delavski stanovi zaman kažejo svoje izmozgane ude, svoje žuljave roke, svoje blede lice, da zaman kličejo rešitve zase in za svoje uboge otroke. Krščansko načelo edinosti, celokupnosti človeštva sploh in ustanov v državi posebej in iz nje izvirajoča ljubezen med temi udi se mora obnoviti, potem se bodo posamni udje zdravo razvijali v svoj in splošni blagor!

Glasnik II., str. 82. — Brez podpis.

Iz uvodnika: Skrb za starost.

Vsak delavec je pravzaprav v javni službi uradnik. Komu pa koristi njegovo trdo delo? Njemu samemu najmanj. Od njegovega dela se ohranja vsa družba. Kapitalisti vlečejo svoje dobičke, država se ponaša s svojim razvitim obrtom, s svojo trgovino, z množino svojih izdelkov. Delo, ki vse to ustvarja, pa ostaja nepoznano, nespoštovano v kotu in delavec ima komaj pravico, da živi. Pri tem ne mislimo samo obrtnih delavcev, marveč tudi kmete. Telesno delo sploh nima nobene veljave več. In vendar je to delo tudi javen urad, ki koristi vsej državi.

Glasnik II., str. 97. — Brez podpisa.

Dom delovnih stanov.

Izvršilni odbor delovnih stanov, ki ga je izvolil lanski krščansko-socialni shod v Ljubljani, je resno premišljal, kako bi se dalo krščansko socialno gibanje čim najbolj pospešiti. Sprevidel je, da je predvsem treba nekega središča, okrog katerega bi se snovalo vse drugo življenje v našem zmyslu. Slovensko katoliško delavsko društvo potrebuje nujno svojih prostorov; prav tako jih potrebujejo vsa druga društva, ki so se že osnovala ali ki se še bodo za razširjenje naših misli.

Vrh tega je pa za gospodarske namene neobhodno potrebno, da se gre na roke organizaciji posamnih stanov. Mnogo obrtnikov je na primer, ki iz srca žele, da bi se ustanovila kaka osrednja prodajalnica, kako skladišče, da bi se osnovala kaka obrtna zveza, ki bi za svoje ude ceneje kupovala blago, ki ga potrebujejo, in ki bi v svoji zalogi skupno prodajala njihove izdelke. Da se ta misel še ni uresničila, je glavni vzrok v tem, ker ni bilo nikogar, ki bi bil priredil pripravne prostore in jih takorekoč ponudil obrtnikom. Že od leta 1883. živi obrtni zakon, ki se je ustanovil prav v ta namen, da bi se po zadrugah pričela gospodarska organizacija obrtnega stanu. Toda zadruge so se sicer oživile, a o kakem gospodarskem napredku ni niti duha niti sluha.

Novejši čas prodira tudi med kmečko ljudstvo vedno bolj zavest, da je treba tesnega združenja. Za posojilnicami rastejo gospodarske kmečke zadruge. Da bodo te mogle uspešno delovati, jim je treba predvsem nekega središča v Ljubljani. Skladišča in prodajalnice morajo imeti, da morejo sploh kaj uspevati.

Iz tega se sprevidi, da je nujno potrebno skrbeti za prostore v imenovane namene. Kdo pa naj skrbi za to? Kak posamnik se težko dobi, in če se dobi, bo iskal le svojega dobička. Zato je torej najboljše društvo. In tako društvo z imenom »Dom delavskih stanov« je dovolila deželna vlada dne 15. maja 1896.

To društvo ima po § 2 svojih pravil tale namen:

»V Ljubljani ali bližnji ljubljanski okolici sezidati in vzdrževati zgradbe, družabno potrebne delovnim stanovom, ki bi obsegale:

a) prostore za delavska, obrtna in kmetijska društva, ki se izrečno drže načel katoliške vere;

b) skladišča in zadružne prodajalnice za obrtne zadruge;

c) skladišča in prodajalne za kmetijske zadruge.«

Društvo je vezano (po § 4) z ozirom na društva in zadruge, ki so imenovane v § 2, na tale načela:

a) društvo določuje najemnino pri najemanju vsakega stanovanja ali skladišča za ves čas najemne dobe in je ne more zvišati, razen če zveča ali zboljša prostore.

b) Najemnik, oziroma njegov pravni zastopnik more skladišče poljubno četrletno odpovedati; društvo pa sme odpovedati le tedaj, če kak upnik zarubi najemniške pravice najemnikove in je ta rubežni način zakonito dovoljen.

c) Najemnik nima pravice podnajemanja glede posameznih oddelkov svojih najetih prostorov ali glede vseh najetih prostorov.

d) Društvo ali zadruga, ki je rabila 30 let neprenehoma društvene prostore, si pridobi s tem služnost porabnega prava in more v tistih prostorih ostati brezplačno ves čas svojega obstoja.

e) Ako kako društvo ali zadruga, ki rabi društvene prostore, razpade, ima društvo pravico, sprejeti v svoje prostore drugo društvo ali zadrugo (izmed v § 2 naznačenih) z vsemi prednostmi, ki jih je uživalo razpadlo društvo.

Društvo se bo trudilo, da iz svojih dohodkov po možnosti pripravi delavcem in obrtnikom tudi zdravih stanovanj (§ 5).

Ta blaži namen ima torej novoosnovano društvo, ki ne išče in ne daje svojim udom nobenega dobička, marveč hoče delovati le za splošno dobro. Društvo ima največ 40 članov, ki se bodo sestavili iz prijateljev delavske organizacije in se kesneje po medsebojnem dogovoru dopolnjevali do 40.

Komur je pri srcu blaginja naših delovnih stanov, mora novo društvo z veseljem pozdravljati. Bog daj, da bi bilo kos svoji nalogi! Najtežje bo začetkom dobiti primerno vsoto denarja za nakup zemljišča in za zgradbo poslopij. Gospodarski zadružni razvoj se bo kesneje gotovo tako obnesel, da se bodo društveni prostori izplačali. Za začetek je pa neobhodno potrebno dobiti si po poti ljubezni neko vsoto. Zato se obračamo do svojih cenjenih naročnikov in bralcev z vljudno prošnjo, naj po svojih močeh podpirajo novo društvo. V Glasniku bomo radi priobčevali darila v njegove namene.

Za važno stvar gre. Ne zamudimo prilike, da ne bo prepozno! Slovenski delavec, kmet in obrtnik, tvoja zadeva je dom delovnih stanov, gospodarsko središče v Ljubljani, in zato bodi tudi tvoja želja in skrb! Z Bogom za krščansko delovno ljudstvo!
Glasnik II., str. 105. — Brez podpisa.

IX. Iz Glasnika III. (1896/97).

Iz uvodnika: Na boj!

Kakšen je krščanski socializem?

1. Krščanski socializem je najprej krščanski. Kristusova vera, kakor jo oznanja katoliška cerkev, je voditeljica za vse posameznike in za vse narode. Kdor hoče biti pravi krščanski socialist, mora biti predvsem veren, Bogu in cerkvi vdan. Brez tega je vse drugo brez pomena. Živa vera v srcu in dejanju je temelj krščansko-socialnega prepričanja.

2. Krščanski socializem je demokratičen v tem pomenu, da upa od ljudstva zmagati. Ljudstvo se mora zavedati svojih pravic in dolžnosti in — vse se bo doseglo. Pijavke, ki sedaj sesajo ljudstvo, se morajo uničiti. Ljudstvu dajmo nazaj, kar je njegovega, in zlasti delavcem priborimo take razmere, da bodo mogli človeka dostojno živeti. To je pravi demokratizem.

3. Krščanski socializem se bori za politično samostojnost upravičenih, zlasti delovnih stanov. Delavci naj odločajo o svojih zadevah, kmetje o svojih, obrtniki o svojih brez nepotrebnih jerobov po raznih uradih; sami naj si tudi sodijo o svojih stvareh, pa ne bo toliko in tako dragih pravn. Politična samostojnost organiziranih stanov je naša tretja poglobljena zahteva.

4. Krščanski socializem zahteva končno tudi gospodarsko samostojnost delovnih stanov. Kar delovni stanovi proizvajajo, to je njihovo in samo oni imajo pravico ukrepati o tem. Sami naj si, združeni v trdne zveze, skupno pomagajo pri nakupovanju in proizvodnji, brez prekupcev naj sami svoje izdelke in pridelke prodajajo in s tem odsekajo žile, po katerih vre vsa gospodarska kri v kapitalistovski verthajmarice. Sedaj ne moremo niti govoriti o stanovih, marveč vsa družba se pričinja deliti v dva dela: v bogatine in — reveže. Če pojde tako dalje, se bo ta delitev popolnoma izvršila. Mi hočemo zato vrniti stanovom zopet njihovo vrednost in samostojnost. Mi hočemo družbo, obstoječo iz organiziranih, združenih stanov, ne pa peščico organiziranih milijonarjev, ki sesajo moči nebrojnemu, razdruženemu ljudstvu. Naši nasprotniki

so torej kapitalisti in njihovi pristaši — liberalci; poleg njih pa tudi socialni demokratje, ki nočejo ničesar vedeti o stanovih, še manj pa o krščanstvu.

Misel je lepa in vzvišena. Naprej zastava naša! Pojdimo v boj zanjo! Vredna je našega truda in največjih žrtev. Predvsem je treba vztrajne, žilave agitacije. Združimo se vsi enako misleči in agitirajmo za svoje misli, za svoja društva, za svoje čase opisi je brez strahu z veseljem upanjem!

Skup držimo in Boga molimo
in Mariji svojo stvar izročimo,
svojo stvar in svojo zvezo sveto,
pa prinese sreč nam novo leto!

Glasnik III., str. 1.

X. Iz Duhovnega Pastirja XIV. (1897).

Telesno delo.

Jožef, Davidov sin. Mat 1, 20.

Današnji praznik je v posebnem pomenu praznik sv. katoliške cerkve. Vsa cerkev je namreč izročena varstvu tistega pravičnega moža, v čigar varstvu je bil učlovečeni Bog sam. Posebej je ta praznik — kranjske dežele praznik, ki časti v sv. Jožefu svojega nebeškega zavetnika. Prav posebno je pa današnji dan praznik vseh delovnih stanov, vseh tistih, ki si s telesnim delom služijo svoj kruh. Tesar je bil tisti, ki ga danes časti ves katoliški svet. S trudapolnim delom je preživel sebe in sveto rodbino. Z njegovo častjo je združena tudi čast in vrednost telesnega dela.

1. Telesno delo se je pred Kristusom zaničevalo. Aristotel, Plato, Cicero so trdili, da telesno delo ponižuje človeka. Zato so imeli pogani sužnje, ki so jih imenovali »glavna orodja«, da so namesto njih delali. Po Kristusu se je to vse izpremenilo. Jezus sam je delal pri svojem redniku, njegovi apostoli so delali. Dve lastnosti ima človeško delo vtisnjeni po naravi, namreč da je osebno, ker je delovna moč združena z osebo in popolnoma lastnina tistega, ki jo rabi; v njegovo korist je dana; dalje, da je potrebno (Leon XIII. o del. vprašanju 17. maja 1891). Telesne in vnanje stvari pridobiva delo in je zato potrebno, naj se že izvršuje na polju ali v delavnicah. Od nikoder drugod kot iz dela delovnih stanov — kmetov, rokodelcev, delavcev — se ne rodi bogastvo v državah. (Prav tam.) Kristus je povzdignil človekovo osebnost in zato je povzdignil tudi delo in obnovil zavest, da je potrebno. V potu svojega obraza boš jedel svoj kruh (I Mojz 3, 19), delo svojih rok boš užival (Ps 127, 2). Te resnice so se bile že pozabile. Kristus jih je obnovil.

Kako težko so umevali pogani ta nauk, vidimo pri Tesaloničanih, katere je moral sv. Pavel tako strogo opominjati: Prizadevajte si, da bodeite pokojni in se držali svojega opravila in delali s svojimi rokami, kakor smo vam zapovedali (I Tes 4, 11). — Ko smo pri vas bili, smo vam to zapovedovali, da kdor noče delati, naj tudi ne je. Slišali smo namreč, da med vami nekateri nepokojno žive, nič ne delajo, ampak se s praznimi rečmi ukvarjajo. Tem in takim zapovemo in jih prosimo v Gospodu Jezusu Kristusu, naj v miru delajo (II Tes 3, 10, 11).

2. Kristusova vera pa ne ukazuje samo dela in ne uči le, da je samo na sebi, ker je osebno, velike vrednosti, marveč ga tudi sladi in lajša. Težava pri delu je kazen za greh. Grešniki smo vsi ljudje. Zato naj vsak, ki telesno dela, obrne svoje težave za pokoro, z delom naj moli! — Delo varuje pred grehom. Lenoba je vseh grdob grdoba. Komur se ne ljubi delati, je poln hudobij. Postopanje veliko hudega nauči, pravi sv. pismo (Sir 33, 29). Delo kroti našo poželjivost. V vseh rečeh se skazujmo božje služabnike v trudih (in laboribus = v trudapolnem delu), v čuvanju, v postih (2 Kor). Delo poboljšuje. Kdor je kradel, naj ne krade več, temveč naj rajši pridno dela s svojimi rokami, kar je dobro, da bo imel kaj podeliti potrebnemu (Ef).

Pred Kristusom niso imeli delovni stanovi nobene časti. Kristus jih je počastil, ker je sam hotel veljati pred svetom kot tesarjev sin. »Ali ni ta tesarjev sin?« so zaničljivo vpraševali Nazarenčani (Mat 13, 55). Pred Kristusom pa kmet in delavec tudi ni imel nobenega veselja pri svojem delu. On je šele naučil ljudi, kako naj se telesno delo poduhovi in obrača za nebesa. Naš čas je v mnogih ozirih podoben času pred Kristusom. Vedno bolj se širi nevera. In z njo raste tudi zaničevanje in zatiranje delovnih stanov, revščina in uboštvo na eni, razkošno bogastvo na drugi strani. Množi se pa tudi želja po brezdelnem, lagodnem življenju. Kje je rešitev? Drugod ne, nego da se svet zopet vrne h Kristusu in njegovim naukom.

— — —

Priporočimo danes vse delovne stanove varstvu svetega delavca-tesarja, Jožefa, naj se jim vrne izgubljena čast in vrednost, naj se pa tudi pri njih utrjuje veselje in v Kristusovi veri vneti spokorni, Bogu posvečeni duh pri delu.

Duhovni pastir XIV., str. 145.

Lakomnost.

Lakomnik, kar je malikovanje, nima dela v Kristusovem kraljestvu. Ef 5, 5.

Vsaka stvar, ki ni sama namen, ampak samo pripomoček k namenu, se po pameti sme želeti in pridobivati samo z ozidrom na namen. Zato se mora želeti in pridobivati le po neki

gotovi meri. Bolnik si želi zdravja. Zdravje je njegov namen. Zdravila, katera uživa, si želi le s tem namenom, da bi se ozdravil. Zato jih mora uživati po pravi meri, sicer si sam škoduje. Ta resnica velja tudi v drugih stvareh, zlasti pa za posvetno premoženje. Premoženje in bogastvo je samo pripomoček, da si človek ohrani časno življenje, in se sme torej želeti in pridobivati samo v toliko, v kolikor je potrebno. Kdor se v tem ne drži prave mere in sega predaleč, se pregreši z nezmerno ljubeznijo do imetja, ki se imenuje lakomnost. Ta je 1. sama na sebi grda in ima 2. prav tako grde hčere.

1. Sv. Pavel opisuje (Rim 1, 28—32), kako daleč so zabredli stari pogani brez Boga, in pravi o njih, da so polni vse krivice, hudobije, nečistosti, lakomnosti. Lakomnost je torej grd greh. Nič ni hudobnejšega, kakor je skopuh. — Nič ni krivičnejšega, kakor ljubiti denar; zakaj tak ima tudi svojo dušo na prodaj, pravi modri Sirah (10, 9, 10). Dandanes pa velja: denar je svetá vladar in res jih proda mnogo vse svoje poštenje in celo svojo dušo zaradi nezmerni ljubezni do denarja in sploh do posvetnega premoženja. — Drugo poželenje polagoma z leti ponehava. Lakomnost je pa od dne do dne silnejša. Lakomnik se ne nasiti denarja in kdor bogastvo ljubi, ne bo imel sadu z nje (Prid 5, 9). — S tem, da si človek pridobiva ali pridržuje več, kakor je prav in treba, greši proti bližnjemu. Posvetno premoženje je namreč tako, da ne moreta dva obenem iste reči enako imeti. Če ima eden preveč, ima gotovo drugi premalo. Lakomnost je torej krivična bližnjemu, ki mu manjka potrebnih stvari zato, ker lakomnik vse nase spravlja. Ecehijel popisuje iz svojega časa prvake sredi ljudstva, ki so kakor plen grabeči volkovi, da duše pogubljajo in lakomno po dobičku hlepijo (22, 27). Ali nismo tudi mi upravičeni govoriti o takih volkovih, ki zatirajo nižje stanove in spravlajo milijone zase, medtem ko jih nebrojno strada ali komaj životari iz rok v usta?

Lakomnik greši proti samemu sebi, ker ne kroti svojega napačnega poželenja. Greši pa tudi proti Bogu, ker zavoljo časnih reči zametuje večne. Zato pravi sv. Pavel, da je lakomnost — malikovanje (Ef 5, 5). Kakor se namreč malikovalec priklanja pred solncem ali zvezdami, pred kamenitim ali lesenim malikom, tako se podreja lakomnik denarju. Denar postane njegov malik. Lakomnost je torej grda sama na sebi.

2. Grda mati ima tudi grde hčere. a) Lakomnik preveč tišči svoje premoženje. Revez zlepa ne dobi pri njem daru. Trdosrčnost je torej prva hči lakomnosti. b) Lakomnik misli le na to, kako bi pomnožil svoje premoženje. Odtod izvira

dušni nemir. c) Če lakomniku kaže, se tudi silovitosti ne ustraši. č) Tudi zvičajnost je doma v lakomnikovem srcu. d) Goljufija in kriva prisega sta tudi radi v spremstvu svoje matere.

— — —

Modri Salomon pravi: Denarju se vse uklanja (Prid 10, 19). Kjer velja ta beseda, tam gotovo ni več žive dejanske vere. Mi vemo, da imamo samo enega Stvarnika — Boga Očeta, enega Gospoda — Jezusa Kristusa, enega Posvečevalca in Odreševalca — sv. Duha. Samo njemu se klanjajmo! Denarju in posvetnemu premoženju sploh pa dajmo tisto mesto v svojih mislih, v svojem srcu, v svojih besedah in dejanjih, katero zasluži!

Duhovni pastir XIV., str. 156.

Usmiljenost.

Odkod bomo kupili kruha? Jan 6, 5.

Vse življenje našega Zveličarja je nepregledna vrsta usmiljenih del. Smili se mu ves človeški rod, saj se je zanj učlovečil; smili se mu jeruzalemsko mesto in njegov narod, smilijo se mu ubogi bolniki, slepci, glušci, kruljevi, smili se mu vdova, ki plaka za svojim sinom, smilijo se mu grešniki, smilijo se mu ubogi ljudje, ki so iz ljubezni do njega pozabili na jed. Odkod bomo kupili kruha? vprašuje, in z vsemogočno svojo besedo pomnoži neznatne grizljaje, da se je nasitila vsa mnogobrojna množica. Jezus nam je hotel s svojo usmiljenostjo dati lep zgled. Blagor usmiljenim, ker bodo usmiljenje dosegli, kliče (Mat 5, 7). Poglejmo: 1. kaj je usmiljenost in 2. kako lepa čednost je usmiljenost.

— — —

1. Usmiljen je tisti, ki ima v svojem srcu sočutje, če se drugemu slabo godi, in mu zato pomaga, če more. Nevoščljivec je vesel, če se bližnjemu godi slabo, usmiljeni je pa žalosten radi tega. Zato je nevoščljivost nasprotna usmiljenosti. Slabo pa se godi bližnjemu: a) kadar nima tistih stvari, katere zahteva njegova narava: jedi, obleke, stanovanja, staršev; b) kadar nima tistih stvari, katerih si želi po svoji prosti volji, ali kadar se mu baš narobe naredi temu, kar hoče. Takrat je usmiljenja vreden.

Odkod pa se rodi v človeškem srcu žalost, če vidi nesrečnega bližnjika? Dva vzroka sta: a) Ljubezen. Tisti, ki ljubi, je tako tesno zvezan s tistim, ki ga ljubi, da je sam vesel, če vidi, da se on veseli, in da je sam žalosten, če vidi, da je njegov ljubljenc žalosten. Čim večja je ljubezen, tem večje je tudi sočutje. Zato so ljudje bolj žalostni, če vidijo, da se njihovim staršem, sorodnikom, bližnjim prijateljem slabo godi, kot če vidijo druge ljudi v nesreči. Ljubiti se pa mbramo vsi ljudje. Zato moramo z vsemi imeti sočutje ali, kakor pravi tako

lepo sv. Pavel (Rim 12, 15): Veseliti se moramo z veselimi in jokati z jokajočimi. b) Strah je tudi mnogokrat vzrok sočutju in usmiljenju. Misel, da utegne tista nesreča, ki tare tvojega sobrata, zadeti tudi tebe, ti gane srce in odpre roko. Zato vidimo, da so zlasti stari, modri in izkušeni ljudje usmiljeni, ker vedo, da nesreča lahko pride tudi nadnje. Prav tako so slabotni in bojzljivi ljudje bolj usmiljenega srca, ker jih naganja k temu strah pred lastno nesrečo. Nasprotno so pa ošabneži, ki mislijo, da ničesar ne potrebujejo in da se jim nič hudega ne more primeriti, bolj trdega srca. Taki so tudi jezni ljudje. Jeza nima usmiljenja, tudi ne kipeča togota (Preg 27, 4).

2. Usmiljenost je lepa čednost. Z ozirom do Boga je samo ljubezen do Boga večja, z ozirom na bližnjega je pa usmiljenost največja čednost. Pravzaprav je krščanska vera vera usmiljenosti. Bodite usmiljeni, kot je vaš Oče usmiljen, nas opominja Odrešenik (Luk 6, 36). In sv. Pavel nas uči: Oblecite, kakor izvoljeni božji, prisrčno usmiljenje (Vel 3, 12). Dobrotljivosti in podeljenja nikar ne pozabite, ker taki darovi so všeč Bogu (Heb 13, 16). — Sveti Peter nam kliče: Bodite vsi usmiljeni, bratoljubni, milosrčni (I Pet 3, 8). Kdor ubogega zaničuje, zasramuje njegovega Stvarnika; časti ga pa, kdor se reveža usmili (Preg 14, 31). — Kdor se ubogega usmili, posodi Gospodu na obresti (Preg 19, 17). Kakor premoreš, bodi usmiljen. Ako imaš veliko, obilno dajaj; če imaš malo, si prizadevaj tudi malo rad podeliti (Tob 4, 8. 9). — — —

Poslušajmo in izpolnujmo te lepe nauke, zakaj sodba brez usmiljenja bo tistemu, kateri ne dela usmiljenja (Jak 2, 13).

Duhovni pastir XIV., str. 173.

Pregled literature o Kreku od začetka julija 1923 do konca decembra 1928.

1. Spisi o Kreku.

Čas. I. D.: Krekovo pismo o zborovanju avstrijskih škofov. (XVIII, 325—6.) — Dr. Aleš Ušeničnik: Dr. Jan. Ev. Krek sociolog. (XX, 97—121.) Fr. Šuklje: Jan. Ev. Krek v parlamentu. (XX, 121—137.) Ivan Dolenc: Razvoj jugoslovanske misli pri Kreku. (XX, 137—179.) Dr. Andrej Snoj: Krek razlagavec sv. pisma. (XX, 179—185.) Prof. J. Pavlin: Nekaj malenkosti o dr. Kreku profesorju. (XX, 185—192.) — Poročilo o tej (»Krekovi«) številki Časa v Slovencu 1926, št. 46 (dr. J. Puntar). Odgovor nanjo: Sorski (= Anton Koblar): Krek kot Jugoslovan. (Kmetški list 1926, št. 7, 12 in 13.) Replika: I. Dolenc: Beseda k časopisni kritiki Krekove številke. (XX, 270—2.) — Izidor Cankar: Krek in notranja ureditev jugoslovanske države. (XX, 270.) Delavska pravica. Trentar (= Josip Abram): Dr. Janez Ev. Krek. (Cerkveni govor ob desetletnici smrti.) (I [1929], št. 18 in 19.) — Peter Kretnik: Dr. Krek med nami. (I, št. 19.) — Ko je govoril še Krek. (I, št. 19.)

Dom in svet. Silvín Sardenko: Evangelist. (1926, str. 6.)

Goriška Straža. F. W. Foerster: Božična poslanica Slovincem. (1925, št. 102. Ponatisnjena v Slovencu 1926, št. 4.) Dr. Krek na Goriškem. (12. oktobra 1927.) — P. K.: Par spominov na Janeza Ev. Kreka. (1927, št. 70, 72.) — [Abram Jos.:] Dr. Jan. Ev. Krek. 1865 do 1917. Za 10letnico njegove smrti. (1928, št. 1—6, 8, 9, 11—18, 20—22.)

Ilustrirani Slovenec. 23 slik, nanašajočih se na Kreka. (III [1927], št. 40.) — J. D.: O Krekovih slikah. (III [1927], št. 40, 43.)

Jadran. M. Alajbeg: Slava evanđelisti naroda našega! Prigodom 10 godišnjice smrti dr. J. E. Kreka. (15. oktobra 1927.)

Jutro. Zaslugi priznanje. (VIII [1927], št. 243.) Profanacija imena dr. Kreka. (Pravtam.)

Katalog slovenskih knjig. Ob svoji desetletnici Nova založba v Ljubljani. 1927. Str. IX—XII. (Vloga Krekova pri ustanovitvi Nove založbe.)

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1924. I. Dolenc: O Krekovem značaju. (45—49.)

Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 1928. Jože Abram: Dr. Janez Ev. Krek. (Oče vojnih beguncev.) Za desetletnico njegove smrti. (107—113.) Poročilo o spisu v Slovencu: Krek — vedno večji! (1927, št. 292.)

Lah Ivan dr. Krekov življenjepiš v knjigi: Vodniki in pre-roki. Ljubljana 1927. (105—112.)

Ljubljanski Zvon. Dizma: Na Krekovem grobu. (Pesem.) (1925, 112.)

Luč. Kralik Franjo: Dr. Janez Ev. Krek. (XIX [1923/4], 18—19.) — J. M. Ujevič: Stopama oca Kreka. (XXI [1925/6], št. 4.) — Stanko Šarac: Dr. Janez Ev. Krek. (XXIII [1927/8], 40—42.)

Mentor. Trentar (= Jos. Abram): Spomini na dr. Jan. Ev. Kreka. Ob desetletnici njegove smrti. (XIV [1926/7], 61—68, 103—113, 151—168, 198—203.) — Desetletnica Krekove smrti. (XV [1927/8], 43.) Trentar: Davčar, ki je bil preveč močan. (Pravtam.) Krek o dežniku. (Pravtam.) Nov red. (Pravtam.) Šaljivo pismo. (Pravtam.)

Mladika. I. Dolenc: Iz zgodovine Krekove rojstne hiše. (IV [1923], 333.) — S. V.: Dr. Krekova gospodinjska šola. (IV [1923], 350.) — Dr. A. B.: Dr. Janez Ev. Krek na Sveti gori pri Gorici. (V [1924], 115.) — Ivan Zorec: Ena, dve o Kreku. (VI [1925], 462—3.) — A. Vadnjal: Na Krekov spomin. Ob deseti obletnici (8./X. 1917 do 8./X. 1927). (VIII [1927], 365—9.)

Mladost. Jože Jagodic: Evangelistu. (Pesem.) (XVII [1924], 137—8.) — Ivan Podlesnik: Dr. Janez Evangelist Krek in Orli. (XIX [1926], 146—7.) — Ivan Pregelj: Slava Kreku! (Ob deseti obletnici njegove smrti.) (XX [1927], 169.) Vaclav Winkler: Pred gomilo hetmana Ostapa. (Za desetletnico Njegovega molčanja.) (1927, 170.) Jože Jagodic: Kreku — Orli. (1927, 171.) Dr. Anton Breclj: Nekaj črtic o Kreku. (1927, 171—4.) Radovan Hrastov: Tebi, Evangelist! (1927, 176.)

Mrkun Anton. Kršćanska karitas. U Zagrebu 1925. (O Kreku str. 45—52.) — Homec. Ljubljana 1925. (O Kreku str. 85—6.)

Narodna Politika. Dr. Janko Šimrak: Neke uspomene iz godine 1916—1918. (VI, 109. — Prevod članka v Pravici III, št. 1. Govori o Krekovi poti v Zagreb in v Dalmacijo leta 1917.)

Narodna Straža (Šibenik). Krekova prva kandidatura. (1928, br. 46. Prevod iz Krekovih Izbranih spisov II, str. 44—46.)

Narodni dnevnik. Ivan Podlesnik: Dr. Jan. Ev. Krek. (1927, št. 229.) — Isti: Iz spominov na dr. Jan. Ev. Kreka. (1927, št. 241, 242, 246, 248—251.)

Narodni gospodar. Dr. J. Basaj: Ob 60 letnici Krekovega rojstva. (1925, 177—81.)

Pirjevec Avgust. Krekov življenjepis v knjigi: Slovenski možje. Mohorjeva knjižnica. Prevalje 1927. (230—7.)

Политика. Dr. Janez Evangelista Krek. Prilikom prve desetogodišnjice njegove smrti. (1927, št. 6985 z dne 8. oktobra 1927.)

Правда. Smodej Franjo: Uspomene na dr. Kreka. Povodom prve desetogodišnjice smrti. (1927, št. 273 z dne 8. oktobra 1927.)

Prager Presse. »Bursche, das verstehst du nicht!« In memoriam Dr. J. E. Krek. Von Fr. S. Finžgar. Aus dem Slowenischen von J. A. Glonar. (IV, št. 50, str. III.)

Pravica. M. Moškerc: Dr. Krek. (II [1923], št. 30. Kratka notica, kako je Krek s tobakom zdravil zobobol.) — M. M—c: Dr. Janez

Ev. Krek. (II, št. 33. Poročilo o dr. Lončarjevem spisu o Kreku v knjigi Politika in zgodovina.) — I. Dolenc: Očetu naše organizacije. (II, št. 41.) — (Uvodni članek.) (III [1924], št. 21. Razgovor glavnega tajnika Jugoslovanske strokovne zveze z Miho Moškercem o početkih kršč.-soc. gibanja med Slovenci.) — Fr. Kremžar: Nekaj slik. (III, št. 22.) Štefanov (= Fr. Ziller): Spomini. (III, št. 22.) Pozabljeno poglavje iz slovensko-hrvaške prošlosti. (III, št. 22.) I. Dolenc: Povest o divji babi in drugo. (III, št. 22.) — (Uvodnik brez naslova in brez podpisa. [Spisal ga je p. dr. Ang. Tominc.]) (IV [1925], št. 48.) Krek in mi. (Pravtam.) Srečko Peterlin: »Krekova mladina« ob Krekovem grobu. (Pravtam.) Dr. Jos. Puntar: Najzanimivejša slovenska knjiga — »Črne bukve kmečkega stanu«. (Pravtam.) Dr. Ivan Pregelj: Dr. Jan. Ev. Kreku, kadar bi mu bilo 60 let. (Pravtam.) J. Gostinčar: Dr. Janez Ev. Krek. (Pravtam.) — V. Pitako: Janez Krek. (V [1926], št. 26—39. Prevod Wendelovega spisa o Kreku v knjigi Aus dem südslawischen Risorgimento.) — Dr. J. Debevec: Ob desetletnici smrti dr. Jan. Ev. Kreka. Govor na njegovem grobu. (VI [1927], št. 41.) — I. D.: Krekova skrb za delavska stanovanja. (VI [1927], št. 44, 45.)

Самоуправа. Prva desetogodišnjica dr. Krekove smrti. (1927, št. 230 z dne 8. oktobra 1927.)

Slovenec. I. Dolenc: Nekaj Krekovih izrekov. (1923, št. 226, 227.) — Niger [= A. Vadnjak]: Spominčica. (1924, št. 34.) — I. Dolenc: Prvi stiki dr. Krekovi s srednješolskim dijaštvom. (1924, št. 277—280. Večinoma ponatisnjeno v uvodu v II. zvezek Izbranih spisov.) — Nova slika dr. Jan. Ev. Kreka. (1924, št. 290.) — I. D.: Verujmo in zaupajmo! Ob obletnici Krekove smrti in pred obletnico koroškega plebiscita. (1925, št. 227.) — I. Dolenc: Ob Krekovi šestdesetletnici. (1925, št. 270.) — Fr. Pirc: Krekova skrb za goriške izgnance. (Pravtam.) Krekova številka Časa. (Pravtam.) — V Krekovem znamenju. (1925, št. 272.) Nekaj Krekovih izrekov. (Pravtam.) Dr. Ivan Pregelj: Dr. Jan. Ev. Kreku, kadar bi mu bilo 60 let. (Pravtam.) Dr. Ivo Česnik: Spomini na dr. Kreka. (Pravtam.) P. Angelus Mlejnik: Moj prijatelj dr. Krek. (Pravtam.) — Dr. J. Puntar: Krek in narodno združenje. (1925, št. 273.) I. Dolenc: O izdajanju Krekovih spisov. (Pravtam.) I. Dolenc: Društvo Dr. Janez Ev. Krek. (1925, št. 276.) Isti: Nekaj Krekovih izrekov. (Pravtam.) — Prispevek za Krekovo številko Časa. (1926, št. 47.) — Dr. Besednjak: Poljak o dr. Kreku. (1926, št. 171. Ponatisk iz Goriške Straže. Pisatelj poroča o svojem razgovoru o Kreku s poljskim vseuč. prof. dr. Alfredom Halbanom, bivšim drž. poslancem na Dunaju in predsednikom begunskega odseka.) — I. Dolenc: Krek kot Slovenčev sotrudnik. (1926, št. 230. Večinoma ponatisnjeno v uvodu v II. zvezek Izbranih spisov.) Dr. J. Lovrenčič: »Oj, naš Bože, oj!« Spominski cvet na Krekov grob. (Pravtam.) — I. Dolenc: Dr. Krekovi stiki s Čehi. (1926, št. 232.) — Vtisi češkoslovaških parlamentarcev o Ljubljani in o Slovencih. (1926, št. 233. Prinaša izjavo predsednika agrarne stranke za Slovaško poslanca dr. Pavleta Blaha o Kreku.) — (Ivanka Klemenčič:) Krek med nami. (1927, št. 228.) A. V.: Pius Aeneas. (Pravtam.)

Več tiskovnih napak, n. pr. »svinčnik« mesto »sinček« i. dr.) I. Dolenc: Literatura o Kreku. (Pravtam.) — I. Dolenc: Ob desetletnici Krekove smrti. (Osnutek govora za spominsko proslavo v Ljudskem domu dne 7. oktobra 1927.) (1927, št. 231—3.) — Dr. J. Puntar: Krek in nasprotniki majniške deklaracije. (1927, št. 231.) — Glavna Zadruga zveza slavi spomin dr. Kreka. (1927, št. 241.) — Italijanski glas o Kreku. (1927, št. 245.) — I. Dolenc: Slovstvena drobtinica. (1928, št. 86.) — Ivan Podlesnik: Ob dvajsetletnici slovenskega trgovskega šolstva. (1928, št. 109.) — I. Dolenc: Krek — oče majniške deklaracije. (1928, št. 230.)

Slovenski Narod. Dr. Krek za centralizem proti federalizmu. (1923, št. 287.) — Ob desetletnici dr. Janeza Ev. Kreka. (1927, št. 229.)

Slovenski učitelj. F. L.: Desetletnica Krekove smrti. (XXVIII [1927], 134.)

Socialna misel. Josip Gostinčar: Začetek krščansko-socialnega delavskega gibanja med Slovenci. Ivan Dolenc: Krekov socialni nazor. (Prevod v Luči XXI [1925/6], št. 4.) Franc Ziller: Moji spomini na prva leta krščanskega socializma. Štefanov: Kaj je Krek mislil o delu in kapitalu ter o zasebni lasti (1894). Ivan Rakovec: Pred tridesetimi leti. Veteranus: Stanovske zbornice in reforma parlamentarizma po Krekovem zamislu (1894). (III [1924], št. 5.) — Josip Gostinčar: Dr. Janez Evangelist Krek in delavstvo. (IV [1925], 197—8.) Maks Miklavčič: Dr. Krek in študenti. (IV, 205—8.) X: Dijaštvo in delavstvo. (IV, 211—2.) I. Dolenc: Dr. Krek o »klerikalizmu«. (IV, 212.) — Nekaj Krekovih misli. (V [1926], 65.) — Dr. I. P.: Ob deseti obletnici Krekove smrti. (VI [1927], 201.)

Trentar (= Josip Abram). Dr. Janez Ev. Krek. 1865—1917. Za desetletnico njegove smrti napisal Trentar. Gorica 1928. Založila Goriška Straža. (67 strani.)

Trgovski list. Ivan Hribar: Moji spomini. (1928, št. 135. Porabljeno v Slovencu 1928, št. 279 pod naslovom: Dokumenti.)

Vestnik Slovenske krščansko-socialne zveze. I. Dolenc: Krek in njegovo delo. (IV [1922], 57—60.) Isti: Gradivo za proslavo obletnice Krekove smrti. (IV, 60—1. Tu je odstavek: Katere Krekove pesmi so komponirane.)

Vigred. R. L. T.: Na grobu našega Evangelista. (Pesem.) (V [1927], 217.) A. L.: Zahvaljen, Gospod Bog. (V, 218.) I. Dolenc: Krekovo delo za naše ženstvo. (V, 220—2.) Slavko Savinšek: Srce. Manom dr. Janeza Evangelista Kreka. (V, 223—7.) A. L.: Krek med nami. (230—2.)

Време. [Dolenc I.:] Desetogodišnjica od Krekove smrti. (1927, št. 2083 z dne 8. oktobra 1927.)

2. Krekov spomenik.

Listnica uredništva. (Pravica II [1923], št. 33. Poroča, da je denarja za Krekov spomenik v Ljubljani na razpolago samo toliko, da

bi bilo mogoče postaviti spomenik v Zvezdi, če bi se pri tem porabil kamen nekdanjega Radetzkyjevega spomenika in cesarjevega spomenika pred justično palačo. Toda po zahtevi poročevalca stavbnega urada bi moral stati Krekov spomenik pred justično palačo.) — Dr. K. Dobida: Poglavje o ljubljanskih spomenikih. (Slov. Narod 1923, št. 177. Izjavlja se proti temu, da bi stal Krekov spomenik pred justično palačo.) — Krekova dijaška ustanova. (Slovenec 1926, št. 185. Preostanek od Krekovega spomenika na pokopališču v znesku 21.454 dinarjev se uporabi za ustanove za slovenske dijake, ki studirajo na tehnični srednji šoli v Ljubljani. Terno - predlog predlaga škofijski ordinariat, odloča mestni magistrat.)

3. Ponatisi Krekovih spisov.

1. Krek, Izbrani spisi, I. zvezek. Ljubljana 1923. Obsega 18 pisem, 18 pesmi, en dramatičen, 6 povesti in 6 člankov. Prim. Slovenec 1923, št. 192 (dr. J. Debevec); Jutro 1923, št. 185; Mali list 1923, št. 25; Jutranje Novosti 1923, št. 163; Tabor 1923, št. 182; Narodni gospodar XXIV, št. 8; Avtonomist 1923, št. 34 (dr. D. Lončar); Hrvatska Prosvjeta X, str. 391 (Petar Grgec); Naš dom št. 9—10 (platinice); Prager Presse z dne 8. novembra 1923 (Lujo Juriš = H. Wendel); Ljubljanski Zvon 1924, 53—4 (dr. J. Glonar); Dom in svet 1924, str. 48 (dr. J. Lovrenčič); Luč XIX, 95—6; Čas XVIII, 255—7 (dr. Janko Kotnik).

2. Krek, Izbrani spisi III. zvezek: Socializem. Ljubljana 1925. Prim. Socialna misel IV, 67; Prager Presse V, št. 79 (H. Wendel); Ljubljanski Zvon 1925, 431—4 (Abditus).

3. Peschiera. (Mladost XX [1927], 174—5.)

4. Mati. (Vigred 1927, 230.)

5. Krek, Izbrani spisi II. zvezek, 1. snopič. Prevalje 1927. Obsega 13 pesmi, eno burko in dve povesti. Prim. Ljubljanski Zvon 1928, 181—3 (dr. L.)¹

¹ Poročevalec dr. L. je ugotovil, da ni pravilna trditev A. K., citirana na str. 34 pod črto, da ne bi bil list Ljudski Glas ves čas svojega izhajanja (1. 5. 1882 — 24. 1. 1885) glasilo krščanskih socialcev. Radi tega naj se opomba na omenjeni strani črta.

Kazalo.

Življenje in delo v letih 1892 do 1897.

Življenjepisni podatki	3
Slovstveno delovanje.	
1. Krek kot sodruđnik »Slovenčev«	5
2. Drugi Krekovi spisi iz te dobe	10
Prvi stiki dr. Krekovi s srednješolskim dijaštvom	16
Krek — oče krščansko-socialnega gibanja med Slovenci	24
1. Vogelsang in početki krščansko-socialnega gibanja v Avstriji:	
a) O literaturi o tem vprašanju	25
b) Vogelsangovo življenje	26
c) Vogelsangov socialni nauk	29
č) Vogelsang o Judih	30
d) Vogelsang kot Avstrijec in federalist	30
e) Vpliv dunajskega krščansko-socialnega gibanja na Kreka	31
2. Ustanovitev Slov. kat. delavskega društva	33
3. Volitve leta 1896	39
4. Katoliško društvo za delavke	41
5. Ljubljansko delavsko konsumno društvo	42
6. Prve raiffeisenovke	43
Krekova prva kandidatura	44
A. P e s m i.	
Izbrani spisi.	
Naša pesem	47
Slovenskemu katoliškemu shodu	48
Pesem katoliških delavk	50
Ob novem letu	51
Naša zastava	52
»Zvonu«	53
»Zvonu«, Prolog	53
»Zarji«	55
† Luka Jeran	55
Lovčeva poroka	56
Demantniku preč. g. Jožefu Skubicu	57
Leon XIII. — Luč na nebu	58
Slava Leonu XIII!	60
B. D r a m a t i č n i s p i s i.	
Cigan čarovnik. Burka v dveh dejanjih s petjem	61
C. P r i p o v e d n i s p i s i.	
Iz nove dobe	79
Mati	187
Č. Č l a n k i i n g o v o r i.	
I. Iz Slovenca 1892:	
Govor pri debati o delavskem vprašanju na I. slovenskem katoliškem shodu	195
Iz uvodnika: Ideja boja	195
Kje manjka?	196
Zavednost — ali dresura?	198
Iz uvodnika: Naše osebe	200
Prva stvar	201

Iz uvodnika: Prosto vednostno (znanstveno) raziskavanje	203
Iz uvodnika: Kako sodijo o nas?	204
Iz uvodnika: Orožje svetlobe	205
Stalnim uspehom!	206
Iz uvodnika: Doba škandalov	207

II. Iz Slovenca 1893:

Milanova sprava	208
Duhovnik in — dijaki	210
K očetu!	213
Rusija in katoličanstvo	215
Iz uvodnika: Delavski praznik	217
Pridi sv. Duh!	218
O klerikalizmu	220
Iz uvodnika: Politična hegemonija duhovnikov	223
Duhovniki in volilna preosnova	224

III. Iz Slovenca 1894:

O dvoboju sploh in o parlamentarnem dvoboju posebej	228
Iz govora na Pristavi pri Trziču dne 19. avgusta 1894	229
Iz govora pri Treh farah dne 2. septembra 1894	230
Iz članka: Organizacija	231
Iz članka: Kako začeti gospodarsko organizacijo	231

IV. Iz Slovenca 1895:

Raiffeisenove posojilnice	232
Poglavitna stvar	235
Iz polemike o podržavljenju notarijata	236
Iz uvodnika: Katoliški ideji — gaz!	238
Iz članka: Država in vernost	241
Binkoštna misli	243
Vzgoja ljudstva	244
Iz govora na Brezjah dne 29. septembra 1895	247
Denar	248
Nemška kultura	250
Protestantstvo	252
Kmečko vprašanje	254
Iz Črnih bukev kmečkega stanu	255
Uvod	255
1. Irci in Angleži	256
2. Sicilija	259
3. Laški izseljenci	259
4. Belgija	262
5. Holandsko	264
6. Norveško	265
7. Švica	265
8. Francosko	265
9. Zvezne države v Severni Ameriki	267
a) Homestead (Stalni dom)	267
b) Druge ugodnosti ameriških farmovcev	270
c) Rane ameriških farmovcev in njih propad	276
d) Farmovska zveza	279
10. Argentina	280
11. Urugvaj	280
12. Nemčija	281
a) Prusija	283
b) Hesensko	284
c) Bavarsko	284
13. Romansko	284
14. Bolgarija	284

15. Slovanska organizacija	287
a) Južgoslovske zadrúge	292
b) Ruski mir	302
16. Avstro-Ogrsko	310
17. Sklepne misli	310
Socialni načrt slovenskih delovnih stanov	315
V. Iz Slovenca 1896:	
Pons asinorum	325
Domača umetnost	330
Izobraženci v službi narodovega blagra	332
Iz uvodnika: Naša luč	334
VI. Iz Slovenca 1897:	
Iz vrste člankov: Pred petindvajsetimi leti	335
Novo podjetje na slovanskem jugu	355
Kje je naša moč?	367
VII. Iz Glasnika I (1894/95):	
(Splošna volilna pravica in koristi cerkve)	368
Iz »Socialnih pogovorov«	369
1. Socialno vprašanje!	369
2. Delavsko vprašanje	370
3. Stranke	373
4. Iz odstavka: Delavski stan je častitljiv	374
Ali je treba beračev?	375
Iz uvodnika: Delu — čast!	378
(Mrzla srca)	379
Kje je največja rana?	379
VIII. Iz Glasnika II (1895/96):	
Najnesrečnejše bele sužnje	381
Deželni zbori in njihova socialna naloga	383
(Protí veleposestvom)	385
(Za splošno volilno pravico)	385
Iz uvodnika: Uboga Armenija in pozabljene krščanske resnice	386
Iz uvodnika: Skrb za starost	387
Dom delovnih stanov	387
IX. Iz Glasnika III (1896/97):	
Iz uvodnika: Na boj!	389
X. Iz Duhovnega Pastirja XIV (1897):	
Telesno delo	390
Lakomnost	391
Usmiljenost	393
Pregled literature o Kreku od julija 1923 do konca decembra 1928	395

